5275

ΗΡΩΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΟΥ ΣΟΥΛΙΟΥ

Ἢ ΗΡΩΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ
ΤΩΝ ΣΟΥΛΙΩΤΩΝ ΚΑΙ ΣΟΥΛΙΩΤΙΔΩΝ

ΕΚΔΟΤΑΙ
Π. Σ. ΠΟΜΩΝΗΣ, Ι. Σ. ΜΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΣ & Σ^ΙΑ

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ
Τυποις ΑΡΙΣΤΕΙΔΟΥ και ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΔΟΥ
1908

SISMANOGLIO
MEGARO

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΕΚΔΟΤΩΝ

Ἀρχόμενοι τὴν ἔκδοσιν τῆς ἱστορίας τοῦ Σουλίου φέρομεν τοὺς ἀναγνώστας μας ἐπὶ γεγονότων ἱστορικῶν καὶ ἐξηκριβωμένων καὶ ὄχι μυθώδη, ἀποκυήματα φαντασίας ὑπὸ ἐξημμένου νοὸς χαιρεκάκου ποιητοῦ συγγραφέως.

Τὸ ἔργον, τοῦ ὁποίου σήμερον ποιούμεθα τὴν ἐναρξιν, τὸ ὁποῖον ἐγράφη ἐπὶ τῇ βάσει ἐρευνῶν καὶ μακροχρονίων μελετῶν, εἶνε ἐν ἐκ τῶν ἀληθεστέρων, ὡς ὅλα τὰ ὑφ' ἡμῶν ἐκδοθέντα, ἐκδιδόμενα καὶ μέλλοντα νὰ ἐκδοθῶσι.

Θὰ εἶνε τὸ συγκινητικώτερον ἅμα καὶ τὸ ἐνθουσιωδέστερον ἐξ ὅσων μέχρι σήμερον οἱ ἀναγνῶσται μας ἀνέγνωσαν.

Δὲν θὰ ὑπάρξῃ καρδία ἑλληνικὴ, ἡ ὁποία δὲν θὰ συγκινηθῇ, δὲν θὰ ὑπάρξῃ ὀφθαλμὸς ἑλληνικὸς νὰ μὴ δακρύσῃ καὶ δὲν θὰ ὑπάρξῃ Ἕλλην νὰ μὴν ἐνθουσιασθῇ εἰς τὴν ἐξέλιξιν τῶν ἱστορικῶν γεγονότων τοῦ ἡρωϊκοῦ Σουλίου.

Ποία καρδία ἑλληνικὴ δὲν θὰ θαυμάσῃ τὸν ἡρωϊσμὸν τῶν Σουλιωτίδων, αἱ ὁποῖαι ἐπροτίμησαν νὰ ἀποθάνωσι χρημνιζόμεναι παρὰ νὰ μείνωσι εἰς τὰς χεῖρας τοῦ ἐχθροῦ;

Ποῖος δὲν θὰ θαυμάσῃ τοὺς ἥρωας τοῦ Σουλίου; οἱ ὁποῖοι μία δρὰξ μόνον μαχητῶν ἐπολέμει τὸν τύραν-

νον τῆς Ἠπείρου Ἀλῆ πασᾶν ἐπὶ 15 ἔτη, ἐπηγκοῦσα μεγάλας καταστροφὰς εἰς τὰς χιλιάδας αὐτοῦ στρατιᾶς, ἐξ Ἀλβανῶν συγκειμένας.

Ὅλοι θὰ προθυμοποιηθῶσιν νὰ σπεύσωσι νὰ συνδράμωσιν τὸ ἔργον τοῦτο, πρῶτον διατὸν ἐθνικὸν αὐτοῦ χαρακτῆρα καὶ δεύτερον τὴν ἐνθάρρυνσιν ἡμῶν, ἵνα προβῶμεν καὶ εἰς μεγαλητέρας ἐκδόσεις ἵνα σύμπας ὁ Ἑλληνισμὸς μάθῃ τὴν ἱστορίαν του, τὴν καταγωγήν του καὶ τὸν Ἐθνισμόν του.

Ἡ ἱστορία τοῦ Σουλίου θὰ ἐκδίδεται καθημερινῶς μὲ 16 σελίδας θὰ τιμᾶται ἕκαστον φυλλάδιον 10 παράδες καὶ θὰ ἀπαρτισθῇ ἐκ 15 μέχρι 20 φύλλων.

Μεθαύριον ἀρχόμεθα καὶ τῆς ἐκδόσεως τῆς «Ἁλώσεως» τῆς Κωνσταντινουπόλεως τῆς πραγματικῆς ἱστορίας καὶ ὄχι τὰ μέχρι τοῦδε ἐκδοθέντα παραμύθια ξένων μεταφράσεων ἢ ἀποκυήματα φαντασίας ἑνὸς κάποιου Ἀθηναίου δημοσιογράφου ὀνόματι Νικολοπούλου, ὁ ὁποῖος μὲ τὴν ἐξημμένην φαντασίαν του διέστρεψεν καὶ μετεμόρφωσεν αὐτὴν εἰς ἁπλούστατον παραμύθι ὡς τὸν «Παπουτσομένον Γάτον».

Λοιπὸν παρακαλοῦμεν τοὺς ἀναγνώστας μας νὰ προσέχουν εἰς τὰς ἐκδόσεις μας, ὅταν αὗται προέρχονται ἐκ τῆς ἑταιρείας μας, διότι αἱ ἰδικαί μας ἐκδόσεις καὶ ὑπὸ ἱστορικὴν ἔποψιν θὰ ὦσιν ἀκριβεῖς καὶ διὰ τὴν ταχτικήν των ἔκδοσιν ἀνελλιπεῖς.

Ἡ «Ἅλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως» ἄρχεται αὐτὴν τὴν ἑβδομάδα μὲ 16 σελίδας, προσέξατε μόνον νὰ προέρχεται αὕτη ἐκ τῆς ἐκδοτικῆς ἑταιρείας μας.

Η ΕΤΑΙΡΕΙΑ

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΩΝ ΣΟΥΛΙΩΤΩΝ ΚΑΙ ΣΟΥΛΙΩΤΙΔΩΝ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Ὁ χορὸς τοῦ Ζαλόγγου

Τὸ Βδελυρὸν παραδπόνδημα τοῦ τέρατος Βελῆ Πασᾶ.— Θριαμβεύουδιν οἱ Σουλιῶται κατὰ τοῦ ἐχθροῦ καὶ μακρὰν τῶν βράχων τῆς πατρίδος των.—Ἡ μάχη τοῦ Ζαλόγκου καὶ ἡ ἡρωϊκὴ κατακρήμνισις τῶν γενναίων ἡρωΐδων ἐκ τοῦ βράχου πρὸς τὴν ἄβυσσον μετὰ τῶν πεφιλημένων τέκνων των. —Ἡ καταστροφὴ τῶν ἐν Ζαλόγγῳ.— Ἡ ἀνδρεία τῆς Δέσπως Μπότζη ἐν τῇ Κούλι τοῦ Δημουλῆ αὐτόχειρ καταστρέφετε μετὰ τῶν τέκνων της.

Οἱ ὑπὸ τὴν δδηγίαν τοῦ Κίτσου Τζαβέλλα καὶ λοιπῶν δπλαρχηγῶν πορευθέντες πρὸς τὴν Πάργαν, μόλις φθάσαντες εἰς τὰ σύνορα αὐτῆς, εἶδον αἴφνης καὶ ἀ.ελπίστως πολυάριθμον ἐχθρικὸν στρατὸν ἐπὶ τὰ ἴχνη των.

Ὁ αὐτιδανὸς Ἀλβανὲς Βελῆ-Πασᾶς, παρασπονδήσας δόλιον παρασπόνδημα, ἔπεμψε κατὰ τῶν πρὸς τὴν Πάργαν δυνάμει πραγματευμένης συνθήκης, περὶ ἧς παρακατιὼν θὰ ἀναφέρωμεν, πορευθέντων Σουλιωτῶν ὑπερτρισχιλίων Ἀλβανοὺς ὑπὸ τὰς ὁδηγίας τοῦ Σιλλικτὰρ Πόττα, ὅπως θύσῃ καὶ ἀπωλέσῃ τὰ γενναῖα ἐκεῖνα λείψανα κατὰ τὴν ἄσβεστον ἐπιθυμίαν του καὶ κατὰ τὴν διαταγὴν τοῦ πατρός του, καὶ εἰ δυνατόν, ζωγρήσῃ τοὺς ἀρχηγοὺς αὐτῶν, πρὶν ἢ ῥιφθῶσιν εἰς τὴν Πάργαν.

Ἀλλ' οἱ ἀνδρεῖοι Σουλιῶται καὶ μαχηταὶ τῶν βράχων τοῦ Σουλίου ἀπέδειξαν ὅτι ἄλλοτε ἐν Πλαταιαῖς ὁ Ἀριστείδης εἰς τοὺς Σπαρτιάτας, εἰπὼν ὅτι τόπος οὔτε δίδει, οὔτε ἀφαιρεῖ τὴν ἀνδρίαν, καὶ ἐδικαίωσεν τὴν ῥῆσιν, τῆς ὁποίας ἐν τῇ πατρίδι μετεῖχον καὶ οἱ ἀνάξιοι βράχοι, ἀποδείξαντες ὅτι, ἂν οἱ Σουλιῶται ἐστέρησαν ἐξ ἀγνώμης ἀκαταγωνίστου τὴν πατρίδα των, ἔμεινεν ὅμως πάντοτε καὶ παντοῦ μετ' ἐκείνων τὴν ἀνδρίαν, τὴν καρτερίαν καὶ τὸ φιλελεύθερον αἰσθήμα, τὰ ὁποῖα μετεχειρίσθη ἐπωφελῶς μετὰ πολλῆς ἡ κοινὴ ἡμῶν Πατρίς.

Τοὺς ἐχθροὺς ἰδόντες οἱ Σουλιῶται ἐξεμάνησαν διὰ μίαν τοιαύτην βδελυρὰν ἀπιστίαν τοῦ τυράννου· διὸ γενναίως ἀντεπαρετάχθησαν, εἰ καὶ ὀλίγοι πρὸς πολυαριθμους ἐχθρούς, καὶ ἀκόπως μὲ πολὺ τάχος ἤρχισεν ἡ μάχη.

Εἰδοποιηθέντες ἐκ τῶν πυροβολισμῶν, διαρκούσης τῆς μάχης, οἱ Πάργιοι ἔτρεξαν πρόθυμοι εἰς βοήθειαν τῶν ἀδελφῶν Σουλιωτῶν, καὶ ἐνωθέντες μετ' αὐτῶν, ἀντέκρουσαν ὅλοι ὁμοῦ τὸν παρασπονδήσαντα ἐχθρόν, τραυματίσαντες ἑπτὰ καὶ φονεύσαντες τέσσαρας, αὐτοὶ δὲ οὐδὲν ἄλλο ἀπολέσαντες πλὴν

τῶν κινητῶν αὐτῶν πραγμάτων, τὰ ὁποῖα, ἀργοπορήσαντα, ἐκυριεύθησαν ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν.

Τοὺς Παργίους, δραμόντας εἰς βοήθειαν τῶν Σουλιωτῶν, ἰδὼν ὁ στρατηγὸς Σιλλικτὰρ Πόττας, τοὺς ἠπείλησεν εἰπών:

— Ἂν δὲν πιάσετε τοὺς Σουλιώτας ὅλους καὶ νὰ μοῦ τοὺς παραδώσητε, ἢ νὰ τοὺς διώξετε αὐτὴν τὴν στιγμὴν ἀπὸ τὴν πατρίδα σας, ὁ Βελῆ Πασᾶς ἔχει πόλεμον μαζύ σας· νὰ τὸ ξεύρετε.

— Ἡ πατρίς μας εἶνε ἐλευθέρα, ἀπεκρίθησαν οἱ γενναῖοι Πάργιοι, καὶ ὡς τοιαύτη κανενὸς προστατγὴ δὲν ἀκούει, καὶ εἰς κανέναν δὲν ἀρνεῖται τὴν φιλοξενίαν. Ἂν οἱ Σουλιῶται θέλωσιν αὐτοθελήτως ἵνα φύγωσιν, εἶνε κύριοι, ἡμεῖς ὅμως οὔτε τοὺς συλλαμβάνομεν οὔτε τοὺς ἀποδιώκομεν.

Μετὰ τὴν γενναίαν ταύτην ἀπάντησιν τῶν Παργίων οἱ μὲν ἐχθροὶ ἐπανέκαμψαν ἄπρακτοι καὶ κατησχυμένοι εἰς τὸ Σοῦλι, ὅπερ ὡς καὶ τὰ ἄλλα χώρια ἐν τῷ ἅμα κατηδαφίσαν, οἱ δὲ Σουλιῶται διεσώθησαν ἀβλαβεῖς εἰς τὴν Πάργαν (α).

Ἰδὼν δὲ ὁ στρατάρχης Βελῆ Πασᾶς τὸν στρατόν του ἐπιστρέφοντα ἄπρακτον καὶ κατησχυμένον καὶ τὸν γενναῖον Σαμουὴλ καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν ἐξυβρίσαντας τὴν δολιότητά του διὰ τῆς εἰς οὐρανὸν ἀναβάσεως των, ἐξεμάνη, ἀποδώσας τὴν ἀποτυχίαν εἰς τὴν ἀναξιότητα τοῦ στρατηγοῦ, κατὰ τοῦ ὁποίου καὶ ἐξώκειλεν εἰς βαρείας παρατηρήσεις.

(α) Σημ. Ἐπαληθεύων λέγει ὁ Βιλμαὴν ὅτι οἱ πρὸς τὴν Πάργαν πορευθέντες Σουλιῶται δὲν προσεβλήθησαν ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ. «Ὁ Φῶτος ἐν τούτοις ἐπέτυχεν, ὅπως ὁδηγήσῃ τοὺς περὶ αὐτὸν εἰς τὴν χώραν τῆς Πάργας. Εἰ καὶ διωκόμενοι καθ' ὁδὸν οὐδόλως προσεβλήθησαν, διότι σιμιλέχθησαν, πλὴν ἄπιστοι Τοῦρκοι, ἐστράφησαν πρὸς τοὺς καταφυγόντας εἰς Ζάλογγον. Ἀφ' οὗ ἀπέτυχον κατὰ τῶν περὶ τὸν Τσαβέλλαν, τότε ἐστράφησαν πρὸς περὶ τὸν Μπότζαρην.

Λυσσῶν δὲ ἀπὸ ἐκδίκησιν καὶ τὴν παντελῆ τῶν Σουλιωτῶν καταστροφὴν ἐπιθυμῶν ὁ οὐτιδανὸς, ἔπεμψεν αὖθωρεὶ ἄλλον στρατὸν ὑπερβαίνοντα τὰς τρεῖς χιλιάδας (α) ὑπὸ ἄλλους ἐμπειροτέρους καὶ ἀξιοτέρους καὶ αὐτῷ ὁμοιάζοντας τὴν θηριωδίαν στρατηγοὺς, τὸν Ἄγον Βασιάρην καὶ τὸν Μέτζο-Μπόνον εἰς ἐξόντωσιν τῶν εἰς Ζάλογκον καταφυγόντων καὶ ἀμερίμνως διαγόντων χιλίων περίπου Σουλιωτῶν ὑπὸ τὴν ἐδηγίαν τοῦ Κίτζου Μπότζαρη καὶ Κουτζονίκα.

Μόλις φθάσαντες οὗτοι μετὰ τῶν ἀδυνάτων μελῶν τῶν οἰκογενειῶν των εἰς τοὺς βράχους καὶ κρημνοὺς τοῦ Ζαλόγκου, ἄστεγοι καὶ πεινάλεοι καὶ ὑπὸ τῆς δριμύτητος τοῦ χειμῶνος καταμαστιζόμενοι, αἴφνης βλέπουσιν ἀπροσδοκήτως τὴν 22αν τοὺς στρατεὺς τοῦ ἐχθροῦ κατ' αὐτῶν.

Τότε οἱ ρηθέντες ὁπλαρχηγοὶ Κίτζος Μπότζαρης, Κουτζονίκας καὶ Πήλιος Γούσης ἐννοήσαντες τοὺς βδελυροὺς σκοποὺς τοῦ τυράννου, εἰ καὶ ἀγνοοῦντες τὰ περὶ τὴν Πάργαν συμβάντα, ἀπεφάσισαν, ἵνα διὰ μοναδικῆς ἡρωϊκότητος καὶ ἀπαραμίλλου θυσίας ἀποπλύνωσι τὴν κηλῖδα, ἣν διὰ τῆς προτέρας διαγωγῆς των προσέτριψαν εἰς τὰ ἱστορικὰ ὀνόματα τῶν οἰκογενειῶν των, μαχόμενοι καὶ ἀποθνήσκοντες ὑπὲρ τῶν συμπολιτῶν των, οὓς παρέλαβον ὑπὸ τὴν προστασίαν των, ἀπεφάσισαν, ἵνα ὑπερασπίσωσι τὰ τελευταῖα λείψανα τῆς πατρίδος, καὶ ἢ νὰ τὰ διασώσωσιν ἀπὸ τοὺς ὄνυχας τοῦ

(α) Σημ. ,Ο Κελμαὶν λέγει ὅτι «προσεβλήθησαν οἱ ἐν Ζαλόγκῳ Σουλιῶται ὑπὸ τεσσάρων χιλιάδων Τούρκων μετὰ πολυαρίθμου πυροβολικοῦ». Τὸ βέβαιον εἶνε ὅτι μόλις ἦσαν τρεῖς χιλιάδες οἱ ἐχθροὶ. πυροβολικὸν δὲ οὐ μόνον πολυάριθμον δὲν ἔφερον, ἀλλ' οὔτε εὐάριθμον, οὔτεἓν κανόνιον, καθότι καὶ εἰς τὸ Σοῦλι, κυριευθὲν, μόλις ἠδυνήθησαν εἰ ἐχθροὶ, ἵνα ἀναβιβάσωσι τρία, τοῦ ἑνὸς ἀχρήστου κατασταθέντος ἕνεκα τῶν δυσβάτων μερῶν,

σαρκοβόρου γυπὸς, ἢ νὰ συναποθάνωσι μ' αὐτὰ ὡς ἀδελφοὶ καὶ συμπολῖται (α).

Πρὶν ἡ μεταχειρισθῶσιν οἱ ἐχθροὶ κατὰ τῶν δυστυχῶν τούτων πλασμάτων τὴν δύναμιν τῶν ὅπλων πρὶς ἐξόντωσιν τῶν ὀλίγων καὶ μεμονωμένων Σουλιωτῶν, μετῆλθον τὴν δολιότητα καὶ τὴν ἀπάτην.

Ὅθεν διεκοίνωσαν εἰς τὸν Μπότζαρην καὶ εἰς τὸν Κουτζονίκαν τὰ ἑξῆς:

Ἔχουσι διαταγὴν ἵνα τοὺς ἀφοπλήτωσι καὶ τοὺς ὁδηγήσωσιν εἰς Ἰωάννινα σὺν τοῖς ἄλλοις, ὅπως ὁ βεζύρης τοὺς ἀνταμείψῃ διὰ τὰς ἐκδουλεύσεις των καὶ ἀποφασίσῃ περὶ τῆς τύχης τῶν ἄλλων.

Ἀλλ' ὁ πικρότατα μετανοήσας διὰ τὴν προτέραν του διαγωγὴν Μπότζαρης, ὅστις ἐγίνωσκε τοὺς δολίους σκοποὺς τοῦ τυράννου, καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἀναχωρῶν ἐκ τοῦ Σουλίου, ὡδήγησε τοὺς συμπολίτας του εἰς τοιαύτην φύσει ὀχυρὰν θέσιν, οἵα ἡ τοῦ Ζαλόγκου, ἵνα, εἰ ἐσκόπευεν ὁ ἐχθρὸς νὰ τοὺς προσβάλῃ, ἀποδείξῃ εἰς τὸν τύραννον, ὅτι ἐὰν ὑπηρέτησεν αὐτὸν μέχρι τοῦδε, ἀλλὰ τὰ τυφλὰ πάθη του, ἀπήντησεν εἰς τοὺς ἐχθροὺς ὡς ἐξῆς, ὡς ἔπρεπεν εἰς Σουλιώτην διάσημον, ἀπόγονον διάσημον, ἀπόγονον διασήμων ὁπλαρχηγῶν.

—Ὅταν ἀποθάνωμεν τότε σᾶς δίδομεν τ' ἄρματα, ἀμοιβὰς δὲ δὲν θέλω, δὲν ὑπηρέτησα τὸν βεζύρη ἀλλὰ δυστυχῶς τὰ τυφλά μου πάθη.

Τοιαύτην ἡρωϊκὴν ἀπάντησιν λαβόντες οἱ ἐχθροὶ παρε-

(α) Μετ' ὀλίγον θὰ γνωρίσωμεν εἰς τοὺς ἀναγνώστας μας τοὺς ἀρχηγοὺς αὐτοὺς, ποῖοι ἦσαν οἱ Σουλιῶται καὶ πῶς ἄφησαν τὸ Σοῦλι καὶ ἐπολέμων εἰς ξένον τόπον.

σκευάσθησαν, ἵνα διὰ τῶν ὅπλων πειθαναγκάσωσιν αὐτοὺς νὰ παραδοθῶσι.

Πλὴν οἱ Σουλιῶται, ἀπόφασιν σταθερὰν ἔχοντες ἵν' ἀποθάνωσι καὶ οὐχὶ νὰ παραδοθῶσιν, ἀντιπαρετάχθησαν διακόσιοι σχεδὸν, οἱ δυνάμενοι νὰ πολεμήσωσι κατὰ τοῦ πλήθους τῶν Ἀλβανῶν, καὶ μάχης πεισματώδους συγκροτηθείσης, γενναίως ἀντέκρουσαν οἱ ἥρωες τὴν πρώτην ἡμέραν τὸ σμῆνος τῶν ἐχθρῶν, δόντες νέα δείγματα τῆς ἀνδρείας των.

Τὴν δευτέραν ἡμέραν ἡ μάχη ὑπῆρξε λυσσωδεστέρα καὶ φονικωτέρα, τῶν Σουλιωτῶν κατεχόντων βράχους καὶ χρημνούς.

Ἀλλ' ὅτι ἄλλοτε κατιβάλλει τοὺς ἀκαταβλήτους Σουλιώτας καὶ ἤδη ἔμελλεν ἵνα καταβάλῃ αὐτοὺς, ἡ ἔλλειψις τῶν ἐπιτηδείων!

Διαρκούσης δὲ τῆς μάχης τὰς δευτέρας ἡμέρας ἐξήκοντα τὸν ἀριθμὸν ἡ ωϊδες ἐκ τοῦ βράχου τοῦ Ζαλόγκου, αἱ πλεῖσται νεαραὶ, ἰδοῦσαι ὅτι οἱ ἐχθροὶ ἔμελλον μετ' οὐ πολὺ ἵνα κατισχύσωσιν, ἀνιδρυσαν μετὰ τῶν ἐν ταῖς ἀγκάλαις περιλημένων τέκνων εἰς τὰς ἀκρωρείας τοῦ τρομεροῦ χρημνοῦ, καὶ, ἐκεῖ φθάσασαι, ἡρπάσθησαν ὡς ἐκ συνθήματος ἅπασαι μὲ σπαραξικάρδιον κατάνυξιν τὰ τέκνα των τὸν τελευταῖον ἀσπασμὸν καὶ τὰ ἔρριψαν ἐκ τοῦ χείλους τοῦ χρημνοῦ πρὸς τὴν ἄβυσσον, προτιμῶσαι νὰ ἴδωσιν αὐτὰ μητροκτόνα ἢ δοῦλα καὶ ὑπὸ τοὺς αἱμοσταγεῖς ὄνυχας τοῦ τυράννου!

Τοιαύτη γενναία αὐταπάρνησις ὑπερνικᾷ τῷ ὄντι τὴν ἀδύνατον φύσιν!

Ῥίψασαι δὲ τὰ τέκνα των, ἐτυμπάνισαν ἐν τῷ ἅμα χορὸν, φθάνουσα εἰς τὸ χεῖλος τοῦ χρημνοῦ, ἐξ οὗ ἐρρίφθησαν τὰ νήπια, ἴδιδεν εἰς τὴν παρακειμένην αὐτῇ συγχωρίτριαν τὸν

τελευταῖον ἀσπασμὸν, καὶ κατεκρημνίζετο πρὸς τὴν ἄβυσσον παρακολουθοῦσα τὸ περιλημένον τέκνον της!

Ἡ δὲ παρακειμένη συγχορεύτρια μετὰ τὸν κρημνισμὸν τῆς πρώτης ἔσυρεν ἐκ νέου τὸν ἐπιθανάτιον χορὸν καὶ φθάνουσα καὶ αὕτη εἰς τὸ σημεῖον, ἐξ οὗ ἡ πρώτη κατεκρημνίσθη, ἠκολούθει τὸ γενναῖον παράδειγμα ταύτης, καταχρημνιζομένη πρὸς τὴν ἄβυσσον!

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐν χορῷ κατεκρημνίσθησαν ἐκ τοῦ αὐτοῦ σημείου ἅπασαι κατὰ σειρὰν ἡ μία κατόπιν τῆς ἄλλης αἱ ἑξήκοντα ἡρωΐδες Σουλιώτιδες διὰ τῆς αὐτῆς γενναιοψυχίας καὶ ἱλαρότητος!

Ἅπασαι αἱ φιλελεύθεροι γυναῖκες, ἵνα τὴν ἀτιμίαν καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν ἀπορύγωσιν, εἰς τὴν ἄβυσσον εὗρον οἰκτρῶς τὸν θάνατον, ἐκτὸς μιᾶς πεσούσης μὲν καὶ ταύτης, ἀλλὰ διατωθείσης ὡς ἐκ θαύματος, δοῦσαι διὰ τῆς ὑπὲρ τιμῆς καὶ ἐλευθερίας ἡρωϊκῆς αὐτῶν αὐταπαρνήσεως μοναδικὸν παράδειγμα εἰς τὰ χρονικὰ τῆς ἱστορίας τῶν ἡρωΐδων ὁλοκλήρου τοῦ κόσμου.

Ἔνδοξον μνημεῖον! γεγονὸς ἀμίμητον ἡρωικότητος καὶ αὐταπαρνήσεως τοῦ γυναικείου φύλου!

Τὸ θέαμα ἐπὶ τοσοῦτον ἦτον ἐκπληκτικὸν, ὥστε καὶ αὐτοὶ οἱ ἐχθροὶ, ἰδόντες τὰς ἡρωΐδας κατακρημνιζομένας τὴν μίαν κατόπιν τῆς ἄλλης, ἀνέκραξαν ἐν ἐκτάσει καὶ θαυμασμῷ:

— Ἀλὰχ, Ἀλὰχ, ἰαζίκ.

Ἰδόντος οἱ εἰς τὰς ὑπωρείας τοῦ βράχου πολεμοῦντες τοὺς ἐχθροὺς Σουλιῶται τὴν ἡρωϊκὴν καὶ συνάμα τραγικωτάτην ἐκείνην τῶν γυναικῶν των πρᾶξιν, ἐξεμάνησαν!

Ὥρμησαν ἀμέσως ὡς ἐξηγριωμένοι λέοντες εἰς τὸ μέσον τῶν ἐχθρῶν, ἐπενεγκόντες αὐτοῖς τρόμον καὶ θάνατον.

Πλὴν φιὸ! οἱ δυστυχεῖς οὗτοι ἥρωες δὲν ἠδύναντο ἐπὶ πολὺ νὰ θριαμβεύσωσιν, ἐστερημένοι καὶ πολεμοφοδίων καὶ ζωοτροφιῶν, κατὰ πολυαρίθμου ἐχθροῦ, ἐρωδιασμένου καὶ ἀδιαλείπτως ἐνδυναμουμένου!

Ὅθεν ἀπεφάσισαν ἕνα ὑποστῶσιν ἕνα μόνον ἀκόμη ἀγῶνα, τὸν τελευταῖον, τὸν ἀπεγνωσμένον, τὸν τιμῶντα τοὺς ἥρωας, μὲ σκοπὸν ἢ νὰ καταστραφῶσιν ἅπαντες, θανόντες ἐντίμως καὶ μὲ τὰ ὅπλα ἐν ταῖς χερσίν, ἢ διασωθέντες ν' ἀποφύγωσι τὴν ἄτιμον αἰχμαλωσίαν!

Ἀπεφάσισαν ξιφήρεις ἵνα διασχίσωσι τὰ πλήθη τῶν ἐχθρῶν.

Ἐπὶ τούτῳ τῷ γενναίῳ σκοπῷ μεσούσης σκοτεινοτάτης καὶ ἀσελήνου νυκτὸς τριάκοντα τρεῖς Σουλιῶται ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Κουτζονίκα γυμνώσαντες τὰ ξίφη ἐτέθησαν ὡς ἐμπροσθοφυλακή, ἵνα οὗτοι πρῶτοι ὑποστῶσι τὴν πρώτην προσβολὴν τῶν ἀγρύπνων ἐχθρῶν, προσδοκώντων τοιαύτην τῶν Σουλιωτῶν ἀπεγνωσμένην τόλμην, καὶ εὐκολύνωσι τὴν διάβασιν τῶν συναδέλφων των· οἱ δὲ λοιποὶ γυμνώσαντες καὶ οὗτοι ὡσαύτως τὰ ξίφη των καὶ θέσαντες ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν τοὺς γέροντας καὶ τὰς ἐπιζώσας γραίας ἐπωμιζούσας τὰ μείναντα νήπια, παρηκολούθησαν τοὺς πρώτους· πλησιάσαντες δὲ οὗτοι πρὸς τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον, ὥρμησαν ἐντὸς αὐτοῦ καὶ διὰ τοῦ ξίφους μόνον διέσχισαν τὸ στῆνος τῶν ἐχθρῶν, καὶ φονεύοντες καὶ φονευόμενοι ἤνοιξαν δρόμον εἰς τοὺς ἐπιμένους συμπολίτας, οἵτινες κρατοῦντες ἕκαστος διὰ μὲν τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς βρέφος, γέροντά τινα ἢ γραῖαν τινα, καὶ διὰ τῆς δεξιᾶς τὸ ξίφος, ἐφώρμησαν μετὰ τῶν γυναικοπαίδων κατόπιν τῶν πρώτων.

Ἡ ἀρειμάνιος καὶ ἀπεγνωσμένη αὕτη ἐρόμησις τῶν Σουλιωτῶν ἐπέφερεν, ὡς ἄλλοτε, τρόμον καὶ σύγχυσιν εἰς τοὺς ἐχθρούς, ὠθήσασα αὐτοὺς εἰς τὴν ἀλληλοκτονίαν, μὴ δυναμένους ἕνεκα βαθυτάτου σκότους νὰ διακρίνωσιν τοὺς συμπολεμιστὰς ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς· πλὴν τὸ πλῆθος ὤφειλε νὰ ὑπερισχύσῃ οὐχὶ τῆς ἀνδρείας, ἀλλὰ τῆς ὀλιγότητος.

Ἔπεσαν νεκροὶ ἐκ τῶν πρώτων ἐφορμώντων Σουλιωτῶν εἴκοσι τρεῖς μάρτυρες θανόντες ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῶν συμπολιτῶν των, καὶ γυναικόπαιδά τινα ἄλλα μὲν βραδύναντα εἰς τὴν ὁδόν, καὶ πολλὰ ἀπίθανον διὰ τοῦ πυρὸς καὶ τοῦ σιδήρου!

Οἱ δὲ διασωθέντες, εἰ καὶ ἐπιδέξιοι νυκτοδάται, πλὴν ἕνεκα τῶν σκολιῶν δρόμων, τοῦ σκότους καὶ τῶν χαραγῶν, ἠδυνήθησαν ἅπαντες ἵνα διαφύγωσι τὸ αἱμοσταγὲς φάσγανον τοῦ ἐχθροῦ, καταδιώκοντος βῆμα πρὸς βῆμα τοὺς ἀθλίους, καὶ σφάζοντος ἀνηλεῶς αὐτούς, μειονωμένους καὶ πλανωμένους ἐν τῷ σκότει!.

Ἐν τοιαύτῃ τρομερᾷ σφαγῇ ὅσαι τῶν γυναικῶν διεσώθησαν ἔνι τινι κρυφῶνι, ἔπνιγον τὰ ἐν ταῖς ἀγκάλαις αὐτῶν τέκνα, κλαυγάζοντα καὶ ὀλολύζοντα, ἵνα μὴ ἐρεθίσωσι πρὸς ἑαυτὰς τοὺς ἐχθροὺς καὶ γένωσι θύματα τῆς λύσσης αὐτῶν. Μετενόησαν αὐταί, ἢ κάλλιον εἰπεῖν, ἐλυπήθησαν διότι, μὴ προφθάσασαι, δὲν ἠκολούθησαν τὸ γενναῖον παράδειγμα τῶν ἐκ τοῦ βράχου πρὸς τὴν ἄβυσσον κατακρημνισθεισῶν συναδέλφων.

Καταδιωκόμενοι καὶ κατασφαζόμενοι, διεσκορπίσθησαν οἱ διασωθέντες τῇ δι' ἀκείσε, καὶ μετά τινας ἡμέρας περιπλανώμενοι εἰς τὰ στήλαια καὶ δάση ἄστεγοι, ἐκτιτραχηλισμένοι,

καὶ ὑπὸ τῆς ὁριμύτητος τοῦ χειμῶνος, τῆς πείνης καὶ τῆς δίψης καταμαστιζόμενοι, μόλις συσσωματωθέντες περὶ τὸν Κίτζον Μπότζαρην, τοῦ Κουτζονίκα ἀνδρείως καταναλώσαντος τὸν βίον του ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῶν λοιπῶν, διεσώθησαν ἐκ χιλίων ψυχῶν ἑκατὸν ἑξήκοντα μόνον ἄτομα εἰς τὸ Βουγαρέλι, ὅπου προϋπῆρχόν τινες συγγενεῖς καὶ φίλοι τοῦ Μπότζαρη, ἀπὸ καιρὸν τῆς ἀποδημίας· οἱ δὲ λοιποί, οἱ μὲν πλεῖστοι ἐφονεύθησαν καὶ κατεσφάγησαν κατὰ τὴν ἐφόρμησιν καὶ ἄλλοι ἐζωγρήθησαν καὶ ἀπεστάλησαν εἰς Ἰωάννινα· ἐκ δὲ τῶν ἐχθρῶν ἐφονεύθησαν διακόσιοι ὀγδοήκοντα καὶ πλεῖστοι ἐτραυματίσθησαν

Ἀντιπαρετάχθησαν καὶ ἐπολέμησαν οἱ ὀλιγιστοι καὶ τῶν πάντων ἐστερημένοι Σουλιῶται κατὰ πολυαριθμου ἐχθροῦ καὶ καλῶς ἐφοδιασμένου, οὐχὶ ἐπ' ἐλπίδι νίκης, διότι ἐλπὶς νίκης ἐν τοιαύτῃ καταστάσει δὲν ὑπῆρχε πλέον οὐδ' ἐπ' ἐλπίδι σωτηρίας τῶν γυναικοπαίδων, διότι καὶ αὐτὰ ἐκουσίως τὰ πλεῖστα ἐθυσιάσθησαν, ἀλλ' ἀντιπαρετάχθησαν καὶ ἐπολέμησαν καὶ ἐνδόξως κατεστράφησαν μόνον καὶ μόνον διὰ τὴν Σουλιωτικὴν τιμὴν καὶ διὰ τὴν φήμην ὅτι ὁ Σουλιώτης, ζῶν σὲν καταθέτει τὰ ὅπλα καὶ δὲν ἐπικαλεῖται τὸν οἶκτον τοῦ νικητοῦ εἰς οἱανδήποτε καὶ ἂν περιέλθῃ ἀνάγκην. Ὑπὸ τοιαῦτα αἰσθήματα ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἀνώτερος τῆς φύσεως!

Κορισθέντες αἵματος, στήσαντες ἐπὶ τῶν ἀνδρώων πτωμάτων τρόπαια (ἂν πρὸς ἀναμέτρησιν τοιούτων βανδαλικῶν νικῶν στήνονται τρόπαια!) ζωγρήσαντες τὰ τῇδε κοκκεῖτε εἰς τὰ δάση καὶ σπήλαια [illegible] ἔντα ἀδύνατα πλάσματα καὶ ἀποστείλαντες [illegible] α ἕως κατανικήσαντες οἱ ἴδιοι Ἀλβανοὶ κα[illegible] ἐπὶ αὐθημερὸν στρατεύωσι

κατὰ τῆς Ρινιάσσης (α), ὅπως ἐξολοθρεύσωσι καὶ τοὺς ἐκεῖ εὑρισκομένους Σουλιώτας.

Φθάσαντες δὲ οἱ ἐχθροὶ τὴν 23ην Δεκεμβρίου εἰς Ρινιάσσαν, κατέλαβον τοὺς κατοίκους αὐτῆς ἐξ ἀπροόπτου, ἐναστχολούμενοι ἀμερίμνως εἰς τὰς ἀγροτικὰς ἐργασίας, καὶ ἄλλους μὲν ἐφόνευσαν, ἄλλους δὲ ἐζωγρησαν.

Μεταξὺ τῶν ἀθλίων κατοίκων τοῦ χωρίου εὑρίσκετο καὶ πολυμελὴς τις οἰκογένεια τοῦ Γεωργάκη Μπότζη, συγκειμένη ἐξ ἑνδεκα ἀτόμων, τῆς οἰκοδεσποίνης, συζύγου τοῦ Μπότζη, ἀπόντος ἑπτὰ ἄλλων θηλέων καὶ τριῶν ἀνηλίκων ἀρρένων.

Ἰδοῦσα δὲ ἡ ἀνδρόβουλος οἰκοδέσποινα Δέσπω τὰς βανδαλικὰς πράξεις, ἃς ἔπραττον οἱ Ἀβλανοὶ κατὰ τῶν ἀθώων συμπολιτῶν της, καὶ ἐκ τούτων συμπεραίνουσα ὅτι καὶ αὐτὴ μετὰ τῶν περιλημένων τέκνων της μέλλει μετ' οὐ πολὺ ἵνα μετάσχῃ τῆς αὐτῆς τῶν συμπολιτῶν της τύχης, ἀπεφάσισεν νὰ δώσῃ καὶ αὐτὴ, ὡς οἱ συναδελφαίτης ἐν Ζαλόγγῳ, δεῖγμα ἡρωϊκότητος καὶ αὐταπαρνήσεως ὑπὲρ τιμῆς καὶ ἀνεξαρτησίας.

Κλείεται ἡ ἡρωὶς Δέσπω μετὰ τῶν θυγατέρων της, τῶν νυμφῶν της καὶ τῶν ἐγγόνων της ἐν τῷ Πυργῳ «Κιοῦλα τοῦ Δημουλᾶ» λεγομένῳ, καὶ ἀφ' οὗ ἐξεπλήρωσε ἡ γενναία Δέσπω χρὴ ἀνδρὸς Σουλιώτου, ὑπερασπιζουσα διὰ τῶν ὅπλων μετὰ τῶν περὶ αὐτὴν τὸν πύργον, πολεμοῦσα ἀνενδότως κατὰ τῶν κατ' αὐτῆς ἐπελθόντων ἐχθρῶν, καὶ ἀφ' οὗ εἶδεν ὅτι πρὸς ἀπο-

(α) Τὸ χωρίον τοῦτο κεῖται ἐν τῇ πετρώδει χώρᾳ τῆς Λάμαρης μεταξὺ Πρεβίζης καὶ Ἄρτης, ἐπέχον ἓξ ὥρας τοῦ Σουλίου καὶ ὀλίγον τῆς θαλάσσης· ἐν τῇ βουνώδει δὲ θέσει τῆς χώρας ταύτης σώζεται τισέτι φρούριον Ἐνετικόν,

φυγὴν τῆς ἀτιμίας καὶ τῆς αἰχμαλωσίας ἄλλη σωτηρία δὲν ὑπῆρχεν, εἰμὴ ὁ θάνατος, εἶπε τοῖς περὶ αὐτὴν τέκνοις:

—Τί θέλεται, παιδιά μου, τὴν ἄτιμον σκλαβιὰν ἢ τὸν ἔντιμον τοῦ Σουλιώτου θάνατον;

— Τὸν θάνατον, τὸν θάνατον προτιμοῦμεν καλλίτερα ἀνέκραξαν ἅπαντα τὰ δυστυχῆ πλάσματα.

Τὴν ἡρωϊκὴν ταύτην ἀπόφασιν ἀκούσαντες ἐκ τοῦ καταγωγείου τοῦ πύργου οἱ Ἀλβανοί, ἔτριξαν πρὸς τὴν ἀποβάθραν, ἀλλ' ἰδόντες τὴν ἀτρόμητον Δέσπω, κενόνουσαν τὴν πυρίτιδα ἐπὶ τοῦ ἰδάφους, ἔντρομοι ἐξώρμησαν τοῦ πύργου.

Ἡ δὲ Δέσπω κενώτασα ὅτην εἶχε πυρίτιδα ἐπὶ τοῦ ἰδάφους, καὶ ἐπ' αὐτῆς κυκλοειδῶς θέσασα τὰς θυγατέρας της, τὰς νύμφας καὶ τοὺς ἐγγόνους, ἐτέθη καὶ ἡ ἰδία ἐν τῷ μέσῳ τῶν τέκνων, καὶ ἀσπασθεῖσα αὐτὰ τὸν τελευταῖον ἀσπασμὸν, καὶ ἕτερον ὅμοιον ἀπευθύνουσα διὰ τῆς διανοίας εἰς τὸν σύζυγόν της, ἁπόντα, ἥναψεν ἡ ἐλευθερόφρων Δέσπω διὰ τῆς χειρός της τὴν πυρίτιδα καὶ ἐν τῷ ἅμα τὰ ἀθῶα ἐκεῖνα πλάσματα, ἕνδεκα ἐν ὅλοις, ἐγένοντο θύματα ὑπὲρ πίστεως, τιμῆς, καὶ ἐλευθερίας τὴν ἡμέραν τῆς γεννήσεως τοῦ Σωτῆρος τοῦ ἀνθρωπίνου γένους! ἰδοὺ τὰ ὀνόματα τῶν μαρτύρων τούτων κατὰ τὸν Περραιβόν.

»Δέσπω, σύζυγος τοῦ Γεωργάκη Μπότζη,

»Τάσω, θυγάτηρ τῆς Δέσπω,

»Νάστις, υἱὸς τῆς Τάσω,

»Μάρω, θυγάτηρ τῆς Τάσω,

»Δέσπω, δευτέρα θυγάτηρ τῆς Τάσω,

»Κίτζα, δευτέρα θυγάτηρ τῆς Δέσπω,

»Νικολὸς, υἱὸς τῆς Κίτζας.
»Σόφω, νύμφη τῆς Δέσπω εἰς τὸν υἱόν της,
»Κίτζος, υἱὲς τῆς Σόφω,
»Παναγω, δευτέρα νύμφη τῆς Δέσπω,
»Καταίρω, θυγάτηρ τῆς Παναγω.

SISMANOGLIO MEGARO

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Ὀλίγα ἐκ τῆς ἱστορίας τῆς Ἠπείρου

Εἴμεθα ἠναγκασμένοι, πρὶν ἔτι εἰσέλθωμεν εἰς τὴν ἀκριβῆ ἐξιστόρησιν ὅλων τῶν γεγονότων τοῦ μεταξὺ τῶν Ἡρώων τοῦ Σουλίου καὶ τοῦ Ἀλῆ-Πασᾶ πολέμου, νὰ παλινδρομήσωμεν εἰς ὀλίγον ἀπομεμακρυσμένην ἐποχήν, ἵνα οἱ ἀναγνῶσταί μας γνωρίσωσι ὀλίγα τινὰ περὶ τῆς ἱστορίας τοῦ Σουλίου καὶ πρὸ πάντων τῆς Ἠπείρου, διότι οὐδεμιᾶς ἄλλης Εὐρωπαϊκῆς χώρας ἔμειναν ἡ ἱστορία τῶν παρελθουσῶν ἑκατονταετηρίδων τοσοῦτον σκοτεινή, ὅσον ἡ τῆς Ἠπείρου μέχρι τοῦ τελευταίου αἰῶνος, διότι τὰ μὲν πλεῖστα τῶν ἡμετέρων ἀπομνημονεύματα ἀπωλέσθησαν ἕνεκα τῶν πανταχόθεν καὶ κατὰ διαφόρους ἐποχὰς ἐπιδρομῶν βαρβάρων λαῶν, τὰ δὲ τῶν ξένων, τὰ πλεῖστα, γέμουσιν ἀτελείας καὶ ἀσαφείας, ἢ ὑπερβολῆς, ἐξιτουμένης πρὸς τὸ ψεῦδος, καθόσον γράψαντες ξένοι ξένα πρὸς ξένους παρημέλησαν τὴν ἀκριβῆ ἐξιχνίασιν τῆς ἀληθείας, οἱ ξένοι τοῦ τόπου, τῆς γλώσσης, τῶν ἰδιωτισμῶν καὶ λοιπῶν λεπτομερειῶν δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἐμβατεύσωσιν εἰς τὰ ξένα καὶ οὕτω παρεισέρρυσεν εἰς τὰ συγγράμματά των ἡ ὑπερβολὴ ἢ τὸ ψεῦδος.

Διὰ τὸ ὀλίγον τοῦτον περὶ πλείστων γεγονότων ἐσυμβουλεύθημεν καὶ ἡμετέρους συγγραφεῖς καὶ πολλὰ ἐκ τῶν συγ-

γραμμάτων ἐρανίσθημεν, π.χ. ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ Χ. Περραιβοῦ. τοῦ Τρικούπη, ἐκ τῆς Χρονολογίας τοῦ Ἀραβαντινοῦ, ἐκ τοῦ Ἱστορικοῦ Δοκιμίου τοῦ Φιλήμονος κτλ. φρονοῦντες, ὅτι ὁ ἁπλούστερος Ἕλλην γνωρίζει πλειότερα περὶ τῆς χώρας αὐτοῦ καὶ τῶν ἐν αὐτῇ συμβάντων, (τοὐλάχιστον περὶ ὧν θέλομεν πραγματευθῇ), ἢ ὁ σοφώτερος τῶν ξένων· οὐχ ἧττον καὶ τὰ ξένα ἐσυμβουλεύθημεν καὶ ἐξ αὐτῶν ἠρανίσθημεν, ὅσα ἐκρίνομεν ἀληθῆ.

Ἀλλὰ καὶ οὕτως ἔχοντος τοῦ πράγματος, μήπως δὲν ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν μεγίστην χάριν καὶ εὐγνωμοσύνην εἰς τοὺς πεπαιδευμένους τῆς Εὐρώπης καὶ πρὸ πάντων εἰς τοὺς σοφοὺς Γάλλους καὶ Γερμανούς;

Οὗτοι ἐπισκεπτόμενοι τὰς Ἑλληνικὰς χώρας τῆς τε Ἠπείρου καὶ Ἑλλάδος ἐπλούτισαν τὴν φιλολογίαν, καὶ ἡμᾶς περὶ πολλῶν τῶν ἡμετέρων ἐφώτισαν θυσιάζοντες πᾶσαν ῥᾳστώνην καὶ ἀνάπαυσιν εἰς τὸν βωμὸν τῆς ἐπιστήμης.

Περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς ἑβδόμης ἑκατονταετηρίδος εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἤπειρον, ὡς καὶ εἰς τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα, Σλαῦοι καὶ Βούλγαροι, καὶ τοῦτο, ἐκτὸς τῶν ἱστορικῶν μαρτυριῶν, μαρτυροῦσι καὶ ὀνόματά τινα Σλαυϊκῶν χωρίων, τόπων κτλ. π.χ. Σκτοβίτζα, Γορίτζα, Τζεπίχοβον, Μαλισόβα, Στάνη, Τσοσμπάνη κτλ. ἀλλ' ὅτι τὰ βάρβαρα ταῦτα ἔθνη ἐξεβλήθησαν ἐκ τε τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς Ἑλλάδος, ἢ ἐν αὐταῖς κατεπνίχθησαν, μὴ καταλιπόντα ἀρχικὰ ἴχνη αὐτῶν εἰς τὰς χώρας ταύτας, οὐδεμία ὑπάρχει ἀμφιβολία, καὶ ἡ δοξασία τοῦ περιηγητοῦ τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας Ami Boue καὶ λοιπῶν Εὐρωπαίων περὶ τῆς ὄπισθεν ἐξοντώσεως ἢ συγχωνεύσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἐντὸς τοῦ Σλαυϊκοῦ ἀποδεικνύε-

ται παράλογος ἐκ πολλῶν, ὡς ἀπέδειξαν αὐτὴν οἱ ἡμέτεροι συγγραφεῖς.

Δὲν εἶναι συγχωρημένη κἂν ὑπόθεσις περὶ ἐξοντώσεως ἢ συγχωνεύσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους, ἐκεῖ, ὅπου ἀπαντᾷ τις τοσαύτην ἡρωϊκότητα ἀνδρείας καὶ καρτερίας, τοσοῦτον ἔρωτα πρὸς τὴν πατρίδα, τὴν ἐλευθερίαν, τὸν ἐθνισμὸν καὶ τὴν θρησκείαν, καὶ ὑπὲρ τούτων πᾶσαν θυσίαν· τὸ ἐξ ἀγενοῦς τικτόμενον δὲν μετέχει τῶν προσόντων τοῦ εὐγενοῦς καὶ γενναίου, ἐν ᾧ οἱ νῦν Ἕλληνες ἐφάνησαν καὶ τῶν γενναίων προγόνων των γενναιότεροι, καὶ τοιαῦτα θαύματα εἰς τὸν ΙΘ΄. αἰῶνα δὲν ἐγίνοντο βεβαίως παρὰ Σλαύων, ἀλλ' παρὰ καθαρῶν καὶ ἀμίκτων ἀπογόνων τοῦ Μιλτιάδου καὶ τοῦ Θεμιστοκλέους.

Ἀρκούντως ἐφώτισαν οἱ ἡμέτεροι συγγραφεῖς τοὺς πεπλανημένους ἐκ τῶν ξένων συγγραφέων περὶ τῆς μὴ συγχωνεύσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους· διὸ πᾶσα περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου ἐνασχόλησις εἶναι ἀπώλεια καιροῦ, πᾶσα δὲ ἀντίστασις καὶ πᾶς ἰσχυρισμὸς περὶ συγχωνεύσεως εἶναι ἁπλῆ χίμαιρα πεπωρωμένου νοὸς, μηδεμιᾶς χρήζουσα ἀνασκευῆς.

Ὁ Ἕλλην Ἠπειρώτης (ὡς καὶ πᾶς Ἕλλην), ἅμα ἐγκολπωθεὶς τὸν Χριστιανισμὸν, διετήρησε τοῦτον καὶ τὸν ἐθνισμόν του καὶ ἐν μέσῳ τῆς καταστροφῆς καὶ τοῦ ἐξανδραποδισμοῦ· καὶ πίπτων καὶ ἐγειρόμενος οὐδέποτε ἐπιλάθετο τῆς καταγωγῆς του καὶ τῆς θρησκείας του.

Ἡ Ἤπειρος (ἐπειδὴ περὶ αὐτῆς ὁ λόγος), καίτοι πεσοῦσα ἀλλεπαλλήλως ὑπὸ τοὺς Σλάβους, τοὺς Βουλγάρους καὶ τοὺς Τούρκους ἐπὶ τέλους, δὲν ὑπέστη, ὅ,τι ὑπέστησαν τ' ἄλλα Εὐρωπαϊκὰ ἔθνη πεσόντα ὑπὸ ξένην κυριαρχίαν· εἰς ταῦτα συνέβη σύγκρασις, δορυκτήτορες καὶ δορύκτητοι συνεμίγησαν ἀδιακρίτως ὑπὸ τὴν αὐτὴν θρησκείαν, ὑπὸ τὸν αὐτὸν ἐθνι-

σμὸν, ἔχοντες τὴν αὐτὴν γλῶσσαν, τὰ αὐτὰ ἤθη καὶ ἔθιμα καὶ πρὸ ὀντος τοῦ χρόνου τὴν αὐτὴν ἐπωνυμίαν.

Εἰς τὴν Ἤπειρον ὅμως οὐ μόνον αἱ ἀλλεπάλληλοι εἰσβολαὶ τῶν βαρβάρων καὶ τὸ αἱμοσταγὲς φάσγανον τῶν κατὰ καιροὺς τυράννων δὲν κατίσχυσε τοῦ ἐθνισμοῦ καὶ τῆς γλώσσης τοῦ Ἕλληνος, ἀλλ' οὔτε ἡ ἔχιδνα τοῦ προσηλυτισμοῦ κατὰ τῆς θρησκείας.

Ὁ Ἠπειρώτης, καίτοι κατατρυχόμενος ὑπὸ παντοίων κακώσεων, περιώρισεν ὅμως τὴν ἔχιδναν ταύτην ἐντὸς τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἔνθα καὶ κατεπνίγη ὑπὸ τῆς ὀρθοδοξίας· ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἀλλαχοῦ ἐξ ἀνάγκης ἐμνημονεύετο τὸ ὄνομα τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ Βατικάνου, ἐκ χειλέων ὅμως Ἠπειρώτου ἱερέως οὐδέποτε ἐμνημονεύθη, καὶ ὅτε ἀκόμη πολλὰ μέρη τῆς Ἠπείρου διετέλουν ὑπὸ Ἐνετικὴν κυριαρχίαν.

Ὁ Ἕλλην πρεσβεύων θρησκείαν διδάσκουσαν σωτηρίους καὶ φιλανθρώπους ἀρχάς, ἔχων δὲ λαμπρὰς καὶ ἐνδόξους ἀναμνήσεις περιφανοῦς καταγωγῆς, δὲν ἠδύνατο ν' ἀρνηθῇ ταύτας καὶ ν' ἀσπασθῇ ἄλλας ὑποδεεστέρας· διὸ καὶ ὑπὸ τὸν ζυγὸν διατελῶν ἀκόμη, εἶχε καὶ ἔχει ὡς σύνθημα «ἢ τὴν θρησκείαν, τὸν ἐθνισμὸν, τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν γλῶσσαν, ἢ τὴν κατοικίαν τῶν ἀγρίων ἐν τοῖς δρεσι θηρίων καὶ ἐπὶ τέλους τὸν θάνατον».

Εἰς πολλὰ μέρη ἐκτὸς τῆς Ἠπείρου, ὅπου εἰσέβαλον οἱ διάδοχοι τοῦ Ὀτμάνου, ἐπέβαλον τὸν Ἰσλαμισμὸν, τὴν δουλείαν τῶν αἰσθημάτων, τὴν ἀμάθειαν καὶ τὴν διαφθορὰν τῆς γλώσσης (α)· εἰς πολλὰ μέρη καὶ αὐτῆς τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τουρ-

(α) Λὐτόθι.... «Ἐπέτρωτο, ἵνα οἱ διάδοχοι τοῦ μεγαλοφυοῦς Ὀτμάνου καταχτήσωσι καὶ τὰς ἐν τῇ Εὐρώπῃ Βυζαντινὰς χώρας, κατέκτησαν

κοκρατείας ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα εἶχε φθάσει εἰς τὴν παρακμήν της σχεδόν· εἰς τὴν Ἤπειρον ἀπεναντίας ἤνθιζε, καὶ τοῦτο μαρτυροῦσι τὰ ἐκπαιδευτικὰ καθιδρύματα τῶν Ἰωαννίνων, τῆς πρωτευούσης ἐπὶ τῆς δουλείας τῆς Ἑλλάδος πολιτισμοῦ τῶν Ἑλλήνων, καὶ οἱ σοφοὶ τῆς Ἠπείρου. Διὰ τῶν φωστήρων της Βησσαριώνων, Σουγδουρῶν, Μελετίων, Μπαλανῶν, Μεθοδίων, Γαλλιδῶν καὶ λοιπῶν ἡ Ἤπειρος διετήρησεν ἀναμμένην ὡς ἐφ' ὑψηλῆς περιοπῆς τὴν πρὸ πολλοῦ ἀλλαχοῦ ἐσβεσμένην δᾷδα τῶν φώτων· αὕτη ἔδωκε τοὺς πρώτους ἀντιλήπτορας καὶ εὐεργέτας τοῦ ἔθνους μας, τοὺς Καπλάνας, τοὺς Μουρούττας, τοὺς Ζωσιμάδας, τοὺς Ριζάρας κτλ. αὕτη πρώτη ἐξηυγένησε καὶ ἐρώτισε τὴν Μολδο-Βλαχίαν (a) διὰ τοῦ Βασιλείου, τοῦ Δούκα καὶ λοιπῶν· αὕτη πρώτη διὰ τοῦ ἐξ Ἄρτης τέκνου της Νικολάου Σκουφᾶ συνέλαβε καὶ ἐπραγματοποίησεν ἐν Ὀδησσῷ τὴν ἰδίαν τῆς συστάσεως τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, τῆς τὰ μέγιστα συντελεσάσης εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν Ἑλλήνων· τέλος δὲ ἡ Ἤπειρος πρώτη ἐκ τῶν χιονοσκεπάστων κορυφῶν τῆς Πίνδου καὶ τοῦ Σουλίου διὰ τῶν μαχίμων τέκνων αὐτῆς ὡς δι' ἠλεκτρικοῦ σπινθῆρος ἐζωπύρει τοὺς ἄλλους δούλους ἀδελφοὺς ἐν Χριστῷ καὶ ἐθνισμῷ Ἕλληνας, καὶ ἐκ τῶν κορυφῶν τῶν ὀρέων οἱ Ἠπειρῶται πρῶτοι ἔδωσαν τὸ παράδειγμα τῆς ἐνιξαρτησίας καὶ τοιοῦτοι ὑπῆρξαν οἱ ἀθάνατοι Σουλιῶται.

δὲ κατὰ τὴν Ἤπειρον, ἀλλὰ τελευταίαν ταύτην, καὶ ὑπὸ προνόμια οὐχὶ εὐκαταφρόνητα».

(a) Σημ. Δυστυχῶς τινες τῶν Μολδο-Βλάχων οὐ μόνον ἐλησμόνησαν ἀποδοῦναι ἡμῖν τὰ δίδακτρα, ἀλλὰ ἀγνωμόνως καὶ δυσμενῶς διάκεινται πρὸς τοὺς Ἕλληνας. Ἐλπίζομεν ὅμως, ὅτι τὸ παρὸν κυβερνητικὸν σύστημα θέλει φωτίσει τοὺς πεπλανημένους ἐκ τῶν Μολδό-Βλάχων, δίδον αὐτοῖς νὰ ἐννοήσωσιν, ὅτι τὰ ἑλληνικὰ δικαιώματα εἶναι ἀπαράβατα.

Οἱ Σουλιῶται, μὴν ὑποφέροντες τὰς ὕβρεις καὶ τοὺς ἐξευτελισμοὺς τῆς δουλείας κατέφυγον εἰς τὰ ὄρη, καὶ πρὸ δύο αἰώνων πρῶτοι τῶν ἄλλων διεμαρτυρήθησαν κατὰ τῆς ξένης κυριαρχίας.

Τὸ παράδειγμα τῶν γενναίων Σουλιωτῶν ἐμιμήθησαν μετ' οὐ πολὺ καὶ ἄλλοι χριστιανοί, ὥστε βαθμηδὸν ἕκαστον ὄρος εἶχεν ἰδίους Ἀρματωλούς, ἕκαστος βράχος ἴδια παλληκάρια, ἑκάστη κοιλὰς ἰδίους ὁπλαρχηγούς, καὶ ἕκαστον δάσος ἰδίους κλέπτας.

Τοὺς γενναίους τούτους ὑπερμάχους τῆς θρησκείας, τῆς ἐλευθερίας καὶ τοῦ ἐθνισμοῦ, τοὺς προετοιμάσαντας τὴν παλιγγενεσίαν ἡμῶν, οἱ ἐχθροὶ τῶν Ἑλλήνων ἐκήρυξαν λῃστὰς καὶ κακούργους, κρίνοντες ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων καὶ οὐχὶ ἐκ τῶν αἰτιῶν.

«Οἱ Κλέφται», λέγει ὁ σοφὸς Βιλλεμαίν, «οἵτινες ἔμελλον νὰ ἦναι οἱ πρῶτοι ἀπελευθερωταὶ τῆς πατρίδος των, ἀναφέρονται παρ' ὅλων τῶν περιηγητῶν ὡς ἄθλιοι λῃσταί».

Δὲν ἀρνούμεθα, ὅτι καὶ λῃστρικαὶ πράξεις ἴσως καὶ κακουργήματα ἐπράχθησαν ὑπ' αὐτῶν, ἀλλ' ἡμεῖς ἀμεροληπτως κρίνοντες ἐκ τῶν αἰτιῶν, ἀποκρούομεν μετ' ἀγανακτήσεως τὴν ἀνοίκειον ταύτην ἐπωνυμίαν τῶν γενναίων Κλεφτῶν, καὶ πᾶς τις, ὅστις ἤθελε λάβει πρὸ ὀφθαλμῶν τοὺς καιροὺς, καθ' οὓς ἔζησαν αἱ τοιαῦται τάξεις ἀνθρώπων, τοὺς σκοποὺς πρὸς οὓς ὡρμήθησαν καὶ τὰς περιστάσεις, αἵτινες ἠνάγκασαν τοὺς ἀνδρείους μαχητὰς νὰ καταφύγωσιν ἐνίοτε καὶ εἰς τοιαύτας πράξεις, δὲν, δύναται, εἰμὴ νὰ αἰσθανθῇ τὴν αὐτὴν μὲ ἡμᾶς ἀγανάκτησιν κατὰ τῶν συκοφαντιῶν, ἀποδίδων εἰς τοὺς ὑπερμάχους ἐκείνους δικαιοσύνην.

Ἡ πολιτικὴ ἐλευθερία τοῦ πολίτου, λέγει ὁ Μοντέσκιος,

συνίσταται εἰς τὴν ἡσυχίαν τοῦ πνεύματος, ἥτις ἀναντιρρήτως πηγάζει ἐκ τῆς ἰδίας, τὴν ὁποίαν σχηματίζει ἕκαστος πολίτης περὶ τῆς ἀσφαλείας τῆς ζωῆς του, τῆς τιμῆς του τῆς περιουσίτς του.

Ὅθεν πολλοὶ τῶν Ἠπειρωτῶν ἐκτιμήσαντες κάλλιον παντὸς ἄλλου ἀγαθοῦ τὰ τιμαλφῆ ταῦτα κειμήλια, τὴν θρησκείαν, τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν τιμήν, καὶ χάριν αὐτῶν εὐχαρίστως πᾶσαν ραστώνην, ἀνάπαυσιν καὶ εὐπορίαν τῶν πόλεων ἀρνηθέντες, κατέφυγον εἰς τὰ ὄρη, ἄστεγοι καὶ πεινάλεοι, καταδιωκόμενοι καὶ περιπλανώμενοι εἰς τὰς ἀσελήνους νύκτας.

Ἐκεῖ καταφτγόντες ἐν τοῖς σπηλαίοις καὶ τ' ἄγρια θηρία σύμβια ἔχοντες, φυσικὰ ἠσπάσθησαν τὰ ὅπλα, ἵνα ὑπερασπίσωσι τὴν ἐλευθερίαν, τὴν τιμὴν καὶ τὴν ὕπαρξίν των,

Ἀλλ' ἐκεῖ μοναζοντες καὶ σκηνόβιοι ἐστεροῦντο παντὸς πρὸς συντήρησιν τῆς ὑπάρξεώς των, καὶ μὴ δυνάμενοι ἄλλως πορισθῆναι τὰ πρὸς τὸ ζῆν φυσικὰ ἀπὸ τὸ ὅπλον ἐζήτησαν αὐτά, διότι μὲ τὸ ὅπλον πλέον ἔζων καὶ τὸ ὅπλον εἶχον ἀσφάλειαν καὶ πόρον.

Ἀποχρώντως δικαιόνει καὶ ἱκανοποιεῖ κατὰ τῆς ξένης συκοφαντίας τοὺς γενναίους τούτους μαχητὰς ὁ μέγας καὶ ἀνώνυμος ποιητὴς, ὁ λαός.

Ὁ λαὸς ἐν μεγίστῃ κατανύξει καὶ περιπαθητικῇ ᾠδῇ ὕμνησε τά τε ἄθλα καὶ τὰ ὀνείματα τῶν διαπρεψάντων μεταξὺ τῶν ἀνδρείων Κ λ ε φ τ ῶ ν.

Τούτους, ἀφ' ὅτου πρεσθεσε σκοπὸν τῆς ἀναστάσεώς του, ἐθεώρησεν ὡς ἄλλους Πελοπίδας διὰ τὴν μέλουσαν παλιγγενεσίαν του.

Χάριν τῆς ἀληθείας καὶ πρὸς εὐχαριστησιν τοῦ ἀναγνώστου μεταφέρομεν ἐνταῦθα ὀλίγα ἐκ τῶν δημοτικῶν ἀσμά-

των, ἅτινα αὐτοσχεδίως ἀφιέρωτεν ὁ λαὸς εἰς τοὺς γενναίους Κλέπτας.

«Κύριέ μου! τί νὰ γέρηκεν ὁ Χρῆστος ὁ Μηλιώνης;
«Μᾶς εἶπαν πέρα πέρασε καὶ ἐπῆγε πρὸς τὴν Ἄρταν,
«Κ' ἐπῆρε σκλάβον τὸν Κατῆ μαζῆ μὲ δυὸ Ἀγάδες.»

Εἰκάζεται κατὰ τὸν κύριον Ἀραβαντινὸν, ἐκ τῆς χρονολογίας τοῦ ὁποίου ἐδανείσθημεν τὰ πλειότερα ἄσματα), ὁ γενναῖος οὗτος Κλέφτης ἔζη περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς ΙΗ'. ἑκατονταετηρίδος.

« Τί εἶν' ἀχνὸς ποῦ γίνεται, πέρα ς' τὸ Καράσσοβο; κτλ.

Τὸ ἄσμα τοῦτο ὑπαινίττεται τὸν γενναῖον Μπουκοβάλαν κατατροπώσαντα περὶ τὰ τέλη τῆς ΙΗ ἑκατονταετηρίδος τὸν πατέρα τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ τοῦ ἐκ Τεπελενίου ἐν Κερασόβῳ.

« Ἀνδροῦτσος ἀποκλείσθηκε ς' τὸ Μέγα Μοναστῆρι,
« Φέρουν τόπια ἀπ' τὴν Ἔγριπο, μπόμπαις ἀπ' ταῖς Ἀθήναις
« Κι' Ἀνδροῦτσος ἔτρωε κι' ἔπινε κι' ἔστριφτε τὸ μουστάκι...
« Ἀγράφων ἄγρια βουνά, Ἀγράφων Κορφοβούνια!
«Τί κάμιταν τὸν γιῶκα μου, τὸν Καπετὰν Ἀνδρίκον;»

Ὁ γενναῖος οὗτος μαχητὴς, εἶνε ὡς γνωστὸν, ὁ πατὴρ τοῦ ἥρωος τῆς Γαβριᾶς Ὀδυσσέως.

«Θὰ πάρω τὸ τουφέκι μου, θὰ ζώσω τὸ σπαθί μου,
«Καὶ νάβγω δίπλα τὰ βουνὰ, νὰ πᾶ νὰ βρῶ τοὺς Κλέφταις
«Τόζχαν καὶ τὸν Μάρκο, νὰ βρῶ καὶ τὸν Μπαστέκη
« Ποῦ πολεμοῦν μὲ τὸν ἐχθρὸν, μὲ τοὺς Ἀρβανιτάδες.

Οἱ τρεῖς οὗτοι ἀνδρεῖοι Κλέφται ἦταν κατὰ τὴν μνηθεῖ-

σαν ἐποχὴν οἱ ἥρωες τοῦ Πηλίου ὄρους καὶ τῶν Γρεβενῶν.

» *Πουλάκι πόθεν ἔρχεσαι;*
» *Ἀπὸ τὴ Βέρροια ἔρχομαι, καὶ 'ς τὰ Ἄγραφα πηγαίνω.*
« *Πάω νὰ βρῶ τὸν Νικολό, νὰ βρῶ καὶ τὸν Σταθάκη*
« *Νὰ πῶ τὰ χαιρετίσματα ἀπὸ τὸν ἀνεψιόν τους.*
« *Ὁ Χρῆστος τί νὰ γίνηκε, τ' ἄξιο παλλικάρι;*
« *Ὁ Χρῆστος πάει κι' ἐκλείσθηκε, 'ψηλὰ 'ς τὸ Καρατάσι*
« *Καὶ πολεμάει μὲ τὸν ἐχθὸν μὲ τοὺς Δερβεναγάδες...*
« Εὐγῆκ' ὁ Νάνος 'ς τὰ βουνὰ ψηλὰ 'ς τὰ κορφοβού-
[νια
» Κι' ἐμάζωνε κλεφτόπουλα, παιδιὰ καὶ παλλη-
[κάρια
» Σὰν ἔκαμαν κι' ἐχύθῆκαν μὲ τὰ σπαθιὰ 'ς τὰ
[χέρια
» Καραβελλᾶς σκοτώθηκε, ὁ καπετὰν Θανάσης»

Ὁ γενναῖος οὗτος Θανάσης ἦτο τὸ πρωτοπαλλικάριον τοῦ Μπουκοβάλα καὶ ἐφονεύθη κατὰ τὸ Μέτσοβον, ὅτε κατέστρεψεν ὁ ἀνδρεῖος Μπουκουβάλας Πασσᾶν τινα μεταβαίνοντα εἰς Ἤπειρον. Τοιοῦτοι ὑπῆρξαν οἱ τοὺς ὁποίους ἀπεκάλουν οἱ ξένοι Ληστάς.

Ἂς κρίνῃ ἤδη ὁ ἀμερόληπτος ἀναγνώστης, ἂν αἱ τοιαῦται ταξεις ἀνθρώπων ἦσαν ἄθλιοι λῃσταὶ τῶν λεωφόρων, ἢ γενναῖοι ὑπέρμαχοι τῆς ἐλευθερίας τῆς θρησκείας, τοῦ ἐθνισμοῦ καὶ τῆς τιμῆς

Οἱ δύο πρῶτοι αὐτάδελφοι, καὶ ὁ τρίτος ἀνεψιὸς τούτων ἦ πῆρξαν κλέπται ἢ ἁρματωλοὶ τῶν Ἀγράφων, καὶ τὸ φόβητρον τῶν Δερβενοφυλάκων.

Ἐξ ἁπάντων τῶν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας δραξάντων τὰ ὅ

πλα οἱ Σουλιῶται δικαιώτατα κατέχουσι τὴν πρώτην σελίδα εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν ἱστορίαν, καὶ ὡς πρῶτοι διαμαρτυρηθέντες κατὰ τῆς ξένης κυριαρχίας, διὰ τῆς εἰς τὰ ὄρη καταφυγῆς, καὶ ὡς τεράστια θαύματα ἀνδρίας ποιήσαντες, καὶ τὸν θαυμασμὸν διεγείραντες οὐ μόνον τῶν Χριστιανικῶν λαῶν, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν ἐχθρῶν, καὶ ὡς μυρία δεινά, καὶ ἐπὶ τέλους παντελῆ καταστροφὴν χάριν τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς θρησκείας ὑποστάντες.

Ἐπὶ δύο ὁλοκλήρους αἰῶνας ἡ σμικρὰ καὶ ἄπορος ἐκείνη ὁμὰς τοῦ ἐνδόξου Σουλίου ἐθριάμβευσε κατὰ πολυαριθμῶν ἐχθρῶν, μαχομένη μόνη περὶ τῶν ὅλων ἐπὶ ὁλόκληρον σειρὰν ἐτῶν.

Πρώτη ἡ σμικρὰ ἐκείνη χριστιανικὴ κοινότης, ἀποσπασθεῖσα ἐκ τῆς δούλης Ἑλληνικῆς ὁλομελείας καὶ κατὰ τῆς ξένης κυριαρχίας διαμαρτυρηθεῖσα κατέφυγεν εἰς τὰ ὄρη καὶ σπήλαια ὅλως ἀνεξάρτητος ἐν τῷ μέσῳ τῶν δούλων ἀδελφῶν·

Ἀλλ' ἐκεῖ καταφυγοῦσα εἰς τὸ ὄρος τοῦ Γολγοθᾶ, προετοίμαζε διά τε τοῦ παραδείγματός της καὶ διὰ τῶν κατὰ τῶν ἐχθρῶν θριάμβων τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν ὁλοκλήρου τοῦ Ἔθνους.

« Ὁ ὑπὸ τοιαύτην μορφὴν ἐνεργούμενος πόλεμος τῶν Σου-
» λιωτῶν, λέγει ὁ Τρικούπης, ὑπέφαινε τὸν ἀληθινόν του
» χαρακτῆρα πρὸς τοὺς ἄλλους Ἕλληνας, οἱ ὁποῖοι ἐνατενί-
» ζοντες μακρόθεν εἰς τὴν ἀκρότομον Κιάφαν πολεμοῦσαν
» καὶ πολεμουμένην τὴν ἔβλεπον διὰ τοῦ λογισμοῦ των,
» ὡς λαμπάδα καιομένην ἐφ' ὑψηλῆς περιωπῆς εἰς τὸν φω-
» τισμὸν τῶν ἐν τῷ σκότει τῆς δουλείας καθημένων καὶ
» χειραγωγίαν των ».

Ὅταν κατὰ τὸ 1821 εἶδεν ὁ παλαιός τε καὶ νέος κόσμος τὴν Ἑλληνικὴν φυλὴν ἐγερθεῖσαν κατὰ τῆς τυραννίας αὕτη ἤγγιζεν εἰς τὴν λύσιν τοῦ μεγάλου προμελετηθέντος προβλήματος.

Ἡ τοῦ 1821 Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις ἦτον ὁ τοκετὸς τῆς ἐν τοῖς ὄρεσι καὶ φάραγξι πρὸ δύο αἰώνων ἐγκυμονούσης ὁμάδος.

Ἡ κατὰ τοῦ 1821 ἐκραγεῖσα Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις ἤρξατο πρὸ πολλῶν ἐτῶν μονομερὴς, σιωπηλὴ, κακῶς διευθυνομένη διὰ τῶν ἀθανάτων ὁπλαρχηγῶν, ἀλλ' ἑκάστοτε ἐπαρκὴς, ὅπως διατηρήσῃ πεπυρακτωμένον τὸν σπινθῆρα τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἀνεξαρτησίας κεκαλυμμένον ὑπὸ τὸ ὄνομα Κλέφται εἰς τὰ σπήλαια καὶ δάση.

Μεγάλα καὶ πολλὰ ὀφείλει ἡ νέα γενεὰ πρὸς τοὺς γενναίους ἐκείνους μαχητὰς, οἱ ὁποῖοι ἐπροτίμησαν κάλλιον νὰ ζῶσιν ἐν τοῖς ὄρεσιν ἔχοντες σύνοικα τὰ ἄγρια θηρία καὶ διατηροῦντες τὴν ἐλευθερίαν, τὴν θρησκείαν, τὴν τιμὴν καὶ τὰ τέκνα των, παρὰ ἐν ταῖς πόλεσιν καὶ ὑπὸ τὸν ζυγόν.

Οἱ γενναῖοι οὗτοι ἄνδρες ἐξασκηθέντες εἰς διαφόρους κατὰ τῶν ἐχθρῶν μάχας, καταστάντες ἀτρόμητοι διὰ τῆς συνηθείας, ἐμπλησθέντες δόξης διὰ τῶν ἀνδραγαθημάτων, ἐνέπνευσαν θάρρος καὶ τόλμην εἰς τοὺς δούλους ἀκόμη ὁμογενεῖς των καὶ ὁμοθρήσκους, καὶ οὕτως ἅπαξ ἅπαντες προητοίμασαν τὴν ἀείμνηστον εἰκοστὴν πέμπτην Μαρτίου τῷ 1821, ἥτις ἔδωκε τὴν λαμπροτέραν, τὴν κατανυκτικωτέραν, καὶ διδακτικωτέραν σελίδα εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν ἐθνῶν.

Ἐδόξασαν ὡς ὤφειλε τὴν νέαν Ἑλληνικὴν γενναιάν, τὴν ὁποίαν ὁ μὲν ἀφόρητος ζυγὸς ἔτεινε νὰ ἐξαλείψῃ ἀπὸ τὸ πρό-

σωπον τῆς γῆς, ἡ δὲ πεπωρωμένη καρδία τοῦ Φαλλαμεράῦ καὶ τῶν ὁμοδόξων του ἀπὸ τὰς σελίδας τῆς ἱστορίας.

Ἡ ἡρωϊκὴ ἀνέγερσις τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, τοῦ πρὸ πολλῶν αἰώνων ἐνταφιασθέντος εἰς τὸν τάφον τῆς ἀδοξίας καὶ τῆς δουλείας, ἤρξατο ἐκ τῆς Ἠπείρου· αὕτη πρώτη διήγειρεν. ὡς ὤφειλε, τὸν θαυμασμὸν καὶ τὸ σέβας ὁλοκλήρου τοῦ κόσμου.

Ἡ ἡρωϊκὴ ὑπεράσπισις καὶ τέλος τραγικωτάτη καταστροφὴ τοῦ ἐνδόξου καὶ ἐλευθέρου Σουλίου, ἡ ἀπάνθρωπος πώλησις τῆς Ἑλληνικῆς Πάργας εἰς τὸν αἱμοβόρον τύραννον, καὶ τὰ κακουργήματα καὶ ἀνοσιουργήματα τούτου ἄφησαν ἐποχὴν ἐστιγματισμένην εἰς τὰ χρονικὰ τῶν ἐθνῶν· ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου καὶ ὑπέδειξαν εἰς τὸν κόσμον τὸν ἡρωϊσμὸν καὶ τὴν καταγωγὴν τοῦ Ἕλληνος· τὸ μὲν Σοῦλι διὰ τῆς ἀπαραμίλλου ἡρωϊκοτητος τῶν μαχίμων του τέκνων κατέδειξεν εἰς τοὺς ὑπὸ μανδραγόραν καθεύδοντας καὶ ἐχθρικῶς πρὸς τὸν Ἕλληνα διακειμένους, ὅτι ἡ νέα Ἑλληνικὴ γενεὰ εἶναι γένος τῆς ἀρχαίας καὶ ἐξ ἀνάγκης τῇ ὀφείλεται σέβας, συμπάθεια καὶ ἀρωγὴ παρὰ τῶν ἄλλων ἐθνῶν.

Ἡ δὲ Πάργα ἐκ τῆς γενναίας αὐταπαρνήσεως τῶν τέκνων της κατέδειξεν εἰς τὸν Χριστιανικὸν κόσμον, ὅτι Ἕλληνες δὲν πωλοῦνται ὡς κτήνη Ἀβυσσινά, καὶ ὅτι ὁ Ἕλλην διατηρῶν ἀκμαῖον τὸν πατριωτισμόν του, πατρίδα ἔχει τὴν ἐλευθερίαν, τὴν θρησκείαν καὶ τὴν τιμήν του, καὶ ὑπὲρ τούτων μαχόμενος διατηρεῖ αὐτὰς καὶ μακρὰν τῆς φίλης πατρίδος, εἰς τὸ πεῖσμα τοῦ ἐστιγμασμένου πωλητοῦ· πρὸς δὲ καὶ τὰ ἀνήκουστα κακουργήματα τοῦ Ἀλῆ Τεπελενλῆ καὶ τῶν ὁμοίων αὐτῷ τυράννων, καὶ ἄλλαι περιστάσεις, περὶ ὧν πραγματεύεται ἡ γε-

νική Ἑλληνική ἱστορία, ἐπετάχυνον, ὅ,τι πρὸ αἰώνων ὑπελάνθανεν εἰς τὰ στήθη τῶν Ἑλλήνων, καὶ συνέτεινον εἰς τὸν πολυωδύνον τοκετόν. Ὅ,τι λοιπὸν πρὸ αἰώνων ἐγκυμονεῖτο ἐν τοῖς ὄρεσιν, ἐτέχθη ἐπὶ τέλους εἰς τὰς πεδιάδας, καὶ τικτόμενον ὑπῆρξεν ἡ ἔνδοξος Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις, τὸν μὲν Ἕλληνα ἀνεβίβασεν εἰς τὴν τάξιν τῶν ἐλευθέρων ἐθνῶν, ὡς τῷ ὠφείλετο, τὸν δὲ ζυγὸν ἅπαξ διὰ παντὸς κατέθρυπτε καὶ τοὺς Φαλλμεραύζοντας ἐξήγαγεν ἀπὸ τὴν ἀπάτην.

Κατ' ἀρχὰς ὁ ἱερ ς ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας ἀγὼν ἦτο μονομερὴς καὶ ἐν ταῖς κυρυφαῖς τῶν ὀρέων τοῦ Πίνδου καὶ τοῦ Ὀλύμπου, τοῦ Παρνασσοῦ καὶ τοῦ Ταϋγέτου, τῶν Ἀγράφων καὶ τοῦ Σουλίου· ἀλλὰ τ' ἄνω ῥηθέντα αἴτια ἐξ ἀνάγκης ἔφερον τὸν ἀγῶνα εἰς τὰς πεδιάδας καὶ τὰς πόλεις· ἔκτοτε ὁ μονομερὴς καθίσταται γενικὸς, οἱ τῇδε κἀκεῖσε διάφοροι Ἀρματωλοὶ, καπεταναῖοι καὶ Κλέφται ἑνόνονται εἰς ἓν ὅλον καὶ ὑπὲρ τῶν ὅλων, συνδεόμενοι διὰ τοῦ ἀδιαῤῥήκτου ἱεροῦ δεσμοῦ τῆς θρησκείας καὶ τοῦ ἐθνισμοῦ. Αἱ διάφοροι σποραδικῶς ἐπαναστατήσασαι Χριστιανικαὶ κοινότητες τείνουσιν ἀδελφικὴν χεῖρα ἡ μὲν εἰς τὴν δὶ, ἀναλόγως τοῦ κινδύνου· ἐπὶ τέλους δὲ ἑνώσασαι τὰς μικρὰς μὲν ἀλλ' ἀκαταμαχήτους δυνάμεις των διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς κοινῆς Μητρὸς, συγκροτοῦσι μάχας κατὰ τῶν τυράννων. Πολλάκις ἡ ἑνότης αὕτη κατεβλήθη, ἀλλὰ καὶ πολλάκις ἀνηγέρθη ἰσχυροτέρα, θαῤῥαλεωτέρα καὶ ἀνδρειοτέρα.

Ἡ κλαγγὴ τῶν ὅπλων, ἀντὶ νὰ τὴν ἀποδειλιάσῃ, τὴν ἀνεζωπύρει, ἡ θέα τοῦ αἵματος, ἀντὶ νὰ τὴν ἀποθαῤῥύνῃ τὴν ἐνεψύχωνε πλειότερον, αἱ σκληραὶ ἐπιδοκιμασίαι τὴν κατέστησαν ἀκαταγώνιστον καὶ ἀκράδαντον εἰς τὴν ἱερὰν της ὁρμήν.

Δίδει λοιπὸν μάχας τακτικὰς εἰς τὰς πεδιάδας, παρατεταγμένη ἀπέναντι πολυαριθμου καὶ ἰσχυροῦ τὰ μέσα ἐχθροῦ.

Νικᾷ, νικᾶται.

Καταδιώκει.

Ὀπισθοχωρεῖ ἐν τάξει.

Πολιορκεῖ, πολιορκεῖται.

Καὶ ὑπέστη διὰ πολὺν καιρὸν καρτερικῶς τὴν ἀκαταδάμαστον μάστιγα τῆς πείνης καὶ τῆς δίψης, χωρὶς ποτὲ νὰ κλίνῃ τὸν αὐχένα καὶ νὰ ζητήσῃ τὸν οἶκτον τοῦ ἐχθροῦ.

Τοιαῦτα θαύματα ἡρωϊκότητος καὶ ἀτομικῆς αὐταπαρνήσεως ἐνεχάραξεν εἰς τὰς σελίδας τῆς νεωτέρας ἱστορίας πρῶτον πάντων τὸ ἀτυχὲς, ἀλλὰ περιώνυμον Σοῦλι, εἰς τοῦ ὁποίου τὰ ἐρείπια ἐτάφησαν οἱ γενναιότεροι ἥρωες μετὰ τῶν ἡρωίδων, ἵνα ἀποφύγωσι τὸν ἐξανδραποδισμὸν, τὴν ἀτιμίαν καὶ τὸν ἐπονειδιστον ζυγὸν, καὶ τέλος τὸ περικλεὲς Μεσολόγγι, εἰς τὰ ἐρείπια τοῦ ὁποίου ἐτάφησαν ἐπίσης διὰ τὸν αὐτὸν σκοπὸν οἱ ἀνδρειότεροι τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους μαχηταὶ καὶ ὁ γενναιότερος φιλέλλην, ὁ θεῖος ποιητὴς Βύρων!

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Ἡ παραγωγὴ τοῦ ὀνόματος Σοῦλι.—Οἱ πρῶτοι κάτοικοι αὐτοῦ καὶ ἡ καταγωγὴ αὐτῶν.— Ὁ βίος αὐτῶν, τὰ ἤθη καὶ ἔθιμα, ὁ ἐθνικὸς χαρακτὴρ, καὶ ἐθνικὴ γλῶσσα.—Τὸ ἐπάγγελμα καὶ ὁ πόρος τῆς ζωῆς αὐτῶν.— Τὰ πρῶτα κατὰ τῶν ἐχθρῶν ἀνδραγαθήματα τῶν Σουλιωτῶν.

Πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Θεσπρωτικοῦ κόλπου ἐν τῇ Κατσιωπαίᾳ περιοχῇ κεῖται μεσόγειός τις χώρα, ἀπέχουσα τῆς Ἰονικῆς θαλάσσης ἐπτὰ σχεδὸν ὥρας.

Ὀνομάζεται δὲ ἡ χώρα αὕτη μὲ τὸ γενικὸν ὄνομα «Σοῦλι.»

Τὴν ἱστορίαν τῆς χώρας ταύτης, ὅσον ἀφορᾷ τὴν κυρίαν παραγωγὴν τοῦ ὀνόματος, τὴν καταγωγὴν τῶν πρώτων αὐτῆς κατοίκων, τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν αὕτη κατῳκήθη, καὶ ἄλλα ἀρχαῖα ἱστορικὰ γεγονότα, βαθύτατον ἐπικαλύπτει σκότος.

Τὸ ὄνομα Σοῦλι οὐ μόνον ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων οὐδαμοῦ ἀναφέρεται, ἀλλ' οὔτε ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν, οὔτε καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν γραμμάτων μέχρι τῆς ἀρχῆς τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος.

Ὡσαύτως οἱ κάτοικοι αὐτοῦ, οὐ μόνον κατὰ τοὺς διαφόρους πολέμους τῶν ἀρχαίων χρόνων, καθ' οὓς ἡ Ἤπειρος κατεμαστίζετο ὑπὸ τῶν Μακεδόνων, τῶν Σλαύων, τῶν Βουλγάρων καὶ λοιπῶν βαρβάρων λαῶν, οὐδαμοῦ μνημονεύονται ὡς

τοιοῦτοι, ἀλλ' οὔτε ὅτι, εἰσβαλόντων τῶν Ὀθωμανῶν εἰς τὴν Ἤπειρον, αὕτη κατεπαράττετο ὑπὸ ἀεννάων καταστρεπτικῶν πολέμων.

Τοὺς γενναίους τούτους μαχητάς, τοὺς ἐκπλήξαντας μετὰ ταῦτα τὰ ἔθνη διὰ τῆς ἡρωϊκότητος αὐτῶν, δὲν βλέπομεν ἀναρανέντας ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν τῆς χώρας αὐτῶν εἰς τὸ θέατρον τοῦ Ἄρεως.

Εἰ μὴ περὶ τὰ μέσα καὶ ἀκριβῶς περὶ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ὅτε τύραννός τις Ἀλβανὸς, περιελθὼν εἰς τὴν περιωπὴν τῆς ἰσχύος του, ἐπεχείρησε τὴν κατασποράν των.

Ἔκτοτε ἡ ἱστορία τῆς χώρας ταύτης, διαλαμβάνει θετικὰ γεγονότα περὶ τῶν κατοίκων τοῦ Σουλίου καὶ μᾶς πληροφορεῖ περὶ τῆς πρὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ὑπάρξεως τοῦ Σουλίου ἐν τῇ Κασσιωπαίᾳ περιοχῇ.

Ὅ,τι δὲ προγενέστερον τῆς ἐποχῆς ταύτης ἀναφέρεται, εἶναι καθαρῶς ἀποκύημα εἰκασιῶν, διότι οἱ συγγραφεῖς δὲν ἠδύναντο νὰ λάβωσι θετικὰς πληροφορίας περὶ τῆς παρελθούσης ζωῆς τῆς χώρας ταύτης παρὰ τῶν πρὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης κατοίκων, ὄντων βαρβάρων καὶ ἀγραμμάτων· ἐκ τούτου δὲ συμπορεύεται τις, ὅτι οἱ τούτων προγενέστεροι ἦταν βαρβαρώτεροι καὶ ὅλως ἀγράμματοι, κατὰ συνέπειαν οὔτε ἔγγραφα ἠδύναντο ὑπάρξαι εἰς τὴν χώραν των, οὔτε παραδόσεις ἀσφαλεῖς ἐδίδοντο ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν.

Ὅ,τι δὲ οὗτοι ἐγίνωσκον περὶ τοῦ παρελθόντος ἦταν ἀσαφὲς καὶ σφαλερὸν, τὸ μόνον, ὅπερ ἐγνώριζον, μεταβιβασθὲν οὕτως παρὰ τῶν πάππων καὶ πατέρων, ἦταν ὅτι οἱ προπάτορες τούτων ἐκ τῶν πλησιοχώρων πεδιάδων κατέφυγον εἰς τὰς ἀγόνους ἐκείνας ἀκροπόλεις, διότι ἀνηλεῶς κατεπιέζοντο ὑπὸ τῶν ὁμορούλων Ὀθωμανῶν.

Δὲν ἐγνώριζον κατὰ ποίαν ἐποχὴν κατῳκήθη τὸ ὄρος Σοῦλι, οὔτε ποῖοι καὶ τίνος χωρίου ἢ κώμης μετανάσται ὑπῆρξαν οἱ πρῶτοι κάτοικοι καὶ ὑπὸ τίνος ἀρχηγοῦ ἢ ἐθν. ἄρχου ὡδηγήθησαν ἐκεῖ.

Ἐστερημένοι λοιπὸν οἱ συγγραφεῖς ἐγγράφων, χειρογράφων καὶ πιθανῶν παραδόσεων δημοτικῶν, ἠναγκάσθηταν δι' εἰκασιῶν νὰ πιθανολογήσωσι τὴν παραγωγὴν τοῦ ὀνόματος, Σοῦλι, τὴν ἐποχήν, καθ' ἣν κατῳκήθη τοῦτο, καὶ πολλὰ ἄλλα ἀσαφῆ καὶ σκοτεινὰ περὶ τοῦ παρελθόντος αὐτοῦ.

Μεταφέρομεν ἐνταῦθα τὰς περὶ τῆς παραγωγῆς τοῦ ὀνόματος Σοῦλι, καὶ περὶ ἄλλων εἰκασίας τῶν ἱστορικῶν.

Ὁ Χριστόφορος Περραιβὸς παράγει τὸ ὄνομα Σοῦλι ἐκ τινος κυρίου ὀνόματος τοῦ Ὀθωμανικοῦ Σούλης, διὸ καὶ γράφει τὸ Σοῦλι Σούλλιον.

Ἴδοὺ τί λέγει περὶ τούτου:

«..... Ἐξετασθέντες οἱ πρεσβύτεροι (τῶν Σουλιωτῶν) ὡμολόγησαν ἅπαντες ἐκ συμφώνου ὅτι αἰγοβοσκοί τινες ἐκ τῶν πέριξ χωρίων ἀνέβαινον βόσκοντες τὰ κτήνη των εἰς τὰ βουνά, ὅπου σήμερον ὑπάρχουσι τὸ Σούλλιον, ἡ Κιάρα ὁ Ναβαρῖνος, καὶ ἡ Σαμωνίβα.

Ὁ δὲ τόπος οὗτος ἦτο τότε δύσβατος καὶ δασώδης, διὸ ὑπῆρχε πληθὺς ἀγριοχοίρων, οἵτινες κατὰ τὸ φυσικὸν των ἰδίωμα βόσκοντες ἐσχημάτιζον κοιλώματα εἰς τὴν γῆν μὲ τὸ ρύγχος των (προβοσκῖδα).

Ἡ γῆ οὕτα ἐρυθρόχρους καὶ σκληρὰ διετήρει εἰς αὐτὰ τὰ κοιλώματα (καθὼς καὶ μέχρι σήμερον τὰ ῥρέατά των) δι' ὅλου τοῦ θέρους τὰ ἐκ τῶν ὑετῶν καὶ χιόνων καταπίπτοντα ὕδατα.

Βλέποντες τοῦτο οἱ αἰγοβοσκοί, οἵτινες ἀφ' ἑτέρου βιβα-

ρυμένοι ὑπὸ τῆς τυραννίας τῶν Ὀθωμανῶν, καὶ μάλιστα τῶν εἰς Γαρδίκι κατοίκων, ἐσυμφώνησαν νὰ καταφύγωσιν εἰς ἐκείνας τὰς δυσβάτους καὶ δασώδεις τοποθεσίας φέροντες μεθ' ἑαυτῶν καὶ ὅσα ἔτρεφον κτήνη πρὸς ζωοτροφίαν τῶν οἰκογενειῶν των.

Ἀπεφάσισαν νὰ ὑποφέρωσι πᾶσαν σωματικὴν κακοπάθειαν, καὶ ὄχι τὰς ὕβρεις, καὶ ξυλοκοπισμοὺς τῶν ἀρνησιθρήσκων τυράννων, ἡ ἀπόφασις, ὡς φαίνεται, ἐβλήθη εἰς ἐνέργειαν, τὸ παράδειγμα αὐτῶν ἠκολούθησαν ἐκ διαλειμμάτων καὶ ἄλλοι ὁμοιοπαθεῖς ἐκ τῶν πέριξ χωρίων, ὥστε ἐν διαστήματι ὀλίγου χρόνου συνῴκησαν ὑπὲρ τὰς ἑκατὸν οἰκογενείας.

Ὀθωμανὸς δέ τις σημαντικὸς ἐκ τῶν γειτονικῶν χωρίων τοὔνομα Σούλης, φθονήσας τὴν ἐλευθερίαν αὐτῶν, ἀπεφάσισε τὴν καταστροφὴν των πρὸς παράδειγμα συστολῆς καὶ φόβου τῶν ἄλλων ὑπηκόων.

Ἐκινήθη λοιπὸν κατ' αὐτῶν μετὰ διακοσίων ὁμοθρήσκων ὁπαδῶν, ἀλλὰ μετ' ὀλίγας ὥρας ἠσθάνθη ὅτι, τὰ ὑπὲρ ἐλευθερίας ὅπλα, καί τοι ὀλίγα, εἶναι ὅμως ἰσχυρότερα παρὰ τὰ τυραννικά, διότι ὁ τύραννος καταγίνεται πάντοτε νὰ στερεώσῃ τὸ σύστημά του μὲ ἀπειλὰς καὶ διαιρέσεις, σπανίως δὲ ἐκθέτει εἰς κίνδυνον τὴν ὕπαρξίν του.

Ὁ δὲ φιλελεύθερος τὴν θυσιάζει εὐχαρίστως ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας.

Ἐν τοσούτῳ μάχης συγροτηθείσης, φονεύεται ὁ Σούλης μετ' ἄλλων τινῶν συντρόφων παρὰ τῶν ὀλίγων φιλελευθέρων Ἑλλήνων, οἵτινες διὰ τῆς μνήμης τῆς ἀνδραγαθίας, καὶ τρόμον τῶν ἐχθρῶν ὠνόμασαν τὸ χωρίον των Σούλι, θέσαντες τὸ ὄνομα τοῦ φονευθέντος Σοῦλλη, ἐν ᾧ προλαβόντως

ἦτον ἀκόμη ἀσχημάτιστον, καὶ ἀνώνυμον, διότι κατῴκουν διεσπαρμένοι εἰς ἀποτόμους χρημοὺς, καὶ δάση δύσβατα.»

Ἄλλοι δέ τινες ξένοι θέλουσι τὴν ὕπαρξιν τοῦ Σουλίου ἀπὸ τοὺς Ὁμηρικοὺς χρόνους, ἐπειδὴ εἰς τὴν Ἰλιάδα ἀπαντᾶται τὸ Σελλοί, ἔθνος Ἠπειρωτικὸν κατοικῆσαν ὑπὸ τὴν Δωδώνην, διὸ καὶ ὀνομάζουσι καὶ γράφουσι τὴν χώραν « Sollèibe »

Ἄλλοι δὲ ἐπίσης ξένοι ὡσαύτως ἀρχαιότατον θέλουσι τὸ Σοῦλι, ἐπειδὴ εἰς τὸν Θουκυδίδην ἀπαντᾶται τὸ Σύλλιον.

Ὁ δὲ ἡμέτερος ἱστορικὸς τοῦ Δοκιμίου τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως Ἰωάννης Φιλήμων ποιῶν μνείαν ἐν παραρτήματι τῆς περιόδου τοῦ νέου πολέμου τοῦ Σουλίου, (δηλαδὴ τοῦ τελευταίου) κατὰ τοῦ Σουλτάνου, λέγει ἐν σημειώσει «Σούλιον δέ ἐστι τὸ ἀρχαῖον Σοῦλιον.

Παρωνόμασαν τοῦτο οἱ Ἀλβανοὶ τῆς Ἠπείρου Κακοσούλιον ἀπὸ τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν ἐπολέμει αὐτὸ ὁ Ἀλῆ-Πασᾶς.

Ἀλλὰ μετὰ τῆς ἐποχῆς ταύτης συνέδεον οἱ Ἀλβανοὶ καὶ πολλὰς ἄλλας προγενεστέρας ἀπὸ αὐτοῦ ἔτι τοῦ 1734, καθ' ἃς ἰσχυραὶ ἐναντίον αὐτοῦ κινηθεῖσαι περιοδικῶς Τουρκικαὶ ἐκστρατεῖαι ἀπέτυχον.

Ἔχει δὲ μετωνυμικῶς παρὰ τοῖς κοινοῖς ἡ λέξις «κακὸς» τὴν σημασίαν «τοῦ ἰσχυρὸς, πολὺς, ἀνδρεῖος, δεινὸς, δυσκαταμάχητος.

Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι ἡ χώρα αὕτη εἶναι νεωτάτη, διότι ἄλλως καὶ οἱ ἀρχαῖοι γεωγράφοι ὤφειλον ν' ἀναφέρωσι περὶ Σουλίου, ὡς ἀναφέρουσι περὶ τῶν πλησιοχώρων αὐτοῦ μερῶν, καὶ ἐρείπιά τινα νὰ ὑπάρχωσιν, ὡς εὑρίσκονται τοιαῦτα

καὶ τὴν σήμερον ἀκόμη εἰς ἅπαντα τὰ τῶν ἀρχαίων χρόνων καταστραφέντα μέρη.

Οἱ γεωγράφοι κἂν μνείαν δὲν κάμνουσι περὶ Σουλίου, καὶ ἐν αὐτῷ οὔτε ἴχνος ἀρχαιοτήτων εὑρέθη ποτέ.

Ἄλλως τε οἱ μαχιμώτατοι κάτοικοι αὐτοῦ, οἱ κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους καταστάντες γνωστοὶ εἰς ἅπασαν τὴν ὑφήλιον διὰ τῶν ἡρωϊκῶν κατορθωμάτων, ὤφειλον νὰ κατέχωσι τὴν πρώτην σελίδα ἐν τῇ προγενεστέρᾳ ἱστορίᾳ τῆς Ἠπείρου.

Καὶ ὅμως οὐδαμοῦ ἀπαντῶμεν αὐτοὺς ὡς Σουλιώτας εἰς τὴν ἀρχαίαν καὶ μεσαίαν ἱστορίαν.

Ἡμεῖς ἀπίχομεν τοῦ νὰ ἐπιφέρωμεν θετικὴν γνώμην περὶ τῆς ἀληθοῦς παραγωγῆς τοῦ ὀνόματος Σοῦλι.

Λέγομεν δὲ μόνον ὅ,τι ἐπειδὴ οἱ προκατοικήσαντες τὸ ὄρος Σοῦλι δὲν ἦσαν μετανάσται ἐνὸς μόνου χωρίου ἢ κώμης, ἀλλὰ διαφόρων χωρίων, δὲν εἶναι διόλου παράδοξον ὅ·τι οἱ πρῶτοι κάτοικοι μετηνάστευσαν ἐκ τῶν χωρίων Σουλιάσι καὶ Σουλιάταις, ὑπαρχόντων καὶ τὴν σήμερον, καὶ ἐντεῦθεν τὸ «Σοῦλιον καὶ Σουλιῶται» καθόσον μάλιστα εἰς τὸ τελευταῖον χωρίον οὐδεὶς ὑπάρχει τὴν σήμερον Χριστιανὸς, ἐν ᾧ ἡ παράδοσις λέγει ὅτι ὑπῆρχον ἄλλοτε ἐν αὐτῷ τοιοῦτοι.

Τὸ Σοῦλι περατούμενον πανταχόθεν ὑπὸ βράχων καὶ χρημνῶν ἀνωμάλων, δυσβάτων καὶ ἀγόνων, παρουσιάζει ἀγριωτάτην εἰκόνα εἰς τὸν θεατήν.

Οἱ βράχοι καὶ χρημνοὶ τοῦ ὄρους εἰσὶ τοποθετημένοι εἰς τρόπον ὥστε ἀποτελοῦσιν ἓν εἶδος φρουρίου γιγαντιαίου καὶ ἀνωμάλου, τοῦ ὁποίου πύργοι μὲν εἰσὶν αἱ ἀκρώρειαι, ἐμβαδὸν δὲ ἄνευ σχεδὸν ἐπιπέδου οἱ διάφοροι βράχοι.

Ἡ εἴσοδος δὲ τοῦ τρομεροῦ τούτου φρουρίου εἶναι ἐπικίνδυνος καὶ εἰς ὀλίγα μόνον μέρη προσιτή.

Ἅπασα ἡ περιοχὴ τοῦ ὄρους εἶναι σχεδὸν χέρσος.

Δένδρα μεγάλα ἐλλείπουσιν, ἔνθεν καὶ ἔνθεν βλέπει τις εἰς τὰς ὑπωρείας θαμνίσκους τινὰς καὶ σπανίως τινὰς ἐλάτας· διαβρέχεται δὲ περὶ τοὺς πρόποδας ὑπὸ τοῦ Ἀχέρωνος, τὰ νῦν Μαυροποτάμου καλουμένου.

Ὁ προτιθέμενος νὰ εἰσέλθῃ ἐντὸς τῆς περιφερείας τοῦ ὄρους Σουλι, ὀφείλει νὰ διέλθῃ δι' ἀτραπῶν στενωτάτων, ὑψηλοτάτων καὶ ἐλιγμῶν ἀνωμάλων, ἐξ ὕψους τῶν ὁποίων βλέπων πρὸς τὴν ἄβυσσον, καταλαμβάνεται ὑπὸ σκοτοδίνης.

Προχωρῶν δὲ πρὸς τὰ πρόσω καὶ ἄνω ἀναγκάζεται ἕνεκα τῆς στενότητος τῆς σκολιᾶς ὁδοῦ νὰ λοξοβατῇ σύρριζα τῶν βράχων.

Φθάνων δὲ ὁ περιηγητὴς εἰς τὰς ἀχωρίας, ὅπου ὁ κίνδυνος τῆς πρὸς τὴν ἄβυσσον κατακρημνίσεως παύει, καταλαμβάνεται κατ' ἀρχὰς ὑπὸ ἀντιπαθείας, ὡς μὴ ἀπαντῶν, εἰμὴ τὴν πένθιμον σιωπήν, καὶ ἐπειδὴ αὕτη εἶναι συνεχής, ὑποχωρεῖ εἰς τὴν ῥίζαν!

Αἰσθάνεται ὁ περιοδεύων τρόμον τινὰ ἐσωτερικὸν, βιαίους παλμοὺς τῆς καρδίας, βλέπων κύκλωθεν παράδοξον καὶ ἀγρίαν ὄψιν ἀπάσης τῆς περιφερείας καὶ τοῦ ἐμβαδοῦ.

Ἐδῶ βράχους γιγαντώδεις καὶ μελανούς, ἐκεῖ προμαχῶνας ἀνεστραμμένους, παρεκεῖ τάφρους ἀνεῳγμένους, βρύσεις στείρας, σπήλαια κενὰ καὶ τὸν ὑψιπέτην ἀετὸν περιπλανώμενον καὶ παραπονούμενον!

Μετ' οὐ πολὺ ἡ τοιαύτη ἐντύπωσις βαθμηδὸν ἐξαλείφεται, πλὴν ὁ περιοδεύων αἰσθάνεται εἶδος τι λειποθυμίας, κατάπτω-

σιν δηλαδὴ τῶν φυσικῶν δυνάμεων, ἀλλ' ἡ ψυχὴ, ἀντὶ νὰ καταβάλλεται, ὡς συμβαίνει εἰς ἄλλας περιστάσεις φρίκης, ὑψοῦται ἀπεναντίας, ἡ καρδία ἐμπνέεται ὑπὸ γενναιότητος, τὸ πνεῦμα φωτίζεται καὶ τέλος διὰ τῆς διανοίας του ὁ περιηγητὴς εὑρίσκεται εἰς τὰς χώρας τῶν ἡρώων καὶ ἡρωίδων!

Τότε ἡ πένθιμος σιωπὴ παρίσταται μελαγχολικὴ, γοητευτικὴ, οἱ βράχοι εὐπρόσιτοι καὶ ὄψεως γλυκείας, διότι ἕκαστος τούτων διηγεῖται ἰδιαίτερα μυστήρια καὶ θαύματα καταπλήττοντα τὸν ἄνθρωπον καὶ μαρτυροῦντα σιωπηλῶς τὸν ἄλλοτε τόπον τῶν Ἡμιθέων!

Ἐν ὅσῳ δὲ ὁ ἱστοριοδίφης ἐξοικειοῦται μὲ τὸν ἄγριον, πλὴν ἐκπληκτικὸν, τοῦτον τόπον τόσῳ πλειότερον θέλγεται καὶ μανθάνει.

Τότε ἕκαστος βράχος τῷ ἀπαριθμεῖ τὰ παλλικάρια, εἰς τὰ ὁποῖα εἶχέ ποτε δώσει ἄσυλον, ἕκαστον σπήλαιον τὰ βρέφη καὶ τοὺς ἀπομάχους, εἰς τὰ ὁποῖα εἶχέ ποτε δώσει στέγην, ἕκαστος τάφος τοὺς γενναίους μαχητὰς, οὓς ἐν τῷ μυχῷ ἔκλεισεν, οἱ λίθοι θαύματα, οἱ κατατετραμμένοι προμαχῶνες ἀνδραγαθήματα, τὸ ἔδαφος ἐχθρικὰ πτώματα, καὶ ὁ ὑψιπέτης ἀετὸς τῷ ψάλλει κλαυθμηρῶς κατορθώματα μοναδικῆς ἡρωϊκότητος καὶ ὀνόματα ἐνδόξων ὑπερμάχων τῆς θρησκείας καὶ τῆς ἐλευθερίας!

Τότε ὁ νέος ἱστοριοδίφης καταλαμβάνεται ὑπὸθυμασμοῦ καὶ ἐκπλήξεως, βαίνει ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἐκείνου μετὰ σεβασμοῦ ὡς ἐν ἱερῷ, ἵσταται σιωπηλῶς, σκέπτεται, ἀναμιμνήσκεται ἱστορικὰς ἀναμνήσεις, καὶ δημοτικὰς παραδόσεις, καὶ ἀναμιμνησκόμενος, ἀνοίγει τὴν ἱστορίαν, τὴν ἀναδιφεῖ, τὴν ἀναδιφεῖ καὶ ἐπὶ τέλους εὑρίσκει ἐν αὐτῇ, ὅτι τὴν ἀγρίαν, κατηφῆ

σήμερον καὶ ἄγονον ἐκείνην χώραν ἀποικία τις ἠπειρωτική, διαφυγοῦσα ποτε τὸν Ὀθωμανικὸν ζυγὸν ἀπὸ τὰς πεδιάδας χώρας, γονίμους καὶ πόλεις εὐπόρους τῆς Ἠπείρου, καὶ ἄλλοῦ μὴ εὑροῦσα ἀσφάλειαν διὰ τὰ τιμαλφῆ τῆς ὑπάρξεώς της ἀντικείμενα, τὴν θρησκείαν, τὴν τιμὴν καὶ τὴν ἐλευθερίαν, ἀπεφάσισε περὶ τὰ τέλη τῆς δεκάτης ἕκτης ἑκατονταετηρίδος νὰ κατοικήσῃ.

Καὶ οὕτως ἐκεῖ εἰς τὰς ἀκρωρείας τῶν ἀποτόμων βράχων καὶ χρημνῶν, καταφυγοῦσα σκηνόβιος κατ' ἀρχὰς καὶ νομαδική, διετήρησε τὴν πατρῴαν θρησκείαν, τὴν τιμήν, τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὰ τέκνα της ἐν τῷ μέσῳ τῶν δούλων ἀδελφῶν.

Κατ' ἀρχὰς ὁ σκηνόβιος οὗτος λαὸς ἦτον ὀλίγος; διότι εἰ καὶ ἐν μέσῳ τῆς Ἠπείρου σχεδὸν κειμένη ἡ χώρα αὕτη, δὲν ἔβλεπεν ὅμως ἄσυλον, εἰ μὴ εἰς ἐκείνους οἵτινες ἐμιμοῦντο τὸ παράδειγμα τῶν πρώτων ἐκ τῆς ὁλικῆς ὁμάδος ἀπομονωθέντων καὶ ἐκεῖ κατοικησάντων.

Βαθμηδὸν δὲ εἰς εὐθὺν λόγον μὲ τὴν βαρύτητα τοῦ ἐν ταῖς πεδιάσιν ἀλλοπίστου ζυγοῦ ηὔξανε καὶ ἡ Χριστιανικὴ ἐκείνη ἀποικία ἐν ταῖς σπηλαίοις καὶ φάραγξιν ὥστε περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς ἑβδόμης ἑκατονταετηρίδος ἀπηρίθμει ἑκατὸν περίπου οἰκογενείας ὑπὸ τὸ ὄνομα Σουλιῶται.

Πληθυνθέντες δὲ οὗτοι βαθμηδὸν, διεμοιράσθησαν εἰς τέσσαρας συνοικίας ἢ χωρία, πλησίον ἀλλήλων κείμενα, ἤτοι τὸ Σοῦλι, τὴν Κιάφα, τὸ Ἀβαρίκον καὶ τὴν Σαμωνίδα.

Καὶ τὰ τέσσαρα ταῦτα ἀρχικὰ χωρία κεῖνται εἰς ὑψηλὰ μέρη, διατεμνόμενα ὑπὸ βράχων καὶ χρημνῶν ἀνωμάλων, καὶ προφυλαττόμενα εἰς ἑκάστην στενωπὸν ὑπὸ Πύργων.

Ἡ Κιάφα κεῖται πρὸς βορρᾶν ἐπὶ τοῦ χείλους τρομεροῦ βράχου ἀποτόμου, πλησίον δὲ ταύτης τὸ ὄρος Κιοῦγκε, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἀνηγέρθη μετὰ ταῦτα τὸ μικρὸν, πλὴν τρομερὸν. φρούριον τῆς ἰδίας ἐπωνυμίας, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ὑπῆρχεν ἡ ἐκκλησία τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς.

Ἡ θέσις τοῦ Κιοῦγκε ἦτον ἡ κλεὶς τῶν ἄλλων μερῶν. Ἡ Σαμωνίβα κειμένη βορειοδυτικῶς τῆς Κιάφας καὶ τὸ Ἀραβίκον κείμενον μεσημβρινοδυτικῶς ἵστανται ἐπὶ τοιούτων βράχων ἀποτόμων, ὥστε ἐφαίνοντο ὡς μετεωρημένα, τέλος δὲ βορειοανατολικῶς τὸ Σοῦλι εἰς θέσιν ὑψηλοτέραν τῶν λοιπῶν ὡς ἐν σκοπιᾷ.

Ἐνταῦθα κατῴκουν οἱ πρῶτοι κατοικοι, οἱ ἀρχηγοὶ καὶ αἱ οἰκογένειαι τῶν διαπρεψάντων εἰς τὰς διαφόρους κατὰ τῶν ἐχθρῶν μάχας, δηλ. οἱ Τσαβέλλαιοι, οἱ Μποτζαραῖοι, οἱ Δράκοι, Δαγκλίδαι καὶ ἄλλοι, οἱ ὁποῖοι καὶ ἐθεωροῦντο ὡς εὐγενεῖς μεταξὺ τῶν λοιπῶν.

Τὰ τέσσαρα ταῦτα χωρία τὰ ἐπὶ τοῦ ὄρους πλησίον ἀλλήλων κείμενα καὶ συμπεριλαμβανόμενα ὑπὸ τὸ γενικὸν ὄνομα Σοῦλι, ἔλαβον τὴν ἐπωνυμίαν Τετραχώριον.

Ἕκαστον δὲ τῶν τεσσάρων χωρίων εἶχεν ἰδίας «φάρας» λεγομένας, ὅ ἐστι τὸ ἐξ αἵματος καὶ ἐξ ἀγχιστίας συγγενολόγιον.

Τὸ μὲν Σοῦλι κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην εἶχεν εἴκοσι φάρας δηλαδὴ Τζαβελλαῖοι, Μποτζαραῖοι, Δράκοι, Δαγκλίδαι, Κουτζονικαῖοι, Καραμπιναῖοι, Ζαρμπαῖοι, Μαλαμαῖοι, καὶ ἄλλοι· ἡ δὲ Κιάφα πέντε, δηλ. Ζερβαῖοι, Πανταζαῖοι καὶ λοιποί, καὶ ἡ Σαμωνίβα καὶ τὸ Ἀβαρίκον ἀπὸ τρεῖς δηλ. Μουρατταῖοι, Μτεκαῖοι καὶ ἄλλοι.

Βαθμηδὸν δὲ ἐκ τῶν τεσσάρων τούτων χωρίων μεταναστεύσαντές τινες ἐκ τῶν ἰδίων Σουλιωτῶν κατῴκησαν περὶ τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους καὶ ἑπτὰ ἄλλα χωρία, δηλ. Τζεκούρι, Ἀλποχῶρι, Γκιανόλα, Περεχάτι, Βίλλια, Κοντᾶται καὶ Τσιφλίκη, ἐπωνομάσαντες αὐτὰ γενικῇ ἐπωνυμίᾳ, Ἑπταχώριον.

Τὰ ἑπτὰ ταῦτα χωρία ὑπελόγιζον ἐν ὅλοις εἴκοσι φάρας, ἔχαιρον δὲ καὶ ταῦτα τὰ δικαιώματα καὶ τὰ προνόμια τοῦ Τετραχωρίου.

Τὸ Ἑπταχώριον ἐχρησίμευεν ὡς προπύργιον κατὰ πάσης πρὸς τὰ ἄνω τοῦ ὄρους ἐχθρικῆς εἰσβολῆς, διότι οἱ κάτοικοι αὐτοῦ διὰ τῆς ἀντιστάσεως των ἀνέστελον τὴν ὁρμὴν τῶν ἐχθρῶν, καὶ διὰ τῆς εἰς τὸ Τετραχώριον μετακομίσεως τῶν οἰκογενειῶν καὶ τῆς περιουσίας αὐτῶν εἰδοποίουν τοὺς κατοίκους τούτου περὶ τῆς ἐπιλεύσεως τῶν ἐχθρῶν.

Τὰ ἑνδεκα ταῦτα χωρία περὶ τὰ μέσα τῆς δεκάτης ὀγδόης ἑκατονταετηρίδος ὑπελόγιζον κατοίκους ἐξ περίπου χιλιάδας, ἐξ ὧν μόλις ἦταν χίλιοι ἑπτακόσιοι οἱ δυνάμενοι ὁπλοφορεῖν.

Εἰς τὰ ὄρη καὶ εἰς τοὺς βράχους ἐγκαταστάντες οἱ Σουλιῶται ἔζων αὐτονόμως.

Τὸ πολίτευμα αὐτῶν ἦτο δημοκρατικὸν ἐν μέσῳ τῶν τυράννων καὶ τῶν δούλων ἀδελφῶν!

Ἡ τοιαύτη τῶν Σουλιωτῶν αὐτονομία δὲν ἔχαιρεν ἅπαντα τὰ προνόμιατῶν αὐτονόμων πολιτειῶν.

Αὕτη περιστοιχίζετο ὑπὸ παντοίων στερήσεων, ἀνηυχιῶν καὶ φόβων.

Πᾶν ὅ,τι ξένον ἐπλησίαζεν αὐτὴν, ἦτον ὕποπτον καὶ ἐχθρόν!

Καὶ ὅμως διὰ τοὺς Σουλιώτας, τοὺς μύρια δεινὰ ὑποστάντας ἐν ταῖς πεδιάδεσι καὶ ὑπὸ τὸν ζυγὸν τοὺς μὴ εἰθισμένους εἰς τὰς κοινωνικὰς τάξεις καὶ τὸν πολιτισμὸν, ἡ τοιαύτη αὐτονομία εἶχε τὰ θέλγητρά της!

Οἱ Σουλιῶται εὐχαριστοῦντο εἰς αὐτὸ τὸ εἶδος τῆς ζωῆς, εἰς καὶ πλήρες ἀνησυχιῶν καὶ φόβων, ἤρκει αὐτοῖς μόνον νὰ ὦσιν ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἐχθρῶν των ἐλεύθεροι.

Οἱ Σουλιῶται διὰ τῆς ἀνατροφῆς αὐτῶν πιριεφρόνουν ἅπασαν τὰς στερήσεις καὶ τὰς κακουχίας ὑπὲρ τῆς αὐτονομίας αὐτῶν, ἐπὶ τέλους δὲ καὶ φόβους καὶ θάνατον καὶ παντελῆ καταστροφὴν ὑπὲρ πίστεως καὶ ἐλευθερίας ἠψήφησαν.

Κατ' ἀρχὰς οἱ Σουλιῶται, ἵν' ἀποκοιμήσωσι τὸν φθόνον καὶ τὴν προσοχὴν τῶν τυράννων καὶ τυραννίσκων, ὧν ἔγεμε τότε ἡ Ἤπειρος, ἔδιδον μικρόν τινα φόρον κατ' ἔτος εἴς τινα τιμαριώτην (Σπαχῆν) ἐρχόμενον εἰς Ἰωάννινα, εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ ὁποίου καθυπήγετο τὸ Σοῦλι.

Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ, ὡς θέλομεν ἰδεῖ, παρακατιόντες, οὐ μόνον φόρον δὲν ἔδιδον πλέον, ἀλλὰ καὶ κατέστησαν τοὺς γείτονας Ὀθωμανοὺς ὑποφόρους, ὡς καί τινας τῶν Ἰωαννίνων σατράπας.

Νόμοι τῶν Σουλιωτῶν ἦσαν τὰ ἤθη καὶ ἔθιμα καὶ αἱ πατροπαράδοτοι συνήθειαι.

Δὲν εἶχον οὔτε διοικητὴν ἢ πρόεδρον, οὔτε ἀστυνομίαν, οὔτε τακτικὰ δικαστήρια.

Καὶ ὅμως ἡ ἐσωτερικὴ εὐταξία καὶ πειθαρχία ἦτον ἀξιόλογος, ἐκτὸς τινων ἐνίοτε ἐμφυλίων ταραχῶν, ὡς συμβαίνει εἰς ἅπαντα τὰ δημοκρατικὰ πολιτεύματα.

Ἰδοὺ πῶς διελύοντο μεθ' ἁπάσης τῆς εὐθυδικίας αἱ μεταξὺ τῶν Σουλιωτῶν διαφοραί!

Οἱ γεροντότεροι καὶ εὐϋπολυπτότεροι οἰκογενειάρχαι τῶν Φαρῶν, ἐν αἷς συνέβαινεν ἡ διαφορά, συνήρχοντο εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ ἐθεώρουν τὴν διαφοράν, σύζητοῦντες ἐπὶ σῇ βάσει οὐχὶ τῶν γραπτῶν νόμων, διότι τοιούτους δὲν εἶχον, ἀλλ' ἐπὶ τῇ βάσει τῶν νόμων τῶν συνειθειῶν καὶ τῆς συνειδήσεως, καὶ, ἔχοντες πληρεξουσιότητα δικαστοῦ καὶ συμβιβαστοῦ, ἐξέδιδον μετ' ἄκρας ἀμεροληψίας προφορικῶς τὴν ἀπόφασιν αὐτῶν, εἰς τὴν ὁποίαν ἀγογγύστως ὤφειλε νὰ ὑποκύψῃ ὁ καταδικαζόμενος, ἄλλως ἡ φάρα τοῦτου ὑποχριοῦτο παρὰ τῶν ἄλλων φαρῶν νὰ πειθαναγκάσῃ, χρείας τυχούσης καὶ διὰ τῆς βίας, τὸν κατακλεκλεῖντα συγγενῆ, ἵνα ὑποκύψῃ εἰς τὴν ἀπόφασιν τῶν γερόντων.

Προκειμένου δὲ περὶ πολιτικῆς ὑποθέσεως, καὶ ὡς τοιαύτη οὐδὲν ἄλλο ὑπῆρχεν, εἰ μὴ ὁ πόλεμος κατὰ τῶν ἐπιβουλευόντων τὴν πατρίδα των καὶ τὴν ἐλευθερίαν των, συνήρχοντο ἅπαντες οἱ ὁπλαρχηγοὶ καὶ οἱ γέροντες καὶ συνεσκέπτοντο περὶ τοῦ πρακτέου, καὶ, ἅπαξ κηρυττομένου τοῦ πολέμου, ἕκαστος ἐγνώριζε τί ὤφειλε νὰ πράξῃ διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς πατρίδος· στρατηγοὶ καὶ στρατιῶται, ἄνδρες καὶ γυναῖκες, τὸν κατὰ τῆς πατρίδος ἐπερχόμενον ἐχθρὸν ἐθεώρουν ὡς προσωπικόν.

Πόρος ζωῆς τοῖς Σουλιώταις, ἦτον ἀνέκαθεν ἡ κτηνοτροφία, ἐπάγγελμα δὲ τὸ ὅπλον, ὅπερ ἠγάπων καὶ ἐπιμελοῦντο ἐκ παιδικῆς ἡλικίας, διὰ τοῦτο καὶ πᾶς Σουλιώτης ἦτον καὶ στρατιώτης, καὶ ὅστις δὲν ἐδείκνυεν στρατιωτικὴν ἀνδρείαν ἢ δὲν ἔπραττέν ἀνδραγαθήματά τι ὑπὲρ πατρίδος, εἰ μὲν ἦτον ἄγαμος, δὲν εὕρισκε συμβίαν, ὅτι οὐδεμία παρθένος κατεδέχετο, ἵνα μετ' ἀνδρὸς παλληκαρίου συζευχθῇ, εἰ δὲ ἔγγαμος ἐτύγχανε, ὁ ἀνὴρ διεζευγνύετο ὑπὸ τῆς ἐνοτῆς γυναικός,

διότι ταύτην ἄλλως περιεφρόνουν αἱ τῶν ἀνδρείων γυναῖκες, ὡς οὐδὲν ὑπὲρ πατρίδος πράξαντος τοῦ ἀνδρός της! Αὐτόχρημα ἤθη καὶ ἔθιμα Σπαρτιατικά!

Οἱ πρῶτοι κάτοικοι τοῦ Σουλίου ἦταν Ἀλβανικῆς φυλῆς, καὶ ἐλάλουν τὴν Ἀλβανικὴν γλῶτσαν, μετ' οὐ πολὺ ὅμως συνεμίγησαν μετ' αὐτῶν καὶ Ἕλληνες ἐκ τῶν πλησιοχώρων, καὶ διὰ τῆς ἐπιμιξίας ταύτης κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἐλάλουν μᾶλλον τὴν Ἑλληνικὴν ἢ τὴν Ἀλβανικὴν γλῶσσαν.

Ὁ χαρακτὴρ τῶν Σουλιωτῶν ἦτον ἀκέραιος, πλὴν ὡμὸς καὶ φιλέκδικος. Οἱ Σουλιῶται ὑπῆρξαν μαχιμώτατοι ἄνδρες, ὡς καὶ αἱ γυναῖκες αὐτῶν εἶχον τὰ αὐτὰ μὲ τοὺς ἄνδρας προσόντα.

Ἡ μόνη ἐκπαίδευσις καὶ ἀνατροφὴ ἀμφοτέρων τῶν φύλων ἦτον ἡ ἀγάπη τῆς πατρίδος καὶ τῆς ἐλευθερίας, καὶ τὸ κατὰ τῶν τυράννων μῖσος.

Ἕτερον καὶ αἱ γυναῖκες ὅπλα, ἐπολέμουν καὶ αὗται μὲ τὴν αὐτὴν γενναιότητα καὶ μεγαλοψυχίαν τῶν ἀνδρῶν, παρηκολούθουν τούτους εἰς τὰς μάχας, ἐπωμίζουσαι τὰς τροφάς, τὰ πολεμοφόδια καὶ ὅ,τι ἄλλο ἀναγκαῖον διὰ τὸν πόλεμον, καὶ χρείας τυχούσης ἐπολέμουν· αὗται δὲ ττῶς συνετέλουν εἰς τὰς μάχας, παρέχουσαι ἐκτὸς τῆς ὑλικῆς συνδρομῆς καὶ ἠθικὴν, διότι ἐξεθεάζον τοὺς ἀνδρείους καὶ ἔψεγον τοὺς ἀτόλμους καὶ φυγομάχους· ἡ παρουσία τῶν γυναικῶν εἰς τὰς μιτὰ τῶν ἐχθρῶν συμπλοκὰς ἀνέφωνε τὴν ψυχὴν καὶ ἀνεζωπύρει τὴν γενναιότητα καὶ αὐτῶν τῶν ἀτόλμων· τὰ πολεμικὰ καὶ ἐθνικὰ ἄσματα καὶ οἱ ὑπὲρ τῶν ἀνδρείων ὕμνοι τῶν γυναικῶν ἐπέρλεγον τις καρδίας καὶ ἐκέντων τὴν φιλοτιμίαν καὶ τὴν ἀμιλλαν τῶν Σουλιωτῶν· διὸ καὶ ἕκαστος Σουλιώτης ἐπριθαμοποιεῖτο

ἐν τῇ μάχῃ, ἵνα δρέψῃ δάφνας κατὰ τῶν ἐχθρῶν, ὅπως ὑπὲρ αὐτοῦ ψάλλωσιν αἱ γυναῖκες ἐπινίκια.

Ἠδύνατό ποτε εἰς ὁμοίας περιστάσεις ἐχθρικὴ χεὶρ ν' ἀναχαιτίσῃ τὴν ὁρμὴν τῶν Σουλιωτῶν; Εἰς ὁμοίους περιστάσεις καὶ ὁ ἄνανδρος τῶν ἀνδρώπων ὑπερνικᾷ τὴν ἀδύνατον φύσιν!

Ἐδῶ ὄπισθεν τῶν βράχων καὶ χρημνῶν καταφυγόντες οἱ Σουλιῶται, ζῶντες βίον ἐλεύθερον καὶ ἐσημέραι πληθυνόμενοι ἐπέσυραν ἐπὶ τέλους τὸν φθόνον τῶν γειτόνων Ὀθωμανῶν τοῦ Μαργαριτίου καὶ τῆς Παραμυθίας, ὑπὸ τῶν ὁποίων τὰ χωρία εἶχον ἀποσπασθῇ, μετ' οὐ πολὺ δὲ καὶ τὴν προσοχὴν τῶν σατραπῶν τῶν Ἰωαννίνων, εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῶν ὁποίων καθυπήγοντο ἡ Κασσιώπη καὶ Θεσπρωτία.

Οἱ γείτονες τῶν Σουλιωτῶν Βιτζὶς καὶ Ἀγάδες ἐν τῇ βαρβάρῳ ἀπαιτήσει καὶ ὑπεροψίᾳ καταχτητοῦ ἐθεώρουν ὡς ὕβριν τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν γειτόνων Χριτιανῶν, τῶν πρώην δούλων αὐτῶν, διὸ καὶ προέβευτο τὴν καταστροφὴν τῆς νέας, ἐν μέσῳ τῆς δουλείας. ἐκείνης Χριστιανικῆς τῶν ὀρέων ἀνεζαρτήτου ἀποικίας, καὶ τὴν ὑποταγὴν τῶν κατοίκων εἰς τὴν κυριαρχίαν των ὡς καὶ πρότερον.

Ἀλλὰ οἱ κάτοικοι οὗτοι Χριστιανοὶ παθόντες ὅσα δεινὸν καὶ λέγειν, ὄντες ἐν ταῖς πεδιάδεσι καὶ ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν ἀπλήστων καὶ αἱμοβόρων τυράννων καὶ τυραννίσκων (καθότον ἕκαστος Τοῦρκος, ἔστω καὶ ζευγηλάτης, ἦτο καὶ εἷς τυραννίσκος) καὶ εἰς τὰ ὄρη καταφυγόντες ἐλεύθεροι καταπίσεων καὶ βαρβάρων αὐθαιρεσιῶν, εἶχον ἀπόφασιν διὰ παντὸς μέσου καὶ πάσης θυσίας νὰ διατηρήσωσι τὴν ἀποικίαν των ἐλευθέραν.

Ἐντεῦθεν ἐπῆγασαν οἱ ἄνανδροι πόλεμοι μεταξὺ Ὀθωμα-

νῶν γειτόνων καὶ Σουλιωτῶν, καὶ ἐνεστερνίσθη εἰς ἀμφοτέρων τὰ στήθη μῖσος ἀδιάλλακτον καὶ πατροπαράδοτον.

Τὸ τοιοῦτον πολιτικὸν μῖσος ἐνισχυόμενον καὶ ὑποθαλπόμενον καὶ ὑπὸ τοῦ βαρβάρου φανατισμοῦ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν, ἐκρατύνετο δσημέραι καὶ ἄφησε μέχρι τέλους ἀσπόνδους τοὺς γείτονας, κεχωρισμένους εἰς δύο πολιτικὰ καὶ θρησκευτικὰ στρατόπεδα ἐκ διαμέτρου ἀντιθετα πρὸς ἄλληλα.

Ἐκ τῶν ἐξαζουσῶν εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα ὕβρεων τοῦ ἑνὸς ἐχθρικοῦ μέρους πρὸς τὸ ἕτερον, ὅπερ καὶ ἐξήπτε μέχρι λύσης τὸν θρησκευτικὸν φανατισμὸν ἀμφοτέρων τῶν μερῶν, ἀναφέρομεν τὴν ἑξῆς· π. χ. ὁσάκις οἱ Ὀθωμανοὶ συνελάμβανον Χριστιανόν τινα ἐν ταῖς συμπλοκαῖς ἢ ἀλλαχοῦ, τῷ ἐπέβαλλον τὰς βασάνους τῶν μαρτύρων, ἐμπαίζοντες καὶ τὴν θρησκείαν του ὑβριτικώτατα.

Οἱ δὲ Χριστιανοὶ πρὸς ἀντεκδίκησιν συλλαμβάνοντες Ὀθωμανὸν, τῷ ἀνταπέδιδον καὶ τόκον διὰ τὰ ὀφειλόμενα, τὸν ἐρώτονον χοίροις ζῶσι, καὶ δένον περίφημον ἐν τῷ χωρίῳ, κεντῶντες τοὺς ἐπ' αὐτοῦ φορτωμένους χοίρους. Μία τοιαύτη θρησκευτικὴ ἐξύβρισις εἶναι ἡ βδελυροτέρα πασῶν τῶν ἐξυβρίσεων διὰ τοὺς Ὀθωμανούς, οἵτινες πολλάκις μὴ δυνάμενοι ἐκ τοῦ συστάδην νὰ ἐκδικήσωσι τὰς τοιαύτας ὕβρεις καὶ ἄλλας κακώσεις, ἠτύχαζον προσποιούμενοι μάλιστα μετάνοιαν διὰ τὰς ἀδικίας, ἃς ἐτήνεγκον τοῖς Σουλιώταις, καὶ ἐνίοτε φιλίαν πρὸς αὐτούς, ὅπως ἐξ ἀπροόπτου καὶ ἀμερίμνους τοὺς καταλαβωσι καὶ τοὺς καταστρέψωσι.

Πολλάκις ἐδοκίμασαν διὰ τοῦ δολίου τούτου μέσου οἱ Τοῦρκοι νὰ καταλαβωσι τοὺς Σουλιώτας, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ὠφεληθῶσι, καὶ ὁσάκις ἀπεπειράθησαν, ἔπαθον πάντοτε καὶ ζημ[illegible]ες.

Ἐντεῦθεν πολέμιοι φονικώταται ἀπέβαινον καὶ συνεχεῖς ἐκστρατεῖαι κατὰ τοῦ Σουλίου ἐγένετο ἐκ τῶν ἐπισήμων γειτόνων Ὀθωμανῶν.

Ἐκτὸς πολλῶν σημαντικῶν συμπλοκῶν μεταξὺ γειτόνων Ὀθωμανῶν καὶ Σουλιωτῶν, ἐκστρατεῖαι ἐκ προθέσεως πρὸς καταστροφὴν τῶν Σουλιωτῶν, ἀπὸ τῆς εἰς τὰ ὄρη ἐγκαταστάσεώς των μέχρι τῆς εἰς τὰ Ἠπειρωτικὰ ἐδάφη ἐμφανίσεως τοῦ Τελενλῆ Ἀλῆ Πασᾶ μνημονεύονται ἓξ ἀχρονολόγητοι καὶ δύο χρονολογούμεναι, ἀλλ' ἁπασῶν ἄγνωστοι αἱ ἐκβάσεις, πλὴν κατὰ πάσας ἡρωϊκὰ θαύματα ἐποίησαν οἱ Σουλιῶται καὶ μεγίστας βλάβας ὑπέστησαν οἱ ἐχθροί.

Τὸ συμπέρασμά μας ὑποστηρίζει, οὐχὶ ἡ παράδοσις ἀγραμμάτων ἀνθρώπων, ρεπόντων, ὡς ὀρθότατα λέγει ὁ Περραιβός, τὸ νὰ μεγαλύνωσι τοὺς Ἥρωάς των, ἐφευρίσκοντες συμβεβηκότα, ὅπως καταστήσωσι περίεργον τὴν διήγησίν των, ἀλλ' ἡ διατήρησις καὶ αὔξησις τῆς Χριστιανικῆς τοῦ Σουλίου κοινότητος. Αἱ ρηθεῖσαι ἀχρονολόγητοι ἐκστρατεῖαι εἰσὶν αἱ ἑξῆς:

1) Ἡ τοῦ διοικητοῦ Δελβίνου Δισμπέη Γαρδικιώτου ἐξ ὀκτὼ χιλιάδων μαχητῶν.

2) Ἡ τοῦ Μαξούτ Ἀγᾶ Μαργαριτιώτου ἐκ χιλιάδων ἓξ Τσαμίδων.

3) Ἡ τοῦ Μουσταφᾶ Κόκκα ἐκ τεσσάρων χιλιάδων.

4) Ἡ τοῦ Μεκὶρ Πασσᾶ ἐκ πέντε χιλιάδων.

5) Ἡ τοῦ Σουλεϊμὰν Τσαπάρη Μαργαριτιώτου ἐκ χιλιάδων ἐννέα, καὶ 6) Ἡ τοῦ υἱοῦ τούτου Χασὰν Τσαπάρη ἐκ πέντε χιλιάδων.

Ἡ τοῦ Σουλεϊμὰν Τσαπάρη ἐκστρατεία κατὰ τοῦ Σουλίου εἶναι περίεργος.

Διὸ καὶ τὴν μεταφέρομεν ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ ὑποστρατήγου Περραιβοῦ αὐτολεξεί...

«Τὸν ὁποῖον (Σουλεϊμὰν Τσαπάρην ἐκστρατεύσαντα κατὰ «τοῦ Σουλίου) μετὰ τοῦ υἱοῦ του καὶ ἄλλων τεσσαράκοντα «συμμάχων συνέλαβον ζῶντας (οἱ Σουλιῶται), διότι τὸ στρα«τόπεδον ὑπῆρχε μέτα εἰς τὴ Σοὺλλι, ὁ δὲ στρατὸς ἠττη«θεὶς μακρὰν τοῦ Σουλίου μεταξὺ Κιάφας καὶ Σαμωνίβας «καὶ μὴ δυνηθεὶς νὰ ἐπιστρέψῃ καὶ συσσωματωθῇ μετὰ τοῦ «στρατοπέδου, ὅπου ἦταν οἱ Ἀγάδες, διεσκερπίσθη καὶ ἐτράπη «εἰς φυγὴν διῃρημένον εἰς μικρὰ σώματα τῇδε κἀκεῖσε· οἱ δὲ «Ἀγάδες μεῖναντες μετά τινων σωματοφυλάκων ἐκλείσθησαν «εἰς τὸν ἐν τῷ Σουλλίῳ ναὸν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου διὰ νὰ ἀ«ποφύγωσι τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον· ἀλλὰ κατὰ τὸ μετονύ«κτιον ἀναβὰς εἰς τὴν σκέπην τοῦ ναοῦ ὁ Δῆμος Δράκος μετ' «ἄλλων δύω, ὁπὴν δὲ ποιήσαντες ἐπὶ τὴν σκέπην ἔρριψαν δι' «αὐτῆς ἐν τῷ ναῷ σμῆνος μελισσῶν, μὴ δυνάμενοι νὰ ὑποφέ«ρωσιν αὐτῶν τὰ κεντρίσματα διεπραγματεύθησαν τὴν εἰ«ρήνην δώντες λύτρα χιλίων φλωρίων, ζερίων, (πέντε ἥμισυ «γρόσια τὸ ἕν) λεγομένων ἀπελύθησαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Ἡ κατὰ διαταγὴν τοῦ Διβανίου ἐκστρατεία τοῦ Χατσὶ Πασσᾶ Ἰωαννίτου τῷ 1732.— Ἡ αὐτοδικία τῶν Σουλιωτῶν.— Ὁ δόλιος βλάμης.— Ἡ κατ' αὐτοῦ ἐκδίκησις.— Ἡ τῷ 1754 ἐκστρατεία τοῦ Μουσταφᾶ Πασσᾶ.— Ἡ ἐξ ἀνάγκης συμφιλίωσις τῶν Μαργαριτιωτῶν μετὰ τῶν Σουλιωτῶν.

Ἐπειδὴ ἡ Χριστιανικὴ τοῦ Σουλίου φωλεὰ εἰς τὰ ἀπρόσιτα ἐκεῖνα ὄρη ἦτον οὐ μόνον ἀπειλητική τις διαμαρτύρησις κατὰ τοῦ Ὀθωμανικοῦ ζυγοῦ, ἀλλὰ κατέστη καὶ ἄτυλον τῶν ἐν ταῖς πεδιάσι καταπιεζομένων Χριστιανῶν, διὰ τοῦτο τὸ Διβάνιον ὤφειλε διὰ παντὸς μέσου νὰ τὴν καταστρέψῃ, ὅπως μὴ καταστῇ βράδιον ἑστία μεγάλης πυρκαϊᾶς.

Ὅθεν τῷ 1732 διέταξε τὸν Ἰωαννίτην Χατσὶ-Πασσᾶν νὰ ἐκστρατεύσῃ μετὰ ὀκτὼ χιλιάδων Ὀθωμανῶν κατὰ τοῦ Σουλίου καὶ ἐξοντώσῃ τοὺς κατοίκους αὐτοῦ.

Ἀλλ' ὁ στρατὸς ἐκστρατεύσας κατὰ τοῦ Σουλίου, ὡς διετάχθη, πλὴν μὴ τολμήσας νὰ ἐπιτεθῇ κατ' αὐτοῦ καίτοι πολυάριθμος, γινώσκων ἐκ φήμης τὴν ἀνδρείαν τῶν γενναίων ὑπερασπιστῶν αὐτοῦ ἐκ τῆς θρυτέως τῶν ἀποπειραθέντων προκατόχων, καὶ ἤδη ἰδὼν ἰδίοις ὄμμασι τὸ ἐπίφοβον καὶ δυσάλωτον τῶν βράχων, ἐπανέκαμψιν εἰς Ἰωάννινα ἄπρακτος, καλῶς ποιήσας, καθόσον οἱ κάτοικοι τῶν ἀκρωρειῶν τοῦ Σουλίου, εἰ καὶ ὀλίγοι (μόλις ἦταν οἱ δυνάμενοι ὁπλοφορεῖν πεντακόσιοι) εἶχον ἀδιάσειστον ἀπόφασιν ἢ νὰ ζῶτιν ἐλεύθεροι ἢ ν' ἀποθάνωσι καὶ μία τοιαύτη γενναία ἀπόφασις κατασταλ-

νει πάντοτε ὑπερτέρους τῶν πολλῶν μισθωτῶν τοὺς ὀλίγους ἐλευθέρους.

Οἱ Σουλιῶται φυγόντες ἀπὸ τὰς πεδιάδας, χώρας γονίμους, καὶ περιορισθέντες εἰς τοὺς τραχεῖς καὶ ἀγόνους βράχους τοῦ Σουλίου μακρὰν πάσης κοινωνίας διήγαγον ἐν ταῖς κορυφαῖς τῶν ὀρέων βίον ἡμιβάρβαρον· εὑρισκόμενοι δὲ εἰς ἀεννάους πολέμους μετὰ τῶν γειτόνων Ὀθωμανῶν, δὲν ἠδύναντο, ἵνα ἐξασκῶσιν οὐδὲν εἶδος βιομηχανίας καὶ ἐμπορίου πρὸς πορισμὸν τῶν πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαίων.

Τὸ μόνον ἐπάγγελμα, ἡ μόνη βιομηχανία αὐτῶν ἦτον, ὡς εἴπομεν, ἡ κτηνοτροφία, ἀλλ' αὕτη οὖσα ἀσήμαντος, δὲν ἐπήρκει εἰς τὰς ἀνάγκας αὐτῶν, αὐξηθέντων, εἰ καὶ λιτοτάτας οὔσας.

Ὅθεν εἰς τοιαύτην δεινὴν θέσιν εὑρισκόμενοι, ἐπέτρεχον τὰς πλησιοχώρους καὶ καλλιεργημένας τῶν Ὀθωμανῶν, ἐνίοτε δὲ καὶ τῶν Χριστιανῶν, πεδιάδας, λῃζόντες.

Βεβαίως ἐκ πρώτης ὄψεως καὶ ἀνεξετάστως ἡ τοιαύτη διαγωγὴ τῶν Σουλιωτῶν εἶναι ἄξια καταδίκης, ὡς καταδίκασαν οἱ ἄγνοιαν τῶν ἡμετέρων πραγμάτων πάσχοντες καὶ εἰς τὴν ἐπιφάνειαν αὐτῶν ἐγκύπτοντες ξένοι.

Ἰδοὺ τί λέγει ὁ Πουκεβὴλ περὶ Σουλιωτῶν « . . . . . ils méprisaient le travail, ils repousaient ls comeerce, principe de toute civilisation, ils ne voulaient rien tenir que de la violance et de leur épée, préferant le métier de Klephtes ou voleurs de grandchemin, oux moyens honorables d' amelliorer leur sort par l'agriculture et les arts . . . . . »

Ἀλλ' ἡμεῖς ἐρωτῶμεν τὸν διάσημον, καὶ ἄλλως φιλέλληνα, συγγραφέα Γάλλον ἵνα μᾶς εἴπῃ, ἂν οἱ Σουλιῶται, εἰς

τὰς ἀκρωρείας τῶν ὀρέων, εἰς τοὺς ἀγόνους βράχους καὶ χρημνοὺς, μακρὰν τῆς θαλάσσης καὶ πάσης πολιτισμένης κοινωνίας εὑρισκόμενοι, καὶ ὑπὸ ἀπλήστων καὶ αἱμοβόρων τυράννων πανταχόθεν περιστοιχισμένοι, ἠδύναντο, νὰ ἐξασκῶσιν οἱονδήποτε ἐπάγγελμα,

Καθ' ἡμᾶς ἡ ἐξάσκησις τοῦ ἐμπορίου ἀπαιτεῖ ἐξ ἀνάγκης τὴν εἰρήνην· διὴγον, ἐρωτῶμεν, οἱ Σουλιῶται ἐν εἰρήνῃ, πολεμούμενοι ὑπὸ τῶν Τούρκων ἀπὸ τῆς εἰς τὰ ὄρη ἐγκαταστάσεως αὐτῶν;

Ἡ γεωργία καὶ αἱ τέχναι ἔχουσιν ἀπόλυτον ἀνάγκην τῆς προστασίας τῶν νόμων καὶ τῆς ἐμψυχώσεως τῶν κυβερνούντων. Εἶχον οἱ Σουλιῶται, ἐρωτῶμεν, τοιαύτην προστασίαν, ἐμψύχωσιν καὶ ἀτρέλειαν ἐπαγγελλόμενοι τὸν γεωργὸν καὶ τὸν τεχνίτην;

Οἱ προπάτορες τῶν Σουλιωτῶν διάγοντες ἐν ταῖς πεδιάσι, μετήρχοντο διάφορα ἐπαγγέλματα, ὡς ἅπαντες οἱ Χριστιανοὶ τῆς Ἠπείρου, ἀλλ' ὁ καρπὸς τούτων δὲν ἐξήρκει νὰ κορέσῃ τὴν ἀπληστίαν τῶν τυράννων· δῶ καὶ ἄκοντες ἠναγκάσθησαν, καταφυγόντες εἰς τὰ ὄρη, ν' ἀσπασθῶσι τὸ ἐπιτήδευμα τῆς ἁρπαγῆς, ἵνα πορισθῶσι τὰ πρὸς τοῦ ζῆν, καὶ τὸ ὅπλον, ἵνα ὑπερασπίσωσι τὴν τιμὴν καὶ τὴν ἐλευθερίαν· καὶ ἐπειδὴ εὑρίσκοντο εἰς ἀεννάους πολέμους, ἔπραττον βιαιοπραγίας καὶ καταπιέσεις, καθὸ ἐμπολέμιοι

Οἱ Σουλιῶται οὐδέποτε μετῆλθον ἐξ ἐπαγγέλματος τὴν λῃστείαν τῶν μεγάλων ὁδῶν, ὡς λέγει ὁ Πουκεβήλ. οὐδαμοῦ ἀπαντῶμεν αὐτοὺς ὡς λῃστὰς εἰς τὰς τριόδους, ἐν ᾧ ὁ ἐπαγγελλόμενος τὸν λῃστὴν περιτρέχει τὰς λεωφόρους, ἐνιδρύει ἐμπόρους, ἀπογυμνόνει κερβάνια κτλ. Οἱ Σουλιῶται ἐπέτρεχον λῃζοντες μόνον τὰ χωρία τῶν Τούρκων καὶ τῶν ὑπὸ τούτους

καθυπαγομένων Χριστιανῶν διὰ τῆς ἐπομένης ἀδιαφιλονεικήτου ἀρχῆς τῆς αὐτοδικίας, ὅπου δὲν ὑπάρχει δικαιοσύνη.

Ἰδοὺ ἡ ἀρχὴ τῆς αὐτοδικίας, ἐξ ἧς ὁρμώμενοι οἱ Σουλιῶται περιέτρεχον καὶ ἐλήϊζον τὰς παρακειμένας πεδιάδας.

« Αἱ γαῖαι, αἱ κατοικίαι, κτλ. ἃς σήμερον κατακρατοῦσιν «οἱ γείτονές μας Τοῦρκοι, δὲν περιῆλθον εἰς χεῖρας αὐτῶν ἐκ «νομίμου ἐκποιήτεως» ἔλεγον οἱ Σουλιῶται, ὅτε ἀποδιωχθέντες ἐκ τῶν πεδιάδων, ἐγκατεστάθησαν εἰς τὰ ὄρη καὶ σπήλαια, πεινῶντες καὶ τῶν πάντων ἐστερημένοι, « ἀλλ' ἐξ ἀνόμου «καὶ παρανόμου σφετερισμοῦ.

«Αὗται ἀνῆκον διὰ τοῦ φυσικοῦ νόμου τῶν ἱδρώτων εἰς «τοὺς πατέρας μας, τοὺς ὁποίους οἱ Τοῦρκοι ἀπεγύμωσαν διὰ τῆς βίας.

«Λοιπὸν ἡμεῖς, καθὸ τέκνα καὶ κληρονόμοι αὐτῶν, «εἴμεθα ἀδιαφιλονεικήτως ἐντὸς τοῦ δημοσίου δικαίου «ἀ τὰς «ἀνακτήτωμεν δι' οὑτινοσοῦν τρόπου, ἐπειδὴ δικαιοσύνη «δὲν ὑπάρχει, ὅπως ἀποδώσῃ ἡμῖν τὰ κτήματα τῶν πατέρων μας ».

Μὲ τοιοῦτον δικαίωμα οἱ Σουλιῶται ἐπέτρεχον θαρραλέως τὰς πεδιάδας τῆς Παραμυθίας καὶ τοῦ Μαργαριτίου καὶ εἰς διάστημα ὀλίγου χρόνου ἐκυρίευσαν διὰ τῶν ὅπλων ἑξήκοντα ἓξ χωρία χριστιανικά, ἀπέχοντα τοῦ Σουλίου ἀπὸ δύο ὥρας μέχρι πέντε κύκλῳ τοῦ ὄρους καὶ ἀνήκοντα εἰς τοὺς γειοκτήμονας Ἀγάδες τῶν Ἰωαννίνων, Ἄρτης, Φαναρίου, Παραμυθίας καὶ Μαργαριτίου, καὶ καθυπέβαλον αὐτὰ εἰς εἶδος ὑποτελείας, προσαγορεύοντες τοὺς κατοίκους «Παρασουλιῶτας, ἢ Λακιῶτας» .

Τὰ διὰ τῶν ὅπλων κατακτηθέντα χωρία τῶν Τούρκων εἰσὶ τὰ ἑξῆς :

Ζαβροῦχον, Ποταμιὰ, Γλυκὺ, Μερεχάτη, Νεμίτζα, Κατζανοχῶρι, Κλεισοῦρα, Χόϊκα, Μουζακάτη, Κούνη, Ἄρτζαις, Μερμπίλιρ Ζαροβίνα, Βερμπέτζη, Γιανούτζη, Κορυτζανὴ, Κορώνη, Κορωνόπουλον, Τουρκοπάλουκον, Κελλί, Σπαθάρι, Σάλεστι, Σκάνδαλο, Κουλούρη, Στανόβο, Τσιγάρι, Μοκοβίνα, Δρακολίτζη, Ἀρβόσι, Συστρούνη, Ρωμανάται, Γ[illegible]α, Ἁπλοχωρι, Κοντάται, Σειρίτζανα, Δερβίτζανα, Λίπα, Γκολέμη, Τόκεσι, Τσελίκι, Ζέρμη, Γόρανα, καὶ πολλὰ ἄλλα χώρια, τὰ ὁποῖα, πρὸς ἀποφυγὴν ἐπαναλήψεως ἐν τῷ κειμένῳ, ἀπέχουσι κύκλῳ τοῦ Σουλίου, ὡς εἴπωμεν, ἀπὸ δύο ὥρας μέχρι πέντε.

Οἱ κάτοικοι τῶν χωρίων τούτων, συμποσούμενοι εἰς 7,000 ἄτομα, καταμαστιζόμενοι ἀπὸ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Σουλιωτῶν ὡς ἀνήκοντες εἰς τοὺς ἐχθροὺς τούτων, ὑπεβλήθησαν εὐχαρίστως εἰς τὴν διάκρισιν καὶ διάθεσιν τῶν ὁμοθρήσκων αὐτῶν γειτόνων, καὶ διὰ τῆς ἐπιμιξίας μετὰ τῆς δεσποζούσης ὁρεινῆς κοινότητος μετέβαλον τῶν αἰσθημάτων, τῶν ἠθῶν, τῆς διαίτης καὶ τοῦ μίσους κατὰ τῶν τυράννων.

Οἱ Παρασουλιῶται, κάτοικοι τῶν πεδιάδων, ἦταν καὶ εὐπρόσβλητοι ὑπὸ τῶν γειτόνων Τούρκων, τῶν πρώτων κυρίων αὐτῶν, οἵτινες ἀδιαλείπτως τοὺς ἠνώχλουν, ὅπως τοὺς ἀποσπάσωσιν ἀπὸ τοὺς νέους κυρίους.

Ἀλλ' οἱ κάτοικοι τοῦ Παρασουλίου, ἵνα βεβαιώσωσι τὰς προσδοκίας τῶν γειτόνων Τούρκων, κατέφευγον μετὰ τῶν οἰκογενειῶν των καὶ τῆς κινητῆς περιουσίας, ἐν καιρῷ ἐχθρικῆς προσβολῆς, εἰς τὸ Σούλι, ἐγκαταλείποντες τὰς ἑστίας των.

Καὶ ἐκεῖ εἰς τὸ ὄρος φθάνοντες καὶ ἐν ἀσφαλείᾳ ἔχοντες τὰ τέκνα καὶ τὴν περιουσίαν αὐτῶν, ἔβραττον οἱ δυνάμενοι

τὰ ὅπλα, καὶ κατέβαινον μετὰ τῶν Σουλιωτῶν εἰς τὰς ὑπορείας, καὶ ἀπέκβαλον τοὺς ἐχθροὺς, οἵτινες μετ' οὐ πολὺ παρητήθησαν τοιούτων ἐπιβλαβῶν, αὐτοῖς ἐπιδρομῶν, διότι οἱ Σουλιῶται οὐ μόνον ἀπεδίωκον αὐτοὺς μετὰ μεγίστης βλάβης, ἀλλὰ καὶ περιέτρεχον βλάπτοντες καὶ τὰς ἄλλας δικαιοδοσίας αὐτῶν, ὥστε βαθμηδὸν, ἀφ' οὗ ἠρνήθησαν τὴν πληρωμὴν τοῦ φόρου, ὃν πρότερον ἔδιδον εἰς τὸν Σπαχῆν, ἠνάγκασαν τοὺς Ἀγάδας τοῦ Μαργαριτίου, καὶ τῆς Παραμυθίας ἐπὶ τέλους δὲ καὶ αὐτοὺς τοὺς Σατράπας τῶν Ἰωαννίνων, ἵνα πληρώσωσι φόρον εἰς τοὺς Σουλιώτας, ὅπως ἀπαλλαχθῶσιν αἱ δικαιοδοσίαι αὐτῶν ὑπὸ τὰς καταστρεπτικὰς ἐπιδρομὰς τῶν Σουλιωτῶν.

Ἐκ τῶν ἐκδρομῶν, ἃς ἐποίουν εἰς τὰς πεδιάδας οἱ Σουλιῶται, ἐσχετίσθησαν μετά τινων τοῦ Μαργαριτίου Τούρκων, οἵτινες, ὅπως περιστείλωσι τὰς κατὰ τῶν κτημάτων των ἐπιδρομὰς τῶν μαχίμων καὶ ἐπιφόβων γειτόνων, συνεδέθησαν μετά τινων Σουλιωτῶν διὰ τοῦ ἀδιαῤῥήκτου καὶ ἀπαραβιάστου δεσμοῦ τοῦ «Βλάμη» (Σταυραδελφὸς ἢ ἀδελφοποιητός·) ὥστε ὁσάκις οἱ Σουλιῶται κατέβαινον εἰς τὰς πεδιάδας καὶ ἀπεγύμνονον ἄλλα χωρία, οἱ φίλοι αὐτῶν Μαργαριῶται τοῖς ἐχρησίμευον ὡς λῃσταποδόχοι.

Πρῶτοι διὰ τοιούτου δεσμοῦ συνεδέθησαν ὁ Ὁμὲρ Βέλιος Μαργαριώτης καὶ Βῆτος Τσάλιας Σουλιώτης· ὥστε ὁσάκις οὗτος κατέβαινε μετὰ τῶν συντρόφων αὐτοῦ, ὡς ἀρχηγὸς, εἰς τὰς πεδιάδας πρὸς ἀπογύμνωσιν καὶ κακοποίησιν τῶν ἐχθρῶν του, ἡ οἰκία τοῦ Βλάμη Ὁμέρη ἦτον τὸ καταφύγιόν του, καταδιωκομένου ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν ἢ τῶν ἐπιτοπίων ἀρχῶν.

Ἀλλὰ μετά τινα καιρὸν ὁ ἄπιστος Βλάμης Ὀθωμανὸς, εἴτε ἐνδέμυχον τρέφων μῖσος κατὰ τῶν Σουλιωτῶν, εἴτε φο-

θηθεὶς μὴ κατηγορηθῇ ὡς λῃσταποδόχος, ἐβουλεύθη νὰ συλλάβῃ τὸν ἐπὶ καλῇ πίστει τοῦ Βλάμη προσφεύγοντα εἰς τὴν οἰκίαν του Βῆτον καὶ παραδώσῃ αὐτὸν καὶ τοὺς συντρόφους αὐτοῦ εἰς τὸν γενικὸν ὀδοφύλακα.

Οἱ Σουλιῶται τίμιοι καὶ εἰλικρινεῖς εἰς τὸν σύνδεσμον τοῦ Βλάμη, ὅστις εἰς ἐκεῖνα τὰ μέρη θεωρεῖται καὶ αὐτῆς τῆς θρησκείας ἱερώτερος, ἐξενίζοντο ἀνυπόπτως εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Ὀθωμανοῦ Βλάμη, κρίνοντες ἐκ τῶν ἰδίων καὶ τ' ἀλλότρια. Ὅθεν ἐσπέραν τινὰ ξενισθεὶς ὁ Βῆτος μετὰ πέντε ἄλλων συντρόφων αὐτοῦ ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Βλάμη Ὀμὲρ, ἔμελλε νὰ διέλθῃ τὴν νύκτα ἐκεῖ καὶ τὴν ἐπιοῦσαν ν' ἀναχωρήσῃ διὰ τὸ Σοῦλι.

Ὁ δὲ Ὀμέρης ὁρᾴξας τὴν εὐκαιρίαν ταύτην, ἀπεφάσισε νὰ ἐκτελέσῃ τὴν βουλήν· διὸ ποτίσας ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ οἶνον παρὰ τὸ σύνηθες εἰς τοὺς Σουλιώτας (καθόσον ἄλλως δὲν ἐτόλμα, γινώσκων τὴν ἀνδρείαν των) καὶ ἔχων ἐπὶ τούτῳ δώδεκα συμπολίτας του εἴς τινα τῆς οἰκίας του κρυφῶνα, ἐπετέθη μετ' αὐτῶν κατὰ τῶν ἀόπλων κοιμωμένων Σουλιωτῶν, καὶ συλλαβὼν αὐτοὺς, αὐθωρεὶ τοὺς ἀπήγαγεν ἁλυσιδέτους εἰς τὸν ὀδοφύλακα, παρὰ τοῦ ὁποίου ἔμελλον ἅπαντες νὰ εὕρωσι τὸν θάνατον.

Ἀλλ' ἡ παραβίασις τοῦ ἱεροῦ ὅρκου τοῦ Βλάμη, κατὰ κοινὴν πρόληψιν, ἀποβαίνει πάντοτε εἰς βλάβην τοῦ παραβάτου.

Τὴν ἀπιστίαν καὶ τὸν ἐπίβουλον σκοπὸν τοῦ Ὀθωμανοῦ μαθόντες τινὲς τῶν Σουλιωτῶν ἐξεμάνησαν κατὰ τῶν ἀπίστων Μαργαριτῶν πνέοντες τρομερὰν ἐκδίκησιν.

Ὅθεν καταβάντες αὐθωρεὶ εἰς τὰς πεδιάδας καὶ πληροφορηθέντες, πόθεν ἔμελλον διελθεῖν οἱ ἀπάγοντες τοὺς συμπολί-

τας των εἰς τὸ μαχελεῖον, ἐνέδρευσαν αὐτοὺς εἰς καταλλλλη-λον στενωπόν.

Μετ' οὐ πολὺ ἐπεφάνησαν οἱ Ὀθωμανοὶ Μαργαριτιῶται ἀπάγοντες δεσμίους τοὺς Σουλιώτας, καὶ ἐν ᾧ διήρχοντο ἀνυ πόπτως, ἤκουσαν παρ' ἐλπίδα «κάτω τ' ἄρματα μωρὲ σκυλιὰ ἄπιστα».

Ἡ ἀπροσδόκητος αὕτη φωνὴ δαιμόνων, φωνὴ ὡς ἐκάλουν τοὺς Σουλιώτας, ἐπί τοσοῦτον κατετρόμαξε τοὺς Ὀθωμανούς, ὥστε ἔμειναν ὡς κεραυνόπληκτοι εἰς τὴν θέσιν των, μὴ ποιοῦν-τες οὔτε βῆμα πρὸς τὰ πρόσω.

Συνελθόντες δὲ ἐκ τῆς ταραχῆς, ἣν τοῖς ἐπροξένησε ἡ ἀνέλπιστος συνάντησις τῶν ἐχθρῶν, καὶ ὡρίμως σκεφθέντες, ὅτι καὶ παραδίδοντες τὰ ὅπλα, ὀδυμίαν εἶχον ἐλπίδα σωτη-ρίας, ἀπεκρίθησαν ὡς ἄνδρες «καὶ γυναῖκες βάζουν κάτω τ' ἄρ-ματα, οἱ δὲ ἄνδρες δίδευν μολύβδια» καὶ στρέψαντες κατὰ τῶν ὄπισθεν τῶν βράχων ἐνιδρευόντων Σουλιωτῶν τὰ ὅπλα των, ἐπυροβόλησαν.

Οἱ δὲ Σουλιῶται, χωρὶς νὰ κενώσωσι τὰ ὅπλα των, ὁρμή-σαντες ξιφήρεις κατὰ τῶν ἐχθρῶν, αὐτοὺς μὲν ἐφόνευσαν ἅπαν-τας, ἐν οἷς καὶ τὸν ἄπιστον Ὀμέρην, τοὺς δὲ συμπολίτας των ἠλευθέρωσαν σώσαντες αὐτοὺς ἀπὸ ἄφευκτον θάνατον· σκυλεύσαντες δὲ τοὺς φονευθέντας, ἐπανέκαμψαν εἰς τὰ ὄρη ἅπαντες σῶοι.

Τὸ περιστατικὸν, τοῦτο διαλῦσαν τὸν δεσμὸν τοῦ Βλάμη, κατέστησεν ὡς καὶ πρότερον ἀσπόνδους ἐχθροὺς τοὺς Μαργα-ριτιώτας Ὀθωμανοὺς καὶ τοὺς Σουλιώτας, πρὸς δὲ καὶ λυπη-ρὰν ἐντύπωσιν ἐνεποίησεν εἰς τὸν Σατράπην τῶν Ἰωαννίνων.

Πρὸ ὀφθαλμῶν τὰς ἐπιφόβους ἐπιδρομὰς τῶν Σουλιωτῶν ἔχων, καὶ τὸν φόνον τῶν Μαργαριτιωτῶν μαθὼν ὁ τῶν Ἰω-

αννίνων σατράπης Μουσταφᾶ Πασσᾶς, ὠργίσθη σφόδρα κατὰ τῶν γενναίων ὀρεινῶν, ἀλλὰ μὴ δυνάμενος ἄνευ διαταγῆς ἀνωτέρας, ἵνα ἐπιχειρήσῃ ἐκστρατείαν πολυέξοδον καὶ δυσχερῆ, ἔγραψε τὰ δέοντα εἰς τὸ Διβάνι, παραστήσας τοὺς Σουλιώτας ἀξίους παντελοῦς καταστροφῆς καὶ προτρέψας αὐτό, ἵνα διατάξῃ ἀνυπερθέτως ἐκστρατείαν κατὰ αὐθαδῶν «Γιαούριδων.»

Ἐνδῶσαν τὸ διβάνι εἰς τὰς εἰσηγήσεις τοῦ Μουσταφᾶ Πασσᾶ, διέταξε τὸν ἴδιον, ἵνα ἐκστρατεύσῃ ἀμέσως κατὰ τοῦ Σουλίου πρὸς τιμωρίαν τῶν κατοίκων αὐτοῦ. Ὅθεν τοιαύτην διαταγὴν λαβὼν ὁ Μουσταφᾶς καὶ πολυαρίθμον στρατὸν ἐν Ἰωαννίνοις συλλέξας ἐξεστράτευσε τῷ 1754 κατὰ τοῦ Σουλίου μὲ ἀπόφασιν, τοῦτο μὲν νὰ κατερημώσῃ τοὺς δὲ κατοίκους ἐξανδραποδίσῃ, ὡς εἶπεν, ἐξελθὼν ἐν μεγάλῃ πομπῇ καὶ ἀλαζονείᾳ τῶν Ἰωαννίνων.

Οἱ δὲ Σουλιῶται μαθόντες τὴν κατ' αὐτῶν ἀπέλευσιν πολυαριθμου ἐχθροῦ, οὐδόλως ἐταράχθησαν πεποιθότες εἰς τὴν ἀνδρείαν των.

Ὅθεν δράξαντες τὰ ὅπλα καὶ καταβάντες ἀπὸ τὰς ἀκρωρείας, ἀντιπαρετάχθησαν ἀνδρείως εἰς τὰς ὑπωρείας τοῦ ὄρους· καὶ μάχης συγκροτηθείσης, ἐνίκησαν νίκην λαμπράν, ἀποδιώξαντες κακὴν κακῶς καὶ μετὰ μεγάλης ζημίας τὸν εἰσελάσαντα εἰς τὰ σύνορά των ἀγέρωχον Μουσταφᾶν πασᾶν, ὅστις κατῃσχυμένος ἐπανακάμψας εἰς Ἰωάννινα, λυσσῶν καὶ ἐκδίκησιν πνέων κατὰ τῶν ἀνδρείων νικητῶν, ἀλλ' ἀνίκανος ἵνα ἐκδικήσῃ τὴν ἧτταν του κατ' αὐτῶν διέχυσεν ὁ βάρβαρος τὴν λύσσαν του κατὰ τῶν ἀθλίων χριστιανῶν τῶν Ἰωαννίνων ὄντων ὁμοθρήσκων τῶν καταισχυνάντων αὐτὸν Σουλιωτῶν!

Μεγίστας καὶ ἐκτάκτους ἀδικίας ὑπέστησαν οἱ ὁμόθρησκοι τῶν Σουλιωτῶν Ἰωαννίται παρὰ τοῦ τέρατος Μουσταφᾶ. Μόνον τῶν ἀνάνδρων καὶ τῶν τυράννων εἶνε ἴδιον νὰ τιμωρῶσι τοὺς ἀδυνάτους, τοὺς ἀθώους καὶ τοὺς ἀόπλους καὶ μηδέποτε πταίσαντας, ἐσάκις δὲν δύνανται νὰ τιμωρήσωσι τοὺς πταίσαντας ἀνδρείους.

Ἐκ τῆς λαμπρᾶς ταύτης νίκης ἡ φήμη τῆς ἀνδρείας καὶ τῆς τόλμης τῶν Σουλιωτῶν ἀντήχει καθ' ὅλην τὴν Ἤπειρον, καὶ τὸ Σοῦλι κατέστη προπύργιον, ἐνῷ ἠδύναντο ἐκ τῶν καταδυναστευομένων ἐν ταῖς πεδιάσι χριστιανῶν νὰ καταφεύγωσιν οἱ θέλοντες.

Ἔκτοτε ὁ πληθυσμὸς τῆς ὀρεινῆς τοῦ Σουλίου χώρας ηὔξανεν εἰς εὐθὺν λόγον μὲ τὴν φήμην τῆς ἀνδρείας τῶν κατοίκων.

Ἀλλ' ὁ πληθυσμὸς αὐτῶν ἐπὶ ἀγόνων βραχῶν συνεπήνεγκε τὴν ἔλλειψιν τῶν πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαίων.

Διὸ οἱ Σουλιῶται διὰ τῶν ἐπιδρομῶν των κατέστησαν τὸ φόβητρον τῶν τε τυράννων τῆς Ἠπείρου σατραπῶν καὶ τῶν γειτόνων Ὀθωμανῶν, καὶ πρὸ πάντων τῶν Μαργαριτιωτῶν τῶν πολλὰ παθόντων παρὰ τῶν Σουλιωτῶν;

Παρῆλθον πολλὰ ἔτη, καθ' ἃ δὲν ἐτόλμησαν οἱ διάφοροι σατράπαι τῆς Ἠπείρου, ἵνα ἐκστρατεύσωσι κατὰ τῶν Σουλιωτῶν.

Ἂν καὶ ἐσημέραι οὗτοι ἠνώχλουν τὰς πεδιάδας καὶ πολλὰς ἐπήνεγκον τοῖς Ὀθωμανοῖς βλάβας.

Οἱ σατράπαι παρῃτήθησαν τοῦ νὰ καταδιώκωσι τοὺς Σουλιώτας, ἀλλ' οὐχὶ καὶ οἱ γείτονες Ὀθωμανοὶ καὶ πρὸ πάντων οἱ τοῦ Μαργαριτίου, οἵτινες δὲν ἡσύχαζον, ὡς ἔχοντες παλαιούς τε καὶ νέους λογαριασμοὺς νὰ ἐπιθεωρῶσι μετὰ τῶν

Σουλιωτῶν διὸ καὶ φονικώτατα συμπλοκαὶ ἐγένοντο συχνὰ μεταξύ των, ἀλλὰ πάντοτε πρὸς βλάβην τῶν Ὀθωμανῶν, ἂν καὶ οὗτοι δὲν ἐστιροῦντο ἀνδρείας, ὄντες τῆς αὐτῆς φυλῆς.

Ἀλλ ἐκτὸς τῆς δεδοκιμασμένης τῶν Σουλιωτῶν ἀνδρείας, ἦτον καὶ ἡ ἐπίφοβος θέσις τῆς χώρας, ἥτις καθίστα αὐτοὺς ἀκαταγωνίστους καὶ ἐπιφόβους.

Καὶ ὅμως οἱ Μαργαριτιῶται ὤφειλον μὲ οἱανδήποτε θυσίαν νὰ πάρωσι τοὐλάχιστον τὸ αἷμα τῶν φονευθέντων συγγενῶν καὶ συμπολιτῶν, καθ' ὅσον εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα μία τοιαύτη πραμέλησις ἐκδικήσεως θεωρεῖται ἡ μεγαλειτέρα ἀνανδρία καὶ ὁ μεγαλείτερος ἐξωπλισμός.

Ἀλλ οὐ μόνον δὲν ἠδύναντο νὰ ἐκδικηθῶσι κατὰ τῶν Σουλιωτῶν, ἀλλὰ καὶ πολλὰ εἰς προσεβάλλοντο ἐπιβλαβῶς ὑπ' αὐτῶν.

Διὸ ἠναγκάσθησαν νὰ προτείνωσι συμφιλίωσιν, δικαιώσαντες τὴν διαγωγήν των.

Οἱ Σουλιῶται ἐδέχθησαν εὐχαρίστως τὴν πρότασιν τῶν γειτόνων Μαργαριτιωτῶν, ἐπειδὴ δὲν εἶχον ὑπόλοιπον λογαριασμοῦ νὰ ἐξοφλήσωσιν.

Ὅθεν ἀνταλλάξαντες ἀμφότεροι ὁμήρους, συνηντήθησαν εἴς τι μέρος προηγουμένως προσδιορισθὲν καὶ ἀπασθέντες ὠρκίσθησαν οἱ μὲν τὸ Εὐαγγέλιον, οἱ δὲ εἰς τὸ χαϊμαλὴ (α), ὅτι τὰ γινόμενα λήθη ἐπικαλύψει, ὅτι οὐδεὶς εἰς τὸ ἑξῆς θρέψει μῖσος κατὰ τοῦ ἑτέρου, ὅτι εἰς τὸ ἑξῆς ὁ ἐχθρὸς τοῦ ἑνὸς μέρους ἔσται τοιοῦτος καὶ τοῦ ἑτέρου, καὶ ὁ φίλος ὡσαύτως,

(α) Σημ. Κερατὶν ὀθόνιον, σχήματος τριγώνου, ἐμπεριεκλεῖον ἔγγραφον ἐξορκισμὸν ἢ προφυλακτήριον, ὀνομάζεται Χαϊμαλὴ ἢ Χαμαλή. Οἱ Ὀθωμανοὶ τῆς Ἠπείρου καὶ Ἀλβανίας, τοῦτο σέβονται πλειότερον τοῦ Κορανίου, προκειμένου μάλιστα περὶ ὅρκου.

καὶ ὅτι τοῦ λοιποῦ ἔσονται σύμμαχοι, βοηθοῦντες ἀλλήλους γείτονες κατὰ τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ.

Μετὰ τὴν ὁρκοδοσίαν ταύτην ἀπεχωρίσθηταν φίλοι καὶ σύμμαχοι.

Μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἀπὸ τῆς ρηθείσης συμφιλιώτεως, ὅπως ἀποκοιμήσῃ πλειότερον τοὺς Σουλιώτας, ὁ Ἰσλιὰμ Χοῦσος, πρῶτος τοῦ Μαργαριτίου, ἀπέστειλεν εἰς τὸ Σοῦλι ἄνθρωπον καὶ προσεκάλεσε τὸν Βῆτον, κατὰ τοῦ ὁποίου πλειότερον μῖσος ἔτρεφον οἱ Μαργαριῶται, εἰς συμπόσιον, ὅπερ ἔμελλε νὰ δώσῃ ὁ Χοῦσος εἰς δεῖγμα συνδιαλλαγῆς καὶ φιλίας.

Ἐδέχθη ὁ Βῆτος τὴν πρόσκλησιν τοῦ Ὀθωμανοῦ, καὶ τὴν ἐπαύριον παραλαβὼν τὸν υἱόν του θῶμον, τὸν ἠγαπημένον του Νάσον καὶ πέντε ἄλλους Σουλιώτας, τοὺς παντας καλῶς ὡπλισμένους ἐπορεύθη εἰς Μαργαρίτι.

Οἱ Μαργαριτιῶται ὑπεδέχθησαν τοὺς Σουλιώτας μετὰ μεγίστης φιλίας, σφάξαντες εἰς τιμὴν τῶν φίλων καὶ συμμάχων πολλὰ κριάρια (α), Διέμειναν δὲ οἱ Σουλιῶται παρὰ τοῖς φίλοις κτὶ συμμάχοις των δύο ἡμέρας διασκεδάζοντες. καὶ τὴν τρίτην ἡμέραν προσκαλέσαντες καὶ οὗτοι τὸν Ἰσλιὰμ Χοῦσον καὶ τινας ἄλλους, ὅπως μεταβῶσιν εἰς τὸ Σοῦλι εἰς ἀνταπόδοσιν τῆς ἐπισκέψεως, ἀπεχαιρέτισαν τοὺς φίλους.

Μετέβησαν δὲ καὶ οὗτοι μετ' ὀλίγας ἡμέρας εἰς τὸ Σοῦλι, καὶ ἠξιώθησαν τῆς αὐτῆς ὑποδοχῆς παρὰ τῶν Σουλιωτῶν. Ἔκτοτε πολλάκις ἐπανελήφθησαν αἱ ἐπισκέψεις ἀμφοτέρων ἄνευ ὑποψίας..

(α) Σημ. Εἰς τὰ μέρη τῆς Ἠπείρου καὶ Ἀλβανίας ἡ θυσία τῶν κριαρίων (ἥτις καὶ σήμερον ἀκόμη εἶνε εἰς χρῆσιν) εἶνε ἡ μεγαλειτέρα τιμὴ καὶ φιλικὴ ἔνδειξις καὶ πρὸ πάντων μεταξὺ τῶν Ὀθωμανῶν.

Παρῆλθε πολὺς καιρὸς καὶ ἡ φιλία καὶ συμμαχία μεταξὺ Μαργαριτιωτῶν καὶ Σουλιωτῶν ἐδραιοτέρα ἐγένετο. Οἱ Σουλιῶται πιστοὶ καὶ εἰλικρινεῖς εἰς τὴν φιλίαν καὶ τὸν ὅρκον ἐδέχοντο τοὺς Τούρκους ἄνευ ὑπονοίας, κρίνοντες ἐκ τῶν ἰδίων καὶ τὴν τῶν γειτόνων πίστιν, καὶ τοῦτο καὶ οἱ ἴδιοι οἱ κατ' ἐπιφάνειαν φίλοι καὶ σύμμαχοι ἐγνώριζον, διὸ καὶ τάχιον ἤλπιζον, περιστάσεως εὐνοϊκῆς διδομένης, νὰ ἐκδικήσωσι τὸν θάνατον τῶν συγγενῶν.

Τὴν εὐνοϊκὴν περίστασιν, ἣν καρδιαλγῶς περιέμενον οἱ Μαργαριτιῶται, τοῖς παρουσιάζει ὁ ἀσπονδότερος καὶ ἐπιφοβώτερος ἐχθρὸς τῶν Σουλιωτῶν, ὡς θέλομεν ἰδεῖ εἰς τὸ ἑπόμενον κεφάλαιον.

SISMANOGLIO MEGARO

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Ἡ ἐμφάνισις ἐπιφόβου ἐχθροῦ.—Ἡ ἐπιβουλὴ ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς φιλίας.—Ἡ πρώτη κατὰ τοῦ Σουλίου ἐκστρατεία τοῦ Ἀλῆ Πασσᾶ Τεπελενλῆ.—Ἡ μετὰ μεγάλης ζημίας ἀποτυχία αὐτῆς.— Νικῶσι τὸν ἐχθρὸν αἱ γυναῖκες τοῦ Σουλίου στρατηγούμεναι ὑπὸ τῆς Ἡρωΐδος Μόσχω Τσαβέλλα.χ Δραπετεύει ἐκ τοῦ στρατοπέδου ὁ ἀρχιστράτηγος Ἀλῆς.—Θραῦστῶν ἐγκλείστων εἰς τὸ Σοῦλι καὶ τῶν εἰς τὸ χωρὶν καταφυγόντων ἐχθρῶν.

Ἐνῷ οἱ Σουλιῶται ἐθριάμβευον, ὡς εἴδομεν, ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς εἰς τὰ ὄρη ἐγκαταστάσεως των κατά τε τῶν σατραπῶν τῆς Ἠπείρου, ὅσοι ἀπεπειράθησαν τὴν καταστροφήν των, καὶ κατὰ τῶν γειτόνων Ὀθωμανῶν, αἴφνης τῷ 1788 διορίζεται σατράπης τῶν Ἰωαννίνων ἀνὴρ τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα δι' αἵματος ἀνθρωπίνου εἶνε ἐγκεχαραγμένον εἰς τὰ αἱματοβαφῆ χρονικὰ τῶν τυράννων Ὀθωμανῶν. Ὁ ἀνὴρ οὗτος εἶνε ὁ διαβόητος διὰ τὰ κακουργήματά του Ἀλῆ Πασσᾶς Τεπελινλῆς

Ὁ ἀνὴρ οὗτος ὑπερέβαινε πάντας τοὺς προκατόχους του κατὰ τὴν θηριωδίαν, τὴν δολιότητα καὶ τὴν ἀπάτην.

Ἐν ἑνὶ λόγῳ ὁ ἀνὴρ οὗτος ἦτο προικισμένος μ' ὅλα τὰ τῶν δαιμόνων προσόντα.

Ὁ διορισμὸς τοῦ ἀνδρὸς τούτου, τοῦ ὁποίου τὴν θηριωδίαν ἐγνώριζον οἱ Σουλιῶται καὶ πρὶν διορισθῇ εἰς τὴν σατραπείαν τῶν Ἰωαννίνων, ἀνησύχητε μεγάλως τούτους.

Καὶ δικαίως· διότι ἅμα ἐγκατασταθεὶς Ἐν Ἰωαννίνοις ὁ Ἀλῆς, πρῶτον πάντων ἐνησχολήθη νά περιστείλῃ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Σουλιωτῶν.

Ἀλλ' οὗτοι εἰς τὴν ἀνδρείαν των στηριζόμενοι καὶ ἀλλοθεν ἐνθαρρυνόμενοι ἐμυκτήριζον διὰ πολὺν καιρὸν τὸν ἐπίφοβον ἐχθρόν.

Μετὰ τὴν ἀξιοδάκρυτον ἔκβασιν τῆς ἐπαναστάσεως τῆς Πελοποννήσου τῷ 1770, ἥτις ἀποτυχέσεων ἐμπληθεῖσα, ἐπεχείρησε ἵν' ἀποτινάξῃ τὸν ζυγόν.

Τὴν τυραννίαν.

Τὴν πίεσιν.

Ἀπὸ τῶν ἐλπίδων δὲ ἐκπεσοῦσα καὶ μόλις ἐγκαταληρθεῖσα εἰς τὴν διάκρισιν τῶν ἐχθρῶν, ὑπέστη ἀκαταλόγιστα δεινά.

Τὴν σφαγήν.

Τὸν ἐξανδραποδισμόν.

Παντοίους ἄλλους ἐκβιασμούς, καὶ μόλις διασώσασα ἐκ διακοσίων χιλιάδων κατοίκων της τὸ ἓν πέμπτον αὐτῶν.»

Ἡ Αἰκατερίνη ἡ δευτέρα, ἔχουσα σύμμαχον τὸν αὐτοκράτορα τῆς Αὐστρίας Ἰωσὴφ τὸν δεύτερον, σύδεμίαν εἶχε τῶν Ἑλλήνων ἀνάγκην πρὸς διεκπεραίωσιν τῶν κατὰ τῆς Τουρκίας

σκοπῶν της, διὸ καὶ ἐλησμόνησε τοὺς δεινοπαθοῦντας Ἕλληνας ! ! !

Ἀλλ' ὁ θάνατος τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωσὴφ ἠνάγκασε τὴν Αἰκατερίνην, ὅπως ἀναμνησθῇ καὶ πάλιν τῶν Ἑλλήνων, καὶ στρέψῃ τὰ βλέμματά της πρὸς αὐτούς.

Ἐγνώριζεν ἡ πολύμητις αὕτη βασιλὶς, ὅτι ἀντιπερασπισμός τις εἰς τινα γωνίαν τῆς Ἑλλάδος ὠρελει τὰ μέγιστα αὐτὴν εἰς τὰ κατὰ τῆς Τουρκίας κινήματά της.

Διὸ καὶ προέθετο νὰ ἐπαναστατήσῃ διὰ τῶν συνήθων ὑποσχέσεών της ἑλληνικὰς χώρας.

Καὶ ἐπειδὴ εἰς τὴν Ἑλλάδα αἱ ὑποσχέσεις της οὐδένα ἐδελέαζον πλέον μετὰ τὰς τρομερὰς σφαγὰς τῶν κατοίκων τῆς Πελοποννήσου, ἔστρεψε τὰ βλέμματά της πρὸς τὴν Ἤπειρον.

Ἦτο δὲ πεπεισμένη, ὅτι ἐν ὀνόματι τῆς θρησκείας καὶ τῆς ἀνεξαρτησίας, θὰ εὕρῃ καὶ ἡρωισμὸν καὶ ἀνδρείαν ἀκαταδάμαστον.

Πρὸς τοῦτο δὲ ἐγνώριζεν, ὅτι ἐν Ἠπείρῳ εὑρίσκετο μία χριστιανικὴ κοινότης πολεμοῦσα ἀνενδότως καὶ γενναίως ὑπὲρ πίστεως καὶ ἀνεξαρτησίας.

Ἔπεμψε λοιπὸν τοὺς ἀποστόλους της, φέροντας τὸ ἑξῆς σύμβολον «Καταδίωξις τῶν ἐχθρῶν τοῦ χριστιανισμοῦ ἐκ τῆς παρ' αὐτῶν σφετερισθείσης πατρίδος καὶ ἀνάκτησις τῆς ἀνεξαρτησίας».

Εἰς διακήρυξιν τοιαύτην τῆς Ρωσσίας, πρὸς τὴν ὁποίαν ἐκάστοτε ἠτένιζον οἱ καταπιεζόμενοι Ἕλληνες, οἱ ἐν Ἠπείρῳ Σουλιῶται, εἰ καὶ ἡμιαυτονόμοι, ἠλεκτρισθέντες, ὡπλίσθησαν κατὰ τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ διὰ ξηρᾶς καὶ ὁ ἐκ Λεβαδίας ἀνδρεῖος Λάμπρος διὰ θαλάσσης.

Ἀλλ' ἐν ᾧ οἱ ἀνδρεῖοι Σουλιῶται, πιστεύσαντες εἰς τὰς ἀπατηλὰς ὑποσχέσεις τῶν ρωσσικῶν ἀποστόλων περὶ προμηθεύσεως πολεμοφοδίων, χρημάτων καὶ ρωσσικῆς βοηθείας, ἐπέτρεχον θαρραλέως τὰς ἐπαρχίας τῶν Ἰωαννίνων, περιφρονοῦντες τὰς δυνάμεις τοῦ Ἀλῆ.

Αἰφνης ἡ Αἰκατερίνη, κλίνασα τὸν αὐχένα της εἰς τὰς ἀπειλὰς τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Πρωσσίας, ἐσυνθηκολόγησε μετὰ τῆς Πύλης, καὶ οὕτως ἐγκατέλιπεν ἐκ δευτέρου τοὺς ἀθλίους Ἕλληνας εἰς τὴν λύσσαν τῶν ἐχθρῶν.

Τὴν τιμωρίαν τῶν ἀλλοφύλων.

Τὴν καταδίωξιν τοῦ Ἀλῆ.

Πλὴν οἱ ἀτρόμητοι Σουλιῶται, ἂν καὶ ἀπατηθέντες, ἐξηκολούθησαν μόνοι ὅ,τι ἐπεχείρησαν, διατρέχοντες τὰς ἐπαρχίας τοῦ Ἀλῆ μέχρι τῶν πυλῶν τῆς πρωτευούσης του, καθόσον οἱ γενναῖοι οὗτοι ὀρεινοὶ ἐστηρίζοντο μᾶλλον εἰς τὴν ἀνδρείαν των ἢ εἰς τὰς ἐλπίδας ξένης τινὸς προστασίας.

Ὁ Ἀλῆς, εἰ καὶ κάτοχος τῆς τε Θεσσαλίας καὶ τῆς Ἠπείρου, δὲν ἐθεώρει ὅμως τὴν κυριαρχίαν του ἀσφαλῆ, ἐν ὅσῳ οἱ Σουλιῶται ὑπῆρχον ἐν μέσῳ τῆς δούλης Ἠπείρου ἀνεξάρτητοι.

Διὸ καὶ ἔβλεπε μὲ λύπην τὴν ἀνεξαρτησίαν τοῦ Σουλίου καὶ μὲ λύσσαν τὰς ἐπιδρομὰς τῶν κατοίκων αὐτοῦ, καθόσον ἡ τόλμη αὐτῶν, προχωροῦσα μέχρι τῶν προθύρων τῶν Ἰωαννίνων.

Ἡ γενναιότης.

Ἡ καρτερία.

Ὁ πόθος τῆς ἀνεξαρτησίας.

Ἔμελλον τάχιον νὰ ἐνθαρρύνωσι τοὺς ἤδη ὑπὸ τὴν κυριαρ-

χίαν του ὑποταχθέντας χριστιανοὺς καὶ Τούρκους καὶ οὕτω ματαιώσῃ τοὺς περαιτέρω φιλοδόξους σκοπούς των.

Ὅθεν μὴ δυνάμενος ἄλλο τι νὰ πράξῃ, ἀπέστειλε τὸ 1789 στρατὸν τρισχιλίων Ἀλβανῶν, ὑπὸ ἐμπείρους ἀρχηγοὺς, ἵνα ὠχυρωθῶσιν εἰς Βαριάδας καὶ ἀλλαχοῦ, θέσεις καταλλήλους, ὅπως τοὐλάχιστον ἀναχαιτίσωσι τὰς ἐπιδρομὰς τῶν ἐπιφόβων Σουλιωτῶν, ἐπιφυλαττόμενος εἰς ἄλλην περίστασιν καταλληλοτέραν, νὰ περαιώσῃ, οὓς συνέλαβεν ἐξ ἀρχῆς, κατὰ τοῦ Σουλίου σκοπούς.

Καθόσον μάλιστα ὁ ἴδιος κατ' αὐτὴν τὴν ἐποχὴν προτετάχθη παρὰ τοῦ Διβανίου νὰ ἐκστρατεύσῃ μετὰ τῶν διαφόρων ἄλλων σατραπῶν εἰς τὸν κατὰ τὸν Δούναβιν Ρωσσοτουρκικὸν πόλεμον.

Ἐν τῇ ἀπουσίᾳ τοῦ Ἀλῆ τῷ 1790 προσεκλήθησαν οἱ Σουλιῶται παρὰ τοῦ Λάμπρου Κατσώνη, ὅπως ἐπιτεθῶσι κατὰ τῶν Τουρκικῶν ἀρχῶν, ἀλλ' οὗτοι, βλέποντες τὴν ἀκηδίαν τινῶν χριστιανικῶν κοινοτήτων, ἀπατηθέντες ἄλλοτε τῶν ἐλπίδων περὶ ξένης ἀρωγῆς μετ' οὐ πολὺ νὰ πολεμίσωσιν ἐπίφοβον καὶ μισητὸν ἐχθρὸν, δὲν ἠθέλησαν ν' ἀπομακρυνθῶσι τῶν ὀρέων τῆς πατρίδος.

Ἀλλ' ἡ τὸ 1791 ἐπιστροφὴ τοῦ Ἀλῆ εἰς Ἰωάννινα κατηλέκτρισε τοὺς Σουλιώτας.

Διὸ καὶ λαβόντες τὰ ὅπλα διέτρεχον εἰς διάφορα ἀποσπάσματα τὰς ἐπαρχίας τῆς Ἄρτης καὶ τῶν Ἰωαννίνων, τὰ χωρία τοῦ Μαργαριτίου καὶ τῆς Παραμυθίας εἰς τρόπον, ὥστε ἅπασα ἡ Ἤπειρος περιῆλθεν εἰς εἶδος ἀποκλεισμοῦ, ἐπειδὴ οἱ Σουλιῶται κατασχόντες τὰς στενωπὸς θέσεις, ἐξέτεινον ἐλευθέρως τὰς ἐπιδρομάς των μέχρι τοῦ Πίνδου, τῆς δικαιοδοσίας

τῶν Ἀρματωλῶν τῶν Τζουμέρκων καὶ τοῦ βάλτου βλάπτοντες ἀδιακρίτως.

Ἡ τοιαύτη τῶν Σουλιωτῶν τόλμη καὶ ἀψηρισία ἠπείλει τὴν ἐξόντωσιν τῆς κυριαρχίας τοῦ Ἀλῆ, καθόσον βαθμηδὸν ἐνεψυχοῦντο καὶ ἄλλαι κοινότητες τῆς Ἠπείρου, ὅσαι διέκειντο δυσμενῶς κατὰ τῆς βδελυρᾶς κυριαρχίας τοῦ σατράπου Ἀλῆ.

Ἀλλ' ὁ μεγαλεπήβουλος Ἀλῆς, ἀφ' ὅτου ἐγκατεστάθη εἰς τὴν σατραπείαν τῶν Ἰωαννίνων, προεῖδε τὸν τοιοῦτον κίνδυνον, καὶ ἔλεγεν:

— Ἐν ὅσῳ οἱ Σουλιῶται δὲν εἶνε ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν μου, δὲν εἶμαι ἥσυχος.

Ὅθεν ἀπορασίσας διὰ παντὸς θέλητοῦ καὶ ἀθεμίτου μέσου, ἵνα καταστρέψῃ τοὺς Σουλιώτας, τοὺς μόνους μὴ ὑποταχθέντας εἰς αὐτὸν, ἐξ ἁπάσης σχεδὸν τῆς Ἠπείρου, καὶ οὕτω προλάβῃ τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον, ἐξεστράτευσε κατ' αὐτῶν περὶ τὰ τέλη τοῦ Ἰουνίου τοῦ 1792 μετὰ δεκακισχιλίων Ἀλβανῶν.

Ἀλλὰ γνωρίζων ὁ παμπόνηρος Ἀλβανὸς τί ἐστὶ τοῦ μάχεσθαι ἐκ τοῦ συστάδην μετὰ τῶν Σουλιωτῶν, ἔχων δὲ πρὸ ὀφθαλμῶν τὰς καταστροφὰς τῶν προκατόχων του, ἃς ἐπήνεγκεν αὐτοῖς ἡ ἀκαταμάχητος γενναιότης τῶν ἐλευθέρων ὀρεινῶν, δὲν ἠθέλησε νὰ διακινδυνεύσῃ ἐκ τοῦ συστάδην καὶ διὰ τῶν ὅπλων.

Διὸ ἐβουλεύθη, ἐξαπατῶν διὰ δολιοτάτης φιλίας τὴν πίστην τῶν Σουλιωτῶν, ἵνα καταλάβῃ αὐτοὺς ἀμερίμνους καὶ ἀπροπαρασκευάστους διάγοντας εἰς τὰς ἑστίας καὶ ἐργασίας των.

Ἐπὶ τούτῳ τῷ σκοπῷ ἐξελθὼν τῶν Ἰωαννίνων πανστρατιᾷ, διεκήρυξεν ὅτι διευθύνετο κατὰ τοῦ Ἀργυροκάστρου, ὅπως τιμωρήσῃ τοὺς κατοίκους αὐτοῦ, μὴ δεχθέντας τὴν κυριαρχίαν του.

Πλὴν φοβούμενος μὴ δὲν πιστευθῇ, καὶ ἐπιθυμῶν ν' ἀποκοιμήσῃ πλειότερον τοὺς τρομεροὺς γίγαντας τοῦ Σουλίου, τῶν ὁποίων ἕκαστος τῷ ἐφαίνετο καὶ εἷς Γολιάθ, καὶ ἄλλος Ἡρακλῆς, ἐζήτησε τὴν συνδρομὴν των ὅθεν κατὰ τοῦ Ἀργυροκάστρου, συμφιλιωθεὶς μετ' αὐτῶν προηγουμένως καὶ δικαιώσας τὴν διαγωγήν των.

Ἔγραψε δ' αὐτοῖς ἐπὶ τῆς προκειμένης ἐκστρατείας τὴν ἑπομένην κολακευτικὴν ἐπιστολήν.

Φίλοι μου καπετὰν Μπότσαρη, καὶ καπετὰν Τζαβέλλα, ἐγὼ ὁ Ἀλῆ πασοᾶς σᾶς χαιρετῶ καὶ σᾶς φιλῶ τὰ μάτια.

«Ἐπειδὴ καὶ ἐγὼ ἠξεύρω πολλὰ κατὰ τὴν ἀνδραγαθίαν σας καὶ τὴν παλλικαριά σας, μοῦ φαίνεται νὰ ἔχω μεγάλην χρείαν ἀπὸ λόγου σας.

»Λοιπὸν μὴ κάμετε ἀλλέως, ἀλλὰ εὐθὺς ὁποῦ λάβετε τὴν γραφήν μου νὰ ἐλθῆτε νὰ μὲ εὕρητε διὰ νὰ ὑπάγω νὰ πολεμήσω τοὺς ἐχθρούς μου.

»Τούτη εἶνε ἡ ὥρα καὶ ὁ καιρὸς ὁποῦ ἔχω χρείαν ἀπὸ λόγου σας καὶ μένω νὰ ἰδῶ τὴν φιλίαν σας.

Ὁ λουφές σας θέλει εἶνε διπλοῦς ἀπ' ὅσον δίδω εἰς τοὺς Ἀρβανίτας, διατί καὶ ἡ παλλικαριά σας ξέρω πῶς εἶνε μεγαλειτέρα ἀπὸ τὴν ἰδικήν τους.

»Λοιπὸν ἐγὼ δὲν πηγαίνω νὰ πολεμήσω πρὶν νὰ ἐλθῆτε ἐσεῖς καὶ σᾶς καρτερῶ ὀγλήγορα ὅσον τὸ δυνατὸν νὰ ἔλθητε.

Ταῦτα καὶ σᾶς χαιρετῶ.

Ἀλῆ-Πασᾶς

Τεπελενλῆς

Οἱ γενναῖοι καὶ τίμιοι εἰς τὴν φιλίαν Σουλιῶται, πεποιθότες εἰς τὴν ἀνδρείαν των, δὲν ἐδίστασαν νὰ παράσχωσι τῷ Ἀλῇ τὴν τόσῳ χαμαιρπῶς ζητηθεῖσαν συνδρομήν των, διότι, εἰ καὶ δὲν ἔδιδον πολλὴν πίστιν εἰς τὴν φιλίαν τοῦ τυράννου, δὲν ἤθελον ὅμως ἄνευ ἰσχυρᾶς αἰτίας νὰ κηρυχθῶσι διὰ τῆς ἀποποιήσεως τῆς συνδρομῆς ἐχθροὶ κατ' αὐτοῦ.

Ὅθεν τῷ ἔπεμψαν 70 μαχητὰς ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ ἀνδρείου Λάμπρου Τσαβέλλα, παρακολουθουμένου καὶ ὑπὸ τοῦ δεκαεξαετοῦς υἱοῦ του Φωτίου, ὅστις κατὰ πρώτην ἤδη φορὰν ἐξήρχετο τῶν ἀκρωρειῶν τοῦ Σουλίου, γράψαντες συγχρόνως καὶ τὴν ἑπομένην λακωνικωτάτην ἐπιστολήν.

» *Εἰς τὴν ἀφεντιά σου Ἀλῆ Πασσᾶ σὲ χαιρετοῦμεν*

» Ἐλάβαμεν τὸ γράμμα σου καὶ ἐκαταλάβαμεν τὰ γραφόμενά σου.

» Λοιπὸν σοῦ στέλνομεν ἰμβάτι, ὅπου μᾶς ζητᾶς 70 παλλικάρια μὲ τὸν καπετὲν Λάμπρον Τσαβέλλαν καὶ τόσοι εἶνε ἀρκετοὶ εἰς κάθε νίκην σου, καὶ οἱ ἄλλοι μένουν ἐδῶ εἰς τὸ Σοῦλι, διὰ φύλαξίν του καὶ εἰς κάθε ἐνάντιο.

» Ταῦτα καὶ καλὴ ἀντάμωσις νὰ μᾶς δώσῃ ὁ Θεός.]

» Οἱ φίλοι καπετάνοι τοῦ Σουλίου

Εἰς τὴν περίστασιν ταύτην οἱ Σουλιῶται ἐπολιτεύθησαν ὡς ἐπιδέξιοι διπλωμάται.

Δὲν ἠπατήθησαν ὑπὸ τῆς κολακευτικῆς τοῦ ἐχθροῦ ἐπιστολῆς, ἥτις ἦτον ὀλεθρία δι' αὐτούς, οὔτε ὑπὸ τῆς προκηρύξεως, ὅτι δῆθεν ἐξεστράτευεν ὁ δόλιος κατὰ τοῦ Ἀργυροκάστρου, διὰ τοῦτο καὶ τῷ ἀπέστειλαν τόσους συμπολίτας, ὅσων ἡ ἀπουσία εἰς περίστασιν δολιότητος τοῦ ἐχθροῦ, δὲν ἦτον ἐπαισθητὴ ἔλλειψις πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς πατρίδος.

Διὰ δὲ τοῦ ὕρους τῆς ἐπιστολῆς προκατελάμβανον τὸν

τύραννον, ἵνα παραιτηθῇ τοῦ κατὰ τῆς πατρίδος των σκοποῦ, ἂν τοιοῦτον εἶχεν.

Ἀλλ' ὁ δόλιος Ἀλβανὸς, εἰ καὶ τὰ μέγιστα δυσαρεστηθεὶς ἕνεκα τῆς τῶν Σουλιωτῶν ἀγερώχου διαγωγῆς, ἐννοήσας μάλιστα ὅτι οὗτοι τὸν ὑπώπτευον, οὐχ ἧτον ὅμως δὲν παρῃτήθη τοῦ σκοποῦ. φροντίσας δὲ νὰ κρύψῃ τὴν κατ' αὐτῶν ἀγανάκτησίν του, ἐπολιτεύθη αὐτοὺς ἐπιδεξίως.

Περὶ τὰ μέσα τοῦ Ἰουλίου ὁ μικρὸς τὸν ἀριθμὸν πλὴν μέγας τὴν ἀνδρείαν, Σουλιωτικὸς στρατὸς ἔφθασεν εἰς τὸ χιονικὸν στρατόπεδον τοῦ Ἀλῆ.

Ὑπεδέχθη οὗτος τὸν Λάμπρον Τσαβέλλαν, ὡς καὶ τοὺς συμπολίτας αὐτοῦ, μετὰ μεγίστης φιλοφροσύνης, βεβαιώσας αὐτοὺς ἐπιδεξίως περὶ τῆς ἀγάπης καὶ τῆς φιλίας του πρὸς τοὺς Σουλιώτας, καὶ διατάξας ἀμέσως νὰ δοθῶσιν εἰς τοὺς ἀγαπημένους του φίλους ἅπαντα τὰ ἀναγκαῖα.

Τοῖς ἀνήγγειλε δὲ νὰ ὦσιν ἕτοιμοι τὴν ἐπαύριον διὰ τὴν μάχην.

— «Καὶ τώρα ἂν ἀγαπᾷς Πασσᾶ μου», ἀπεκρίθη ὁ Λάμπρος.

— Ὄχι σήμερα, διότι εἶσασθε κουρασμένοι, ἀπήντησεν ὁ Ἀλῆς μετὰ βεβιασμένου μειδιάματος, πειραχθεὶς ὑπὸ τῆς ἐπιδείξεως τοῦ Λάμπρου.

— Οἱ Σουλιῶται δὲν κουράζονται, Πασσᾶ μου, ὄντας πηγαίνουν 'ς τὸν πόλεμον, ἀπεκρίθη ἀγερώχως ὁ γενναῖος ἀρχηγὸς τῶν Σουλιωτῶν.

— Ἄφεριμ, ἄφεριμ μπίρο (εὖγε, εὖγε υἱέ μου), μὸν μανδάμ ποῦ ἔστειλα τοὺς Τζοχανταραίους μου (τὴν ἐμπροσθοφυλακὴν τῶν σωματοφυλάκων του), καθὼς ὅποῦ σὲ εἶπα, νὰ καρτεροῦμεν τί χαμπέρι (εἴδησιν) μᾶς φέρουν ἐκεῖνοι καὶ τότε

κουβεντιάζομεν, ἀπεκρίθη ὁ Ἀλῆς καταπνίξας τὴν λύσσαν του.

— Ὁρισμός σου, Πασσᾶ μου, εἰπὼν ὁ Λάμπρος ἐξῆλθε τῆς σκηνῆς τοῦ Ἀλῆ.

Τοῦ Λάμπρου ἀναχωρήσαντος «Ἄχ» ἐφώνησε μετὰ λύσσης ὁ Ἀλῆς, «δὲν θὰ μὲ γλυτώτουν τὰ σκυλιά, θὰ τοὺς ψήσω ἡσαλὰχ (θεοῦ εὐδοκοῦντος) ζωντανοὺς σὰν τὸν Τσαους-Πρίφτητ(α) γυναῖκες καὶ παιδιά· καὶ τὸ Σοῦλι θὰ τὸ κάμω σὰν τὸ Χόρμοβο χόρτο νὰ μὴ φυτρώσῃ (β)».

Μετ' ὀλίγας ὥρας ἐπιστρέφει ἐν θριάμβῳ ἡ ἐμπροσθοφυλακή, ἀναγγείλασα, καθ' ἣν εἶχε μυστικὴν διαταγήν, ὅτι ἀπαντήσασα δῆθεν τὴν ἐμπροσθοφυλακὴν τῶν Ἀργυροκαστριῶν εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου των καὶ κατ' αὐτῆς ἐπιτεθεῖσα, τὴν διεσκόρπισε κακὴν κακῶς.

Ὁ Ἀλῆς εὐχαριστηθεὶς εἰς τὴν πρώτην ταύτην νίκην ἀνέβαλε διά τινας ἡμέρας τὴν κίνησιν τοῦ στρατοῦ, καὶ διέταξε νὰ πανηγυρίσωσι ταύτην διὰ διαφόρων διασκεδάσεων καὶ ἀγώνων ὠκυποδίας, εὐκαμψίας καὶ ρωμαλεότητος.

Ἐπρόκειτο νὰ ὑπερπηδήσωσιν οἱ ἀθληταὶ χάνδακα πλατὺν, καὶ βαθὺν, ὁρμῶντες ἐκ τινος δεδομένου σημείου.

Κατ' ἀρχὰς μόνον οἱ Ἀλβανοὶ διηγωνίζοντο, ἔπειτα προ

(α) Σημ. Ὁ γενναιος οὗτος Τσαούσης-Πρίφτηθ ἦτον ἀρχηγὸς τῶν χριστιανῶν τοῦ Χορμόβου· συλλαβὼν δὲ τὴν μητέρα τοῦ Ἀλῆ πολεμοῦσαν κατὰ τοῦ Γαρδικίου τῷ 1746, τὴν παρέδωκε τοῖς Γαρδικιώταις. Μετὰ καιρὸν συλλαβὼν τοῦτον ὁ Ἀλῆς ζῶντα τὸν ἐσούγλισεν.

(β) Σημ. Πραγματευόμενοι περὶ τῶν κακουργημάτων τοῦ Ἀλῆ θέλομεν ἰδεῖ τὰς ἀπανθρωπίας, ἃς διεπράξατο οὗτος κατὰ τῶν χριστιανικῶν χωμῶν τοῦ Χορμόβου καὶ Δέκλη.

σεκάλεσαν καὶ τοὺς Σουλιώτας, τοὺς καθ' ἅπασαν τὴν Ἤπειρον καὶ Ἀλβανίαν φημιζομένους διὰ τὴν ὠκυποδίαν, τὴν εὐκαμψίαν καὶ τὸ λεγόμενον πήδημα τῶν τριῶν.

Ἐδέχθησαν ἀδιστάκτως οἱ Σουλιῶται τὴν πρόσκλησιν τῶν δολίων Ἀλβανῶν, καὶ ἀνυπόπτως ἀφοπλισθέντες καὶ μέχρι τοῦ χιτῶνος γυμνωθέντες, ὅπως ὦσιν ἐλαφρότεροι εἰς τὰς κινήσεις των, ἤρχισαν νὰ πηδῶσι τὸν χάνδακα.

Ὁ Ἀλῆς ἐπιθυμῶν νὰ γίνῃ μάρτυς αὐτόπτης τοῦ ἀγῶνος, ἐτοποθετήθη ἐπί τινος γηλόφου ἀπέχοντος 20—25 βήματα τοῦ χάνδακος.

Οἱ Σουλιῶται, μηδενὸς ἐξαιρουμένου, οὔτε αὐτοῦ τοῦ νεανίου Φώτου, τοῦ πρὸ πάντων τῶν ἄλλων διακριθέντος, ὑπερεπήδησαν τὸν χάνδακα, κράζοντος τοῦ Ἀλῆ, «ἄφεριμ τρίμα Σουλιῶτε (εὖγε γενναῖοι Σουλιῶται)».

Ἐν τῇ μέθῃ τῆς ἐπιτυχίας ὄντες οἱ Σουλιῶται, δὲν ἐπρόσεξαν ὅτι τὸ ἐμβαδὸν τοῦ δεδομένου σημείου τῆς ἀναχωρήσεως τῶν ἀθλητῶν, ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς περιεργείας βαθμηδὸν ἠλαττοῦτο, καὶ τὸ πλῆθος τῶν Ἀλβανῶν συνεπυκνοῦτο πέριξ τῶν ἀόπλων καὶ ἀμερίμνων Σουλιωτῶν.

Ὁ Φῶτος, ἵνα δείξῃ τελευταῖον ἀνδραγάθημα σωματικῆς, ἐπήδησε τεράστιον πήδημα, ἀπὸ τῆς μιᾶς, ὄχθης εἰς τὴν ἄλλην τοῦ χάνδακος, χωρὶς νὰ ὁρμήσῃ ἐν τοῦ δεδομένου σημείου.

Τοῦτο ἰδὼν ὁ Ἀλῆς ἠγέρθη καὶ ἐχειροκρότησε τὸν νεανίσκον Τσαβέλλαν.

Ἅμα δὲ τοῦ συνθήματος τούτου δοθέντος, ἐπέπεσαν ὡς γῦπες οἱ Ἀλβανοὶ κατὰ τῶν ἀόπλων καὶ κεκμηκότων Σουλιωτῶν καὶ καταβαλόντες αὐτούς, τοὺς ἀλυσόδωσαν ἀπαγα-

γόντες αὐτοὺς ὡς κακούργους ἐν χλευασμῷ εἰς τὰς εἱρκτάς.

Δύο δὲ ἐκ τῶν Σουλιωτῶν, προικισμένοι μὲ σαμψώνειον ρωμαλεότητα, ἀφοῦ πολλοὺς ἐκ τῶν Τουρκαλβανῶν ἔρριψαν διὰ γρόνθων ὡς δι' ἡρακλείου ροπάλου κατὰ γῆς καὶ ἐντὸς τοῦ χάσματος, καθημάτωσαν πρόσωπα πολλῶν καὶ τοὺς ὀρθρλμοὺς ἄλλων ἐξώρυξαν, ἁφήρπασαν τὰς πιστόλας ἐκ τῆς ζώνης δύο Ἀλβανῶν καὶ πυροβολήσαντες κατ' αὐτῶν, τοὺς ἐφόνευσαν, φονευθέντες καὶ οὗτοι ὑπὸ τοῦ σμήνους.

Ἡσυχίας δὲ ἐπελθούσης, ἐπαρουσίασαν τὸν γενναῖον Λάμπρον, ὅπλον καὶ ἁλυσόδετον ἐνώπιον τοῦ τέρατος Ἀλῆ, ὅστις ἰδὼν αὐτὸν τῷ εἶπε μετὰ σαρκασμοῦ.

— Πῶς! ἐσὺ, καπετὰν Λάμπρο, 'ς τὰ σίδηρα;

» Ποῦ εἶνε τ' ἅρματά σου.

» Ποῖος εἶνε ποῦ ἔβαλε χέρι 'ς τὸν ξακουστὸν Λάμπρον; Κρῖμα 'ς τὸ παληκάρι!

Ὁ Λάμπρος ἄφωνος καὶ ἀκίνητος ἐνώπιον τοῦ δολίου Ἀλβανοῦ, διετήρησε μεγίστην ἀταραξίαν. Ἀλλ' οὗτος ἐθεώρει τὸ ἀστράπτον του βλέμμα, ἐσυμπέραινεν ὅτι τρομερὰ θυέλλα ἐκ δικήσεως ἐγκυμονεῖτο ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ Τζαβέλλα.

Ἀπαχθεὶς εἰς τὴν εἱρκτὴν ὁ Λάμπρος εὗρεν ἐν αὐτῇ καὶ τὸν υἱόν του, ὅστις ἐχάρη ἰδὼν τὸν πατέρα του ἐπανερχόμενον ζῶντα.

Πλὴν ὁ δυστυχὴς πατὴρ ἰδὼν τὸν υἱόν του δέσμιον ἐδάκρυσεν, ἀναλογιζόμενος, ὅτι δὲν ὑπάρχει ἄνθρωπος δυναμενος νὰ σώσῃ τοὐλάχιστον τὸν υἱόν του καὶ εἰδοποιήσῃ τοὺς ἐλευθέρους συμπολιτας του περὶ τῶν κινδύνων οὓς ἠπείλουν τὸ Σοῦλι, τὸ ὁποῖον ἀμερίμνων ὄντων τῶν ὑπερασπιστῶν αὐτοῦ, ἠδύνατο ἄνευ ἀντιστάσεως τινος νὰ καταληφθῇ ὑπὸ τυράννου.

— Κλαίεις πατέρα; ἠρώτησεν ὁ ἀτρόμητος νεανίας Φῶτος.

»Θάρρος πατέρα καὶ ἂν θὰ ζήσωμεν, θὰ μᾶς ξεσκλαβώσουν οἱ συμπολῖταί μας, καὶ ἂν ἀποθάνωμεν, ἡ μητέρα μου καὶ οἱ Σουλιῶται θὰ πάρουν τὸ αἷμα μας ἀπτὸν ἄπιστον.— «Ὦ! υἱέ μου « ἐφώνησεν ὁ δυστυχὴς πατὴρ ἔμπλεως χαρᾶς ἐνδομύχου ἀφ' ἑνὸς ἀκούσας τὸν υἱόν του γενναίως σκεπτόμενον καὶ μὴ πτοούμενον ἀπὸ τὸν θάνατον πλὴν ἀφ' ἑτέρου θλιβόμενος, διότι τοιοῦτος νεανίας, αἰχμάλωτος ὤν, ἠδύνατο ν' ἀπολεσθῇ χωρὶς νὰ πράξῃ τι διὰ τὴν πατρίδα του.

— Δὲν κλαίω, υἱέ μου διὰ ἡμᾶς « ἐπανέλαβεν ὁ Λάμπρος· μετὰ συγκινήσεως· » μὸν κλαίω διὰ τοὺς συμπολίτας μας ποῦ δὲν γνωρίζουν τί μᾶς συνέβη καὶ δὲν ξεύρουν καὶ τοὺς σκοποὺς τοῦ ἀπίστου τυράννου.

— « Μὴ σὲ μέλει, πατέρα, δι' αὐτοὺς « τῷ εἶπεν ὁ Φῶτος « Ὁ Ἅγιος Γεώργιος προστατεύει τὸ Σοῦλι ὁ Νάσος αὐτὴν τὴν ὥραν θα ἦνε ἐς τὸ Σοῦλι καὶ θα δώσῃ εἴδησι ἐς τὰ ἀδέλφια μας.

— Πῶς! » ἀνέκραξεν ὁ Λάμπρος μετ' ἐκπλήξεως «δὲν τὸν ἔπισαν τὸν Νάσον.

— Τὸν ἔπιασαν, μὸν τοὺς ἔφυγεν ἀπὸ τὰ χέρια, εἶπεν ὁ Φῶτος.

— Ἐ! τώρα ἂς ἀποθάνω, δὲν μὲ μέλλει, ἐσωθη τὸ Σούλι, ἐφώνησεν ὁ Λάμπρος.

Καὶ τῷ ὄντι.

Νέος τις διαφυγὼν τὰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν, διαπερᾷ κολυμβῶν τὸν Θύαμιν ποταμὸν ὑπὸ τὸ πῦρ τῶν ἐχθρῶν, καὶ φθάνει μὲ ταχύτητα ἀστραπῆς εἰς τὸ Σοῦλι.

'Αναγγείλλας τοῖς Σουλιώταις τὴν ἀπιστίαν τοῦ ἐχθροῦ.

Τὴν πονηρίαν.

Τὴν δολιότητα.

Καὶ ὅλα τὰ σχέδια, τὰ ὁποῖα παρεσκεύασεν αὐτοῖς ὁ ἐχθρός.

Ταῦτα μαθόντες οἱ Σουλιῶται, ἐν ριπῇ ὀφθαλμοῦ παρεσκευάσθησαν εἰς ἀντίχρουσιν τοῦ δολίου ἐχθροῦ, πῦρ κατ' αὐτοῦ πνέοντες μικροὶ καὶ μεγάλοι.

Κενώσαντες δὲ τὸ 'Επταχώριον καὶ μετακομίσαντες τὰς οἰκαγενείας των εἰς ὑψηλὰ μέρη, ἐτοποθετήθησαν ἀφανεῖς εἰς καταλλήλους στενωποὺς καὶ εἰς ἀπόκεντρα μέρη ἀναμένοντες τὸν ἐχθρόν.

Τὴν ἐπαύριον, ἀποστείλας ὁ Ἀλῆς τὸν Φῶτον καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ αἰχμαλώτους εἰς τὸν ἐν Ἰωαννίνοις υἱόν του Βελῆ βέην, τὸν μετέπειτα πασᾶν, καὶ παραλαβὼν μεθ' ἑαυτοῦ τὸν Λάμπρον, ἐπορεύθη ἐσπευμένως πρὸς τὸ Σοῦλι, ἵνα τῷ κυριεύσῃ, ὡς ἤλπιζε.

Φθάσας δὲ εἰς τὸ 'Επταχώριον, εὗρεν αὐτὸ ἐγκαταλελυμμένον.

Προχωρεῖ ἐντὸς αὐτοῦ, τὸν ὑποδέχεται μανιώδης ὑλακὴ τῶν κυνῶν τοῦ 'Επταχωρίου.

Μάχονται οἱ κύνες ὡς λέοντες κατὰ τῶν ἱππέων τοῦ ἐχθροῦ, καὶ πολλοὺς, εἰ καὶ μέχρις ὀδόντων ὡπλισμένους, ῥίπτουσι κατὰ γῆς.

— Τὰ σκυλιὰ τῶν σκύλων εἶναι σὰν λιοντάρια, εἶπεν ὁ Ἀλῆς « καὶ τῶχω χακὸ οὐγοῦρι », ἐμουρμούρισε εἰς τὸν υἱόν του Μουχτάρ.

Ὑπερεχήσας τῶν κυνῶν, τῶν μὲν φονευθέντων ἐν τῇ συμπλοκῇ τῇ ἀνθροποκυνικῇ τῶν δὲ φυγόντων εἰς τὰ ὄρη, ἵνα εἰδοποιήσωσι τοὺς κυρίους των περὶ τῆς ἐλεύσεως τοῦ ἐχθροῦ ἐπροχώρησεν ὁ ἐχθρικὸς στρατὸς εἰς τὰ ἐνδότερα.

Ἀλλὰ μόλις βήματά τινα ἐποίησε πρὸς τὰ πρόσω, καὶ τὸν ὑπεδέχθη ζωηρὸν Σουλιωτικὸν πῦρ.

Ἐκπλαγὴς ὁ Ἀλῆς διὰ τὴν ἀπροσδόκητον αὐτὴν ὑπεράσπισιν τῶν ὀρονειῶν, φοβηθέντος καὶ τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ, ὀπισθοχώρησεν ἔντρομος.

Συμβουλίου δὲ γενομένου, ἀπερασίσθη νὰ σταλῇ ὁ Λάμπρος εἰς τὸ Σοῦλι, ὅπως πίσῃ τοὺς σμπολίτας του νὰ καταθέσωσι τὰ ὅπλα καὶ παραδώσωσι τῷ Ἀλῇ τὸ Σοῦλι.

Μετὰ τὴν ἀπόφασιν ταύτην διέταξεν ὁ Ἀλῆς νὰ φέρωσιν ἐνώπιόν του τὸν Λάμπρον.

— Ἔ! μπίρομ Λάμπρο, τῷ εἶπε παρουσιασθέντι «ἡ ζωή σου καὶ τοῦ παιδιοῦ σου εἶναι σήμερον ἐς τὰ χέρια μου σὰν μοῦ δώσῃς σήμερον τὸν Σοῦλι, θὰ σοῦ χαρίσω τὴν ζωήν σου καὶ τὸ παιδί σου καὶ ὅτι ἄλλο θέλεις χρήματα, δόξαις.

Ἀλλέως θὰ σᾶς ψήσω ὅλους ζωντανοὺς, καὶ ἐσένα καὶ τὸν υἱόν σου καὶ τοὺς ἄλλους καὶ θὰ κάμω τὸ Σοῦλι χορτάρι νὰ μὴν φυτρώσῃ.

— Ὁ ὁρισμός σας πασᾶ μου, ἀπεκρίθη ὁ γενναῖος Τζαβέλλας καταπνίξας πρὸς στιγμὴν τὴν καταιγίδα τῆς ἀγανακτήσεως ἥτις ἀνεπτύσσετο ἐν τῇ ψυχῇ του, ἀλλ' ἐν ὅσῳ εὑρίσκε[illegible] ροδέσμιος, Σοῦλι μὴν ἐλπίζεις νὰ πέσῃς, οὔτε σήμερον, οὔτε ποτέ.

» Ἀνίσως ὅμως καὶ μὲ ἀφίσῃς νὰ πάγω 'ς τὸ Σοῦλι, τότε ἠμπορεῖς νὰ τὸ πάρῃς.

— Καὶ πῶς νὰ σὲ πιστεύσω Καπετὰν Λάμπρο, ὁποῦ δὲν θὰ μὲ γελάσῃς;

— Ἔχεις, Πασσᾶ μου, 'ς τὰ χέρια σου τὸν υἱόν μου, τὸν Φῶτον, ποῦ τῶχω καλήτερα καὶ ἀπὸ τὸ Σοῦλι, καὶ ἀπὸ τὴν ζωήν μου, τῷ εἶπεν ὁ Λάμπρος μὲ πειστικὴν κατάνυξιν.

Ἐν τῇ ἀνυπομονησίᾳ τοῦ νὰ γίνῃ κύριος τοῦ Σουλίου τυφλωθεὶς ὁ Ἀλῆς, ἀπέλυσε τὸν Λάμπρον ἀδιατάκτως, στηριζων τὰς περὶ παραδόσεως τοῦ Σουλίου ἐλπίδας του εἰς τὸ φίλτρον τοῦ ἐν τῷ Σοῦλι ἰσχύοντος Λάμπρου, τοῦ ὁποίου ὁ υἱὸς εὑρίσκετο εἰς τὰς χεῖρας τοῦ δημίου.

Ἀλλ' ἠγνόει ὁ δόλιος Ἀλβανὸς, ὅτι τῷ Σουλιώτῃ προσφιλεστέρα τῶν τέκνων εἶνε ἡ πατρὶς· ἠγνόει ὅτι τὰ τέκνα τῶν Σουλιωτῶν ἀνήκουσι τῇ πατρίδι καὶ πατὴρ Σουλιώτης εὐχαρίστως θυσιάζει τὰ τέκνα του εἰς τὸν βωμὸν τῆς πατρίδος.

Ἅμα φθάσας ὁ γενναῖος πολεμάρχης Τσαβέλλας εἰς τὸ μέσον τῶν ἐλευθέρων συμπολιτῶν του, τοὺς ὁποίους δὲν ἤλπιζε νὰ ἐπανίδῃ, ἐφώνησεν: «'ς τ' ἄρματα ἀδέλφια, μικροὶ καὶ μεγάλοι, ἄνδρες καὶ γυναῖκες».

— Ναίσκε, ναίσκε, θάνατον 'ς τοὺς ἀπίστους, ἀνέκραξαν ἐν μιᾷ φωνῇ πάντες, ἐμπλησθέντες θάρρους καὶ χαρᾶς εἰς τὴν ἐμφάνισιν τοῦ ἀρχηγοῦ των.

— Ἀλλ' ὁ Φῶτος εἶνε 'ς τὰ χέρια τοῦ ἐχθροῦ, εἶπεν εἷς τῶν περιεστώτων.

— Δὲν εἶνε καιρὸς τώρα νὰ συλλογιζώμεθα διὰ τὸ παιδί μου, ἀλλὰ διὰ τὴν πατρίδα, ἀπεκρίθη ὁ Λάμπρος μετ' ἀληθοῦς αὐταπαρνήσεως

— Ναίσκε, ναίσκε, ἐφώνητεν ἡ γενναία ἡρωΐς Μόσχω, σύζυγος τοῦ Λάμπρου, τὸ παιδί μου εἶνε παιδὶ τοῦ Σουλίου, καὶ σὰν γλυτώσῃ τὸ Σοῦλι, γλατώνει καὶ τὸ παιδί μου, καὶ σὰν χαθῇ τὸ Σοῦλι, ἂς χαθῇ καὶ τὸ παιδί μου καὶ ἐγὼ ἡ ἰδία.

Ἐνεπλήσθησαν ἐνθουσιασμοῦ οἱ Σουλιῶται ἀπὸ τὰ πατριωτικὰ ταῦτα αἰσθήματα τῶν Τσαβελλαίων, καὶ ἀμέσως ἀπεφάσισαν ἀπαξάπαντες νὰ ἐξέλθωσι τῶν ὀρέων, ὡς ἄλλοι γίγαντες, καὶ ἐπιπέσωσι κατὰ τοῦ δολίου τυράννου.

Ἀλλ' οἱ φρονιμώτεροι ὁπλαρχηγοὶ ἀνεχαίτισαν τὴν ὁρμὴν τοῦ λαοῦ, ὅπως σκεφθῶσι ὡριμώτερα.

Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ὁ Λάμπρος συναινέτει καὶ τῶν ἄλλων ἀπέστειλεν ἀμέσως τῷ Ἀλῇ πὴν ἀκόλουθον ἐπιστολήν :

« Ἀλῆ Πασσᾶ Τεπελενλῆ

Χαίρομαι ὁποῦ ἐγιλασα ἔνα δόλιον· εἶμ' ἐδῶ νὰ διαφεντεύσω τὴν πατρίδα μου, ἐναντίον εἰς ἕνα κλέφτην σὰν κ' ἐσένα, Ὁ υἱός μου θέλει ἀποθάνει, ἐγὼ ὅμως ἀπιλίστως θέλω τὸν ἐκδικήσω πρὶν ἀποθάνω· κἄποια τέρατα, σὰν κ' ἐσένα, θὰ ποῦν πῶς εἶμαι ἄσπλαγχνος πατέρας, μὲ τὸ νὰ θυσιάσω τὸν υἱόν μου διὰ τὸν ἰδικόν μου λυτρωμόν. Ἀποκρίνομαι ὅτι ἂν ἐσὺ πάρῃς τὸ βουνὸν (τὸ Σοῦλι), θέλεις σκοτώσει καὶ τὸν υἱόν μου μὲ τὸ ἐπίλοιπον τῆς φαμέλιας μου καὶ τοὺς συμπατριώτας μου, τότε δὲν θὰ μπο-

ρέσω νὰ ἐκδικήσω τὸν θάνατόν του. ἀμμὴ ἂν νικήσωμεν· τότε θέλει ἔχω καὶ ἄλλα παιδιὰ, ἡ γυναῖκα μου εἶνε νέα, ἐὰν ὁ υἱός μου, νέος καθὼς εἶνε, δὲν μένει εὐχαριστημένος ν' ἀποθάνῃ διὰ τὴν πατρίδα του, αὐτὸς δὲν εἶνε ἄξιος νὰ ζήσῃ καὶ νὰ γνωρίζεται ὡς υἱός μου, ἔτζη. Προχώρησαι λοιπὸν ἄπιστε, εἶμαι ἀνυπόμονος νὰ ἐκδικηθῶ, νὰ πιῶ τὸ αἷμα σου.

Ἐγὼ ὁ ὠμοσμένος ἐχθρός σου Καπετὰν Λάμπρος Τσαβέλλας.

Ἡ Σπαρτιατικὴ αὕτη ἐπιστολὴ τοῦ πατριώτου Τσαβέλλα κατέστησε τὸν Ἀλῆ παράφρονα, τὸν ἐξηγρίωσε, τὸν παρώργισεν εἰς τρόπον, ὥστε ἐν τῇ παραφορᾷ τοῦ ἀγρίου θυμοῦ του διέταξεν ἀμέσως, ἵνα ἀποσταλῇ ταχυδρόμος εἰς Ἰωάννινα, καὶ διατάξῃ τὸν Βελῆν, ἵν' ἀποκεφαλίσῃ τὸν υἱὸν τοῦ Λάμπρου Φῶτον καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ αἰχμαλώτους Σουλιώτας, ἀλλ' οἱ περὶ τὸν Ἀλῆ ὡρίμως σκεφθέντες τῷ εἶπον.

— Ὁρισμὸς, Πατσᾶ, νὰ τοὺς σκοτώσωμεν ὅλους αὐτοὺς τοὺς σκύλους, πλὴν ὅταν γίνῃς κύριος τοῦ Σουλίου· καὶ δὲν φθάνει τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἀφανίσῃς ὅλους τοὺς Σουλιώτας ἀπὸ τὸ πρόσωπον τῆς γῆς.

» Κατὰ τὸ παρὸν νὰ περιορισθῶμεν εἰς σκληρὰν φυλάκισιν τῶν αἰχμαλώτων, εἰς τὴν δύναμιν τῶν ὅπλων μας, καὶ τὸ ἀσφαλέστερον, εἰς τὴν παντοδυναμίαν τῶν χρημάτων, τὰ ὁποῖα εἰσὶ τὸ ἰσχυρότερον ὅπλον.

Ἐγκρίνας ὁ Ἀλῆς τὰς παρατηρήσεις ταύτας τῶν περ

αὐτὸν ἀρχηγῶν ἀνέστειλε τὴν παραφορὰν τῆς λύσσης του, ἐπιφυλαττόμενος νὰ ἐκτελέσῃ τὰ θανατηφόρα του σχέδια μετὰ τὴν ἐκπόρθησιν τοῦ Σουλίου.

Ἐν πούτοις διέταξε τὸν στρατὸν νὰ εἰσβάλῃ, ἐφορμῶν πανταχόθεν εἰς τὰ ἔνδον τοῦ ὄρους, καὶ ὁ ἴδιος παρκλαβὼν τετρακοσίους ἐκλεκτοὺς στρατιώτας, ἔστησε τὴν σκηνήν του ὀλίγον μακρὰν τοῦ στρατοπέδου ἔν τινι ὑπαίθρῳ, ὅπως, ἐπιτηρῶν τὰ κινήματα τῶν ἐχθρῶν, ὁδηγήτῃ ἐκεῖθεν τοὺς πολεμοῦντας στρατιώτας του καὶ, χρείας τυχούσης, πέμψῃ αὐτοῖς ἐπικουρίαν.

Ἀλλ' οἱ Σουλιῶται, μαθόντες ὅτι ὁ Ἀλῆς μετὰ τετρακοσίων σωματοφυλάκων εὑρίσκετο μακρὰν τοῦ στρατοπέδου, ἀπεφάσισαν τριακόσιοι μόνον νὰ ὁρμήσωσι τὴν νύκτα εἰς τὴν σκηνήν του, καὶ ἢ νὰ φονεύσωσιν αὐτὸν, ἢ, εἰ δυνατὸν, νὰ τὸν συλλάβωσι ζῶντα, πλὴν ἐν ᾧ ἀπεφασίσαντες, ἐσκέπτοντο περὶ τοῦ σχεδίου τῆς ἐφορμήσεως, εὑρέθη, κατὰ δυστυχίαν, ἐξ ἀπροσεξίας τῶν Σουλιωτῶν παρὼν γανωτής τις ἐκ τῶν Κατζονοχωρίων τῶν Ἰωαννίνων, ὅστις δὶς τοῦ ἔτους ἐπορεύετο εἰς τὸ Σοῦλι, ἵνα γανώσῃ τὰ χάλκινα τῶν κατοίκων σκεύη.

Οὗτος ἀκούσας τὴν ἀπόφασιν τῶν Σουλιωτῶν, τὴν διεβίβασεν ἀμέσως τῷ Ἀλῇ ἐπ' ἐλπίδι βελτιώσεως τῆς τύχης του.

Λαβὼν δὲ τὴν εἴδησιν ταύτην ὁ Ἀλῆς, τὴν ὁποίαν, ὡς καὶ τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Τσαβέλλα, δὲν διεκίνωσεν εἰς τοὺς περιεστῶτας, αἰσχυνόμενος καὶ φοβούμενος μὴν ἀποδειλιάσῃ ὁ στρατός του ἐκ τῆς γενναίας ἀποφάσεως τῶν ἐχθρῶν, ἀμέσως ἀφῆκε τὴν σκηνὴν μεταβὰς εἰς τὸ στρατόπεδον μὲ σχο-

πόν νὰ σωθῇ καὶ νὰ στήσῃ ἐνέδραν εἰς τοὺς ἀποπειραθησομένους τὴν ἐπίθεσιν Σουλιώτας.

Πλὴν, οὔτε ὁ μὲν, οὔτε οἱ δὲ, ἐπέτυχον τοῦ σκοποῦ των. Διότι συμφωνήσαντες οἱ Σουλιῶται, ἐρώρμησας κατὰ τῆς σκηνῆς τοῦ Ἀλῆ, καθ' ἣν στιγμὴν οὗτος ἐγκαταλείψας αὐτὴν εὑρίσκετο εἰς τὸ στρατόπεδόν του· διὸ καὶ μὴ εὑρόντες αὐτὸν ἐν τῇ σκηνῇ ἐπανέκαμψον ἄπρακτοι καὶ περίλυποι.

Ὡσαύτως καὶ ὁ Ἀλῆς, παραλαβὼν πολλοὺς στρατιώτας, τοὺς μαχιμωτέρους Ἀλβανοὺς, κατέλαβε θέσιν καταλληλον πλησίον τῆς σκηνῆς, ἀλλ' ὅτε πλέον οἱ Σουλιῶται, ἀποτυχόντες τοῦ σκοποῦ, ἀνέβαινον τὸ ὄρος.

Πλὴν ὁ Ἀλῆς, ἐπιστρέψας ἄπρακτος, λυτσῶν δὲ διὰ τὴν θρασύτητα τῶν ἐχθρῶν, παρέστη ἔφιππος ἐν μέσῳ τοῦ στρατοπέδου καὶ ἐξήμεσεν εἰς ἐπήκοον τῶν πάντων τὰ ἑξῆς Ἀλβανιτσί, ὅπως ἐξάψῃ τὸν φανατισμὸν τοῦ στρατοῦ, ἑτοίμου ὄντος νὰ ἐφορμήσῃ.

— Τρίμα (γενναῖοι!) σεῖς ὅλοι γνωρίζετε πολὺ καλὰ πόσα κακὰ κάμνουν εἰς ἐμένα καὶ εἰς ἐσᾶς καθημέραν οὗτοι οἱ ἄπιστοι Σουλιῶται, τόσους τόπους καὶ χωριὰ μᾶς ἁρπαξαν καὶ μᾶς ἀποξένωσαν ἀπὸ τὰ κτήματά μας.

» Ἂν ἡμεῖς τοὺς ἀφήσωμεν ζωντανοὺς, αὐτοὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον θὰ τολμήσουν νὰ μᾶς κυριεύσουν καὶ τὰ σπήτια μας, θὰ μᾶς σκλαβώσουν καὶ τὰ γυνακόπαιδά μας.

» Ἐγὼ μὲ τὴν ἰδικήν σας παλλικαριὰν ἔκαμα ζάπτι (ἐκυρίευσα) ὅλην τὴν Ρούμελην, ἐνίκησα ὅλους τοὺς ἐχθροὺς, καὶ τώρα δὲν εἶνε ἐντροπή μας, ποῦ μία χοῦφτα Γιαούριδες

κατσικοκλέφτες νὰ μὰς καταντήσουν νὰ μὴ μποροῦμε νὰ βγοῦμεν ἀπὸ τὰ σπίτια μας.

» Φέρετε 'ς τὸν νοῦν σας τὰ ὅσα αἵματα τῶν πάππων μας, τῶν πατέρων μας, τῶν συγγενῶν μας, τῶν φίλων καὶ ὁμοπίστων ἀδελφῶν ἐχύθησαν εἰς τοὺς τόπους τούτους!

» Τώρα εἶνε καιρὸς νὰ πάρωμεν τὸ χάκι μας (τὸ δικαιον, ἀντεκδίκησις) δι' ὅλα ποῦ μᾶς ἔκαμαν, καὶ νὰ μὴν τοὺς ἔχωμεν πλιὰ χαβαλὲ (ἐνόχλησις) 'ς τὸ κιφάλι μας.

» Τὰ στρατεύματά μας εἶνε καὶ πολλὰ καὶ ἀνδρεῖα, διὰ τοῦτο σήμερον δὲν χρειάζεται πολὺ τουφέκι, παρὰ μόνον μὲ τὸ σπαθὶ 'ς τὸ χέρι.

» Τώρα θὰ φανοῦν ὅσοι ἀπ' ἐσᾶς εἶνε ἄξια παλλικάρια καὶ ντινιμανλῆδες Τοῦρκοι (εὐσεβεῖς καὶ πιστοὶ Τοῦρκοι), καὶ ὅσοι ἀπ' ἐσᾶς θὰ πρωτέμβουν 'ς τὸ Σοῦλι μὲ τὸ σπαθὶ γυμνὸν ἔχουν ἀπὸ πεντακόσια γρόσια ὁ καθένας μπακσίσι (δῶρον)».

Οἱ λόγοι οὗτοι κατηλέκτρισαν τοὺς τε ἀρχηγοὺς καὶ στρατιώτας καὶ τοὺς ἐνέπλησαν φανατισμοῦ· ὥστε ἐν τῷ ἅμα ἐξελέχθησαν πλέον ἢ τρισχίλιοι ἐκ τοῦ ὅλου, οἱ πάντες μάχιμοι καὶ φανατικοί, καὶ ὁρκισθέντες, ἵνα μὴ βάλωσι τὰ ξίφη των εἰς τὰς θήκας, πρὶν κυριεύσωσι τὸ Σοῦλι, καὶ καταστρέψωσι τοὺς κατοίκους αὐτοῦ, ἢ ἄλλως ἀποθάνωσι μαχόμενοι, ἡτοιμάσθησαν, ἵνα περὶ τὸ λυκαυγὲς ἐφορμήσωσι.

Τὴν τοιαύτην ἔνορκον ἀπόφασιν μαθόντες οἱ Σουλιῶται, κατέφυγον εἰς τὸ ἑπόμενον στρατήγημα, ὅπερ ὀφείλεται εἰς τὸν ἀνδρεῖον καὶ ἐμπειροπόλεμον Γεώργιον Μπότζαρην, ὅστις

καὶ τὸ Σοῦλι ἔσωσεν εἰς ταύτην τὴν περίστασιν καὶ δείγματα μεγάλα ἔδωκε τῆς ἀνδρείας καὶ τῆς φρονήσεώς του.

Ἀπεράσισαν οἱ Σουλιῶται κατὰ προτροπὴν τοῦ Γ. Μπότζαρη ν' ἀφήσωσιν εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ ἐχθροῦ τὸ Σοῦλι, τὴν Σαμωνίδαν καὶ τὸ Ἀβαρίκον, καὶ οἱ ἴδιοι νὰ ὀχυρωθῶσιν εἰς τὴν πρὸς δυσμὰς ὑπερκειμένην τῆς Κιάφας ράχιν καὶ νὰ περιμένωσι τὸν ἐχθρὸν πρὸς τὸ ἀνατολικὸν μέρος αὐτῆς, ὁπόθεν καὶ μόνον ἠδύνατο νὰ διαβῇ καὶ νὰ τοὺς προσβάλῃ, ὄντων δυσβάτων καὶ ἀπροσίτων τῶν βορειοδυτικομεσημβρινῶν αὐτῆς μερῶν, ἕνεκα τῶν ὑπαρχόντων φυσικῶν ἀβάτων βράχων καὶ κρημνῶν.

Ἐγκαταλείψαντες οἱ Σουλιῶται τὰ εἰρημένα τρία χωρία καὶ ἀτραλίσαντες τὰ γυναικοπαιδά των καὶ τὰ κινητὰ πράγματα ἐν τοῖς εἰρημένοις βράχοις καὶ κρημνοῖς, ἐξ ὧν καὶ ὕδωρ ἄφθονος ἐπορίζοντο (καθότον ἐκ τῆς κοιλάδος ταύτης ῥεῖ πρὸς δυσμὰς ὁ Θύαμις, νῦν καλούμενος γλυκὺς ποταμός), καὶ ἀσφάλειαν εἶχον, καθόσον τὸ μέρος τοῦτο ἦτον ὅλως ἀπρόσιτον τοῖς ἐχθροῖς, κατέλαβον ἄλλην θέσιν δύο σχεδὸν ὥρας ἀπέχουσαν τῆς Κιάφας.

Ἑξακόσιοι μόνον νέοι, οἱ ἀνδρειότεροι τῶν Σουλιωτῶν κατέλαβον τὴν θέσιν ταύτην, τὴν ὁποίαν ὤφειλον νὰ ἐγκαταλείψωσιν, ἅμα πλησιάζοντος τοῦ ἐχθροῦ, κατὰ τὸ παρὰ τοῦ Μπότζαρη δοθὲν σχέδιον, καὶ ὀπισθοχωρήτωσι πολεμοῦντες μέχρις τῆς Κιάφας, ἐφελκύοντες οὕτω πρὸς αὐτὴν τοὺς ἐχθρούς. Περὶ τὸ λυκαυγὲς τῆς 20ης Ἰουλίου, στηριζόμενος εἰς τὴν πληθὺν καὶ τὸν φανατισμὸν τοῦ στρατοῦ, μὴ ὑποπτεύων οὐδὲν στρατήγημα καὶ ψηλαφῶν σχεδὸν τὴν νίκην καὶ τὴν ἐξόντωσιν τῶν Σουλιωτῶν ὁ Ἀλῆς, διέταξε μετὰ τὴν ἐν πο-

λέμῳ συνήθη προσευχὴν τὴν κατὰ τῶν μαχρὰν τῆς Κιάφας δύο ὥρας σχεδὸν παραταχθέντων ἑξακοσίων Σουλιωτῶν ἐπίθεσιν.

Ἀπεγυμνώσαντες τὰ ξίφη οἱ Ἀλβανοὶ ὥρμησαν ἀλαλάζοντες κατ' αὐτῶν, οἱ δὲ ἀπτόητοι Σουλιῶται τοὺς ὑπεδέχθησαν κατ' ἀρχὰς διὰ ζωηροῦ πυρὸς καὶ ἔπειτα ὑπεχώρησαν, καθ' ἣν εἶχον διαταγήν, καὶ πολεμοῦντες καὶ πολεμούμενοι ἔφθασαν μέχρι τῆς Κιάφας, προτείνοντες πάντοτε τοῖς ἐχθροῖς τὸ ἀριστερὸν πλάγιον, ὡς δύστρωτον καὶ δυσπρόβλητον, κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν Σουλιωτῶν, εἴτε ὑποχωρούντων, εἴτε προχωρούντων ἐν πολέμῳ.

Φθάσαντες δὲ οὗτοι εἰς τὴν Κιάφαν καὶ μετὰ τῶν λοιπῶν συμπολεμιστῶν ἑνωθέντες, κατέλαβον τὰς ἀναγκαίας στενωπὸς θέσεις, περιμένοντες ἀταράχως τοὺς ἐχθρούς, οἵτινες ἰδόντες τοὺς Σουλιώτας φεύγοντας, καὶ παρ' ἐλπίδα φθάσαντες μέχρι τῆς Κιάφας, ἐθεώρησαν βεβαίαν τὴν νίκην, διὸ καὶ ἀνεπαύθησαν μικρὸν ἵν' ἀντλήσωσι νέας καὶ ἀκμαίας δυνάμεις διὰ τὴν ἀποτελεσματικὴν καταστροφὴν τῶν ἐχθρῶν.

Ὁ Ἀλῆς, ἐφορμήσαντος τοῦ στρατοῦ, ἵστατο ἐπὶ τοῦ ὄρους Βιρτζάκα καὶ ἔβλεπε καταλεπτῶς τὰ διατρέχοντα εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης.

Ἀπερίγραπτος ὑπῆρξεν ἡ χαρά του, ἰδόντος τοὺς μὲν Σουλιώτας ὀπισθοχωροῦντας, τοὺς δὲ στρατιώτας του προχωροῦντας καὶ θριαμβεύοντας.

Ἐλπὶς ἀποτελεσματικῆς νίκης ἔλαμψεν εἰς τὴν αἱμοχαρῆ ψυχήν του, καθόσον μάλιστα δὲν ἐπίστευε νὰ κυριεύσῃ τὸ Σοῦλι ἄνευ σημαντικῆς θυσίας καὶ πολυχρονίου διατριβῆς εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους, ἔτι δὲ μᾶλλον νὰ κυριεύσῃ τὴν πε-

ριώνυμον Κιάφαν, εἰς τὴν περιοχὴν τῆς ὁποίας πρὸ δύο σχεδὸν αἰώνων ἐθάπτοντο καταστρεφόμενοι ἐκ διαλειμμάτων οἱ ἀνδρειότεροι τῆς Ἠπείρου καὶ Ἀλβανίας Ὀθωμανοί.

Πλὴν, καθὼς ὑπὸ πᾶσαν ἐνεστῶσαν εὐτυχίαν ὑποκρύπτεται καὶ φόβος τις μελλούσης δυστυχίας, οὕτω καὶ ὁ Ἀλῆς, εἰ καὶ ἔβλεπε βεβαίαν τὴν νίκην, δὲν ἠδύνατο ν' ἀναπαυθῇ εἰς τὰς πρώτας δάφνας καὶ θεωρήσῃ ἀπὸ τοῦδε ἑαυτὸν κύριον τῶν ἀκρωρειῶν τοῦ Σουλίου· διὸ καταβασανιζόμενος μεταξὺ ἐλπίδος καὶ φόβου, ἔπεμψεν ἐκ τοῦ ὄρους τοὺς πιστούς του ὑπασπιστὰς, τὸν μὲν κατόπιν τοῦ δὲ, πρὸς τοὺς μαχομένους στρατηγοὺς καὶ στρατιώτας, ἐλθειάζων τὴν ἀνδρίαν των, ὑπισχνούμενος αὐτοῖς πλούτια δῶρα καὶ βαθμοὺς, ἀναγγέλλων δὲ πρὸς ἐμψύχωτιν, ὅτι ὡς ἐσυμπέραινε βλέπων ἐκ τοῦ ὄρους τὰ κινήματα τῶν ἐχθρῶν, δὲν ὑπελείπετο, εἰμὴ μία μόνη γενναία ἐφόρμησις, καὶ ἡ νίκη εἶναι βεβαία καὶ ἡ καταστροφὴ τῶν ἐχθρῶν τῆς πίστεως παντελὴς καὶ ἀνεπανόρθωτος.

Ἐμπλησθέντες ὑποσχέσεων καὶ ἐπαίνων, καὶ ὑπὸ τῆς ἀπροσδοκήτου ὑποχωρήσεως τῶν Σουλιωτῶν ἐνθαρρυνθέντες οἱ Ἀλβανοὶ, ὥρμησαν ἐκ δευτέρου κατὰ τῶν ἀποσυρθέντων πρὸς τὴν Κλησώρειαν τῆς Κιάφας, ᾄδοντες καὶ ἐν ἀλαλαγμῷ ψάλλοντες τὰ νικητήρια.

Οἱ δὲ Σουλιῶται δὲν ἐκινήθησαν ἀπὸ τὰς θέσεις των, ὅπερ καὶ ἐνεθάρρυνε πλειότερον τοὺς πολεμίους, ἐκλαβόντες τὴν τοιαύτην ἀκινησίαν ὡς σημεῖον δειλίας, διὸ καὶ ἀφόβως ἐπροχώρησαν πρὸς τὰ ἔνδον τῆς Κλησωρείας.

Ἀλλ' ἐδῶ συσσωρευθέντων τῶν ἐχθρῶν, ἤρχισεν αἴφνης φονικώτατον πῦρ τῶν Σουλιωτῶν, οἵτινες τοποθετημένοι ὄπι-

σθεν τῶν βράχων, ἀνὰ δύο εἰς ἑκάστην πολεμίστραν, διετήρουν ἀδιάλειπτον τὸ πῦρ, τῶν μὲν πληρούντων τὰ πυροβόλα, τῶν δὲ πυροβολούντων, καὶ οὕτως ἐπέφερον σημαντικὴν θραῦσιν κατὰ τῶν ἐκτεθειμένων ἀπροφυλάκτως ἐχθρῶν, προφιλαττόμενοι οἱ ἴδιοι ὄπισθεν τῶν βράχων, καὶ ἀνεχαίτισαν τὴν ὁρμὴν αὐτῶν καὶ ἐματαίωσαν, ὃν ἤλπιζον θρίαμβον.

Οἱ δὲ παρὰ πόδας τῶν προπορευομένων βαίνοντες, ἰδόντες τὴν φθορὰν τῶν συναδέλφων των, ἐδειλίασαν, καὶ πεσόντες πρηνεῖς ὄπισθεν τῶν πτωμάτων τῶν συμπολεμιστῶν των, μετεχειρίσθησαν ταῦτα ὡς προμαχῶνας, ὄπισθεν τῶν ὁποίων προφυλαττόμενοι ὀπωσοῦν, ἐμάχοντο, μὴ διακινδυνεύοντες οὔτε βῆμα πρὸς τὰ πρόσω.

Μετὰ τέσσαρας ὥρας ἀφθόνου αἱματοχυσίας τῶν ἐχθρῶν, ἔπαυσεν ὡς ἐκ συνθήματος ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν ὁ πυροβολισμός, ἐπειδὴ ἡ ὑπερβολικὴ θερμότης τῆς 20ῆς Ἰουλίου καὶ τὸ ἄσβεστον πῦρ τεσσάρων ὡρῶν μάχης κατέστησαν τὰ ὅπλα ἄχρηστα, καὶ ἔγεινεν αὐτόματος τρόπον τινα ἀνακωχή.

Αἱ δὲ γυναῖκες τῶν Σουλιωτῶν, ἰδοῦσαι ἐκ τῶν βράχων τοὺς ἐχθροὺς προχωροῦντας, καὶ μετ' οὐ πολὺ μὴ ἀκούσασαι πλέον πυροβολισμὸν, ὑπέλαβον ὅτι οἱ ἐχθροὶ, ὑπερισχύσαντες, κατέσφαξαν τοὺς ἄνδρας των.

Ἐν τοιαύτῃ ἀπογνώσει, ἀναστᾶσα ἡ ἡρωὶς Μόσχω ἐν τῷ μέσῳ τῶν λοιπῶν γυναικῶν, εἶπεν:

— Ἀδελφαί, ὁ πόλεμος ἔπαψεν, οἱ Τοῦρκοι ὡς φαίνεται, ἐνίκησαν, ἔσφαξαν τοὺς ἀνδράδες μας,, τὰ παιδιά μας καὶ ὅλους τοὺς συμπολίτας μας! ἡμεῖς δὲτώρα τί πρέπει νὰ κάμωμεν;

» Νὰ πέσωμεν σκλάβες εἰς τοὺς ἐχθροὺς ἢ ν' ἀποθάνωμεν καὶ ἡμεῖς καθὼς οἱ ἄνδρες μας;

— Ὄχι! ὄχι νὰ μὴ πέσωμεν σκλάβες εἰς τοὺς ἐχθρούς μας, προχρίνομεν τὸν θάνατον, παρὰ τὴν ἄτιμον σκλαβιάν, ἀπεκρίθησαν ἅπασαι ὡς ἐκ συνθήματος.

— Σὰν εἶνε ἔτσι, ἀδελφαί, καὶ προχρίνεται τὸν θάνατον ἀπεκρίθη ἡ ἡρωὶς Μόσχω, ἁρπάξατε ὀγλήγορα τὰ ἅρματα καὶ τρέξατε μαζύ μου· καὶ αἱ γερόντισσαις μὲ τὰ μικρά μας παιδιὰ ἂς μείνουν ἐδῶ, καὶ σὰν ἀποθάνωμεν ἡμεῖς, ἂς πέσουν μὲ τὰ παιδιά μας ἀπὸ τοῦτον τὸν βράχον καὶ νὰ σκοτωθοῦν, γιὰ νὰ μὴ τὰ πιάσουν οἱ Ἀρβανιτάδες.

Ταῦτα εἰποῦσα ἡ ἀνδρεία Μόσχω, διέρρηξε διὰ πελέκεως κιβώτιον, ἐμπεριέχων πυρίτιδα καὶ πληρώσασα τὴν ποδιάν της φυσεκίων, ἐμοίραζεν αὐτὰ, ὡς ἔμπειρος στρατηγὸς, εἰς τὰς ἄλλας ἡρωίδας·

Ὑπὲρ τὰς τετρακοσίας γυναῖκας, δράξασαι τὰ ὅπλα, ὡς ἄλλαι Ἀμαζόνες, ὥρμησαν κατὰ τῶν ἐχθρῶν μὲ ἡρωϊκὴν ἀπόφασιν ἵν' ἀποθάνωσιν, καθόσον ἐλπὶς νίκης δὲν ὑπῆρχε, καταστραφέντων ὅλων τῶν ἀνδρῶν των, καθὼς αὗται ὑπέθετον.

Ἀλλ' ἅμα φθάσασαι εἰς τὴν ράχιν, ὅπου ὑπῆρχον οἱ ἄνδρες, καὶ ἰδοῦσαι τούτους ζῶντας, μαθοῦσαι δὲ καὶ τὴν αἰτίαν τῆς διακοπῆς τοῦ πυροβολισμοῦ καὶ τὴν φθορὰν τῶν ἐχθρῶν ἐνεπλήσθησαν χαρᾶς καὶ τόλμης.

Πλὴν ἡ ἀνέλπιστος αὕτη εὐτυχία δὲν ἀνέστειλε τὴν πρώτην αὐτῶν ἀμετάτρεπτον ἀπόφασιν καὶ ὁρμὴν, ἀλλ' ἀπεναντίας τὰς ἐνεψύχωσε περισσότερον.

Διὸ, ἐπιθυμοῦσαι νὰ προσφέρωσι τῇ πατρίδι κατὰ τὴν κρί-

σιμον ἐκείνην περίστασιν, ἐξ ἧς ἐξήρτητο ἡ σωτηρία της, οὐχὶ κατωτέρας τῶν ἀνδρῶν ἐκδουλεύσεις προκινδυνεύουσαι, ἀπεφάσισαν, καὶ ἀκόντων τῶν ἀνδρῶν, ἵνα ὁρμήσωσι κατὰ τῶν ἐχθρῶν ὅλαι, ὅπως ἐπιφέρωσι τὴν παντελῆ αὐτῶν καταστροφήν.

Ὅθεν ἡ ἀρειμάνιος Μόσχω, ἀναπάτασα τὸ ξίφος ἐφώνησε στεντορείως ἀποταθεῖσα πρὸς τὰς ἄλλας Ἀμαζόνας θαραλέως :

— Ἐπάνω τους, ἐπάνω τους, ἀδελφαί, τί τοὺς κυττάζετε ἀκόμη τοὺς Ἀρβανιτάδες.

Ἡ ὡς σάλπιγξ ἠχήσασα ἀρειμάνιος φωνὴ τῆς Ἱππολύτης Μόσχω, οἱ ὀξύφωνοι καὶ διαπεραστικοὶ ἀλαλαγμοὶ «ἐπάνω τους, ἐπάνω τους», τῶν ἄλλων θυγατέρων τοῦ Ἄρεως, καὶ ἡ ἀκάθεκτος ἐφόρμησις αὐτῶν εἰς ποσοῦτον βαθμὸν παραδόξου τρόμου, συγχύσεως καὶ δειλίας ἐνέβαλον τοὺς ἐχθροὺς, εἰς ὅσον βαθμὸν θάρρους καὶ τόλμης πρὸ τεσσάρων ὡρῶν ἔφερον αὐτοὺς οἱ ἔπαινοι καὶ αἱ ὑποσχέσεις τοῦ Ἀλῆ καὶ ἡ ἐκ προθέσεως ὑποχώρησις τῶν Σουλιωτῶν.

Θαυμασμὸν ἐκίνει καὶ ἐκπληξιν τὸ φαινόμενον ἐκείνην τὴν ἡμέραν, νὰ βλέπῃ τις τοὺς ἐχθροὺς, στρατιώτας καὶ ἀρχηγοὺς, τοὺς πάντας ἐμπειροπολέμους, νικητὰς μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης, ὁρκισθέντες πρὸ ὀλίγου ἢ νὰ νικήσωσι καὶ καταστρέψωσιν ἅπαξ διὰ παντὸς τοὺς Σουλιώτας καὶ ἐρημώσωσι τὴν χώραν αὐτῶν, ἢ ν' ἀποθάνωσιν ὡς οἱ προεκστρατεύσαντες ὁμόθρησκοι καὶ συγγενεῖς των, νὰ βλέπῃ τις, λέγωμεν, τοὺς τοιούτους ὑπερόπτας νικητὰς φευγοντας αἰτχρῶς ἀπὸ τὸ πεδίον τῆς μάχης, νενικημένους καὶ κατατροπωμένους ὑπὸ γυναικῶν!

Τῷ ὄντι ἦτο θέαμα ἄξιον θαυμασμοῦ καὶ ἐκπλήξεως, νὰ βλέπῃ τις, ὡς εὐφυέστατα λέγει ὁ Περραιβὸς γυναικανδρομάχην, καὶ οὐκ ἀνδρομάχην.

Τὰς ἡρωΐδας ἐταρμώσας, συνώδευσαν ξιφήρεις καὶ τριακόσιοι ἄνδρες, ἂν καὶ ἀπηυδησμένοι ἐκ τῆς τετραώρου προηγουμένης μάχης.

Ἐννοεῖ εὐκόλως ὁ ἀναγνώστης ὁποῖα θαύματα ἦσαν ἄξιοι νὰ κάμουν οἱ Σουλιῶται καθ' ἣν στιγμὴν εἶδαν τὰς γυναῖκάς των προκινδυνευούσας κατὰ τῶν ἐχθρῶν.

Ἐννοεῖ ὡσαύτως ὁποῖος φόβος καὶ τρόμος κατέλαβε τοὺς ἐχθροὺς ἰδόντας καὶ τὰς γυναῖκας ἐφορμώσας κατ' αὐτῶν μὲ ἀπόφασιν ἢ νὰ νικήσωσιν ἢ ν' ἀποθάνωσιν!

Ἡ φθορὰ ἀρ' ἑνὸς καὶ ὁ τρόμος ἀφ' ἑτέρου, ἠνάγκασαν τοὺς Τούρκους νὰ τραπῶσιν εἰς φυγήν, τρέχοντες πρὸς τὸ Σοῦλι δρομαίως καὶ ῥίπτοντες κατὰ τὴν συνήθειάν των τὰ ὅπλα καθ' ὁδόν, ὅπως ὦσιν ἐλαφρότεροι καὶ ὅπως δελεάσωσι τοὺς διώκτας.

Ἀλλὰ πρὶν φθάσωσιν εἰς τὸ Σοῦλι, ἀπέχω σχεδὸν μίαν ὥραν, τοὺς διασωθέντας ἀπὸ τὰς ῥομφαίας τῶν Ἀμαζόνων ὑποδέχεται τὸ τρομερὸν πῦρ τοῦ μετὰ τριακοσίων εἰς ἀρνὲς μέρος μεταξὺ Σουλίου καὶ Κιάρας τοποθετημένου Μπότσαρη, τὸν ὁποῖον κεκρυμμένον ὄπισθεν τῶν βράχων, δὲν εἶδον οἱ ἐχθροὶ ἐφορμήσαντες εἰς τὴν Κλεισώρειαν, διότι καὶ ὁ Μπότσαρης δὲν τοὺς ἠνώχλησεν εἰσβαλόντας, σκοπεύων ἵνα τοὺς ἐξολοθρεύσῃ, τραπέντας εἰς φυγήν, ὥπερ καὶ ἐγένετο διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ.

Καὶ ὅμως ἐσώθησάν τινες ἀπὸ τὸ σφοδρὸν πῦρ τοῦ Μπότσαρη

Πλὴν τοὺς διασωθέντας τούτου; παρέκει ὑπεδέχθη ἄλλο πῦρ.

Ἀπέναντι τῆς θέσεως τοῦ Μπότσαρη πλησιέστερον πρὸς τὸ Σοβλι εὑρίσκετο ὁ Τζαβέλας ὄπισθεν ἑνὸς βράχου μετὰ ἑκατὸν πέντε παληκάρια.

Ὑπὸ τὸν βράχον τοῦτον κατεκερματίσθησαν οἱ ἄθλιοι Ἀλβανοί, ἀφ' ἑνὸς ὑπὸ τοῦ πυρὸς, καὶ ἀφ ἑτέρου ὑπὸ τῶν ἐκ τοῦ βράχου κυλιομένων λίθων.

Γόοι σπαραξικάρδιοι τῶν τραυματισθέντων καὶ ἀποθνησκόντων ἐχθρῶν ἀντήχουν εἰς τοὺς βράχους καὶ εἰς τὰς κοιλάδας τοῦ Σουλίου καὶ κλαυθμηρῶς διεδίδετο μέχρι τῆς σκηνῆς τοῦ Ἀλῆ, ἀναγγείλαντος αὐτῷ τὴν καταστροφὴν τοῦ στρατοῦ καὶ εἰδοποιοῦντας αὐτὸν, ὅτι τοῦ λοιποῦ ὤφειλε νὰ ζητήσῃ τὴν σωτηρίαν του, οὐχὶ εἰς τὴν δύναμιν τῶν ὅπλων, ἀλλ' εἰς τὴν ταχεῖαν ἀναχώρησιν.

Ὅσους δὲ ἐκ τῶν διασωθέντων ἐχθρῶν, οἱ Σουλιῶται ἀπηυδήσαντες, δὲν ἐπροφθασαν νὰ κατασφάξωσι, τοὺς κατεδίωξαν μέχρι τοῦ Σουλίου, ὅπου ἐκλείσθηταν ἐν ταῖς οἰκίαις ἔντρομοι, περιμένοντες βοήθειαν ἀπὸ τὸν Ἀλῆ.

Ἀλλ' οὗτος περιμένων, ἀπὸ τεσσάρων ἡμερῶν ἐκ τοῦ ἀπέναντι ὄρους τῆς Βιρτζάκας μὲ πάλλουσαν ἀπὸ χαρὰν καρδίαν, ὅπως ἴδῃ ἰδίοις ὄμμασι τὸν παντελῆ ὄλεθρον τῶν ἐχθρῶν του, καὶ ἤδη παρ' ἐλπίδα ἰδὼν μὲ φρίκην φεύγοντας τούς τε στρατηγοὺς καὶ στρατιώτας ἀπὸ τὸ πεδίον τῆς μάχης, καὶ ὑπὸ γυναικῶν καταδιωκομένους καὶ καταστρεφομένους, ἐνησχολήθη εἰς πᾶν ἄλλο ἢ εἰς ἀποστολὴν ἐπικουρίας εἰς τοὺς διασωθέντας καὶ εἰς τὸ Σοῦλι ἐγκλεισθέντας.

Ἔφυγεν ὁ ἄνανδρος δρομαίως, κράζων ὡς παράφρων σχετλιαστικῶς:

— Μπῶ, μπῶ!!! μεντὲτ' μεντέτ!!!

Οὕτως ἐώρτασαν οἱ Σουλιῶται τὴν ἑορτὴν τοῦ προφήτου τοῦ Ἡλιοῦ.

Ἡ ἡρωικὴ αὕτη ἀντίστασις τῶν Σουλιωτῶν, ἡτὰτρόμητος ἐφόρμητις τῶν γυναικῶν ἡ φθορὰ τοῦ στρατοῦ του ἐπὶ τοσοῦτον ἐξέπληξαν καὶ κατεθρύβησαν τὸν Ἀλῆ ὥστε δραπετεύσας τοῦ στρατοπέδου ὡς ἁπλοῦς στρατιώτης ὁ Ἀρχιστράτηγος!!!, πρὸ τοῦ τέλους τῆς μάχης οὔτε διαταγὰς ἄφησε περὶ τοῦ πρακτέου εἰς τοὺς ἀρχηγοὺς τοῦ στρατοῦ.

Ἐπανακάμψας δὲ κατηφυμένος εἰς Ἰωάννινα, ἐκλείσθη ἐν τοῖς ἀνακτόροις του ἐπὶ δέκα πέντε ἡμέρας, μὴ δεχόμενος οὔτε συγγενεῖς οὔτε φίλους.

Οἱ δὲ ἐν τῷ Σουλίῳ ἐγκλειστοι Τοῦρκοι, μαθόντες τὴν δραπέτευσιν τοῦ Ἀλῆ καὶ ἀποβαλόντες πᾶσαν ἐπικουρίας ἐλπίδα, φοβούμενοι δὲ μὴν ἐπιπέσωσι κατ' αὐτῶν ἐξ ἀπροόπτου νύκτα τινὰ οἱ Σουλιῶται καὶ τοὺς κατατράξωσιν, ἐδραπέτευσαν τὴν νύκτα φεύγοντες ἔντρομοι, μηδενὸς καταδιώκοντος αὐτούς.

Ἀλλ' ἡ ἐν ἀταξίᾳ καὶ τρόμῳ αὕτη δραπέτευσις ἔβλαψεν αὐτοὺς πλειότερον, παρ' ὅτι ἠδύναντο νὰ τοὺς βλάψωσι τὸ πῦρ καὶ ἡ μάχαιρα τῶν Σουλιωτῶν.

Διότι οἱ πλεῖστοι, μὴ γνωρίζοντες τὰς στενωπούς κατεχρημνίζοντο ἐν τῷ σκότει ἐκ τῶν ἀποτόμων βράχων καὶ χρημνῶν.

Οἱ δὲ εὐτυχοῦντες νὰ εὕρωσι μετὰ κόπου διέξοδον κατέφευ-

γον εἰς τὰς οἰκίας τῶν χωρικῶν, ἐν αἷς εὕρισκον τὸν θάνατον, ὡς καὶ οἱ κεκρυμμένοι εἰς τὰ σπήλαια καὶ δάση, ὥστε μόλις ἓν τρίτον τοῦ στρατοῦ ἐσώθη κακὴν κακῶς, ἐπιστρέψαν ἐκ διαλειμμάτων εἰς Ἰωάννινα γυμνὸν καὶ ἐκτετραχηλισμένον.

Τοιοῦτον λυπηρὸν πέρας ἔλαβεν ὁ πρῶτος κατὰ τῶν Σουλιωτῶν πόλεμος τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ Τεπελενλῆ, καθ' ὃν τὸ μὲν στράτευμά του συνεπεσοῦτο εἰς 13 χιλιάδας καὶ τετρακοσίους μαχίμους Ἀλβανοὺς, ὡς ἔδωσε πληροφορίας ὁ ἐπὶ τῶν σιτηρεσίων γραμματεὺς Ζήσης Τσόγκας.

Τὸ δὲ τῶν Σουλιωτῶν εἰς δύο χιλιάδας ἄνδρας μαχίμους καὶ τετρακοσίας ὁπλοφόρους γυναῖκας.

Ἐκ μὲν τῶν Τούρκων, ἐκτὸς τῶν ἀγνώστων φονευθέντων, τραυματισθέντων καὶ ἐκείνων οὓς κατέστραξαν οἱ χωρικοὶ ἐν ταῖς οἰκίαις των, εἰς τὰ δάση καὶ σπήλαια, ἐφονεύθησαν ἐντὸς τῶν στενωπῶν καὶ τῆς Κλεισωρείας ὑπὲρ τοὺς δυσχιλίους, καὶ ᾐχμαλωτίσθησαν διακόσιοι ἑπτὰ, ἐν οἷς καὶ τις συγγενὴς τοῦ Ἀλῆ, Ἐλμὰς Τεπελένας ὀνομαζόμενος.

Ἐκ δὲ τῶν Σουλιωτῶν ἐφονεύθησαν ἑβδομήκοντα τέσσαρες καὶ ἐτραυματίσθησαν ἐννενήκοντα ἑπτὰ, ἐν οἷς καὶ δύο γυναῖκες καὶ ὁ γενναῖος στρατηγὸς Λάμπρος Τζαβέλλας. Πρὸς δὲ ἔμεινεν εἰς χεῖρας τῶν νικητῶν ἅπασα ἡ ἀποσκευὴ τοῦ ἐχθροῦ, ζωοτροφίαι, πολεμεφόδια καὶ ἄπειρα ὅπλα μεγάλης ἀξίας.

Τινὲς τῶν Εὐρωπαίων ἀναβιβάζουσι τὸν ἀριθμὸν τῶν πεσόντων ἐν τῇ περιωνύμῳ ταύτῃ μαχῇ τῶν Τούρκων, οἱ μὲν εἰς 8 χιλιάδας οἱ δὲ εἰς 5 χιλιάδας.

Ἀμφότεροι οἱ ἀριθμοὶ εἶνε ἐσφαλμένοι, καθόσον δὲν εἶνε ὀρθὸν νὰ συμπεραίνῃ τις πόσοι τῶν ἐχθρῶν ἐφονεύθησαν ἐκ τοῦ

ἀριθμοῦ τῶν εἰς Ἰωάννινα διασωθέντων, διότι πολλοὶ τούτων ἐπέστρεψαν εἰς τὰς ἑστίας των.

Μαθὼν μετά τινας ἡμέρας ὁ Ἀλῆς τὴν εἰς τὴν πρωτεύουσάν του ἐπιστροφὴν τῶν διασωθέντων λειψάνων τοῦ στρατοῦ του, γινώσκων δὲ εἰς ποίαν ἐλεεινὴν κατάστασιν ἐπέστρεφον, διέταξε νὰ περιορισθῶσιν ἅπαντες οἱ κάτοικοι τῶν Ἰωαννίνων ἐν ταῖς οἰκίαις των, μέχρις οὗ εἰσέλθῃ ὁ στρατός.

Καὶ ἐὰν ἤθελε τολμήσει τις νὰ προβάλῃ τὴν κεφαλήν διά τινος θυρίδος ἢ παραθύρου τῆς οἰκίας του, ὅπως ἴδῃ τοὺς κακὴν κακῶς εἰσερχομένους εἰς τὴν πόλιν τῶν Ἰωαννίνων στρατιώτας, τοὺς πρὸ ἡμερῶν ἐξελθόντας τῆς ἰδίας πόλεως ἐν πομπῇ καὶ παρατάξει, νὰ φονεύηται ἀδιστάκτως.

Πιστοῦντες τὴν ἐξιστόρησιν τοῦ πρώτου κατὰ τῶν Σουλιωτῶν πολέμου τοῦ Ἀλῆ, μεταφέρομεν ἐκ τοῦ Ἱστορικοῦ Δοκίμου τοῦ Σοφοῦ Βιλμαὶν ἱστορικόν τι γεγονός, ὅπερ, ἢ διέφυγε τὰς ἐρευνας μας, ἢ ἀνύπαρκτον εἶναι, καθόσον μάλιστα καὶ ἀναχρονισμὸς ἐν αὐτῷ ὑπάρχει, καὶ μὲ τὴν ἀγρίαν τότε κατάστασιν τῶν Σουλιωτῶν δὲν συνάδει, καὶ τέλος παρ' οὐδενὸς τῶν πρὸ ἐμοῦ γραψάντων ἀναφέρεται, διὸ καὶ μεταφέροντες αὐτὸ ἐνταῦθα αὐτολεξεὶ παρακαλοῦμεν τὸν σοφὸν συγγραφέα νὰ μᾶς ἐπιτρέψῃ ν' ἀμφιβάλωμεν περὶ τῆς ἀληθείας τοῦ τοιούτου γεγονότος.

« . . . Οἱ Σουλιῶται ἐνίκησαν τοὺς Ἀλβανοὺς καὶ μετὰ τὴν μάχην ἀπέστειλαν λαμπρὸν ἐπλισμόν, ὅστις κατὰ τὸ λέγειν των, ἀφῃρέθη ἀπὸ τοῦ υἱοῦ τοῦ Πασᾶ, πρὸς τὴν Αὐτοκρατόρισαν Αἰκατερίνην διὰ τριῶν ἀπεσταλμένων, εἶτινες μεταβάντες εἰς Ρωσίαν ἐνεχείρισαν αὐτὸν ἐκφράζοντες τὰς ὑποκλίσεις καὶ τὰς εὐχὰς τοῦ ἔθνους ».

«Ἡ Αἰκατερίνη ὑπεδέχθη μετὰ πολλῆς εὐχαριστήσεως τὴν ἐπίσημον ταύτην ἐπιστολήν, ἥτις προπαρεσκευάσθη ὑπὸ τῶν οἰκείων αὐτῆς . . . οἱ τρεῖς ἀπεσταλμένοι . . . περιορισθέντες νὰ ζητήσωσι πυρίτιδα καὶ σφαίρας, προσέφεραν εἰς τὴν Αἰκατερίνην τὰ ὑπάρχοντα καὶ τὴν ζωήν των.

— «Κραταιὰ αὐτοκρατόρισσα» τῇ ἔλεγον εἰς ἓν λογίδριον ὅπερ πιστῶς διετηρήθη «Σὺ εἶ ἡ δόξα ἡ τῆς Ἑλληνικῆς πίστεως, ὑπὸ τὴν κραταιὰν προστασίαν Σου ἐλπίζομεν ἵν' ἀπελευθερώσωμεν ἀπὸ τοῦ ζυγοῦ τοῦ βαρβάρου Ἀλῆ πασᾶ τὴν ἁρπαγῆσαν ἡμῶν πατρίδα καὶ τὴν ἁγίαν θρησκείαν ἡμῶν ἀναξίως ὑβριζομένην.

» Δὸς ἡμῖν ὡς ἀρχηγὸν τὸν ἔγγονόν Σου Κωνσταντῖνον κατὰ τὰς εὐχὰς τοῦ ἔθνους ἡμῶν, καθόσον ἡ οἰκογένεια τῶν ἡμετέρων αὐτοκρατόρων ἐξηντλήθη.

» Οἱ ἀντιπρόσωποι ὡδηγήθησαν ἀκολούθως πλησίον τοῦ νέου μεγάλου Δουκὸς, πρὸς ὃν ἀπηύθυνεν ἑλληνιστὶ ἓν λογίδριον, εἰς ὃ ἐπίσης ἑλληνιστὶ εὐχαρίστησε δι' ὀλίγων λέξεων ὁ νέος ἡγεμών, ὡς δοκίμιον τῆς μελλούσης ἡγεμονίας του.

Δὲν νομίζομεν περιττὸν νὰ καταχωρισθῶσιν ἐνταῦθα καὶ τ' ἀφορῶντα τὸν ἄνω εἰρημένον πόλεμον Δημοτικὰ ἄσματα, ὡς συνάδοντα τὰ μέγιστα μὲ τὰ ἐξιστορηθέντα.

Τρία πουλάκια κάθοντά 'ς τὸν Ἀϊπλιὰν 'ς τὴν ράχην·
Τό 'να τηράϊ τὰ Ἰάννινα, τ' ἄλλο τὸ Κακοσοῦλι
Τὸ τρίτο, τὸ καλλίτερο, μυριολογᾷ καὶ λέγει·
«Ἀρβανιτιὰ μαζώχθηκε, πάει 'ς τὸ Κακοσοῦλι.
Τρία μπαϊράκια κίνησαν, τὰ τρί' ἀράδ' ἀράδα·
Τὸ 'να τοῦ Μουχτὰρ πασᾶ, τ' ἄλλο τοῦ Μετζομπόνου
Τὸ τρίτο, τὸ καλλίτερο, ἦταν τοῦ Σαλιχτάρι»·
Μιὰ παπποδιὰ τ' ἀγνάτεψε ἀπὸ ψηλὴν ραχοῦλαν

«Ποῦ εἶσθε, παιδιὰ τοῦ Μπότσαρη, παιδιὰ τοῦ Κουτζονίκα;
'Αρβανιτιὰ μᾶς πλάκωσε, θέλει νὰ μᾶς σκλαβώσῃ
'Σ τὸ Τεπελένι νὰ μᾶς πάῃ, ν' ἀλλάξωμεν τὴν πίστι»
'Ο Κουτζονίκας χούϊαξε ἀπὸ τὸν 'Αβαρῖκον
«Μὴν τὸ φαβᾶσαι παππαδιᾶ 'ς τὸ νοῦν σου μὴ τὸ βάνῃς
Τόρα νὰ ἰδῇς τὸν πόλεμον τὰ κλέφτικα τουφέκια
Πῶς πολεμοῦν ἡ κλεφτουριὰ κ' αὐτ' οἱ Κακοσουλιῶται.

Σ' τὰ μεσα ς' τὰ Τσερίτσανα ς' τὴν ἀκρ' ἀπὸ τὸ Σοῦλι
Μπουλουκμπασάδες κάθονταν ψηλὰ 'ς τὸ Παλαιοχλῆσι
Κ' ἐκύτταζαν τὸν πόλεμον ποῦ κάμναν οἱ Σουλιῶται
Πῶς πολεμοῦν μικρὰ παιδιὰ γυναῖκες σὰν τοὺς ἄνδρες
Κ' ὁ Κουτζονίκας χούϊαξε ἀπὸ τὸ μετερίζι
«Παιδιά, σταθῆτε στερεά, σταθῆτε ἀνδρειωμένα
"Οτ' ἐρχεται ὁ Μουχτὰρ πατσᾶς μὲ δώδεκα χιλιάδες»
"Υστερης σὰν τὸν εἶδανε γυρίζει καὶ τὸν λέγει
«Ποῦ πᾶς Μουχτὰρ μωρσκοταρά, ποῦ πᾶς μωρπαλιολιάπη
Δὲν εἶν' ἐδῶ τὸ Χόρμοβον, δὲν εἶν' ὁ 'Αβασίλης
Νὰ πάρῃς σκλάβους τὰ παιδιὰ, νὰ πάρῃς ταῖς γυναῖκες
Εἶνε τὸ Σοῦλι τὸ κακὸ, 'ς τὸν κόσμον ξακουσμένο
Ποῦ πολεμᾷ Τζαβέλλαινα σὰν ἄξιο παλλικάρι
Βαστᾷ φουσέκια 'ς τὴν ποδιὰ καὶ τὸ σπαθὶ 'ς τὸ χέρι
Καὶ μὲ τουφέκι σισανὲ ἐμπρὸς ἀπ' ὅλους πάει».

"Ενα πευλάκι κάθονταν ἐπάνω 'ς τὸ γεφύρι
Μυρολογοῦσε κ' ἔλεγε, τ' 'Αλῆ πασσᾶ τοῦ λέγει
«Δὲν εἶν' ἐδῶ τὰ Ἰάννινα νὰ φτιάσῃς σατιρβάνια

Δὲν εἶν' ἐδῶ ἡ Πρέβεζα νὰ φτιάσῃς παλαιομέρη
Μὸν εἶν' τὸ Σοῦλι 'ξακουστὸ, τὸ Σοῦλι ξακουσμένο
Ποῦ πολεμοῦν μικρὰ παιδιὰ, γυνεῖκες καὶ κορίτζια
Ποῦ πολεμᾷ Τζαβέλλαινα μὲ τὸ σπαθὶ 'ς τὸ χέρι
Μὲ τὸ παιδὶ 'ς τὴν ἀγκαλιὰ μὲ τὸ τουφέκι 'ς τ' ἄλλο
«Μὲ τὰ φουστέκια 'ς τὴν ποδιὰ σὰν ἄξιο Σερασκέρι»
Ἡ κυρὰ Μόσχω χούϊαξε 'πὸ πάν' ἀπὸ τὴν Κιάφα
«Ποῦστε παιδιὰ Σουλιώτικα, κτὶ σεῖς οἱ Τζαβελλαῖοι
Μαζύ μου ὅλοι τρέξατε, γυναῖκες καὶ κορίτζια
Τοὺς Ἀλβανοὺς νὰ σφάξετε, σπόρο νὰ μὴν ἀρῆστε
Νὰ μείνουν χῆρες κι' ὀρφανὰ, γυναῖκες καὶ παιδιά τους
Νὰ λὲν ποῦ τοὺς ἐσκότωσαν 'ς τὸ Σοῦλι ἡ γυναῖκες»
Τὸ λόγο δὲν ἀπόσωσε, τὴν συστυχιὰ δὲν εἶπε
Νὰ κ' Ἀρβανίταις ἔφευγαν πεζοῦρα καὶ καβάλλα
Ἄλλ' ἔφευγαν, κ' ἄλλ' ἔλεγαν «Πασσᾶ μ' ἀναθεμᾶσε!
Μέγα κακὸ μᾶς ἔφερες τοῦτο τὸ καλοκαῖρι
Ἐχάλασες τόσα παιδιὰ Σπαΐδες κ' Ἀρβανίταις»
Κι' ὁ Μπότζαρης ἐχούϊαξε μὲ τ' σπαθὶ 'ς τὸ χέρι
«Ἔλα Πασσᾶ, τί κάκιωσες καὶ φεύγεις μὲ μενζίλι;
Γύρνα ἐδῶ 'ς τὸν τόπο μας 'ς τὴν ἔρημη τὴν Κιᾶφα
Ἐδῶ νὰ στήσῃς τὸ θρονὶ, νὰ γείνῃς καὶ Σουλτάνος».

Μιὰ παππαδιὰ ἐχούϊαξε ἀπὸ τὸν Ἀβαρῖκον
«Ποῦ εἶσθε Λάμπρου τὰ παιδιά; ποῦ εἶσθε Μποτζαραῖοις
Πολλὴ μαυρίλλα ἔρχεται, πεζοῦρα καὶ καβάλλα.
Δὲν εἶνε μιὰ, δὲν εἶνε δυὸ, δὲν εἶνε τρεῖς καὶ πέντε.
Εἶνε χιλιάδες δεκοχτὼ, χιλιάδες δεκαννέα».

«Ἂς ἔρχωντ' οἱ παλιαλβανοί! τίποτε δὲν μᾶς κάμνουν
Ἂς ἔρθουν, πόλεμον νὰ ἰδοῦν, καὶ Σουλιωτῶν τουφέκια,
Νὰ μάθουν Λάμπρου τὸ σπαθί, Μπότσαρη τὸ τουφέκι
Τ' ἅρματα τῶν Σουλιωτῶν τῆς ξακουσμένης Χαΐδως (α)

Σὰν ἄρχισεν ὁ πόλεμος, κι' ἄναψαν τὰ τουφέκια
Τὸν Ζέρβαν καὶ τὸν Μπότσαρην φώναξεν ὁ Τζαβέλλας
«Ἦλθεν ἡ ὥρα τοῦ σπαθιοῦ, κι' ἂς πάψῃ τὸ τουφέκι».
Μπότζαρης ἀπεκρίθηκεν ἀπὸ τὸ μετερίζι
«Δὲν εἶνε, φώναξε βαρειά, σπαθιοῦ καιρὸς ἀκόμα·
Σταθῆτ' ἀκόμα 'ς τὸ κουντρί, βαστᾶτε τὸ λιθάρι
Ὅτ' οἱ ἐχθροὶ εἶνε πολλοί, κι' ὀλίγοι οἱ Σουλιῶτες».
Τότε τὰ παλλικάρια του χουϊάζει ὁ Τζαβέλλας
«Ἀκόμα τοὺς φυλάγομε τοὺς παλιοαρβανίταις;»
Κ' ἔλ' ἔπιασαν καὶ ἔσπασαν ταῖς θήκαις τῶν σπαθιῶν τους
Καὶ ἐμπροστὰ τοὺς ἔβαλαν ὡσὰν νὰ εἶν' χριάρια.

(α). Ἡ Χαΐδω ἦτον ὡραία καὶ ἀνδρεία γυνὴ, καὶ παρηκολούθει πάντοτε τοὺς πολεμιστὰς Σουλιώτας εἰς τὰς μάχας, φέρουσα λάγηνον πλήρη ὕδατος, ἵνα δροσίσῃ τοὺς μαχητὰς· ἡ παρουσία τῆς γυναικὸς ταύτης εἰς τὰς μάχας ἐνεψύχωνε πολλοὺς, καὶ ἐξῆπτε τὴν ἁμίλλαν τῶν μνηστήρων της.

Βελῆ-πασᾶς τοὺς φώναζε νὰ μὴ γυρνοῦν ταῖς πλάταις.
Κ' ἐκεῖνοι τ' ἀποκρίνονταν μὲ δάκρυα στὰ μάτια·
«Δὲν εἶν' ἐδῶ τὸ Δέλβινο, δὲν εἶνε τὸ Βιδίνι·
Εἶνε τὸ Σοῦλι τ' ἀκουστὸ, 'ς τὸν κόσμον ξακουσμένο
Εἶνε τοῦ Λάμπρου τὸ σπαθί, τὸ 'Αλβανοματωμένο.
Ἔχαμε τὴν 'Αρβανιτιὰ, κι' ὅλη φορεῖ τὰ μαῦρα,
Καὶ χλαίουν μάνες τὰ παιδιὰ, τοὺς ἄνδρες των γυναῖκες».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.

Ἡ μετὰ τὴν ἥτταν συνθήκη.—Ἡ ἀπόδοσις τῶν αἰχμαλώτων εἰς τὴν φίλην πατρίδα.—Ὁ θάνατος τοῦ Λάμπρου Τσαβέλλα.—Ὁ Φῶτος ἀρχηγὸς τῶν Σουλιωτῶν.—Ἡ ἐκ τῆς πατρίδος ἀναχώρησις τῶν Μποτσαραίων.

Ἀλυσίδετος σὺν τοῖς ἄλλοις αἰχμαλώτοις εἰς Ἰωάννινα ἀφιχθεὶς ὁ Φῶτος Τσαβέλλας καὶ εἰς σκοτεινὴν φυλακὴν ριφθείς, ὑπέστη καρτερικῶς ἅπαντας τὰς στριβλώσεις ἃς ἐπενόησε κατ' αὐτοῦ καὶ τῶν μετ' αὐτοῦ ἡ θηριωδία τοῦ τυράννου Βελῆ, χωρὶς νὰ ἐπικαλεσθῇ ὁ γενναῖος νεανίσκος τὸν οἶκτον τοῦ δημίου.

Ἀπελπισθεὶς ὁ Βελῆς νὰ κλονίσῃ τὴν ὁρειχάλκινον γενναιότητα τοῦ νεανίσκου Σουλιώτου διὰ τῶν βασάνων, διέταξε νὰ τὸν παρουσιάσωσιν ἐνώπιόν του, ἵνα, ἀπειλῶν αὐτὸν, νέον ὄντα, διὰ τοῦ θανάτου, ἢ ὑπισχνούμενος αὐτῷ πλούσια δῶρα, ἐτιτύχῃ τὴν ἀλλαγὴν τοῦ θρησκεύματός του, πρᾶγμα περὶ τῆς ἐπιτυχίας τοῦ ὁποίου ἦτον βέβαιος, κρίνων ἐκ τῶν ἰδίων αἰσθημάτων ὁ οὐτιδανὸς Ἀλβανὸς καὶ τὰ τῶν ἄλλων. Ἠγνόει ὁ Ἀλβανὸς ὅτι ἡ χριστιανικὴ ἐκείνη κοινότης τῶν ἀ-

κρωρειῶν τοῦ Σουλίου, χάριν αὐτῆς ταύτης τῆς θρησκείας πρὸ πάντων καὶ τῆς ἐλευθερίας, ἐγκατέλιπε τὰς πόλεις καὶ τὰς πεδιάδας, καὶ κατέφυγεν εἰς τὰ ὄρη καὶ σπήλαια στερημένη τῶν πάντων.

Ἐμφανισθεὶς ὁ Φῶτος ἐνώπιον τοῦ τέρατος Βελῆ μ' ὅλην τὴν Σουλιωτικήν του ὑπερηφάνειαν, οὐδόλως ἐξεπλάγη ἀπὸ τὴν λαμπρότητα τῶν ἀνακτόρων καὶ τὸ σμῆνος τῶν αὐλικῶν.

— Νὰ ἀφήσῃς τὴν πατρίδα σου, εἶπεν ὁ Βελῆς εἰς τὸν Φῶτον καὶ νὰ γείνῃς Τοῦρκος, γιὰ νὰ σοῦ χαρίσω τὴν ζωήν σου, νὰ σὲ κάμω μεγάλον ἄνθρωπον, νὰ σοῦ δίνω χρήματα, ἅρματα μαλαματένια καὶ ἄλογα.

Ὁ νέος Τσαβέλας, δὲν ἀπεκρίθη, ἠτένισε μόνον τὸν τύραννον διὰ βλέμματος, δηλοῦντος τρομερὰν ἀγανάκτησιν καὶ συνάμα περιφρόνησιν.

— Δὲν ἀποκρίνεσαι, μωρὲ σκυλί; τῷ εἶπεν ὁ Βελῆς ἡμιεγερθεὶς καὶ θέσας ἀπειλητικῶς τὴν χεῖρά του εἰς τὴν λαβὴν τοῦ ξίφους.

— Τὰ λόγια σου δὲν ἀξίζουν ἀπόκρισιν, ἀπεκρίθη ἀταράχως ὁ ἥρως Σουλιώτης.

— Ἔτζη, ἐ, σκυλί! Στάσου καὶ θὰ ἰδῇς αὔριον, ποῦ θὰ σᾶς ψήτω ὅλους ζωντανούς, τὸ εἶπε τὸ θηρίον.

— Πολὺ καλὰ θὰ κάμῃς, εἶπεν αὐτῷ ὁ ἀτρόμητος Τζαβέλλας, γιατὶ καὶ ὁ πατέρας μου τὸ ἴδιο θὰ κάμῃ εἰς ἐσένα, εἰς τὸν πατέρα σου, εἰς τοὺς ἀδελφούς σου καὶ εἰς ὅλους τοὺς συγγενεῖς σου, ἂν πέσετε 'ς τὰ χέρια του.

— Ἐπὶ τοσοῦτον ἠγανάκτησεν ὁ Βελῆς, ἀκούσας τὸν νέον Σουλιώτην ἀποκρινόμενον οὕτως ἡρωϊκῶς, ὥστε, ἀπο-

πέμψας αὐτὸν εἰς τὴν εἱρκτὴν, ὅπου ἦσαν καὶ οἱ λοιποὶ αἰχμάλωτοι, προσέταξεν ἀμέσως καὶ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ σκληροῦ θανάτου ἁπάντων τῶν ἐν τῇ φυλακῇ Σουλιωτῶν.

Φθάσας ὁ Φῶτος εἰς τὴν εἱρκτὴν καὶ παρὰ τῶν συμπολιτῶν του ἐρωτηθεὶς περὶ τῆς συνεντεύξεως, ἣν ἔλαβε μετὰ τοῦ τυράννου, τοῖς εἶπε:

— Νὰ ἑτοιμασθῆτε, ἀδέλφια, ν' ἀποθάνωμεν Σουλιῶται καὶ Χριστιανοί.

» Ὁ ἄπιστος μ' ἐροβέρισε νὰ μᾶς ψήσῃ ὅλους ζωντανοὺς, ἂν δὲν ἀλλάξω τὴν πίστι.

— Καὶ τί τὸν ἀπεκρίθηκες, κὺρ Φῶτο; τὸν ἠρώτησαν οἱ συναιχμάλωτοι.

— Τὸν ἀπεκρίθηκα ποῦ θ' ἀποθάνωμεν ὅλοι Χριστιανοί.

— Μπράβο, μπράβο, κὺρ Φῶτο, ἀνέκραξαν οἱ δυστυχεῖς αἰχμάλωτοι, θαυμάσαντες τὴν γενναιότητα καὶ τὴν ἀφοβίαν τοῦ νιανίσκου. Ναί! Ναί! ἐπρόσθεσαν ἅπαντες ἐν μιᾷ φωνῇ, ν' ἀποθάνωμεν! τὸ Σοῦλι νάνε καλὰ καὶ ἔχει πολλοὺς σᾶν ἐμᾶς, καὶ τ' ἀδέλφια μας θὰ πάρουν τὸ αἷμα μας, χωρὶς ἄλλο ἀπὸ τὸν ἄπιστον Ἀρβανίτην.

Ταῦτα εἰπόντες οἱ γενναῖοι Σουλιῶται ἡτοιμάσθησαν διὰ τὴν ἄλλην ζωήν.

Ἀλλ' ὁ τύραννος πρὶν παραδώσῃ αὐτοὺς εἰς τοὺς δημίους, ἠθέλησε καὶ πάλιν νὰ δοκιμάσῃ τὴν Σουλιωτικὴν γενναιότητα καὶ τὴν πρὸς τὴν πάτριον θρησκείαν ἀφοσίωσιν τῶν Χριστιανῶν Σουλιωτῶν.

Ὅθεν ἐπὶ τρεῖς ὁλοκλήρους ἡμέρας καὶ νύκτας παρέδωκεν αὐτοὺς ἐκ δευτέρου εἰς τὰ ἀπανθρωπότερα βασανιστήρια, χωρὶς οὐδ' ἐπὶ σμικρὸν νὰ κλονίσῃ δι' ἀνηκούστων στρεβλώ-

σεων (ὡς θέλομεν ἰδεῖ πραγματευόμενοι περὶ Ἀλῆ Πασᾶ) τὴν πεποίθησίν των.

Διὸ τὴν Τεταρτην ἡμέραν ἐνεώχθησαν αἱ θύραι τῶν εἱρκτῶν, καὶ οἱ μετεβεβλημένοι ἐκ τῶν στρεβλώσεων, ἀλλὰ μὴ καταβληθέντες ὑπὸ αὐτῶν Σουλιῶται, ἠγέρθησαν ἀταράχως ὀδεύοντες, προπορευομένου τοῦ Φώτου, πρὸς τὸ μακελεῖον.

Ἀλλ' ἡ τύχη τοῦ πολέμου τῆς 20ης Ἰουλίου ἄλλως ἀπεφάσισε.

Τὸ κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ Προφήτου Ἡλιοῦ συγκροτηθὲν ἐν τῇ Κλεισωρείᾳ τῆς Κιάφας δικαστήριον τοῦ Ἄρεως, ἀκυρῶσαν διὰ τοῦ ξίφους τὴν ἀπόφασιν τοῦ τυράννου Βελῆ, ἀποδίδει τοὺς αἰχμαλώτους εἰς τὴν φίλην των πατρίδα καὶ εἰς τοὺς κόλπους τῶν συγγενῶν των.

Φθάσας ὁ Ἀλῆς ἡττημένος εἰς Ἰωάννινα καὶ τὴν λύσσαν του ἐξ ἀνάγκης κατευνάσας, ἔσπευσε νὰ ἐνδυθῇ τὴν ἀλωπεκῆν, ἀφ' οὗ ἡ λεοντῆ δὲν κατίσχυσε, πρὸς περαίωσιν εἰς ἄλλην περίστασιν τῶν σκαπῶν του κατὰ τῶν ἀσπόδων ἐχθρῶν, καθόσον ἡ καταστρεπτικὴ αὕτη ἥττα, ἡ ἀπώλεια τοσούτων ἀνδρείων στρατιωτῶν καὶ πολλαὶ ἄλλαι ζημίαι οὐδόλως ἐδάμασαν τὸν μέχρι θανάτου τοῦτον ἐχθρόν.

Ἔχων ὁ παμπόνηρος πρὸ ὀφθαλμῶν τὸ «ἀνάγκᾳ καὶ θεοὶ πείθονται» ἔσπευσε νὰ κλείσῃ εἰρήνην μετὰ τῶν ἐχθρῶν του ὑπὸ τοὺς ἑξῆς ἀτίμους δι' αὐτὸν καὶ ἐντίμους διὰ τοὺς ἐχθρούς του ὅρους:

Α'.) Νὰ παραχωρήσῃ ὁ Ἀλῆς τοῖς Σουλιώταις μέρος καλλιεργησίμου χώρας τῆς δικαιοδοσίας του.

Β'.) Οἱ Σουλιῶται νὰ παύσωσιν, ἀφ' οὗ λάβωσιν εἰς τὴν κατοχήν των τὴν παραχωρηθεισομένην χώραν, ἐπιτρέχοντες τὰς χώρας τοῦ Ἀλῆ.

Γ'.) Νὰ τοῖς πληρώσῃ οὗτος ἑκατὸν πουγγιὰ λύτρα πρὸς ἀπόδοσιν τῶν εἰς χεῖρας τῶν Σουλιωτῶν εὑρισκομένων αἰχμαλώτων Τούρκων.

Δ'.) Ν' ἀποδώσῃ εἰς τὸ Σοῦλι τὸν Φῶτον καὶ τοὺς λοιποὺς αἰχμαλώτους, εὑρισκομένους εἰς χεῖρας τοῦ Βελῆ ἐν Ἰωαννίνοις. Καὶ Ε'.) Νὰ ὦσι τοῦ λοιποῦ πιστοὶ φίλοι καὶ σύμμαχοι

Ἀντὶ νὰ ἐψήσῃ, ὡς ὤμοσεν ὁ ὠμότατος Βελῆς, τοὺς αἰχμαλώτους, ἀποδίδει αὐτοὺς μετὰ λύπης σπαραξικαρδίου εἰς τὴν φίλην των πατρίδα σώους, καθ' ἣν στιγμὴν τοὺς ὡδήγει εἰς τὸ μακελεῖον, φθάσαντος τοῦ πατρὸς ἡττημένου καὶ κατῃσχυμένου εἰς Ἰωάννινα, καὶ ἀναγκασθέντος ἐκ τῆς ἥττης νὰ ὑπογράψῃ τὴν ἄνω συνθήκην.

Ἀμφότεροι, πατὴρ καὶ υἱὸς, μετενόησαν πικρότατα, διότι δὲν ἤψησαν τοὺς αἰχμαλώτους πρὸ τῆς ἥττης καὶ τῆς καταστροφῆς τοῦ στρατοῦ των.

Ἐλύσσων βλέποντες τοὺς αἰχμαλώτους Σουλιῶτας ἐξερχομένους τῶν Ἰωαννίνων, ἀλλ' ἐξεμάνησαν πλειότερον, ὅτε παρουσιασθεὶς ὁ Φῶτος ἐνώπιον τῶν τυράτων, καὶ ὑπ' αὐτῶν βεβαιωθεὶς περὶ τῆς πρὸς τὴν πατρίδα του ἀγάπης των, τοῖς εἶπεν ἔμπλεως ἐκδικήσεως ἐξερχόμενος τῶν ἀνακτόρων τοῦ τυράννου.

— Καλὴ ἀντάμωσι, παπσᾶ, νὰ μᾶς δώσῃ ὁ Θεός!!!

Ὁ τύραννος ἐννόησε κάλλιστα τὴν σημασίαν τοῦ «Καλὴ ἀντάμωσι», πλὴν ἔκαμε τὴν ἀνάγκην κουφότητα καὶ ἔπνιξε τὴν λύσσαν του πρὸς τὸ παρὸν, ἐπιφυλαττόμενος νὰ ἐκδικηθῇ εἰς ἄλλην καταλληλοτέραν περίστασιν.

Ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο ἐφρόνει καὶ ὁ Φῶτος ἐξελθὼν τῶν

Ἰωαννίνων· ἔφερε καὶ οὗτος εἰς τὴν πατρίδα του τὸ ἀδιάλλακτον κατὰ τοῦ τυράννου μῖσος, ἐμπνεύσας αὐτὸ καὶ τοῖς συμπολίταις του.

Ὅθεν οἱ δύο ἀντίπαλοι ὤμοσαν ἔκτοτε ὁ εἷς τοῦ ἄλλου τὴν ἀπώλειαν, καὶ δὲν ἀνέμενον εἰμὴ εὐνοϊκὴν περίστασιν.

Ἀναχωρήσας ἐξ Ἰωαννίνων ὁ Φῶτος καὶ εἰς τὴν ποθεινὴν αὐτῷ φθάσας πατρίδα, ἣν δὲν ἤλπιζε νὰ ἐπανίδῃ, πεσὼν εἰς χεῖρας ἀσπόνδων ἐχθρῶν, ηὐχαρίστησε τὸν λυτρωτὴν, τὸν Θεόν.

Πλὴν ἡ χαρὰ τοῦ Φώτου, ἐπανελθόντος σῴου εἰς τοὺς βράχους τοῦ Σουλίου καὶ εἰς τοὺς κόλπους τῆς οἰκογενείας του, δὲν ἔμεινεν ἀμιγὴς λύπης.

Εὗρε τὸν γενναῖον πατέρα του τραυματισθέντα κατὰ τὴν περιώνυμον μάχην 1792, καθ' ἣν ἐνίκησαν τὸν ἐχθρὸν αἱ γυναῖκες, ὡς εἴδωμεν, καὶ μετὰ καιρὸν ὁ μὲν Φῶτος ἐστερήθη τοῦ πατρὸς, τὸ δὲ Σούλι τοῦ ἀνδρείου ἀρχηγοῦ.

Ἀπέθανεν ὁ Λάμπρος Τσαβέλλας.

Διὸ τὸ πρὸς τὸν τύραννον Ἀλῆ μῖσος τοῦ Φώτου ἐδιπλασιάσθη· διπλῆν ἔπνεεν ὁ νέος Τσαβέλλας ἐκδίκησιν κατὰ τοῦ Ἀλῆ, ἀτομικὴν τε καὶ ἐθνικήν.

Τὸ διπλοῦν τοῦτο μῖσος ἐνίσχυσε πλειότερον εἰς τὰ στήθη τοῦ Φώτου ὁ πατήρ του διὰ τῆς ἐπισήμου ἐν τῇ ὥρᾳ τῆς ἀγωνίας κληροδοτήσεως τῆς σπάθης του εἰς αὐτὸν, εἰπὼν, ὡς ἄλλος Σπαρτιάτης, ἐπὶ παρουσίᾳ τῶν ὁπλαρχηγῶν «ἢ τὰν, ἢ ἐπὶ τάν.

Οἱ δὲ Σουλιῶται, ἀναμιμνησκόμενοι τὰς γενναίας καὶ ἐπικινδύνους ὑπὲρ πατρίδος ἐκδουλεύσεις τοῦ θνήσκοντος ἀρχηγοῦ των, καὶ ἐννοήσαντες τί ἐσήμαινεν ἡ ἐπὶ παρουσίᾳ αὐτῶν εἰς τὸν Φῶτον ἀφιέρωσις τῆς σπάθης του, ἣν ἐλάτρευον ὡς

ἄλλην τοῦ Σολομῶντος ρομφαίαν, καὶ προβλέποντος ἄλλον Λάμπρον εἰς τὸν Φῶτον, ἐξελέξαντο τοῦτον ἀρχηγὸν τοῦ Σουλίου ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ πνέοντος τὰ λοίσθια πρώην ἀρχηγοῦ των, ὅπως τὸν ἀποστείλωσιν ἀμειβόμενον διὰ τὰς ἐκδουλεύσεις του εἰς τὸν τάφον.

Εὐχαριστήσας διὰ θνησκούσης φωνῆς ὁ Λάμπρος τοὺς συμπολίτας του, εἶπε πρὸς τὸν υἱόν του.

— Τρία πράγματα ἔχεις νὰ ἐκπληρώσῃς, Φῶτο, καὶ τὰ τρία ἱερά.

» α) Νὰ δικαιώσῃς τὰς εἰς ἐσὲ ἤδη ἀνατεθείσας ἐλπίδας τοῦ Σουλίου.

β') Νὰ ἐκδικήσῃς τὸν θάνατον τοῦ πατρός σου καὶ τῶν ἐν τῇ τελευταίᾳ μάχῃ πεσόντων ἀδελφῶν μας, καὶ

» γ') Νὰ φανῇς ἄξιος τοῦ ὀνόματος τῆς οἰκογενείας σου.

» Ἐὰν, παιδί μου, λείψῃς εἷς ἓν ἀπὸ τὰ χρέη ταῦτα, τὴν κατάραν μου νὰ ἔχῃς καὶ τὸ σπαθὶ αὐτὸ, τὸ ὁποῖον ἐμπιστεύομαι τήμερον 'ς τὰ χέρια σου, καὶ τοῦ ὁποίου ἡ λάμψις μόνον πολλάκις ἐθάμβωσε τοὺς ἐχθροὺς τῆς πατρίδος μας, νὰ διαπεράσῃ τὴν καρδίαν σου.

Ταῦτα εἰπὼν μετ' ἐπισημότητος ὁ Λάμπρος παρέδωκε τὸ πνεῦμα.

Ἀπέθανεν ὁ Λάμπρος Τζαβέλλας.

Συνοδεύσαντες τὸν νεκρὸν ἐνδεδυμένον τὴν Σουλιωτικὴν πολεμικὴν πανοπλίαν εἰς τὸν τάφον, ἅπαντες, ὁπλαρχηγοὶ καὶ στρατιῶται, φίλοι καὶ συγγενεῖς, ἠσπάσθησαν ἐν μεγάλῃ κατανύξει τὸν νεκρὸν τὸν τελευταῖον ἀσπασμόν.

Πλὴν ὡς εἰς τὰ πεπολιτισμένα μέρη « Le roi est mort, vive le roi», οὕτω καὶ οἱ Σουλιῶται ἐνταφιάσαντες τὸν Λάμπρον, συνεχάρησαν τὸν Φῶτον ὡς ἀρχηγὸν τοῦ Σουλίου.

Ἡ ἐκλογὴ τοῦ νέου ἀρχηγοῦ ἐπλήγωσε καιρίως τὴν φιλοτιμίαν ἀνδρὸς, οὐχὶ κατωτέρου τὴν ἰσχὺν καὶ τὴν ἀνδρίαν σοῦ Λάμπρου, ἐγέννησε διχονοίας καὶ ἐμφυλίους ταραχὰς, καὶ μεθ' οὗ πολὺ ἐγένετο πρόξενος καταστροφῶν, ὡς θέλομεν ἰδεῖ παρακατόντες.

Ὁ Γεώργιος Μπότσαρης, ὁ σώσας τὴν πατρίδα του διὰ τοῦ εὐφυοῦς στρατηγήματός του καὶ θαύματα ἀνδρίας ποιήσας, ὡς εἴδομεν, εἰς τὸν προηγούμενον πόλεμον, ἰδὼν προτιμηθέντα αὐτοῦ τὸν νεανίσκον Τζαβέλλαν, ἀνεχώρησεν ἐκ τοῦ Σουλίου μὲ τοὺς ἰδικούς του, καὶ μετέβη εἰς τὸ Βουργαρέλι, χωρίον κείμενον παρὰ τοὺς πρόποδας τῶν Κιμερίων ὀρέων, νῦν καλουμένων Τζουμέρκων, εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῆς Ἄρτης καθυπαγόμενον καὶ ἀπέχον ταύτης ἓξ ὥρας.

Ἐντεῦθεν δὲ, δελεασθεὶς μετά τινα καιρὸν ὑπὸ ὑποσχέσεων τινῶν φίλων του Μπέϊδων Ὀθωμανῶν, μετέβη εἰς Ἰωάννινα καὶ ἐπροσκύνησε τὸν ἄσπονδον ἐχθρὸν τῆς πατρίδος του, ὅττις ἀνεκλάλητον χαρὰν ἐχάρη προσλαβὼν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του τὸν ἐπισημότερον καὶ ἀνδρειότερον Σουλιώτην.

Αὕτη ὑπῆρξεν ἡ ἀληθὴς αἰτία, ἥτις ἠνάγκασε τὸν Μπότζαρην νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν πατρίδα του καὶ νὰ πρισφύγῃ εἰς τὸν ἐχθρόν του, τὸν ὁποῖον κατετρόπωσεν εἰς τὸν προηγούμενον πόλεμον, καὶ ὄχι ἡ ἀπολαβὴ χρημάτων τοῦ ἐχθροῦ, ὡς διατείνονται ξένοι τινὲς καὶ τις ἡμέτερος, θέλοντες ἐκ προθέσεως, ἢ ἐξ ἀγνοίας, ν' ἀμαυρώσωσι τὴν ὑπόληψιν ἀνδρὸς ἱστορικοῦ.

Ἡ ἔχιδνα τῆς φιλοπρωτίας καὶ τῆς φιλαρχίας, τὰ μέγιστα ταῦτα ἐλαττώματα τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους εἰσὶ κληροτήματα προγονικὰ καταστήσαντα τὸ ἔθνος ἔρμαιον τῶν κακοβούλων σκοπῶν τῶν ἐχθρῶν.

Τὰ ἐλαττώματα ταῦτα ἔδωκαν ἀφορμὴν εἰς τὸν Γίββωνα νὰ ἐκφέρῃ τὴν πικροτάτην καὶ σκληροτάτην καὶ ἄδικον διὰ τοὺς Ἕλληνας ἀπόφασιν, ὅτι: δηλαδὴ «οἱ Ἕλληνες εὐδαιμόνησαν ὑπὸ τὸν τυραννικὸν ζυγὸν τῶν Τούρκων, καταστρεφόμενοι πρότερον ὑπὸ τῆς ἀναρχίας!

Ἐκλιχθεὶς ἀρχηγὸς τῶν συμπολιτῶν του ὁ Φῶτος Τζαβέλλας, ἐνόησεν ἀμέσως ὅποῖα ἱερὰ χρέη τῷ καθυπέβαλλον οἵ τε ἀποθανόντες καὶ οἱ ἐπιζῶντες.

Ἐξ ἐκείνης τῆς ἡμέρας οὐδεμίαν εἶχεν ἄλλην φροντίδα, εἰμὴ ὅπως δράξῃ εὐνοϊκὴν περίστασιν, ἵνα ἐκδικήσῃ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του καὶ τῶν συμπολιτῶν του, ἵνα φανῇ ἄξιος τῆς ὑψηλῆς του θέσεως καὶ τοῦ περιφανοῦς ὀνόματος τῆς οἰκογενείας του καὶ ἱκανοποιήσῃ τὸ συλληφθὲν κατὰ τοῦ τυράννου Ἀλβανοῦ μῖσος, ὅστις διὰ παντοίων μέσων ἐπροσπάθει νὰ ἀποπλύνῃ τὴν ἥτταν του καὶ καταστρέψῃ τὴν ὀρεινὴν ἐκείνην χριστιανικὴν κοινότητα, ἥτις ἐπέκειτο κατὰ κεφαλῆς του ὡς θεία ἀπειλή.

Ἀλλὰ μᾶλλον πανοῦργος καὶ δόλιος ἢ ἀνδρεῖος ὁ Ἀλῆς, διὰ πολὺν καιρὸν ὑπέφερε τὴν κατασπαράττουσαν αὐτὸν λύσσαν τῆς ἐκδικήσεως, καραδοκῶν ὅπως ἢ διὰ ἀθεμίτων μέσων, ἢ ἐξ ἀπροόπτου καταστρέψῃ τὸ Σοῦλι.

Δὲν ἀνταπεκρίνετο εἰς τὰς γενναίας ἐπιδείξεις καὶ προσκλήσεις τοῦ νέου ἀντιπάλου, ὅστις πλήρης τόλμης ἐν τῇ προγονικῇ καὶ Σουλιωτικῇ ὑπερηφανείᾳ ἕνεκα τῶν προηγουμένων ἐνδόξων κατορθωμάτων, ἀνυπόμονος δὲ ὅπως δρέψῃ καὶ οὗτος ὡς οἱ πρόπατορές του νέας κατὰ τῶν ἐχθρῶν δάφνας, καὶ ὅπως ὑποδείξῃ τοῖς μὲν ἐχθροῖς τῆς πατρίδος ὅτι, ἐὰν μὲν ὁ Λάμπρος ἀπέθανεν, οἱ Τζαβελλαῖοι ὅμως ζῶσι, καὶ ἐὰν ὁ Μπότσαρης ἐγκατέλειψε τὴν πατρίδα του, τὸ Σοῦλι ὅμως δὲν

στερεῖται γενναίων ἀρχηγῶν, τοῖς δὲ συμπολίταις διὰ νέων κατορθωμάτων, ὅτι εἶναι ἄξιος, ὡς ὁ πατήρ του, νὰ τοὺς ὁδηγήσῃ ἐν τοῖς κινδύνοις.

Πολλάκις μὲ ὀλίγους περιεφρόνει τὰ στίφη τῶν Ἀλβανῶν καὶ τρόμον αὐτοῖς ἐνεποίει.

Ἀπὸ τῆς πρώτης ἥττης μέχρι τῆς δευτέρας κατὰ τοῦ Σουλίου ἐκστρατείας τοῦ Ἀλῆ, εἰς διάστημα ἑπτὰ περίπου ἐτῶν, πολλαὶ καὶ ζωηραὶ ἐγένοντο συγκρούσεις μεταξὺ τῶν Σουλιωτῶν καὶ τοῦ Ἀλῆ, καὶ ἅπασαι πρὸς βλάβην τούτου, πλὴν ἄνευ μεγάλων ἀποτελεσμάτων καὶ ἱστορικῆς ἀξίας.

Ἡ τοῦ 1792 νίκη τῶν Σουλιωτῶν κατὰ τοῦ Ἀλῆ καὶ οἱ μετ' αὐτὴν κατ' αὐτοῦ τε καὶ ἄλλων ἐχθρῶν θρίαμβοι κατέστησαν ἐπιθυμητὴν τὴν φιλίαν τῶν Σουλιωτῶν ἐν Ἠπείρῳ καὶ Ἀλβανίᾳ.

Οἱ Ἀγάδες καὶ οἱ Μπέϊδες οἱ μὴ ὑποφέροντες ἄλλοτε τὸ ὄνομα Σουλιώτης, καὶ ἤδη δυσφοροῦντες τὴν τοῦ Ἀλῆ κυριαρχίαν, τὴν ταπείνωσίν των ὑπ' αὐτοῦ προβλέποντες καὶ εἰς ἀλληλομαχίαν μεταξύ των εὑρισκόμενοι, ἐθήρευον ἤδη μᾶλλον τὴν φιλίαν καὶ ξτὴν συμμαχίαν τῶν ἀνδρείων Σουλιωτῶν, ἢ τὴν καταστροφὴν αὐτῶν, ὡς πρότερον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'.

Δευτέρα κατὰ τοῦ Σουλίου ἐκστρατεία τοῦ Ἀλῆ.— Τὰ ἐπακόλουθα αὐτῆς.— Νέα Θερμοπύλιος μάχη, καθ' ἣν οἱ νέοι Σπαρτιᾶται ἐφάνησαν ἀνώτεροι τῶν ἀρχαίων καταστροπώσαντες τὸν ἐχθρόν.

Ὁ Ἀλῆς ἰσχυρὰν κατ' αὐτοῦ τεκταινομένην πρεσβῶν συμμαχίαν, τὴν τελευταίαν ἧτταν, ὡς ἐφιάλτην ἔχων ἐπὶ τῆς καρδίας του, τὴν ἀκρότομον Κιάφαν ὡς φόβητρον καὶ τοὺς Σουλιώτας ὡς τόσους ἐπηρμένους κατὰ τῆς κεφαλῆς του κεράυνους, δὲν ἠδύνατο καθεύδειν.

Ὅθεν πρὸ πολλοῦ ἐνησχολεῖτο ἀνενδότως εἰς προπαρασκευὴν νέας καὶ πολυαριθμου κατὰ τῶν Σουλιωταῶν ἐκστρατείας.

Συνέλεξε δὲ ἐν Ἰωαννίνοις ὀλίγον κατ' ὀλίγον, ὅπως μὴ ἐμπνεύσῃ ἀπονοίαν τοῖς ἐχθροῖς, οὓς ἔτρεμε μετὰ τὴν προηγουμένην ἧτταν του, πολυάριθμον στρατὸν, καὶ τῶν Ἰωαννίνων ἐξελθὼν, εἰσήλασεν ἐξ ἀπροόπτου εἰς τὸ Παραμούλι τὴν 2 Ἰουνίου τοῦ 1800 ἐπὶ κεφαλῆς δεκαπέντε χιλιάδων στρατιωτῶν.

Τινὲς ἀναβιβάζουσι τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐκστρατευσάντων εἰς 28 χιλιάδας, πλὴν ἀπατῶνται.

Δὲν εἶδον ποτὲ ἄλλοτε ἐν Ἰωαννίνοις τοσαύτας κολοσσιαίας προπαρασκευάς, ὡς καὶ οὐδέποτε ἐφυλάχθη τόση μυστικότης εἰς ἄλλην παρελθοῦσαν ἐκστρατείαν, ὥστε καὶ αὐτοὶ οἱ στρατηγοὶ τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοῦ ἠγνόουν, ἐξελθόντες τῶν Ἰωαννίνων, τὸν ἐχθρὸν, ὃν περ ἔμελλον νὰ πολεμήσωσιν.

Εἰς πολὺ δὲ μεγαλειτέραν ἄγνοιαν περὶ τῶν κατὰ τὴν ἐκστρατείαν ταύτην ἦσαν κατὰ φυσικὸν λόγον οἱ Σουλιῶται, καὶ ἀφοῦ ἀκόμη ὁ Ἀλῆς ἔφθασε μετὰ τοῦ στρατοῦ του εἰς τὰ σύνορά των· διὸ καὶ οὐδεμίαν εἶχον προετοιμασίαν εἰς ὑπεράσπισιν τῆς πατρίδος των.

Ἀπέναντι μιᾶς τοιαύτης αἰφνιδίου εἰσβολῆς τοῦ ἐχθροῦ οἱ Παρασουλιῶται ἠναγκάσθησαν νὰ καταφύγωσιν ἐσπευσμένως εἰς τὸ Σοῦλι μὲ χεῖρας κενὰς, μὴ προφθάσαντες νὰ μετακομίσωσιν ἐκεῖ οὐδὲν ἐκ τῶν πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαίων.

Τούτους δὲ ἰδόντες οἱ Σουλιῶται εἰς τὸ ὄρος καὶ μαθόντες παρ' αὐτῶν τὴν ἔλευσιν πολυαριθμου ἐχθρικοῦ στρατοῦ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ ἰδίου Ἀλῆ Πασᾶ καὶ ἄλλων ἐμπείρων στρατηγῶν, κατεπλάγησαν, προβλέποντες βέβαιον θάνατον εἰς τὴν ἄνισον πάλην, ἣν ἐμοιρημάδὸν ἀπεφάσισαν νὰ ἀναλάβωσι, πολεμοῦντες ὀλίγοι, ἄποροι καὶ ἀπροπαρασκεύαστοι, πρὸς ἐχθρὸν πολυάριθμον, ἰσχυρὸν τὰ μέσα καὶ προπαρασκευασμένον.

Συνελθόντες δὲ ἅπαντες εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ἐσυμφιλιώθησαν μεταξύ των καὶ ὡρκίσθησαν ἐπὶ τῆς εἰκόνος τοῦ Ἁγίου ἵνα λησμονήσωσι τὰς ἰδιαιτέρας ἐχθροπαθείας, ἃς ἐπῆγεν ἡ ἐκ τῆς πατρίδος ἀναχώρησις τοῦ

Γεωργίου Μπότζαρη, ἕνεκα τῆς ἐκλογῆς τοῦ Φώτου καὶ ἄλλαι περιστάσεις.

Ἀφέντες οἱ Σουλιῶται τὰ προσωπικὰ πάθη, ἑνωθέντες ἅπαντες διὰ τοῦ ἐν Χριστῷ ἀσπασμοῦ, ὁρκισθέντες ν' ἀφήσωσι ἅπαξ διὰ παντὸς τὰς ἐμφυλίους διχονίας καὶ νὰ πολεμήσωσιν ὁμοῦ, βοηθοῦντες ἀλλήλους ὡς ἀδελφοί, ὑπὲρ πίστεως, πατρίδος καὶ ἐλευθερίας· ἡτοιμάσθησαν ὅπως ἠδυνήθησαν εἰς πόλεμον, ἀποφασίσαντες ἅπαξάπαντες νὰ πωλήσωσιν ἀκριβὰ τὴν ζωήν των, ἢ διασωθέντες, νὰ μείνωσιν, ὡς ἦσαν ἐλεύθεροι.

Καὶ ὅμως τινὲς τῶν Σουλιωτῶν ἐδίσταζον νὰ καταβῶσι τὸ ὄρος καὶ ν' ἀνταπαραταχθῶσιν ἀπέναντι πολυαρίθμου στρατοῦ, ὄντες ὀλίγοι, καὶ πάντων πῶν ἐν πολέμῳ ἀναγκαιούντων ἐστερημένοι·

Τὴν ἀπρονοησίαν ταύτην τῶν Σουλιωτῶν, τὴν ἔλλειψιν δηλαδὴ τῶν πολεμοφοδίων καὶ τῶν τροφῶν, ἱστορικός τις ἀποδίδει εἰς τὸν Γεώργιον Μπότζαρην, ἀλλ' ἂν τις ῥίψῃ βλέμμα εἰς τὰ τεμάχια τῆς ἱστορίας αὐτοῦ, τ' ἀφορῶντα τὸν Μπότζαρην, περὶ τῆς ἀδίκως ἀποδιδομένης αὐτῷ κατηγορίας, θέλει εὕρει αὐτὰ ἀτυνεπῆ καὶ ἀντιφάσκοντα.

Τοιαῦτα λάθη Ἕλληνος ἱστορικοῦ τείνοντα νὰ ἐφαπλώσωσι τὰς διαστάσεις ἀνυπάρκτου κηλῖδος, καὶ ν' ἀμαυρώσωσι τὴν ὑπόληψιν ἀνδρὸς ὑπὲρ πάντα ἄλλον προκινδυνεύσαντος ὑπὲρ τῆς πατρίδος καὶ διά τε τῆς στρατιωτικῆς του εὐφυΐας καὶ ἀνδρείας σώσαντος αὐτὴν κατὰ τὸν προηγούμενον πόλεμον, εἰσὶν ἀτυγχώρητα.

Ἰδοὺ τὰ τεμάχια· Μολονότι εἶχον, καὶ ἔπρεπε νὰ ἔχωσι, πάντοτε τριπλασίαν τῶν ἄλλων ὑπεψίαν οἱ Σουλιῶται, δὲν

ἐφρόντισαν νὰ συνάξωσιν ἐγκαίρως ἱκανὰς τροφὰς καὶ πολεμοφόδια· ἡ ἀπρονοησία αὕτη δὲν ἀποδίδεται τόσον εἰς τὸ κοινὸν, ὅσον εἰς μονον τὸν Κ. Γεώργιον Μπότζαρην, (ἐπειδὴ ὁ Κ. Λάμπρος Τζαβέλλας ἦτον ἀποθαμμένος), πρὸς τὸν ὁποῖον προσέφερε σέβας καὶ ὑπόληψιν δια τε τὴν γεροντικὴν ἡλικίαν, ἐπισημότητα τῆς οἰκογενείας του, καὶ ἱκανότητα, τὴν ὁποίαν ἔδειξεν εἰς τὸν προμνησθέντα ἔνατον πόλεμον· ἀλλὰ κατὰ δυστυχίαν συνέβη τὸ ἐναντίον, πρὶν γὰρ ὁ ἐχθρὸς κινηθῇ κατ' αὐτῶν, ὁ Μπότζαρης μιθ' ἁπάσης τῆς οἰκογενείας του καὶ ἄλλων ἑβδομήκοντα δραπετεύσας τὴν νύκτα προσέδραμεν εἰς τὸν Ἀλῆ Πασᾶ· ὅσα πολεμοφόδια ἐκ διαφόρων ἐξωτερικῶν συνεισφορῶν εἶχεν ὑπὸ τὴν διατήρησίν του, ἀνήκοντα εἰς τὴν κοινότητα, ὅλα τὰ παρέδωκεν εἰς τὸν ἐχθρὸν καὶ οὐχὶ τῇ πατρίδι αὐτοῦ, ἥτις τὸν ἐδόξασεν ὡς ἄλλον Θεμιστοκλέα».

Εἰς ἄλλο τεμάχιον λέγει τὰ ἑπόμενα ὁ ἴδιος ἱστορικὸς περὶ Μπότζαρη.

«Ἀποσπασθεὶς τοίνυν τῆς πατρίδος ὁ Μπότζαρης μετὰ τῶν ὁπαδῶν του διευθύνθη κατὰ διαταγὴν τοῦ Πασᾶ εἴς τι χωρίον (Βουργαρέλι) καὶ ὕστερον ἐντεῦθεν εἰς Ἰωάννινα».

Ὅτι ἡ ἱστορία εἶναι ἀδέκαστος δικαστὴς τῶν γεγονότων καὶ τῶν πράξεων τῶν ἀνθρώπων, πάντες τοῦτο γινώσκομεν· ἀλλ' ἐπίσης οὐδένα λανθάνει ὅτι ὁ ἱστορικὸς ὀφείλει νὰ ἦνε αὐστηρὸς καὶ ἀμερόληπτος βασανιστὴς, ἐξιστορῶν ὁμοίας πράξεις, καὶ μάλιστα ὅπου ἐνέχεται ἡ ἐθνικὴ φιλοτιμία καὶ ἡ ὑπόληψις ἀνδρὸς ἱστορικοῦ.

Ἐν τῇ ἱστορίᾳ αἱ ἀτλαὶ παραδόσεις ἀτόμων ἐμπαθῶν ἢ ἀγνοούντων τὰ γιγνόμενα καὶ τὸ «λέγεται» δὲν ἔχουσι κῦρος

μαρτυριῶν ἀξιοπίστων, καὶ μάλιστα ὅταν δὲν συνάδουσι μὲ τὰς πράξεις τῶν προσώπων καὶ μὲ τὸν ὀρθὸν λόγον.

Καθὼς εἰς τὴν πολιτικὴν, οὕτω καὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τὸ «ᾄδεται» βλάπτει μᾶλλον ἢ ὠφελεῖ.

Ἐκτὸς τοῦ ὅτι εἴπομεν προηγουμένως τὴν ἀληθῆ αἰτιαν, ἥτις ἠνάγκασε τὸν Μπότζαρην νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν πατρίδα του, καὶ ἐκτὸς τοῦ ὅτι παρ' οὐδενὸς ἠκούσαμεν ὅ,τι διϊσχυρίζεται ὁ ἱστορικὸς, ἐρευνῶντες καὶ ἐρωτῶντες τοὺς αὐτόπτας καὶ εἰδήμονας, ἐκτὸς τοῦ ὅτι οὐδαμοῦ ἀνεγνώσαμεν (εἰμὴ παρά τισιν, οἵτινες ἠρανίσθησαν τὰς πληροφορίας των ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ εἰρημένου ἱστορικοῦ) τοιοῦτον τι, ἀναδιφῶντες τὰς περὶ Σουλίου συντόμους πραγματείας ξένων τε καὶ ἡμετέρων, ἀλλὰ καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν ἄνω μνησθέντων τεμαχίων τοῦ ἱστορικοῦ ἀποδεικνύεται ἀνυπόστατον τὸ εἰς τὸν Μπότζαρην ἀποδιδόμενον περὶ παραδόσεως τῶν πολεμοφοδίων εἰς τὸν ἐχθρόν.

Ἂς ἐξετάσωμεν ἓν πρὸς ἓν τὰ τεμάχια ταῦτα:

« *Μολονότι ἔπρεπε νὰ ἔχωσι πάντοτε τριπλασίαν* » *τῶν ἄλλων ὑποψίαν οἱ Σουλιῶται, δὲν ἐφρόντισαν νὰ* » *συνάξωσιν ἐγκαίρως ἱκανὰς τροφὰς καὶ πολεμοφό-* » *δια* ».

Τί σημαίνει τοῦτο ; ὅτι οἱ Σουλιῶται μὴ ὑποπτεύοντες ἐκστρατείαν τοῦ ἐχθροῦ κατ' αὐτῶν (καὶ καθὼς πράγματικῶς δὲν ὑπόπτευον) φυσικὰ δὲν εἶχον ἀνάγκην νὰ φροντίσωσι περὶ πολεμοφοδίων καὶ τροφῶν.

« *Ἡ ἀπρονοησία αὕτη δὲν ἀποδίδεται τόσον εἰς τὸ* » *κοινὸν, ὅσον εἰς μόνον τὸν Γεώργιον Μπότζαρην* ».

Διατί εἰς μόνον τὸν Μπότζαρην ἡ ἀπρονοησία αὕτη, ἀφ'

οὐ οἱ *Σουλιῶται ὤφειλον τὰ ἔχωσι πάντοτε τριπλασίαν τῶν ἄλλων ὑποψίαν* καὶ δὲν εἶχον τοιαύτην;

Ἔστω, παραδεχόμεθα διὰ μίαν στιγμὴν τὴν ἀπρονοησίαν τοῦ Μπότζαρη μόνον, ἀλλὰ πῶς συνάδει ἡ ἀπρονοησία αὕτη μὲ τὸ «*παρέδωκεν ὅλα εἰς τὸν ἐχθρόν*»;

Εἰ ἀπρονόησεν ὁ Μπότζαρης ἢ τὸ κοινὸν, τοῦτο σημαίνει ὅτι δὲν εἶχον συνάξει τροφὰς καὶ πολεμοφόδια, τί λοιπὸν παρέδωκεν ὁ Μπότζαρης εἰς τὸν ἐχθρόν;

Ἂς ὑποθέσωμεν ὅτι ὑπῆρχον ὀλίγα, καὶ ταῦτα παρέδωκεν· ἀλλ' ὁ Ἱστορικὸς λέγει: «*Πρὶν γὰρ κινηθῇ ὁ ἐχθρὸς κατ' αὐτῶν, ὁ Μπότζαρης ἔφυγεν ἀπὸ τὸ Σοῦλι*»

Καὶ ὅτι ὁ Μπότζαρης πολὺ πρότερον τῆς δευτέρας κατὰ τοῦ Σουλίου ἐκστρατείας τοῦ Ἀλῆ ἀνεχώρησε, τοῦτο εἶναι ἀληθέστατον.

Πῶς λοιπὸν παρέδωκεν αὐτὰ εἰς τὸν ἐχθρὸν, ἀφοῦ δὲν ὑπῆρχεν εἰς τὸ Σοῦλι;

Καὶ συναθροισθέντων ἐν Ἰωαννίνοις τῶν στρατευμάτων τοῦ ἐχθροῦ, ἡ ἐκστρατεία ὑπῆρξε τόσον μυστικὴ, ὥστε καὶ αὐτοὶ οἱ στρατηγοὶ δὲν ἐγνώριζον τὸν ἐχθρὸν, κατὰ τοῦ ὁποίου διευθύνοντο.

Οἱ Σουλιῶται μόλις ἐπίστευσαν καὶ εἰσελάσαντος τοῦ ἐχθροῦ εἰς τὰ σύνορά των ἐκστρατείαν κατ' αὐτῶν.

Ὁ Μπότζαρης, πρὶν κινηθῇ ἀκόμη κατὰ τοῦ Σουλίου ὁ ἐχθρὸς, ἦτον πρὸ πολλοῦ εἰς τὸ κατὰ τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον Βουργαρέλι, ἀπέχον ὀκτὼ ὥρας τοῦ Σουλίου.

Ἂς κρίνῃ ἤδη ὁ ἀμερόληπτος ἀναγνώστης!

Οἱ Σουλιῶται ἐστερημένοι ἐθνικοῦ ταμείου καὶ πεποίθησιν ἔχοντες ὅτι, πολέμου γενομένου, ἐπρομηθεύοντο τὰ ἀναγκαῖα

αὐτοῦ, νικῶντες τὸν ἐχθρὸν καὶ ἁρπάζοντες τὰ ἰδικά του, οὐδέποτε ἐφρόντιζον περὶ μεγάλων πολεμικῶν προετοιμασιῶν, καὶ ὅτε εἶχον γνῶσιν τῆς κατ' αὐτῶν προελεύσεως τοῦ ἐχθροῦ.

Μόνος ὁ Φῶτος καὶ τινες ἄλλοι δὲν ἀνελογίζοντο τὸ μέγεθος τοῦ κινδύνου, ὅστις ἠπείλει τὸ Σοῦλι διὰ τῆς αἰφνιδίου ταύτης ἐχθρικῆς εἰσβολῆς.

Ὁ νέος ἀρχηγὸς ἐν τοιαύτῃ εἰσβολῇ ἔδραττε τὴν πρὸ τόσου καιροῦ μετὰ καρδιαλγίας περιμενομένην περίστασιν τῆς ἐκδικήσεως, ἣν ἔπνεε κατὰ τοῦ τυράννου.

Ὅθεν ἀποφασισθέντος τοῦ πολέμου, ἀμέσως ὁ Φῶτος ἀπαριθμήσας τοὺς συμπολεμιστάς του, οἵτινες μόλις συνεποσοῦντο εἰς χιλίους ὀκτακοσίους στρατιώτας καὶ τριάκοντα πέντε ἀρχηγούς, καὶ ὁπλίσας αὐτοὺς κατὰ τὸ ἐνὸν καὶ ἐκ τοῦ προχείρου, ἀπεράσισε σὺν τοῖς ἄλλοις νὰ καταβῇ τὰ ὄρη πρὸς προϋπάντησιν τοῦ ἐχθροῦ.

Ἅμα δὲ ἀναγγελθείσης τῆς τολμηρᾶς καὶ ἀπεγνωσμένης οὕτως εἰπεῖν ταύτης ἀποφάσεως, ἅπαντες, καὶ οἱ σμικρὸν ἀποθαρρυνθέντες, ἕνεκα τῆς ἐλλείψεως τῶν ἀναγκαίων τοῦ πολέμου, ἐνεπλήσθησαν χαρᾶς καὶ γενναιότητος, κράζοντες ἀπαξάπαντες ἐν μιᾷ φωνῇ, ἄνδρες καὶ γυναῖκες, νέοι καὶ γέροντες.

— Ἐμπρὸς βρὲ παιδιά! θάνατον εἰς τοὺς ἀπίστους ἐχθρούς.

Ὁ ἔρως τῆς ἐλευθερίας, ἡ ἀγάπη τῆς πατρίδος καὶ ἡ δικαία Νέμεσις ἐπερλόγισαν τὰς ἐνεργητικὰς καρδίας τῶν Σουλιωτῶν ἁπάντων καὶ κατέπνιξαν ἐν αὐταῖς τὸ ἀπαίσιον προαίσθημά τινων, γεννηθὲν κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἀνελπίστου εἰσβολῆς τοῦ ἐχθροῦ.

Ἡ ἀγάπη τῆς πατρίδος καὶ ὁ ἔρως τῆς ἐλευθερίας εἰσὶ τὰ ἐπικρατέστερα αἰσθήματα παρὰ τοῖς Ἕλλησι καθόσον εἰσὶ καὶ κληροδοτήματα προγονικά.

Στρατηγοὶ καὶ στρατιῶται, ἄνδρες καὶ γυναῖκες, νέοι καὶ γέροντες, διφειλονείκουν, τίς πρῶτος νὰ συμμεθέξῃ τοῦ κινδύνου, ὅπως ἀξιωθῇ τῆς ἀειθαλοῦς δάφνης τῆς νίκης, νικῶν τὸν ἐχθρὸν τῆς πατρίδος, ἢ ἄλλως τοῦ στεφάνου τοῦ ὑπὲρ πίστεως καὶ ἐλευθερίας καὶ πατριδος πεσόντος μάρτυρος.

Ἐν ἑνὶ λόγῳ ἅπαντες ἐπεθύμουν νὰ καταταχθῶσιν εἰς τὸν στρατὸν, ὅστις ἐπέπρωτο νὰ ὑποστῇ τὴν πρώτην τοῦ ἐχθροῦ προσβολήν.

Ἅπαντες σχεδὸν οἱ ὁπλαρχηγοὶ ἐπεζήτησαν τὴν τιμὴν ταύτην.

Τοιοῦτοι ἦσαν οἱ ἑξῆς· Φῶτος Τζαβέλλας ἀρχηγὸς, Δῆμος Δράκος, Τούσας Ζέρβας, Τζῆμας Ζέρβας, Κουτσονίκας Γκόγκας Δαγκλῆς, Διμάντης Μάρκου Δακλῆς, Κωλέτζης Φωτομάρας, Πάσχος Λάλας, Βέικος Ζάρμπας, Κατσιμπέλης Ζηγούρης Διαμάντης, Ἀναστάσης Κασκάρης, Κολιοδημήτρης, Γεώργιος Καραμπίνης, Κίτζος Πανταζῆς, Θανάσης Τσακάλης, Μήτρος Παππαγιάννης, Κώστας Κουρίζης, Κωλέτσος Μαλάμου καὶ πολλοὶ ἄλλοι.

Οἱ δὲ στρατηγοὶ τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοῦ ἦσαν οἱ ἑξῆς· ἀρχιστρατηγοῦντος τοῦ ἰδίου Ἀλῆ Πασᾶ, Σιλλικτὰρ Πόττας, Μπεκὴρ Τσαγαδούρης, Χατζὴ Μπέντος, Μουσταφᾶς Ζηγούρης, Ἰσοὺφ Ἀράπης, Χασὰν Τσαπάρης, Σουλεϊμὰν Τζομπάνης, Μέτσο Μτόνος. Ἰσλαμπὲ-Πρόνιας, Μαχμοὺτ Δαϊλιάνης καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἐπίσημοι Ὀθωμανοὶ τῆς τε Ἠπείρου καὶ Ἀλβανίας,

Ἑτοιμασθέντων καὶ τῶν Ἰωαννίνων ἐν μεγάλῃ πομπῇ ἐξελθόντων καὶ ἀγνοούντων ἀκόμη, ποῦ πορεύονται, τῶν στρατευμάτων, ἀνηγγέλθη τρεῖς ὥρας μακρὰν τῶν Ἰωαννίνων διά τινος Δερβίση, τίς ἦν ὁ ἐχθρὸς, ὃν ἔμελλον νὰ πολεμήσωσιν.

Ὁ Δερβίσης οὗτος, τὸν ὁποῖον ὡς ἅγιον ἐσέβοντο οἱ Τοῦρκοι, στρατοπεδεύσαντος τοῦ στρατοῦ εἰς τόπον πέντε ὥρας μακρὰν τοῦ Σουλίου, ἐξεφώνησαν εἰς ἐπήκοον ἁπάντων λόγον θρησκευτικώτατον καὶ φανατικώτατον, ἐνθουσιάσαντα καὶ τοὺς ἐχθρικῶς ἐν παραβύστῳ πρὸς τὸν Ἀλῆ καὶ φιλικῶς πρὸς τοὺς Σουλιώτας διακειμένους Ὀθωμανούς—ἐὰν δὲν καστρέψητε σήμερον τὸ Σοῦλι καὶ τοὺς ἀπίστους Γιαούριδες αὐτοῦ, ἡ Τουρκιὰ εἶνε χαμένη!—ἐπρόσθεσεν ὁ Δερβίσης ἀποτελειώσας τὸν λόγον.

Μετὰ τὸν λόγον τοῦτον καὶ τὴν συνήθη ἐν πολέμῳ προσευχὴν, ἐπιθεωρήσας ὁ Ἀλῆς τὰ στρατεύματά του, διέταξεν αὐτὰ, ἵνα διαιρεθῶσιν εἰς τέσσαρα σώματα καὶ νὰ προχωρήσωσι κατὰ τοῦ ἐχθροῦ κατὰ τὸ ἑπόμενον σχέδιον, ἐπινοηθὲν παρὰ τοῦ ἰδίου Ἀλῆ.

Τὸ μὲν πρῶτον σῶμα, συγκείμενον ἐκ τριῶν χιλιάδων ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τριῶν ἐμπείρων στρατηγῶν, τοῦ Μπεκὴρ Τσαγαδούρη, Μουσταφᾶ Ζυγούρη, καὶ τοῦ Χατζῆ Μπέη τοῦ διετάχθη νὰ διαβῇ διὰ τοῦ Λούρου καὶ Κοτσανοπούλου καὶ νὰ στρατοπεδεύσῃ εἰς Ζαρμήνα, τὸ δὲ δεύτερον, συγκείμενον καὶ αὐτὸ ἐπίσης ἐκ τριῶν χιλιάδων ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τῶν στρατηγῶν Ἰσούφ Ἀράπη, Χασὰν Τσαπάρη, καὶ τοῦ Σουλεϊμὰν Τσουπάνη, διετάχθη, διελθὸν διὰ τοῦ Λούρου, τῆς Ρινιάσης καὶ γεφύρας τῆς Τσουκνίδας νὰ στρατοπεδεύσῃ

πρὸς καιρὸν εἰς Γορίτζαν καὶ μετὰ ταῦτα εἰς Νεμίτζαν, καὶ τὸ τρίτον, ἐκ δύο χιλιάδων καὶ πενταχοσίων συγκείμενον, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Συλλικτὰρ Πόττα, ἐστρατοπέδευσε μεταξὺ Λίπας καὶ Μπογορίτζας· τέλος δὲ τὸ τέταρτων σῶμα διαιρηθὲν εἰς δύο. συγκείμενον ἕκαστον ἐκ χιλίων πεντακοσίων, διετάχθη τὸ μὲν, ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ ἀρχηγοῦ Μέτζο-Μπόνου, νὰ στρατοπεδεύσῃ εἰς Λυβίκισταν, τὸ δὲ, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἰσλαμπὲ-Πρόνια καὶ Μαχμοὺτ Δαλιάννη νὰ σκηνώσῃ ἐπὶ τοῦ ὄρους τῆς Βιρτζάκας, καὶ τὸ ἐπίλοιπον τοῦ στρατοῦ συμποσούμενον εἰς τέσσαρας χιλιάδας ἔμεινε μετὰ τοῦ Ἀλῆ εἰς Λίπαν, ἵνα ἐπέλθῃ εἰς ἀντίληψιν τῶν ἄλλων σωμάτων, ὅπου καὶ ὅτε ἡ ἀνάγκη ἐκάλει.

Οἱ Σουλιῶται, εἰ καὶ στερημένοι τῶν ἀναγκαίων, ὡς εἴπομεν καὶ ὀλίγιστοι τὸν ἀριθμὸν, πλὴν ἄτρομοι καὶ ἀσυνήθιστοι νὰ ἀριθμῶσι τὸν ἐχθρὸν, εὐθισμένοι ἑκάστοτε νὰ τὸν πολεμῶσι, νὰ τὸν νικῶσι καὶ νὰ τὸν καταστρέφωσιν, ἀπεφάσισαν μετὰ ζωηρὰν σύσκεψιν νὰ ἐξέλθωσιν οἱ γίγαντες τῶν ὀρέων καὶ νὰ ἐπιτεθῶσι κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, πρὶν οὗτος προσβάλῃ αὐτοὺς εἰς τὰς ἑστίας των.

Ἑβδομήκοντα μόνον Σουλιῶται ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τῶν ἀτρομήτων ὁπλαρχηγῶν Κωλέττου Φωτομάρα καὶ Κωλέττου Μαλάμου,, καταβάντες τὸ ὄρος καὶ συναντήσαντες τὸ ἐν τῇ Ζύρμῃ ἐστρατοπεδευμένον πρῶτον σῶμα, τὸ ἐκ τριῶν χιλιάδων ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Μουσταφᾶ Ζηγούρη, Μπεκὴρ Ἰσαγαδούρη καὶ Χατζῆ Μπέντου, ὥρμησαν κατ' αὐτοῦ ἐξ ἀπροόπτου τὴν νύκτα καὶ ἐπολέμησαν ἀνδρειότατα, πλὴν. ἀπελθούσης τῆς ἡμέρας, μὴ δυνάμενοι ἕνεκα τῆς μεγίστης ἀνισότητος τῶν δυνάμεων, ν' ἀνθέξωσιν, ὑπεχώρησαν ἐν τάξει καταλαβόντες τὸ χωρίον Καλογερέ.

Οἱ δὲ ἐχθροί, παρὰ πόδας αὐτοὺς ἀκολουθήσαντες, ἐστρατοπέδευσαν εἰς Σορίτζανα ἡμίσειαν ὥραν μακρὰν τῆς Καλογερᾶς· καὶ ὅμως δὲν ἐτόλμησαν νὰ ἐπιτεθῶσι κατὰ τῶν ὀλιγίστων Σουλιωτῶν.

Ἕτερον δὲ σῶμα, ἐκ τετρακοσίων συγκείμενον, ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Φώτου Τσαβέλλα, Τσῆμα Ζέρβα, Γκόγκου Δαγκλῆ, Σκούμπου Δράκου καὶ Βέϊκου Ζάρμπα, συναντῆσαν κατὰ τὴν Νεμίτζαν τὸ δεύτερον ἐχθρικὸν σῶμα, τὸ ἐκ τριῶν χιλιάδων συγκείμενον ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τῶν στρατηγῶν Ἰσοὺφ Ἀράπη, Χασὰν Τσαπάρη, καὶ Σουλεϋμὰν Τσομπάνη, ἀντεπαρετάχθη κατ' αὐτοῦ ἀτρομήτως.

Μάχης δὲ συγκροτηθείσης, ἐθριάμβευσεν ὁ μικρὸς τὸν ἀριθμὸν καὶ μέγας τὴν ἀνδρείαν Σουλιωτικὸς στρατὸς, φονεύσας ὑπὲρ τοὺς ἑξήκοντα καὶ τραυματίσας ἄγνωστον πόσους ἐκ τῶν ἐχθρῶν, παθὼν δὲ ζημίαν δύο νεκρῶν καὶ ἐννέα τραυματισθέντων.

Τοῦ σκότους δὲ τῆς νυκτὸς ἐπελθόντος, ἔπαυσεν ἡ μάχη, ἵνα τὴν ἐπαύριον ἐπαναληφθῇ πεισματωδεστέρα.

Καὶ τῷ ὄντι. τὴν ἐπαύριον περὶ τὸ λυκαυγὲς ἐπανελήφθη φονικωτέρα μεταξὺ Περεχάτης, Τσεκουράτι καὶ Γκυκύ· πλὴν ἐκ μὲν τῶν Σουλιωτῶν διακόσιοι μόνον παρῆσαν, οἱ δὲ λοιποὶ, ἑκατὸν ὀγδοήκοντα τὸν ἀριθμὸν, ὑπὸ τὸν Φῶτον Τσαβέλλα ἀνεχώρησαν πρὸ τῆς μάχης διὰ τὸ Σοῦλι, καθόσον τοῖς ἀνηγγέλθη ἐκεῖθεν, μεσούσης νυκτὸς, ὅτι ὁ Σαλλικτὰρ Πόττας, διαβὰς διὰ Μπογορίτσας, ἐσκόπευε νὰ ἐφορμήσῃ ἐκ τῶν ὄπισθεν καὶ νὰ εἰσελάσῃ εἰς τὰ ὄρη ὅπου δὲν ὑπῆρχεν ἱκανὴ δύναμις πρὸς ἀντίκρουσιν, ὄντων τῶν τε ἀρχηγῶν καὶ τῶν στρατιωτῶν τῇδε κακεῖσε μακρὰν τοῦ Σουλίου πρὸς ἀντίκρουσιν τοῦ ἐχθροῦ.

Ἀλλὰ καὶ οἱ μείναντες θαύματα ἀνδρίας ἐποίησαν πολεμοῦντες ὄπισθεν τῶν βράχων δι' ὅλης τῆς ἡμέρας.

Ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ ἐφονεύθησαν ἐκ μὲν τῶν ἐχθρῶν ἑκατὸν εἴκοσι τρεῖς καὶ ἐτραυματίσθησαν ἄγνωστον πόσοι· (ὁ ἀριθμὸς τῶν τραυματισθέντων ἐχθρῶν εἰς πολλὰς μάχας ἔμεινεν ἄγνωστος·) ἐκ δὲ τῶν Σουλιωτῶν ἔπεσον δύο καὶ ἐτραυματίσθησαν ἕξ.

Ἕτερον δὲ σῶμα, ἐξ ἑκατὸν πεντήκοντα συγκείμενον Σουλιωτῶν, ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τῶν ὁπλαρχηγῶν, Κουτσουνίκα, Γεωργίου Μτούσπου, Ζηγούρη Διαμάντη, Κώστα Κουρίζη, κατέλαβεν τινὰς ὀχυρὰς ἐν ἀγνοίᾳ τῶν ἐχθρῶν θέσεις πλησίον τῆς Λίπας, ἵνα προσβάλῃ τὸ ἰσχυρὸν σῶμα τοῦ Ἀλῆ, ἂν ἐπροχώρει πρὸς τὰ πρόσω. ἢ ἦρχετο εἰς ἀντίληψιν σώματός τινος.

Ὁ Σιλλικτὰρ Πόττας, μαθὼν τὴν εἰς τὸ Σοῦλι ἐπάνοδον τοῦ Τζαβέλλα, ἔχων δὲ κατὰ νῶτα καὶ τὸ εἰρημένον μικρὸν σῶμα, δὲν ἀπεφάσισε νὰ προχωρήσῃ πρὸς τὸ Σοῦλι, ἀλλ' οὔτε τὸ μικρὸν τοῦτο σῶμα ἐτόλμησε νὰ προσβάλῃ.

Ἕτερον δὲ Σουλιωτικὸν σῶμα, ἐκ διακοσίων συγκείμενον, ὑπὸ τοὺς ὁπλαρχηγοὺς Γεώργιον Καραμπίνην, Γεώργιον Μότζην καὶ Κολιοδημήτρην, ὥρμησεν εἰς Λυβίκιστα, 3 ὥρας μακρὰν τοῦ Σουλίου, κατὰ τοῦ ἐν αὐτῇ ἐστρατοπεδευμένου Μέτσο-Μπόνου καὶ προσέβαλεν αὐτόν, ἔχοντα χιλίους πεντακοσίους ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν του, τόσον ἀπροόπτως καὶ ὁρμητικῶς, ὥστε τὸν ἠνάγκασαν ἀφήσαντα εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης ὑπὲρ τοὺς τεσσαράκοντα νεκροὺς, ἐκτὸς τῶν τραυματισθέντων, ἵνα ἐγκαταλείψῃ ἣν κατεῖχε θέσιν, καὶ ἵνα κλεισθῇ μετὰ τῶν ἐντρόμων στρατιωτῶν εἴς τινας οἰκίας καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ χωρίου πρὸς ἀτράλειάν του.

Ἐν τῇ συμπλοκῇ ταύτῃ ἀριθμοῦσι δύο μόνον νεκροὺς οἱ Σουλιῶται καὶ πέντε τραυματίας.

Ἐνθαρρυνθέντες οἱ νικηταὶ ἀπὸ τὴν ἔντρομον φυγὴν τῶν ἐχθρῶν, ἡτοιμάζοντο νὰ ὁρμήσωσι κατὰ τῶν ἐγκλείστων ἐν ταῖς οἰκίαις καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ, ἀλλ' ἰδόντες ἐρχομένην πρὸς τοὺς ἐχθροὺς ἐπικουρίαν, παρητήθησαν, καὶ λαφυραγωγήσαντες ὅπλα, ἐνδύματα, ἱκανὰς τροφὰς καὶ πολεμοφόδια καὶ ζωγρήσαντες εἰκοσιπέντε ἵππους καὶ ἕνα στρατιώτην Τοῦρκον, ἐπανέκαμψαν εἰς τὰ ἴδια.

Κατὰ τοῦ Ἰσλιαμπὲ-Πρόνια καὶ Μαχμούτ Δαϊλιάνη, ἐσκηνωμένων εἰς τὸ ὄρος τῆς Βιρτζάκας, ὄντων φίλων καὶ γειτόνων (τοῦ μὲν ἐκ Παραμυθίας, τοῦ δὲ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως) τῶν Σουλιωτῶν, δὲν ἐκινήθησαν οὗτοι, γινώσκοντες ὅτι οἱ ρηθέντες Μπέϊδες ἐξεστράτευσαν κατ' αὐτῶν ἐξ ἀνάγκης, φοβούμενοι τὴν λύσσαν τοῦ Ἀλῆ, τὸν ὁποῖον ἐνδομύχως ἐμίσουν θανασίμως.

Ἰδὼν ὁ Ἀλῆς ὅτι τὸ σχέδιόν του δὲν ἐπέτυχεν καὶ ὅτι αἱ διάφοραι αὗται μάχαι καὶ ἄψιμαχίαι, αἱ πρὸς βλάβην του ἀποβᾶσαι, ἅπασαι, ἐνεθάρρυνον τοὺς Σουλιώτας καὶ ἀπεθάρρυνον τοὺς ἰδικούς του, ἤλλαξε σχέδιον.

Διέταξεν ἀμέσως ἅπαντας τοὺς ὁπλαρχηγούς, ἵνα ὁδεύσωσι μετὰ τῶν στρατευμάτων των πρὸς τὸ ὄρος τῆς Βιρτζάκας καὶ ἑνωθῶσι μετὰ τοῦ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Ἰσλιαμπὲ-Πρόνια καὶ Μαχμοὺτ Δαϊλιάνη στρατοῦ, καὶ, ἑνωθέντες, νὰ ἑτοιμασθῶσιν ὅλοι ὁμοῦ εἰς γενικὴν μάχην, διὰ τὰς ὁποίας δὲν ἀμφέβαλλε πλέον ὁ ἀρχιστράτηγος Ἀλῆς, ὡς ὁδηγῶν ὁ ἴδιος τὸν στρατὸν καὶ τοὺς ἐμπείρους στρατηγοὺς καὶ στηρίζων τὰς ἐλπίδας τῆς νίκης εἰς τὴν πλειονοψηφίαν καὶ τὴν

ἀνδρείαν τῶν στρατευμάτων καὶ εἰς τὰς πλουσίας ὑποσχέσεις, ἃς εἰς ἕκαστον ἔδιδε.

Κατ' εὐτυχίαν δὲ ὁ στρατὸς, εἰ καὶ ἐσπευμένως ὁδεύων, δὲν ἠδυνήθη νὰ φθάσῃ ἐγκαίρως εἰς Βιρτζάκαν καὶ ἑνωθῇ μετὰ τῶν ἐκεῖ εὑρισκομένων· διὸ καὶ νυκτωθεὶς καθ' ὁδὸν, ἐστρατοπέδευσεν ἀνυπόπτως εἰς Συτροῦνι.

Εἰδοποιηθέντες δὲ ἐγκαίρως οἱ Σουλιῶται περὶ τοῦ νέου σχεδίου τοῦ ἐχθροῦ, ἀπεράσιταν νὰ τὸ ματαιώσωσι δι' οὗ τινος δήποτε μέσου ἠδύναντο.

Ὅθεν διακόσιοι μάχιμοι Σουλιῶται ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τῶν ἀνδρειοτέρων καὶ ἐμπειροτέρων ὁπλαρχηγῶν, Φώτου Τζαβέλλα, Γόγκου Δαγκλῆ, Σκούμπου Δράκου, Κολιοδημήτρη, Κίτζου Πανομάρα, Πάσχου Λαλα, ἀπεφάσισαν ἢ νὰ νικήσωσιν ἢ ν' ἀποθάνωσιν.

Κατευθύνθησαν λοιπὸν νύκτωρ πρὸς τὸ Συστροῦνι, καὶ πλησιάσαντες πρὸς τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον, ὠχυρώθησαν ὄπισθεν τῶν βράχων εἰς τι μέρος φυσικῶς ὠχυρώτατον καὶ ἀσφαλέστατον.

Μεθύσαντος δὲ τοῦ λυκαυγοῦς, ἔπεμψαν πρὸς τοὺς ἐχθροὺς δύο στρατιώτας, ἵνα ἐρωτήσωσιν αὐτοὺς μακρόθεν χλευάζοντες, «πόθεν ἔρχονται, τί ζητοῦν ἐκεῖ, ποῦ σκοπεύουσι νὰ ὑπάγωσι, καὶ ἂν πεινῶσι καὶ διψῶσι κτλ.»

Ταῦτα ἀκούσαντες οἱ ἐχθροὶ, ἐξεπλάγησαν κατ' ἀρχὰς, μὴ ἐλπίζοντες ποτὲ νὰ ἴδωσι τοὺς Σουλιώτας τόσον πλησίον.

Πλὴν οἱ σαρκαστικοὶ οὗτοι λόγοι παρώξυναν αὐτοὺς εἰς τοιοῦτον βαθμὸν, ὥστε τινὲς ἐξ αὐτῶν, λαβόντες τὰ ὅπλα, ὥρμησαν κατὰ τῶν δύο αὐθαδῶν στρατιωτῶν, ἵνα τοὺς συλ-

λάβωσι καὶ τοὺς παιδεύσωσιν, ἐκλαβόντες αὐτοὺς ὡς καταστρόπους καὶ μόνους.

Πλὴν καταδιώκοντες τοὺς δύο Σουλιώτας πολεμοῦντας καὶ ὑποχωροῦντας πρὸς τοὺς ἀφανῶς ὄπισθεν τῶν βράχων τοποθετημένους συμπολίτας των, ἐννόησαν ὅτι ἔπεσαν εἰς ἐνέδραν, διὸ καὶ ἔκραξαν τοὺς συντρόφους των νὰ σπεύσωσιν εἰς βοήθειαν.

Ἀμέσως πλέον ἡ δισχίλιοι ἐχθροὶ ὥρμησαν ξιφήρεις κατὰ τῶν Σουλιωτῶν ἀλαλάζοντες, προπορευομένου ἑνὸς τῶν ἐμπείρων ἀρχηγῶν τοῦ Μουσταφᾶ Ζυγούρη.

Οἱ Σουλιῶται, ἀτάραττοι καὶ ἀτρόμητοι εἰς τὰς ὀχυρὰς θέσεις των, ὑπεδέχθησαν τοὺς ἐχθροὺς διὰ ζωηροῦ πυρὸς, φονεύταττες κατὰ τὴν πρώτην προσβολὴν ὑπὲρ τοὺς τεσσαράκοντα, ἐκτὸς τῶν πληγωθέντων, καὶ ἐρεθίζοντες τοὺς ἄλλους διὰ ὕβρεων.

Ἰδόντες οἱ ἐχθροὶ τὰ πτώματα τῶν συγγενῶν καὶ φίλων ἀσπαίροντα ἐνώπιόν των καὶ ἑαυτοὺς ὑβριζομένους καὶ περιφρονουμένους, ἐξεμάνησαν, καὶ στηριζόμενοι εἰς τὴν πληθὺν τῶν στρατευμάτων, ὑπερβαινόντων τὴν μυριάδα, ἐπροχώρησαν οἱ δισχίλιοι πρὸς τὰς θέσεις τῶν Σουλιωτῶν.

Ἀλλ' ὁ ὀξυδερκὴς Τζαβέλλας παρατηρήσας ἐχθρὸν τινα ξιφήρη μᾶλλον τῶν ἄλλων λυσσῶντα, τοὺς στρατιώτας ὁδηγοῦντα, ἐμψυχοῦντα καὶ παροτρύνοντα, ἐννοήσας δὲ ὅτι οὗτος ἦτον ὁ ἀρχηγὸς τῶν μαχομένων ἐχθρῶν, πυροβολεῖ κατ' αὐτοῦ εὐστόχως καὶ ρίπτει αὐτὸν κατὰ γῆς τραυματισθέντα καὶ ἐπειδὴ ἐνόησε ὅτι «δὲν τὸν ἔπῆρε κατάκαρδα» κατὰ τὴν φράσιν του, ἐξορμᾷ κατ' αὐτοῦ μὲ γυμνὸν τὸ ξίφος καὶ τὸν ἀποκεφαλίζει.

Ὁ φονευθεὶς ὑπὸ τοῦ Τζαβέλλα ἦτο τῷ ὄντι ὁ ἀρχηγὸς τῶν ἐχθρῶν, ὁ γενναῖος Μοτσταφᾶς Ζηγούρης.

Τὸ παράδειγμα τοῦ Τζαβελλα ἀμέσως ἐμιμήθησαν καὶ οἱ λοιποὶ Σουλιῶται, ἐφορμῶντες μανιωδῶς κατὰ τῶν ἐχθρῶν.

Οὗτοι ἰδόντες τὴν φθορὰν των καὶ πρὸ παντὸς τὸν θάνατον τοῦ ἀνδρείου ἀρχηγοῦ Ζυγούρη, καὶ τὴν ἀκάθετον ἐφόρμησιν τῶν Σουλιωτῶν, ἐτράπησαν εἰς αἰσχρὰν φυγήν, ἀφήσαντες, εἰ καὶ δεκαπλάσιοι ὄντες τὸν ἀριθμὸν, τὸ πτῶμα τοῦ ἀρχηγοῦ των εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν, καὶ δάφνας τῆς νίκης, πολύτιμα λάφυρα καὶ ἑπτὰ αἰχμαλώτους, καὶ καταφυγόντες ἔντρομοι εἰς τὸ στρατόπεδον.

Οἱ δὲ ἐν τῷ στρατοπέδῳ, ἰδόντες τοὺς συναδέλφους των ἐπιστρέφοντας κακὴν κακῶς καὶ ἄνευ τοῦ ἀρχηγοῦ καὶ πολλῶν ἄλλων, ἐξεπλάγησαν, καὶ ἀντὶ νὰ ἐνθαρρύνωσι τοὺς φεύγοντας, ἐγκατέλιπον ἐκεῖνοι πρῶτοι τὸ στρατόπεδον, φεύγοντες ἔντρομοι, μηδενὸς καταδιώκοντος αὐτούς!

Ὁποία διαφορὰ μεταξὺ τῶν ὑπομισθίων πολεμιστῶν καὶ τῶν ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας καὶ ἐθνικῆς τιμῆς ἀγωνιζομένων!

Σκυλεύσαντες οἱ Σουλιῶται τοὺς νεκροὺς καὶ μηδένα στρατιώτην ἀπολέσαντες, πολεμοῦντες πάντοτε προφυλαγμένως ὄπισθεν φυσικῶν ὀχυρωμάτων, ἐπανέκαμψαν τροπαιοῦχοι εἰς τὸ Σοῦλι, ψάλλοντες τὰ νικητήρια.

Τὰς ἀειθαλεῖς δάφνας τῆς νίκης ταύτης τῆς γενομένης περὶ τὸ Σιατροῦνι, τῇ 9 Ἰουνίου 1800, στρατιῶται καὶ ὁπλαρχηγοὶ ἀπέδωκαν ἄνευ ζηλοτυπίας εἰς τὸν προκινδυνεύσαντα καὶ εἰς ἅμιλλαν τοὺς λοιποὺς συναδέλφους ὡς ἐκ τῆς τόλμης του ὠθήσαντα ἀτρέμητον Φῶτον Τζαβέλλαν, ὅστις

μετ' οὐ πολὺ περιβάλλεται τὴν ἡρωϊκὴν καὶ ἐπίσημον τοῦ νέου Λεωνίδα χλαμύδα.

Ὁ Ἀλῆς διαμείνας εἰς Λίπαν καὶ τὸν εἰς Βιρτζάκαν ἀποσταλέντα στρατὸν ἐκλαβῶν ἑνωθέντα μετὰ τοῦ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Ἰτλιαμπέη-Πρόνια καὶ Μαχμοὺτ Δαϊλιάνη, ἐσχεδίαζε τὴν κατὰ τοῦ Σουλίου γενικὴν ἔφοδον, καὶ ἐθεώρει τοὐντεῦθεν βεβαίαν τὴν κυρίευσιν τῶν βράχων.

Πλὴν ἠπατήθη ὁ ἄθλιος τῶν ἐλπίδων του, μαθὼν τὴν περὶ τὸ Συστροῦνι ἧττταν τοῦ στρατοῦ του.

Ἅμα δὲ ἀγγελθείσης τῆς λυπηρᾶς ἀγγελίας, ὁ Ἀλῆς ἐπὶ κεφαλῆς τεσσάρων χιλιάδων μαχίμων σωματοφυλάκων ἐξῆλθεν αὐθωρεὶ τῆς Λίπας, καὶ περιερχόμενος πρὸς τὸ Συστροῦνι, συνήντησε τὸν νικηθέντα στρατὸν τῆδε κακεῖσε εἰς τὰ πέριξ τοῦ Συστροῦνι διεσκορπισμένον· τὸν συναθροίζει, τὸν ἐνθαρρύνει δι' ὑποσχέσεων, καὶ ὁ ἴδιος ἐπὶ κεφαλῆς του, ὡς, τὸν ὁδηγεῖ εἰς Βιρτζάκαν.

Φθάσας δὲ ὁ στρατὸς εἰς Βιρτζάκαν καὶ μετὰ τοῦ ἐκεῖ εὑρισκομένου ἑνωθείς, ἔλαβε διαταγὴν νὰ ἦνε ἕτοιμος, ἵνα τὴν ἐπαύριον, τὴν 12ην Ἰουνίου κάμῃ ἐξ ἀπροόπτου γενικὴν καὶ ἀποτελεσματικὴν ἔφοδον κατὰ τοῦ Σουλίου, τοῦ ὁποίου οἱ ὑπερασπισταὶ, κατὰ τὴν πεποίθησιν τοῦ Ἀλῆ, δὲν ἤλπιζον συγκέντρωσιν τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοῦ, καὶ ὀλιγώτερον ἔφοδον μετὰ τὴν ἐν Σιστροῦνι ἧττταν.

Ἅπαντες οἱ ἀρχηγοὶ ἐπεδοκίμασαν τὸ σχέδιον τοῦ ἀρχηστρατήγου καὶ ἀπεφάσισαν διὰ τὴν ἐπαύριον περὶ τὸ λυκαυγὲς τὴν ἔφοδον, ἥτις, ἄνευ τῆς ἀκολούθου περιστάσεως, ἤθε-

λεν ἐξάπαντος ἐπιτύχει, καθόσον, πραγματικῶς, ὡς ἐπίστευεν ὁ Ἀλῆς, οἱ Σουλιῶται δὲν ἤλπιζον τὴν συγκέντρωσιν τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοῦ, καὶ δὲν ὑπώπτευον ἔφοδον, μὴ δυνάμενοι οὔτε κἂν νὰ φαντασθῶσι ὅτι ἐχθρὸς πολλάκις ἡττηθεὶς εἰς τὰς πεδιάδας, ἤθελε τολμήσει νὰ εἰσελάσῃ εἰς τὰ ἔνδον τῶν βράχων καὶ χρημνῶν, ἐν οἷς πρὸ 8 ἐτῶν τρισχίλιοι ἐχθροί, ἀδελφοὶ καὶ συγγενεῖς τῶν παρόντων, εὗρον τὸν θάνατον, καὶ καθόσον μάλιστα αἱ στενωποὶ ἐφυλάττοντο· διὸ καὶ τῷ ὄντι, ὡς ἔλεγεν ὁ προνοητικὸς Ἀλῆς. Οἱ Σουλιῶται ἦσαν ὅλως ἀμέριμνοι· εὐτυχῶς ὅμως φίλος τις εἰλικρινὴς ἐκ τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου τοὺς ἐξήγαγεν ἀπὸ τὴν ἀπάτην καὶ τοὺς ἔσωσεν ἀπὸ τὸν κίνδυνον

Ἡ ἐν Βιρτζάκᾳ νέα Θερμοπύλιος μάχη.

Ὁ Ἰλιάμπεης-Πρόνιας ἐκ Παραμυθίας, φοβούμενος τὴν λύσσαν τοῦ τυράννου Ἀλῆ, ἐξεστράτευσε καὶ ἄκων κατὰ τῶν Σουλιωτῶν· καὶ ὅμως, ἐμπνεόμενος ὑπὸ γενναίων καὶ φιλελευθέρων αἰσθημάτων, δὲν ἐπεθύμει, εἰ καὶ Ὀθωμανός, τὴν στέρησιν τῆς ἐλευθερίας καὶ ἀνεξαρτησίας καὶ ἐκείνων τῶν ὁμοεθνῶν χριστιανῶν, ὡς ἐστερήθη ἐκεῖνος τῆς ἰδικῆς του· ἀπεναντίας ἐπεθύμει ζωηρῶς τὴν ὕπαρξιν τῶν Σουλιωτῶν, ἀνεξαρτήτων, διότι ἤλπιζε μίαν ἡμέραν συνδρομῇ τῶν γενναίων μαχητῶν τοῦ Σουλίου, ἵν' ἀκτήσῃ καὶ ἐκεῖνος τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἀνεξαρτησίαν του, ἣν ἐθρήνει ἤδη.

Ὁ φιλελεύθερος οὗτος Ὀθωμανός, στερηθεὶς πρὸ μικροῦ παρὰ τοῦ Ἀλῆ τῆς ἀνεξαρτησίας του, καὶ ἤδη ἀναγκασθεὶς παρ' αὐτοῦ νὰ ἐκστρατεύσῃ ἐναντίον τῶν αἰσθημάτων του, κατὰ τῶν φίλων του καὶ γειτόνων Σουλιωτῶν, φυσικὰ δὲν ἐκ

διαμέτρου ἀντίθετα αἰσθήματα περιέκλειεν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ μῖσος μὲν κατὰ τοῦ τυράννου, συμπάθειαν δὲ ὑπὲρ τῶν φιλελευθέρων Σουλιωτῶν, τῶν ὁποίων τὴν γενναιότητα, τὴν καρτερίαν καὶ τὴν ἀφοσίωσιν πρὸς τοὺς πεφιλημένους; βράχους τοῦ Σουλίου ἐθαύμαζεν.

Ἅπασαι αἱ ἀρεταὶ αὗται καὶ ἡ ἀληθὴς τοῦ Φώτου φιλία μετὰ τοῦ ὁποίου εἶχε συνδεθῇ διὰ τοῦ δεσμοῦ τοῦ «Βλάμη» (ἀδελφοποιὸς ἢ σταυραδελφὸς) εἶχον ἐμπνεύσει εἰς τὴν καρδίαν τοῦ Ἀλβανοῦ Μπέη τὴν ἀκραιφνῆ ἐκείνην συμπάθειαν, ἣν αἱ τοιαῦται ἀρεταὶ ἐμπνέουσιν εἰς πᾶσαν εὐγενῆ καρδίαν.

Μαθὼν ὁ Ἰσλιαμπέης τὸ σχέδιον τοῦ τυράννου περὶ τῆς ἐφόδου, καὶ πεποιθὼς ὅτι μία τοιαύτη ἐξ ἀπροόπτου εἰσβολὴ ἠδύνατο νὰ εὐδοκιμήσῃ κατὰ τοῦ Σουλίου, ὄντων ἀμερίμνων τῶν ὑπερασπιστῶν αὐτοῦ, ἀπεφάσισε μὲ κίνδυνον τῆς ζωῆς του ν' ἀποστείλῃ ἀμέσως εἰς τὸ Σοῦλι τὸν πλέον αὐτοῦ ἀφοσιωμένον ὑπηρέτην κομιστὴν τῆς ἑπομένης ἐπιστολῆς, ὅπως δι' αὐτῆς εἰδοποιήσῃ τοὺς Σουλιώτας περὶ τοῦ κινδύνου, ὅστις ἠπείλει τὸ Σοῦλι, καὶ συγχρόνως συμβουλεύσῃ τὸν βλάμην του περὶ τοῦ πρακτέου.

Ἰδοὺ ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Μπέη:

«Βλάμη» σὲ χαιρετῶ

« Εμαζοχθήκαμαν ὅλοι ἐδῶ εἰς τὴν Βιρτζάκαν, ὅπου εἶμαι » καὶ ἐγὼ μὲ τοὺς ἰδικούς μου, καθὼς ξέρεις, ἦρθε χθὲς καὶ » ὁ Βεζύρης καὶ 'πρόσταξε αὔριο τὸ πουρνὸ, πουρνὸ, νὰ κά» μουν ὅλοι μαζῆ γιουρούσι (ἔφοδον) κανεπάνω σας· λοιπὸν

» ἀνοίξετε τὰ μάτια σας νὰ μὴν χαθῆτε καὶ ἡ ἀφεντιά σας
» καθὼς χαθήκαμεν καὶ μεῖς· ἐσὺ εἶσαι γνωστικὸς καὶ δὲν
» ἔχεις χρεία ἀπὸ τὰ τερτύπιά μου (τὰ σχέδια), μὸν μαντὰμ
» ποῦ βρίσκομαι ἐδῶ, γνωρίζω καλήτερα ἀπὸ τὴν ἀφεντιά
» σου καὶ στοχάζομαι νὰ πάρῃς τοὺς ἰδικούς σου καὶ τὰ με-
» σάνυκτα νὰ κάμῃς γιουρούση ἐξαφνικὰ εἰς τὰ ταμπούρια
» μας (ὀχυρώματα), ποῦ ὅλοι κοιμοῦνται· ἔτσι στοχάζομαι,
» πάλε ἡ ἀφεντιά σου, κάνε ὅπως ἀγαπᾷς καὶ καλὴ ἀντά-
» μωσι νὰ μᾶς δώσῃ ὁ Θεός.»

Ἀναγνοὺς ὁ Φῶτος τὴν ἀνώνυμον καὶ ἀχρονολόγητον ἐ-
πιστολὴν τοῦ ἀδελφοποιητοῦ, οὗτινος ἐγνώριζε τὸν χαρακτῆ-
ρα ὡς καὶ τὸν κομιστὴν «Βλάμη» ἐξετίμησε καὶ τὰς σωτη-
ρίους συμβουλὰς αὐτοῦ καὶ ἀπεφάσισεν, συγκατένευον καὶ
οἱ λοιποί, καὶ νὰ τὰς ἀκολουθήσῃ.

Τοῖς ἀναγγέλλει σὺν τῇ ἀποφάσει αὐτοῦ τοῖς λοιποῖς ὁ-
πλαρχηγοῖς.

Ἅπαντες μετὰ χαρᾶς ἠσπάσθησαν τὴν γενναίαν ἀπόφα-
σιν τοῦ ἀρχηγοῦ καὶ τὰ πάντα ἐνέκρινον.

Ἐκλέγει λοιπὸν ὁ Τζαβέλλας ἐν ὅλοις τριακοσίους ἐκ τῶν
τολμηροτέρων, τῶν ἀνδρειοτέρων καὶ αὐτῷ ἀφοσιομένων ὑπὸ
τὴν ὁδηγίαν καὶ τῶν ἐν Συστροῦνι διαπρεψάντων ὁπλαρχη-
γῶν καὶ τοῦ Δήμου Δράκου σὺν τούτοις ἀρχιστρατηγῶν ὁ ἴ-
διος Φῶτος, καὶ ἀποφασίζουσιν ὁμοθυμαδὸν νὰ ἐφορμήσωσι
νύκτωρ, ὡς ἄλλοι ἐν Θερμοπύλαις Λεωνίδαι ἐντὸς τοῦ ἐχ-
θρικοῦ στρατοπέδου, φέροντες εἰς αὐτὸ πῦρ καὶ σίδηρον.

Ὅθεν, δύσαντος τοῦ ἡλίου καὶ τοῦ σκότους ἐπελθόντος,
καταβαίνουσιν οἱ ἄνδρες τὸ ὄρος καὶ πλησιάζουσι πρὸς τὴν
Βιρτζάκαν, ὁδεύοντες πάντοτε ἐψοφω., ἵνα μὴν ἀφυπνίσωσι

τοὺς σκοπούς, οἱ ὁποῖοι ὅμως ἐκοιμῶντο ἀμέριμνοι, ὡς ἔλεγεν ἐν τῇ ἐπιστολῇ ὁ Ἰσλιαμπέης, κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν μισθωτῶν ἁπάντων.

Ἡ νὺξ τῆς ἑνδεκάτης πρὸς τὴν δωδεκάτην Ἰουνίου ἦτον ἀσέληνος καὶ ζωφώδης, μελανὰ νέφη περιεπλανῶντο ἐπὶ τὰς κορυφὰς τοῦ Σουλίου καὶ τῆς Βιρτζάκας, συριγμὸς ἐπικήδιος τοῦ ἀνέμου ἔπληττε τὴν ἀκοήν, διακοπτόμενος ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ὑπὸ τῶν παρατεταμένων βροντῶν, τὰς ὁποίας προανήγγελλον ἀστραπαὶ φρικώδεις.

Πάντα τὰ στοιχεῖα ἐφαίνοντο συμμαχοῦντα ἐκείνην τὴν νύκτα μετὰ τῶν Σουλιωτῶν καὶ ὁμοῦ ἐξανιστάμενα μανιωδῶς κατὰ τοῦ τυράννου.

Ἅμα ἐπλησίασαν οἱ νέοι Σπαρτιᾶται εἰς τὸ γενικὸν στρατόπεδον τοῦ ἐχθροῦ, ἐγνωρίσθησαν ὑπό τινος σκοποῦ ἐγρηγοροῦντος, ἀλλ' ὁρμήσαντες καὶ ζωγρήσαντες αὐτὸν, τὸν ἐφόνευσαν καὶ οὕτω δὲν ἔλαβε τὸν καιρὸν ν' ἀφυπνίσῃ τὸν στρατόν.

Τοῦτο δὲ κατορθώσαντες, τὸ πυροβόλον ἐν μιᾷ χειρὶ καὶ τὴν λεπίδα τοῦ «γιαταγανίου» ἐν τῇ ἑτέρᾳ κρατοῦντες, εἰσώρμησαν ἐντὸς τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου, φέροντες τὸν τρόμον εἰς τοὺς μὲν, καὶ τὸν θάνατον εἰς τοὺς δέ.

Οἱ Τοῦρκοι ἔντρομοι ἀφυπνισθέντες ἔτρεξάν τινες εἰς τὰ ὅπλα καὶ ἐκένουν αὐτὰ εἰς τὸν ἀέρα, μὴ δυνάμενοι ἕνεκα τοῦ σκότους ὅπερ πλειότερον ηὔξανε τὴν φρίκην των, νὰ διακρίνωσι τοὺς ἐχθροὺς ἀπὸ τοὺς φίλους· διὸ καὶ, ἵνα εἰδοποιήσῃ ὁ εἷς τὸν ἕτερον, ἔκραζον ἔντρομοι «Σουλιώτετ Σουλιώτετ, ὦ βελέζερ» (οἱ Σουλιῶται, οἱ Σουλιῶται, ὦ ἀδελφοί!)

Συγχρόνως δὲ μὲ τὴν ἐφόρμησιν τῶν Σουλιωτῶν καὶ νέμεσις θεία ἐπῆλθεν εἰς ἐπιχουρίαν τούτων.

Νέφη πεπυκνωμένα καὶ ὡς θεία ἀπειλὴ ἀπηωρημένα ἐκ τῶν κορυφῶν τοῦ Πίνδου, ὄμβρους καὶ κεραυνοὺς ἐγκυμονοῦντα, ἐξερράγησαν ἐπὶ τὰς κεφαλὰς τῶν ἐχθρῶν· χάλαζα ὀγκώδης καὶ σκληρὰ ἐκτοξευομένη ὑπὸ σφοδρῶν μεσημβρινοδυτικῶν ἀνέμων κατεμάστιζεν ἀνηλεῶς τὰ πρόσωπα τῶν ἐχθρῶν καὶ τρόμον ἀκατάσχετον ἐνεποίει αὐτοῖς εἰς τρόπον, ὥστε ἕκαστος ἐζήτει τὴν σωτηρίαν του οὐχὶ εἰς τὴν δύναμιν τῶν ὅπλων καὶ τὴν συνδρομὴν τῶν φίλων, ἀλλὰ εἰς τὴν ὠκύτητα τῶν ποδῶν του.

Γενικὸς κατέλαβε τὸν στρατὸν τοῦ ἐχθροῦ τρόμος· τρομερὰ σύγχυσις καὶ ἀταξία ἐπῆλθε, διότι τινὲς δεισιδαίμονες διαβασμένοι Τοῦρκοι, τὴν σύγχρονον μὲ τὴν ἐφόρμησιν τῶν Σουλιωτῶν καταιγίδα ἐξέλαβον ὡς θείαν δυσμένειαν καὶ ὡς τοιαύτην τὴν παρίστησαν καὶ εἰς τὸν στρατόν· διὸ, καὶ ἀφοῦ ἄφησαν πολυάριθμα πτώματα εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης, καὶ πλείστους αἰχμαλώτους, ζωοτροφίας πολεμοφόδια καὶ ἁπάσας τὰς ἀποσκευὰς εἰς χεῖρας τῶν νικητῶν, ἐτράπησαν πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου ἅπαντες, στρατηγοὶ καὶ στρατιῶται, εἰς ἔντρομον φυγὴν, προπορευομένου τοῦ Ἀρχηστρατήγου Ἀλῆ Πασᾶ, διασκορπισθέντες τῇδε κἀκεῖσε.

Οἱ δὲ νικηταὶ, ἀπαυδήσαντες νὰ νικῶσι καὶ νὰ κατασφάζωσιν, ἐσκύλευσαν ἀνατείναντος τοῦ ἡλίου, τοὺς πλουσιωτέρους τῶν φονευθέντων καὶ ἐπανέκαμψαν εἰς τὸ Σοῦλι, ἄγοντες τοὺς αἰχμαλώτους καὶ κωμίζοντες τὰ πολυτιμότερα λάφυρα, πρὸ πάντων πυρίτιδα καὶ ἄρτον, ὧν ἡ ἀνάγκη ἦτο μᾶλλον κατεπείγουσα κατὰ τὴν κρίσιμον ἐκείνην περίστασιν.

Φθάσαντες δὲ οἱ Σουλιῶται εἰς τὸ ὄρος τροπαιοῦχοι ὑπὸ τὰς εὐρημίας τῶν γυναικοπαίδων, κατέθεσαν τὰ λάφυρα εἰς

τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, εἰς τὴν ὁποίαν συνέρρευσαν ἅπαντες, ψάλλοντες τὰ νικητήρια καὶ εὐχαριστοῦντες τὸν δοτῆρα τῆς νίκης Θεόν.

Εἰς τὴν ἀνωτέραν καὶ αὐτῆς τῶν Θερμοπυλῶν ταύτην μάχην, μοναδικὴν, οὐ μόνον εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων, ἐθνῶν, οἱ μὲν Σουλιῶται, κατατροπώσαντες τὸν πολυάριθμον τοῦ ἐχθροῦ στρατὸν, ἀπώλεσαν τρεῖς μόνον καὶ ἑπτὰ ἠρίθμησαν τραυματίας, ἐν οἷς καὶ ὁ γενναῖος ὁπλαρχηγὸς Πανομάρας.

Οἱ δὲ ἐχθροὶ ἄφησαν διακοσίους νεκροὺς καὶ πλείστους τραυματισθέντας θανασίμως εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης καὶ ἑκατὸν αἰχμαλώτους εἰς τὰς χεῖρας τῶν νικητῶν. Ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἡ δυσωδία τῶν σηπομένων πτωμάτων κατέστησε τὴν Βιρτζάκαν ἀπρόσιτον.

Ἡ λαμπρὰ καὶ ἔνδοξος αὕτη νίκη περιεποίησε μεγίστην φήμην ἀνδρείας εἰς τοὺς Σουλιώτας, καὶ ἐνέπλησεν αὐτοὺς θάρρους· ἀνεπτέρωσε δὲ τὰς ἐλπίδας τῶν ἐχθρικῶς πρὸς τὸν τύραννον διακειμένων Τούρκων καὶ Χριστιανῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

Οἱ δώδεκα πύργοι πέριξ τοῦ Σουλίου.— Ὁ ἐπικουρικὸς στρατὸς τοῦ ἐχροῦ.— Ἡ μάχη τοῦ Κουρίλλα.— Τὸ τραῦμα τοῦ Τζαβέλλα.— Ἡ ἀνάρρωσις καὶ ἐμφάνισις αὐτοῦ εἰς τὸ πεδίον τοῦ Ἄρεως.— Τὸ εὐφυὲς στρατήγημα τοῦ σκοποῦ Σουλιώτου.— Ἡ λειποταξία τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοῦ.

Φθάσας ὁ Ἀλῆς εἰς Λίπαν μὲ τὴν λύσσαν εἰς τὴν καρδίαν καὶ τὴν αἰσχύνην εἰς τὸ πρόσωπον, μόλις ἠδυνήθη νὰ

συναθροίσῃ τὰ λείψανα τοῦ ἐν μέρει καταστραφέντος, ἐν μέρει λιποτακτήσαντος καὶ ἐν μέρει τῇδε κακεῖσε διασκορπισθέντος στρατοῦ του.

Ἀλλ' οἱ διασωθέντες, ὅπως ἕκαστος ἠδυνήθη, καὶ συναθροισθέντες εἰς Λίπαν Ἀλβανοί, καί τοι μακρὰν ἐξ ὥρας τῶν ἐχθρῶν ὄντες, ἔτρεμον, νομίζοντες ὅτι ἔβλεπον «τὰ νυκτερινὰ δαιμόνια» ἐπιπίπτοντα κατ' αὐτῶν.

Τόσον τρόμον καὶ φόβον ἐνεποίησαν αὐτοῖς οἱ Σουλιῶται! Ἀποθαρρυνθέντες ἀφ' ἑνὸς οἱ Ἀλβανοὶ ὡς ἐκ τῆς ἀπεγνωσμένης τόλμης τῶν ἐχθρῶν, ἀφιλότιμοι καὶ ἀδιάφοροι διὰ τὸν ἀρχηγόν των ἀφ' ἑτέρου, ἐλειποτάκτησαν σχεδὸν οἱ πλεῖστοι, ἐπανακάμπτοντες κατ' ἀγέλην εἰς τὰς ἑστίας των καὶ τὸν τρόμον ἐνσπείροντες εἰς τὰς ἐπαρχίας, ὅθεν διέβαινον, μεγαλύνοντες τὴν φθοράν των καὶ τὰ κατορθώματα τῶν Σουλιωτῶν, ἵνα αἰτιολογῶσι τὴν λιποταξίαν των.

Ἐπὶ τοσοῦτον ἐπτοήθησαν οἱ Ἀλβανοί, ὥστε καὶ μείναντες ἐξ ἀνάγκης, καὶ πέριξ τοῦ ἀρχιστρατήγου των σύσσωματωθέντες, δὲν εἶχον πλέον δρεξιν, ἵνα καὶ πάλιν δοκιμάσωσι τὸ Σουλιωτικὸν πῦρ.

Ἅπαντες ἐκ συμφώνου ἐξερράσθησαν πρὸς τὸν Ἀλῆ ὅτι δὲν εἶχον τοῦ λοιποῦ διάθεσιν νὰ κινδυνεύσωσι μαχόμενοι πρὸς ἀνθρώπους, οἵτινες οὔτε κοιμῶνται, οὔτε κουράζονται, οὔτε χορταίνουν, σφάζοντες Ἀλβανούς· διὸ, ἀπαρνηθέντες καὶ μισθοὺς καὶ ἐξιώματα, τὸν παρεκάλεσαν ἵνα τοῖς δώσῃ τὴν ἄδειαν, ὅπως ἐπανακάμψωσιν εἰς τὰς οἰκογενείας των.

Ἡ τοιαύτη ἀπόφασις τῆς ἐπὶ τῶν προσώπων ἁπάντων ἐζωγραφημένης μικροψυχίας τῶν στρατευμάτων ἔπεισαν τὸν τύραννον περὶ τοῦ κινδύνου, ὃν ἔτρεχεν, ἂν τὸν ἐγκατέλειπον

οἱ στρατιῶται, τῶν ὁποίων ἀπόλυτον ἀνάγκην εἶχε καὶ ὤφειλ! διὰ πάσης θυσίας νὰ διατηρήσῃ εἰς Λίπαν.

— Ὅλα ὅσα μοῦ λέγετε, τοῖς εἶπε μὲ κατάνυξιν, ὅτε μὲν ἐπιπλήττων γλυκέως, ὁτὲ δὲ ἐξάπτων τὴν φυλοτιμίαν των, εἶνε σωστά, μόνον δὲν καταδέχομαι καὶ σεῖς νὰ μὴν τὸ καταδεχθῆτε νὰ ἦσθε κατώτεροι ἀπὸ τοὺς Γιαούριδες Σουλιώταισε μεγάλη ἐντροπὴ εἶνε εἰς ὅλην τὴν Τουρκίαν νὰ φύγωμεν σὰν γυναῖκες! ὕστερα αὐτὰ τὰ σκυλιὰ θὰ πάρουν θάρρος καὶ θέ νὰ ἐλθοῦν ἐς τὰ σπίτια μας νὰ μᾶς πάρουν ταῖς γυναῖκες καὶ τὰ παιδιά.

Ταῦτα εἰπὼν διέταξε καὶ τὸν κληρικὸν Δερβίσην, τὸν παρὰ πάντων τῶν Τούρκων σεβόμενον, νὰ ἐκφωνήσῃ λόγον θρησκευτικώτατον, ἐξορκίζων τοὺς στρατιώτας εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Προφήτου, καὶ ἀπειλῶν αὐτοὺς δι' αἰωνίας κολάσεως, ἂν ἐνδώσωτιν εἰς τὸν Γιαούρην.

Ἤκουσαν μὲ συναίσθησιν οἱ στρατιῶται τοὺς θρησκευτικοὺς λόγους τοῦ Δερβίση, ὡς καὶ ἐκείνους τοὺς ὑπεμφαίνοντας ἀπειλὴν τοῦ Ἀλῆ· ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ πλεῖστοι τῶν Τουρκαλβανῶν δὲν εἶνε δεισιδαίμονες καὶ ὀλίγον φροντίζουσι περὶ τῶν ἀπειλῶν τῆς θρησκείας, καθόσον εἰς οὐδεμίαν θρησκείαν ἀνήκουσι καθ' ὅλους τοὺς κανόνας, δὲν ἐνεψυχώθησαν τόσον ἀπὸ τοὺς κεραυνοὺς τοῦ Κορανίου, ὅσον ἐκ τοῦ φόβου, ὃν ἠσθάνοντο πρὸς τὸν Ἀλῆ.

Πλὴν ὅ τε φόβος, ἡ εὐγλωττία καὶ αἱ ὑποσχέσεις τοῦ Ἀλῆ δὲν ἴσχυσαν νὰ πείσωσιν, εἰμὴ ἐκείνους, οἵτινες ἐφοβοῦντο τὴν λύσσαν του, ἀλλὰ καὶ τούτους, οὐχὶ διὰ νέαν εἰσβολὴν ἢ ἐπίθεσιν, ἀλλὰ μόνον διὰ πολιορκίαν, ὑποσχεθέντος αὐτοῖς τοῦ Ἀλῆ, ἵνα ἐγείρῃ πύργους εἰς φύλαξίν των κατὰ πάσης ἐπιδρομῆς τῶν Σουλιωτῶν.

Ἀπελπισθεὶς ὁ Ἀλῆς περὶ ἐπανορθώσεως τῆς δευτέρας ταύτης ἥττης μετὰ τὴν ἀγόρευσιν αὐτοῦ καὶ τοῦ Δερβίση εἰς τὸν μικροψυχήσαντα στρατόν, καὶ κατιδὼν τὸ ἀδύνατον δι' οὗτινος δήποτε μέσου τῆς ἐκπορθήσεως τοῦ Σουλίου, ἀπεφάσισεν ἐξ ἀνάγκης ὁ ἴδιος μὲν νὰ ἐπιστρέψῃ ἄπρακτος καὶ ἡττημένος εἰς Ἰωάννινα, ὅπου σπουδαῖαι καὶ σοβαραὶ τῆς κυριαρχίας του ὑποθέσεις τὸν ἐκάλουν, τὸν δὲ υἱόν του Μουχτάρην ν' ἀφήσῃ ἀρχηγὸν τοῦ στρατοῦ, ἵνα κατέχῃ διαφόρους ὀχυρὰς θέσεις εἰς τὰ πέριξ τοῦ Σουλίου, καὶ πύργους ἰσχυροὺς ν' ἀνεγείρῃ, ὅσον ἔνεστι πλησιέστερον τοῦ ὄρους, ὅπως προφυλάξῃ τὸν στρατὸν ἀπὸ τὰς προσβολὰς τῶν Σουλιωτῶν, καὶ ὅπως δι' ὅσον ἔνεστι ἐντόνου ἀποκλεισμοῦ καταναγκάσῃ τὸν ἄλλως ἀκαταδάμαστον ἐκεῖνον λαόν, ἵνα καταθέσῃ τὰ ὅπλα καὶ δεχθῇ τὴν κυριαρχίαν του.

Δὲν ἦτον τῷ ὄντι μωρὸν νὰ πιστεύῃ ὁ Ἀλῆς ὅτι διὰ τοιούτων μέσων ἠδύνατο νὰ καταδαμάσῃ τοὺς Σουλιώτας καὶ φέρῃ αὐτοὺς εἰς ὑποταγήν, ἀφ' οὗ διὰ τῶν ὅπλων, οὐ μόνον δὲν κατίσχυσε αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ κατησχύνθη ἡττηθείς;

Ἦτόν ποτε πιστευτὸν ὅτι οἱ Σουλιῶται, νικηταὶ ἤδη, ἤθελον καταθέσει τὰ ὅπλα, καὶ δεχθῇ τὴν μυσαρὰν κυριαρχίαν τοῦ μισητοῦ ἐχθροῦ; Ἀλλ' οἱ Σουλιῶται μικροὶ καὶ μεγάλοι, ἄνδρες καὶ γυναῖκες ὑπὲρ πάντα ἄλλον τύραννον ἐμίσουν τὸν Ἀλῆν.

Οἱ Σουλιῶται ὠρκίσθησαν ἅπαξ ὅτι, καὶ νικώμενοι, δὲν θέλουσι καταθέσει τὰ ὅπλα καὶ δεχθῇ τὴν κυριαρχίαν τοῦ Ἀλῆ.

Φθάσας δὲ ὁ Ἀλῆς εἰς Ἰωάννινα καὶ κατορθώσας ὅπως περιστείλῃ τὸ θάρρος τῶν ἄλλων ἐχθρῶν του, τὸ ὁποῖον ἐνέπνευσαν αὐτοῖς οἱ κατ' αὐτοῦ θριαμβοι τῶν Σουλιωτῶν, ἀπέ-

στειλεν ἀμέσως εἰς τὸν υἱόν του Μουχτάρην ὑπὲρ τοὺς τρισχιλίους κτίστας Χριστιανοὺς πρὸς ἀνέγερσιν τῶν Πύργων. Ἤρχισε δραστηρίως ἡ ἐργασία ἡμέραν καὶ νύκτα, πλὴν ἡ τῆς ἡμέρας ἐργασία κατέστη βαθμηδὸν ἀδύνατος, διότι οἱ Σουλιῶται ἐφορμῶντες κατὰ τῶν ἐργατῶν, ἄλλους μὲν ἐφόνευον, ἄλλους δὲ ἐζώγρουν, διὸ καὶ οἱ ἐργάται περιωρίσθησαν ἐργαζόμενοι μόνον τὴν νύκτα.

Καὶ ὅμως ἕνεκα τῆς τῶν ἐργατῶν πληθύος, ἥτις ηὔξανεν ὁσημέραι καὶ τῆς βαρείας μάστιγος αὐθαιρέτου ἐξουσίας οἱ πύργοι ἀνηγέρθησαν, δώδεκα τὸν ἀριθμὸν, εἰς διάφορα χωρία καὶ διαφόρους θέσεις, δηλαδὴ εἰς Περιχάτη, εἰς Τζεκουράτη, εἰς Γλυκὺ, εἰς Συρίτζανα, εἰς Βίλλια, εἰς Ζύρμην, εἰς Συστροῦνι, εἰς Λιβίκισταν, εἰς Γόρανα, εἰς Κοντᾶτος, εἰς Ρωμανᾶτας κ.τ.λ, ἀπέχοντες τοῦ Σουλίου κύκλῳ ἀπὸ δύο σχεδὸν μέχρι πέντε ὡρῶν.

Ὁ κύριος δὲ σκοπὸς τῆς ἀνεγέρσεως τῶν πύργων τούτων ἦτον ἵνα ἐμποδίσῃ ὁ ἐχθρὸς τὴν ἔξοδον τῶν Σουλιωτῶν εἰς προμήθευσιν ζωοτροφιῶν καὶ πολεμοφοδίων, ὡσαύτως καὶ τὴν ἐκ τῶν ἐντὸς εἴσοδον αὐτῶν εἰς τὸ Σοῦλι.

Ἀλλ' οἱ ἐπιδέξιοι νυκτοδάται καὶ νυκτομάχοι Σουλιῶται οὐ μόνον καὶ πολεμοφόδια καὶ ζωοτροφίας ἐπρομηθεύοντο ἀκωλύτως, ἐπιτρέχοντες ἀφόβως τὰς πλησιοχώρους ἐπαρχίας, καὶ οὐ μόνον δὲν ἐδειλίασαν διὰ τὸν ἀποκλεισμὸν, ἀλλὰ καὶ πολλάκις ἐξώρμων κατὰ τῶν ἀποκλειόντων αὐτοὺς ἐχθρῶν, καὶ προσβάλλοντες αὐτοὺς δι' ἀπεγνωσμένης τόλμης καὶ ἀνδρίας τοῖς ἐπήνεγκον τοιαύτας καιρίας βλάβας, ὥστε ἐπὶ τέλους ἠνάγκασαν αὐτοὺς νὰ κλείωνται, αὐτοὶ οὗτοι οἱ τὸν ἀποκλεισμὸν τοῦ Σουλίου ἐπιχειρίσαντες ἐχθροὶ, εἰς τοὺς πύργους ἐκεί-

νους, τοὺς ὁποίους ἀνήγειρον πρὸς βλάβην τῶν ἤδη πολιορκητῶν.

Οὕτω λοιπὸν ἀπέτυχε καὶ ὁ σκοπὸς τοῦ διὰ πύργου ἀποκλεισμοῦ, ὡς ἀπέτυχε δὶς καὶ ἡ διὰ τῶν ὅπλων καὶ τῆς ἀπάτης ἔφοδος.

Ἡ νίκη οὐ μόνον στενώτερα συνδέει τοὺς φίλους, ἀλλὰ καὶ ἐχθροὺς κατατάττει ὡς φίλους ὑπὸ τὴν νικητήριον αὐτῆς σημαίαν· ἡ δὲ ἥττα οὐ μόνον τοὺς ἐχθροὺς θρασύνει πλειότερον, ἀλλὰ πολλάκις καὶ αὐτοὺς τοὺς πρότερον φίλους μεταβάλλει εἰς ἐχθρούς.

Ἀποτυγχάνοντες πάντοτε εἰς τὰς ἐπιχειρήτεις των οἱ στρατιῶται τοῦ Ἀλῆ, δεκατιζόμενοι ὑπὸ τοῦ Σουλιωτικοῦ πυρὸς, καταμαστιζόμενοι παντοίως ὑπὸ τῆς κακῆς τροφῆς καὶ τῆς εἰς τὸ στρατόπεδον ἐνσκηψάσης (ὡς ἐκ τῶν σεσηπότων ἐχθρικῶν πτωμάτων καὶ τῆς κακῆς ποιότητος τῆς τροφῆς) νόσου, οἱ πλεῖστοι ἐλιποτάκτησαν καὶ διετέθησαν ἐχθρικῶς πρὸς τὸν Ἀλῆ, αἰτιώμενοι αὐτὸν ὡς αἴτιον τῆς καταστροφῆς των.

Ταῦτα μαθὼν ὁ Ἀλῆς κατεθορυβήθη, διότι ἡ λιποταξία τοῦ στρατοῦ του ἐξάπαντος ἔμελλε νὰ θρασύνῃ τοὺς Σουλιώτας πλειότερον, καὶ ἦτο φόβος μήπως, ἑνωμένοι μετὰ τῶν ἄλλων αὐτοῦ ἐχθρῶν, τὸν ἀπειλήσωσι ἐντὸς τῆς πρωτευούσης του· διὸ καὶ ἔσπευσε νὰ προλάβῃ τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον, ἐπικαλούμενος ἱκετικῶς τὴν συνδρομὴν τοῦ συμπεθέρου του Ἰμπραὴμ Πασᾶ, σατράπου τοῦ Μπερατίου, καὶ θεραπεύων τὴν ἐλεεινὴν κατάστασιν τοῦ μείναντος, περὶ τὸ Σοῦλι στρατοῦ.

Ὁ ἐπικουρικὸς στρατός. Ὁ Ἰμπραὴμ Πασᾶς φοβούμενος

τὴν λύσσαν τοῦ Ἀλῆ (ἐξ ἧς δὲν ἐσώθη ὡς θέλομεν ἰδεῖ πραγματευόμενοι περὶ Ἀλῆ) τῷ ὑπεσχέθη στρατιωτικὴν συνδρομὴν, καὶ ἐν τῷ ἅμα, στρατολογήσας ὑπὲρ τοὺς δισχιλίους ὀρεινοὺς, τοὺς μαχιμωτάτους, Σκραπαλίδες καὶ Ντεσνιτζάριδες. Οἱ ὀρεινοὶ οὗτοι Ἀλβανοὶ εἶναι οἱ μαχιμότεροι καὶ ἀνδρειότεροι πάντων τῶν ἐν Ἠπείρῳ καὶ κάτω Ἀλβανίᾳ ἀπέστειλε δ' αὐτοὺς κατὰ τοῦ Σουλίου ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τεσσάρων ἐμπείρων καὶ γενναίων ἀρχηγῶν.

Μαθόντες οἱ Σουλιῶται τὴν πρὸς τὰ σύνορά των προσπέλασιν τοῦ ἐπικουρικοῦ στρατοῦ, ἐξῆλθον εἰς συνάντησίν του, πρὶν οὗτος ἐνωθῇ μετὰ τοῦ ὑπάρχοντος περὶ τὸ Σοῦλι τετρακόσιοι τὸν ἀριθμὸν ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Φώτου Τσαβέλλα, Γκόγου Δαγκλῆ, Νάσου Φωτομάρα, Γεωργίου Τσαβελλα, Κωλέτσου Μαλάμου καὶ Θανάση Βάϊα. Ὁ ἐνταῦθα μνησθεὶς Βάϊς δὲν εἶνε ἐκεῖνος ὁ γενόμενος τυφλὸν ὄργανον τῶν βδελυρῶν σκοπῶν τοῦ Ἀλῆ.

Συναντήσαντες δὲ οἱ Σουλιῶται τὸν ἐχθρικὸν στρατὸν ἐστρατοπεδευμένον τέσσαρας ὥρας μακρὰν τοῦ Σουλίου εἰς Κουρ'λλας, (θέσιν σπουδαιοτάτην διὰ τοὺς Σουλιώτας, διότι ἐλάμβανον συγκοινωνίαν μετὰ τῶν ὄπισθεν χωρίων, ὅπου, πύργοι δὲν ὑπῆρχον, καὶ ἐκεῖθεν ἐποριζοντο τὰ πρὸς τοῦ ζῆν καὶ πρὸς τὸν πόλεμον ἀναγκαῖα) προσέβαλον αὐτὸν ἀνδρείως, ἐκ τοῦ συστάδην ἀντιπαραταχθέντες.

Ὁ ἐχθρὸς ἀντέστη γενναίως, καὶ ἡ μάχη κατέστη πεισματωδεστάτη καὶ φονικωτάτη, οὐδενὸς τῶν δύο ἀντιπαραταχθέντων ἀντιπάλων καταδεχομένου νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὸν ἕτερον

Ἐπὶ τρεῖς ὥρας ἐμάχοντο λυσσωδῶς.

Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ νίκη ἔρρετε πρὸς τὸν ἐχθρὸν διά τε τὴν γενναίαν ἀντίστασιν, ἣν ἀντέταξε, καὶ διὰ τὸν πενταπλάσιον πληθυσμόν, ἀπεφάσισαν πρῶτοι οἱ ὁπλαρχηγοὶ Σουλιῶται ἵνα προκινδυνεύσωσι καὶ ἀποθάνωσι μᾶλλον, ἢ νὰ ἐπαναχάμψωσιν εἰς τὰ ὄρη χωρὶς δάφνας, καὶ τότῳ μᾶλλον, καθ' ὅσον ἡ παρὰ τῶν ἐχθρῶν κατεχομένη θέσις τοῦ Κουρίλλα ἦτον, ὡς εἴπομεν, ἐκ τῶν ὠφελίμων οὐκ ἄνευ τοῖς Σουλιώταις.

Ὁ ἑκάστοτε πρῶτος εἰς ὁμοίας περιστάσεις κινδυνώδης Φῶτος Τζαβέλλας, ἐννοήσας ὅτι τὸ παράδειγμά του μόνον ἠδύνατο νὰ δώσῃ αὐτοῖς τὴν νίκην καὶ σώσῃ τὴν πατρίδα των, ἀδιαφορῶν δὲ, ὡς καὶ πάντοτε, περὶ τοῦ κινδύνου τῆς ἰδίας ζωῆς, ὥρμησε ξιφήρης κατὰ τῶν ἐχθρῶν ὡς ἄλλος Ἐπαμεινώνδας εἰς τὴν ἐν Μαντινείᾳ μάχην.

Καὶ τῷ ὄντι! τὸ παράδειγμα του ἀμέσως ἠκολούθησαν οἱ ἐφάμιλλοί του ὁπλαρχηγοί, ὡς ἐξηγριωμένοι λέοντες καθορμῶντες. Ἀντέστησαν καὶ ἦδη γενναίως οἱ ἐχθροί, ἀλλ' ἰδόντες τὴν ἀπεγνωσμένην ὁρμὴν τῶν Σουλιωτῶν ὑπεχώρησαν ὀλίγον.

Τοῦτο ἰδόντες οἱ λοιποὶ Σουλιῶται ὥρμησαν ἅπαντες θύοντες καὶ ἀπολύοντες τοὺς ἐχθρούς. Εἷς δὲ τούτων Ζύρκας καλούμενος ἐκ Σκραπάρης, βραδύπους μὲν, ἀλλὰ Σκαπαλὴς ἀνδρεῖος, ἰδὼν ὅτι ἔμελλε νὰ πέσῃ θῦμα ὑπὸ τὴν ῥομφαίαν τοῦ ὠκύποδος Τσαβέλλα, ἐκρύβη ὄπισθεν ἑνὸς βράχου, πλὴν μὴ θεωρήσας καὶ ἐκεῖ ἀσφαλῆ ἑαυτὸν, ἀπεφάσισε νὰ πληρώσῃ ἀκριβὰ τὴν ζωήν του δι' ἄλλης πολυτιμοτέρας· πυροβολεῖ λοιπὸν εὐστόχως κατὰ τοῦ Τσαβέλλα καὶ τὸν ῥίπτει ἡμιθανῆ κατὰ γῆς.

Ἰδόντες δὲ οἱ ἐχθροὶ τὸν γενναῖον Τσαβέλλαν πεσόντα,

ὥρμησαν νὰ τὸν ἀποκεφαλίσωσι καὶ προσφέρωσι τῷ Ἀλῆ ἀ-νεκτίμητον δῶρον, τὴν κεφαλὴν τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Σουλιω-τῶν. Ἕκαστος ἐννοεῖ ὁποίας ἀμοιβῆς ἔμελλε νὰ ἀξιωθῇ παρὰ τοῦ τυράννου ὁ προσφέρων αὐτῷ τὴν κεφαλὴν τοῦ Τσαβέλλα. Ἀλλ' ἡ ἀπεγνωσμένη τόλμη καὶ ἀνδρία τῶν συνοπλαρχη-γῶν τοῦ Τσαβέλλα δὲν ἔδωκαν τὴν εὐχαρίστησιν εἰς τὸν τύ-ραννον, ἵνα χλευάσῃ νεκρὰν τὴν κεφαλὴν ἐκείνου, τὸν ὁποῖον ἔτρεμε ζῶντα.

Ἀμέσως ἐκύκλωσαν τὸν βαρέως τραυματισθέντα ἀρχηγὸν οἱ ἀτρόμητοι συνοπλαρχηγοί, προβαλόντες ἄμαχον ἀσπίδα τὰ στήθη των κατὰ τοῦ ὁρμήσαντος ἐχθροῦ

Πεισματωδεστάτη τότε συνήφθη μάχη περὶ τὸν τραυ-ματισθέντα.

Τοῦρκοι καὶ Σουλιῶται συνεπλάκησαν σῶμα πρὸς σῶμα μὲ διπλῆν λύσσαν καὶ μανίαν, τῶν μὲν προσπαθούντων νὰ συλλάβωσι τὸν Φῶτον ζῶντα, τῶν δὲ νὰ τὸν σώσωσι.

Μέχρι τινὸς ἡ πλάστιγξ ἦτον ἀμφιρρεπὴς, διότι ἡ ἀνδρία καὶ ἡ ἐπιμονὴ ἦτον ἑκατέρωθεν ἴση, ὥστε ἡ νίκη δὲν ἐλάμ-βανεν οὐδεμίαν εἰσέτι ροπήν.

Ἀλλ' ὁ γενναῖος Τσαβέλλας, ἰδὼν τοὺς συμπολεμιστάς του κινδυνεύοντας ἵν' ἀπελπισθῶσι διὰ τὴν ὀλιγότητά των, καὶ ἐπιθυμῶν νὰ σώσῃ αὐτοὺς τοῦ κινδύνου, ὅπως χρησι-μεύσωσι τῇ πατρίδι εἰς ἄλλην κρισιμωτέραν περίστασιν, τοὺς παρεκάλεσε, καὶ ἰδίως τὸν ἀδελφόν του Γεώργιον, νὰ τὸν καρατομήσωσι καὶ λάβωσι τὴν κεφαλήν του πρὶν τὴν λά-βωσιν οἱ ἐχθροί.

«Κόψατέ μου ἀδέλφια, τὸ κεφάλι» εἶπε μὲ κατάνυξιν· ὡς πρὸ τετρακοσίων ἐτῶν ἐφώνησεν ὁ τελευταῖος τῶν Ἑλ-

λήνων Αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος πεσὼν ὑπὲρ πίστεως καὶ στέμματος εἰς τὰ τείχη τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ τελευταῖος Αὐτοκράτωρ τῶν ὀγδοήκοντα Χριστιανῶν Αὐτοκρατόρων ἀπὸ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου ὁ τεσσαρακαιδέκατος Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος πεσὼν ὑπὲρ πίστεως καὶ στέμματος περὶ τὴν Πύλην τοῦ Ἁγίου Ρωμανοῦ ἐφώνησεν «Οὐκ ἔστι τις τῶν Χριστιανῶν τοῦ λα » βεῖ » τὴν κεφαλήν μου ἀπ' ἐμοῦ ;» Δυστυχῶς ὅμως πλησίον τοῦ γενναίου Κωνσταντίνου δὲν εὑρέθησαν Σουλιῶται, ὡς εὑρέθησαν πλησίον τοῦ Τσαβέλλα, ἵνα σώσωσι καὶ τὸν αὐτοκράτορα καὶ τὴν προτεύουσάν του, ὡς ἔσωσαν τὸν ἀρχηγόν καὶ τὴν πατρίδα των ! ! ! «γιὰ νὰ μὴ τὸ πάρουν οἱ ἐχθροὶ » καὶ τὸ δώσουν εἰς τὸν Πασᾶν, ὅστις θὰ τὸ ρίψῃ βέβαια εἰς » τὰ σκυλιά».

«Τότε θὰ πάρουν οἱ ἐχθροὶ τὸ κεφάλι σου» ἀπεκρίθησαν ὁμοθυμαδὸν ἅπαντες οἱ συνοπλαρχηγοί του «ὅταν ἀποθάνω » μεν ἡμεῖς ὅλοι ἕως εἰς τὸν τελευταῖον Σουλιώτην».

Ταῦτα εἰπόντες, ἐρρίφθησαν ἀπεγνωσμένως εἰς τὸ μέτον τῶν ἐχθρῶν μὲ ἀπόφασιν ἢ, ἀποκρούοντες αὐτοὺς, νὰ σώσωσι τὸν ἀρχηγόν, ἢ ἄλλως, νὰ πέσωσι καὶ αὐτοὶ ἐπὶ τοῦ πτώματος του νεκροί.

Ἐδείλίασαν ὀλίγον οἱ ἐχθροὶ εἰς τὴν παραφορὰν ταύτην τῶν Σουλιωτῶν, καὶ ὑπεχώρησαν μὲ σκοπὸν νὰ ἐπιτεθῶσιν ἐκ δευτέρου.

Ἀλλ' ἐπελθούσης τῆς νυκτὸς, οἱ Σουλιῶται, ὠφεληθέντες ὑπὸ τοῦ σκότους καὶ νίκην μὴ προσδοκῶντες, ἐπανέλαμψαν ἄραντες ἐπὶ τῶν ὤμων των τὸ ἀνεκτίμητον φορτίον, τὸν ἀρχηγὸν Τσαβέλλαν, βαρέως τραυματισθέντα κατὰ τὴν κεφαλὴν,

καὶ τοὺς λοιποὺς τραυματισθέντας συμπολίτας, ἀφήσαντες δὲ εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης δεκαοκτὼ νεκρούς. Ἐκ δὲ τῶν ἐχθρῶν ἐφονεύθησαν ἕως ἑκατὸν καὶ ἐτραυματίσθησαν ἄγνωστον πόσοι.

Μαθὼν ὁ Ἀλῆ Πασσᾶς ὅτι ὁ ἀσπονδότερός του ἐχθρὸς Φῶτος Τσαβέλλας ἐτραυματίσθη βαρέως, ἐπλήσθη τοσαύτης ἀγαλλιάσεως, ὅσης λύπης ἐνεπλήσθησαν οἱ Σουλιῶται, ἰδόντες τὸν ἀρχηγόν των φερόμενον ἐπὶ τῶν ὤμων εἰς τὸ Σοῦλι.

Ἀλλὰ πρόωρος ἦτον ἡ χαρά, καὶ ματαία ἦτον ἡ λύπη· διότι μετ' οὐ πολὺ ἰάθη ὁ τραυματίας, καὶ ζωσθεὶς τὴν ροιμφαίαν, ἐνεφανίσθη πάλιν εἰς τὸ πεδίον τοῦ Ἄρεως.

Τὸ χαρμόσυνον τῆς ἐν τῷ μέσῳ τῶν συναγωνιστῶν του ἐμφανίσεως τοῦ ἀρχηγοῦ ἡμέραν ἐπανηγύρισαν οἱ Σουλιῶται διὰ πυροβολισμῶν.

Ἀκούσαντες δὲ οἱ ἐν τῷ πύργῳ τοῦ Γλυκὺ ἐχθροὶ τὴν εἰς τοὺς βράχους καὶ χρημνοὺς τοῦ Σουλίου γενομένην πυροβολισμὸν, ἠρώτησαν Σουλιώτην τινὰ σκοπὸν, πλησίον τοῦ πύργου φυλάττοντα, περὶ τῆς ἀφορμῆς τοῦ πυροβολισμοῦ. Ὁ δὲ εὐφυὴς καὶ συνάμα πανοῦργος Σουλιώτης τοῖς εἶπεν:

— Οἱ Σουλιῶται πολεμοῦν μεταξύ των, διότι οἱ περισσότεροι ἐβαρέθηκαν ἀπὸ τὸν πόλεμον, πεινοῦν καὶ θέλουν νὰ προσκυνήσουν εἰς τὸν Βεζύρην· οἱ δὲ ὀλιγώτεροι δὲν τὸ θέλουν.

— Σὰν ἦνε ἔτσι, ἀπεκρίθησαν εἰς τὸν σκοπὸν οἱ ἐχθροί, γιατὶ δὲν φεύγουν ἀπὸ τὸ Σοῦλι ἐκεῖνοι ποῦ θέλουν νὰ προσκυνήσουν εἰς τὸν Βεζύρην;

— Ἰδοὺ ποῦ φεύγουν, τοῖς εἶπεν ἐπιτυχὸς δακτυλοδεικτήσας

τὸν Τσαβέλλαν καταβαίνοντα μετά τινων ὁπαδῶν του εἰς τὰς ὑπωρείας, ὅπου ὑπῆρχε τὸ Σουλιωτικὸν στρατόπεδον.

Ταῦτα τοῖς ἐχθροῖς εἰπὼν ὁ παμπόνηρος Σουλιώτης, ἔσπευσεν ἵνα εἰδοποιήσῃ τὸν Τσαβέλλαν περὶ τοῦ εὐφυοῦς στρατηγήματός του. Τοῦτο μαθὼν ὁ Τσαβέλλας, ἤλλαξε διεύθυνσιν, ἀποστὰς μετὰ ὀγδοήκοντα ὁπαδῶν τοῦ στρατοπέδου, πρὸς ὃ διευθύνετο, ἀναχωρήσας ἐκ τοῦ Σουλίου καὶ προσποιηθεὶς ὅτι προχωρεῖ πρὸς τοὺς ἐν τῷ πύργῳ τοῦ Γλυκὺ ἐχθροὺς, ἵνα ζητήσῃ τὴν βοήθειάν των, ὅπως τὸν ἀπαγάγωσιν ἀβλαβῆ εἰς τὸ στρατόπεδόν των.

Τὸ στρατήγημα τοῦτο τοῦ Τσαβέλλα, ὡς ἀληθῆ αἴτησιν συνδρομῆς καὶ προσκυνήσεως ἐκλαβόντες οἱ ἐχθροὶ, ἔτρεξαν ἀδιστάκτως καὶ ἀπροφυλάκτως χίλιοι ὑπὸ τοὺς ἐμπειροπολέμους ἀρχηγοὺς Μέτσο-Μπόνον καὶ Μπεκὴρ Τσαγαδούρην εἰς βοήθειαν τῶν πρὸς αὐτοὺς πορευομένων Σουλιωτῶν, νομίσαντες ἀληθῆ τὰ τοῦ σκοποῦ, καὶ ἀπατηθέντες ἐκ τῶν κινημάτων τῶν ἀπομακρυνθέντων τοῦ στρατοπέδου Σουλιωτῶν. Φθασάντων δὲ ἀπροφυλάκτως ἐγγὺς τῶν ἐχθρῶν ἐπέπεσαν κατ' αὐτῶν ὁρμητικῶς οἱ περὶ τὸν Τσαβέλλαν ὀγδοήκοντα, προπορευομένου τοῦ ἀρχηγοῦ, συγχρόνως δὲ ἐκ τῶν ὄπισθεν ἐπέπεσαν καὶ οἱ τοῦ στρατοπέδου, διακόσιοι τὸν ἀριθμὸν, τοὺς ὁποίους προδιέθεσεν ὁ Τσαβέλλας περὶ τοῦ σκοποῦ του, πρὶν ἐπιτεθῇ κατὰ τῶν ἐχθρῶν.

Τόσον δὲ τρόμον ἐνέπνευσε τοῖς ἐχθροῖς ἡ ἀπροσδόκητος καὶ αἰφνίδιος αὕτη προσβολὴ, ὥστε, ἀφήσαντες τετσαράκοντα πέντε νεκροὺς καὶ πεντήκοντα τρεῖς αἰχμαλώτους εἰς χεῖρας τῶν Σουλιωτῶν, καὶ οὔτε ἅπαξ νὰ πυροβολήσωσι προφθάσα-

τες, ἐπανέκαμψαν ἔντρομοι εἰς τὸ στρατόπεδον καὶ ἐκλείσθησαν εἰς τοὺς πύργους των.

Ἰδόντες οἱ στρατιῶται τοῦ ἐχθροῦ ἐπανελθόντα εἰς τὸ στάδιον τῆς μάχης τὸν ἀτρόμητον Τσαβέλλαν, δεκατιζόμενοι δὲ ὑπὸ πολλῶν πυρομοίων τῆς προηγουμένης προσβολῶν, καὶ ὑπὸ τῆς κακῆς ποσότητος τῆς τροφῆς καὶ τοῦ λοιμοῦ καταμαστιζόμενοι, ἐλιποτάκτων ἐκ διαλειμμάτων· καὶ ὁ ἐχθρικὸς στρατὸς βαθμηδὸν ὠλιγόστευεν, εἰ καὶ ὁ ἀκοίμητος καὶ ἀκούραστος Ἀλῆς, ὁ μὴ φειδόμενος οὐδενὸς μέσου, οὔτε χρυσίου, οὔτε ραδιουργιῶν, ἀνεπλήρου αὐτὸν ἀεννάως διὰ νέων ἐπικουριῶν.

Τὴν λειποταξίαν τῶν στρατιωτῶν μαθὼν ὁ Ἀλῆς, ἐταράχθη σφόδρα, φοβηθείς, μὴ ἐγκαταλειφθῇ παρὰ πάντων τῶν στρατιωτῶν πολυειδῶς κακουχουμένων.

Διὸ, πρὸς ἀναστολὴν τοῦ κακοῦ, διέταξε τοὺς μείναντας περὶ τὸ Σοῦλι στρατιώτας νὰ περιορισθῶσιν ἐντὸς τῶν πύργων, πολιορκοῦντες μόνον ὅσον ἔνεστι στενῶς τοὺς Σουλιώτας καὶ μὴ ἐφορμῶντες κατ' αὐτῶν, ἕως οὐ ἐξαντληθῶσιν αἱ ζωοτροφίαι καὶ τὰ πολεμοφόδιά των.

Τοῦτο ἐπίστευσεν ὁ Ἀλῆς, καὶ δι' αὐτοῦ τοῦ μέσου ἤλπιζε νὰ ἀναγκάσῃ τοὺς Σουλιώτας νὰ παραδοθῶσιν.

Ἐξετέλεσεν ὁ στρατὸς τὴν διαταγὴν τοῦ Ἀλῆ.

Ἀλλ' οἱ ἐπιδέξιοι νυκτοβάται δὲν περιήρχοντο εἰς τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ ζητήτωσι τὸ ἔλεος τοῦ ἐχθροῦ διὰ τοιοῦτον μέσων, διότι δὲν ἐστεροῦντο εὐκόλως ζωοτροφιῶν καὶ πολεμοφοδίων, ἐν ὅσῳ οἱ ἐχθροί των εἶχον τοιαῦτα.

Ὑπεξήρουν διὰ μοναδικῆς ἐπιδεξιότητος, ὡς θέλομεν ἰδεῖ παρακατιόντες, ἐν καιρῷ νυκτὸς, διάφορα εἴδη πολεμοφοδίων καὶ ζωοτροφιῶν ἀπὸ τοὺς πολεμίους.

Πολλάκις τὴν νύκτα ἐπροχώρουν μέχρι τῶν πύργων ἁρπάζοντες κτήνη καὶ ἄλλα ὑπὸ τὰς ὄψεις τῶν ἐχθρῶν, οἵτινες πολλὰ παθόντες ἀπὸ τὰς τοιαύτας τῶν ὀρεινῶν νυκτερινὰς ἐπιδρομὰς, καὶ φοβούμενοι τὰς ἐνέδρας, ἐν αἷς πολλάκις ἐνέπεσαν, δὲν ἀπετόλμων νὰ ἀποκρούσωσιν, ἐξερχόμενοι ἐν καιρῷ νυκτὸς, τοὺς Σουλιώτας.

Διὸ καὶ ὁσάκις τοὺς ἔβλεπον ἐπερχομένους, ἐπυροβόλουν κατ' αὐτῶν ἐκ τῶν πύργων, βλάπτοντες σπανίως τοὺς «δαίμονας» Σουλιώτας ἐν τῷ σκότει, βαίνοντες πάντοτε ἀψόφως καὶ ἀραιωμένους, τὸ ἀριστερὸν πλάγιον τοῦ σώματος, ὡς ἐν πολέμῳ, προτείνοντας ἀπέναντι τοῦ ἐχθρικοῦ πυρὸς, ἐνδεδυμένους ἐνδύματα χρώματος ἐπιτηδείου διὰ νυκτερινὰς ἐκδρομὰς, ὡπλισμένους ἄστιλπνα ὅπλα πρὸς ἀποφυγὴν ἀνταναχλάσεως καὶ ἔχοντας κεκαλυμμένην τὴν κεφαλήν.

Τὰ προφυλακτικὰ ταῦτα μέτρα τῶν Σουλιωτῶν, οὐ μόνον ἐξηπάτων πολλάκις τοὺς Τοῦρκους, ἀλλὰ τοῖς ἐνέπνεον καὶ δεισιδαιμονίας, διὸ καὶ ἐκάλουν τοὺς Σουλιώτας «Νυκτερινὰ δαιμόνια» ὡς ἐκάλουν καὶ τὸ Σοῦλι «κακοσοῦλι» ἕνεκα τῆς μεγίστης φθορᾶς, ἣν ἐπήνεγκον αὐτοῖς κατὰ διαφόρους καιροὺς οἱ κάτοικοι αὐτοῦ.

Ὅθεν καὶ δι' αὐτοῦ τοῦ μέσου οὐδὲν κατώρθωσεν ὁ Ἀλῆς, διὸ καὶ ἤλλαξε πολιτικήν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

Ἡ δουλία εἰρήνη.—Ὁ ἐχθρὸς παραβιάζει τὴν συνθήκην.—Ἡ φυλάκισις τῶν ὁμήρων.—Ὁ θάνατος τοῦ Δεμύρη Φωτομάρα.—Ἡ πρὸς τὸν Ἰμπραὴμ Πασσᾶν πατράπην τοῦ Μπερατίου αἴτησις τῶν Σουλιωτῶν.—Ὁ Ἀλῆς προτείνει τοῖς Σουλιώταις εἰρήνην.—Ὁ Ἰμπραὴμ Πασσᾶς ἀναστέλλει τὴν συνδρομήν.—Αἱ πρὸς διαφόρους ὁπλαρχηγοὺς προτάσεις τοῦ Ἀλῆ.—Αἱ τούτων γενναῖαι ἀπαντήσεις.—Αἱ τοῦ κλήρου ἀπειλαί.

Ἓν ἔτος παρῆλθεν ἀπὸ τῆς εἰς τὰ Σουλιωτικὰ ὅρια εἰσελάσεως τοῦ πολυπληθοῦς ἐχθρικοῦ στρατοῦ, καὶ οὐ μόνον οὐδὲν κατώρθωσεν ὁ Ἀλῆς κατὰ τῶν Σουλιωτῶν, ἀλλὰ καὶ ζημίας οὐκ ὀλίγας, ὡς εἴδομεν, ἔπαθεν ὑπ' αὐτῶν.

Εἴδομεν ὅτι οὔτε ἡ πληθὺς τῶν στρατιωτῶν, οὔτε ἡ ξένη ἐπικουρία, οὔτε καὶ αὐτὸς ὁ διὰ τῶν πύργων ἀποκλεισμὸς ἐτελεσφόρησαν κατὰ τῆς Σουλιωτικῆς ἀνδρίας.

Ἰδὼν ὁ Ἀλῆς ἅπαντα τὰ μέσα ταῦτα ἀποτυχόντα, βλέπων ὁσημέραι τὸν στρατόν του λιποτακτοῦντα, ἀκούων δὲ καὶ ψιθυρισμόν τινα συμμαχίας τινὸς μεταξὺ Σουλιωτῶν καί τινων τμημάτων τῆς Ἀλβανίας καὶ τῆς Ἠπείρου καὶ φοβούμενος ἐκ ταύτης τὰ μέγιστα μὴ εἴς τινα γωνίαν τῆς κυ-

ριαρχίας του ἐκραγῇ στάσις κατ' αὐτοῦ, ἔσπευσε ν' ἀλλάξῃ πολιτικὴν, ἐνδυθεὶς ἀντὶ τῆς λεοντῆς τὴν ἀλωπεκήν. Ἐπρότεινε εἰρήνην εἰς τοὺς Σουλιώτας ἐπὶ τοῖς ἑξῆς ὅροις.

ά). Ὁ μὲν Ἀλῆς νὰ λύσῃ τὸν ἀποκλεισμὸν καὶ ν' ἀποσύρῃ ἐκ τῶν πύργων τὰ στρατεύματά του.

β') Νὰ δώσῃ τοῖς Σουλιώταις τὸν, ὡς καὶ πρότερον, συνήθη ἐτήσιον φόρον.

γ'). Οἱ δὲ Σουλιῶται νὰ παύσωσι βλάπτοντες καὶ γυμνόνοντες τὰς ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Ἀλῆ χώρας, καὶ

δ'). Νὰ δώσωσι τῷ Ἀλῇ εἰκοσιτέσσαρας ὁμήρους ἐκ τῶν ἐπισημοτέρων οἰκογενειῶν τοῦ Σουλίου πρὸς ἀσφάλειαν τῆς διατηρήσεως τῆς εἰρήνης.

Στερημένοι τροφῶν καὶ πολεμοφοδίων, κατατρυχόμενοι ὑπὸ τῶν περιπετειῶν τοῦ πολέμου, ὅρους ἐντίμους περὶ εἰρήνης λαμβάνοντες, ἐδέχθησαν οἱ Σουλιῶται τὰς προτάσεις τοῦ Ἀλῆ, καὶ ἔπεμψαν αὐτῷ τοὺς ὁμήρους, οὐδὲν δόλιον ὑποπτεύοντες.

Ἀλλ' ὁ δόλιος Ἀλβανὸς, λαβὼν τοὺς ὁμήρους, οὐ μόνον δὲν ἔλυσε τὴν πολιορκίαν καὶ δὲν ἀπέσυρε τὰ στρατεύματα ἐκ τῶν πύργων, ἀλλὰ καὶ ἔρριψεν αὐτοὺς εἰς τὰς φυλακὰς ὡς κακούργους, ἐλπίζων ὅτι οἱ τῶν ὁμήρων συγγενεῖς, καθὸ ἐπίσημοι, θέλουν παραδώσει αὐτῷ τὸ Σοῦλι, ἵνα σώσωσι τὰ τέκνα των ἀπὸ τοὺς ὄνυχάς του.

Μ' ὅλον ὅτι ἄλλοτε ἔδωκαν τῷ τυράννῳ δείγματα αὐταπαρνήσεως οἱ Σουλιῶται, προκειμένου περὶ τῆς σωτηρίας τῆς πατρίδος, καὶ ὅμως ἠθέλησε καὶ πάλιν νὰ δοκιμάσῃ τὸ Σουλιωτικὸν φίλτρον, εἰ καὶ ἐγνώριζεν ὅτι τὰ τέκνα τῶν Σουλιωτῶν εἰσὶ προωρισμένα ν' ἀποθάνωσιν ὑπὲρ πατρίδος.

Ρίψας τοὺς ὁμήρους εἰς τὰς φυλακὰς καὶ ἀπειλήσας αὐτοὺς διὰ θανάτου, ἂν δὲν ἔγραφον εἰς τοὺς συγγενεῖς, ὅπως παραδώσωσι τὸ Σοῦλι, ἵνα σώσωσι τὴν ζωήν των, ἔγραψε καὶ ὁ ἴδιος τοῖς Σουλιώταις ὅτι ἔμελλε νὰ σφάξῃ τοὺς ὁμήρους, εἰ δὲν παρέδιδον τὸ Σοῦλι, καὶ ὁ πόλεμος θὰ ἦνε πάντοτε πόλεμος. Τρομερὰ ἠγανάκτησαν οἱ Σουλιῶται, λαβόντες τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Ἀλῆ, κατὰ τῆς ἀνάνδρου καὶ ἀτίμου ταύτης πράξεως τοῦ τυράννου καὶ τῷ ἔγραψαν ἀμέτως.

Καὶ τί τῷ ἔγραψαν;

Εἰ ὁ ἀναγνώστης ἐνθυμῆται τί τῷ ἔγραψεν ὁ Λάμπρος Τσαβέλλας πρὸ ἐννέα ἐτῶν, εὐκόλως ἐννοεῖ καὶ τί τῷ ἔγραψεν ὁ υἱός του Φῶτος σὺν τοῖς ἄλλοις εἰς αὐτὴν τὴν περίστασιν.

Ἐκ τῆς ἑπομένης πρὸς τὸν δόλιον τύραννον ἐπιστολῆς τῶν Σουλιωτῶν ἐναργῶς καταφαίνεται ἡ ἀκεραιότης καὶ ἡ τιμιότης τοῦ χαρακτῆρος τῶν γενναίων ἐκείνων ὀρεινῶν, εἰ καὶ ἀνατεθραμμένων ἐν ταῖς κοιλάσι καὶ φάρανξι.

Ἰδοὺ ἡ ἐπιστολὴ αὐτολεξεί:

Πρὸς ἐσέ τα Βεζύρη Ἀλῆ Πασσᾶ.

Μὲ τοὺς τρόπους σου, ποῦ φέρεσαι, δὲν κάμνεις ἄλλο παρὰ ποῦ θὰ χάσῃς τὴν ὑπόληψίν σου καὶ θὰ αὐγατίσῃς τὴν ἰδικήν μας ἔχθητα ἐναντίον σου. Ἤξευρε ὅτι ἐκεῖ ὁποῦ Ἐ.

χομεν σαράντα ἑπτὰ θυρίας (α) διὰ τὴν πατρίδα, ἂς γίνωνται μ' αὐτοὺς, πόσ ἔπιασεν μὲ ἀνάτην, ἐδέμηνα καὶ ἕνας, γιὰ περισσοτέραν ἐνθύμησιν, ἡ πατρίδα μας ἂς ἦνε καλὰ καὶ ἔχει πολλὰ παλλικάρια γιὰ νὰ τὴν βαστάξουν γιὰ νὰ μὴν παραδίδεται ποτέ, γιὰ τέτοιαις θυρίαις, διότι ἡ πατρίδα μας ἀξίζει πολλαὶς τέτοιαις θυσίαις, καὶ μὴν ἐλπίζῃς νὰ τὴν χυριεύσῃς ἂν δὲν σφάξῃς πρῶτα ὅλα τὰ παιδιά της.

Ὅλοι οἱ Σουλιῶται μικροὶ καὶ μεγάλοι.

Γλυκεῖα εἶνε ἡ πατρὶς εἰς πάντα ἄνθρωπον, πλὴν τοῖς Σουλιώταις καὶ αὐτῶν τῶν τέκνων καὶ αὐτῆς τῆς ἰδίας ἑαυτῶν ζωῆς: ἦτο γλυκυτέρα.

Οἱ προπάτορες αὐτῶν καὶ πλοῦτη καὶ κίνδυνον καὶ στερήσεις περιεφρόνησαν ὑπὲρ αὐτῆς ταύτης τῆς πατρίδος, διότι ἐκεῖ εἰς τοὺς κόλπους αὐτῆς, ἐν μέσῳ τῶν ἀγρίων καὶ ἀγόνων βράχων, διετήρησαν ἀμίαντα τὰ τιμαλφῆ κειμήλια τῆς ὑπάρξεώς των, τὴν ἐλευθερίαν, τὴν θρησκείαν καὶ τὴν τιμήν.

Πέμψαντες οἱ Σουλιῶται αὐθημερὸν πρὸς τὸν Ἀλῆν τὴν ἄνω εἰρημένην ἐπιστολὴν, ἔδραξαν τὰ ὅπλα καὶ ὡρκίσθησαν, ἵνα μὴ δεχθῶσι τοῦ λοιποῦ οὐδένα μετὰ τοῦ ἀπρτεῶνος ἐχθροῦ συμβιβασμὸν καὶ οὐδεμίαν μετὰ τῶν ἀρχηγῶν αὐτοῦ συνέντευξιν.

(α) Τόσοι ἦτον οἱ ἕως τότε ἀπὸ τὴν ἔναρξιν τῶν ἐχθροπραξιῶν φονευθέντες ἐκ μέρους τῶν Σουλιωτῶν.

Τὴν γενναίαν ἀπάντησιν τῶν Σουλιωτῶν λαβὼν ὁ Ἀλῆς κατεταράχθη, πλὴν δὲν ἀπελπίσθη.

Διὸ καὶ τοῖς ἔγραψε καὶ ἄλλην ἐπιστολὴν ἡπιωτέραν· ἀλλ' οἱ Σουλιῶται ἀκράδαντοι εἰς τὴν ἀπόφασίν των, ἅμα λαβόντες αὐτὴν, ἐσφραγισμένην τὴν ἔρριψαν εἰς τὸ πῦρ, μὴ λαβόντες γνῶσιν τοῦ ἐν αὐτῇ ἐμπεριεχομένου, καὶ ἐξηκολούθησαν τὸν πόλεμον πεισματωδέστερα ἐφορμῶντες νύκτωρ κατὰ τῶν ἐχθρῶν.

Μὴ λαβὼν ὁ Ἀλῆς ἀπάντησιν τῆς δευτέρας ἐπιστολῆς, ἠγανάκτησε σφόδρα διὰ τὴν τοιαύτην περιφρόνησιν ἐκ μέρους τῶν ὀρεινῶν, διέταξε τὸν ἀστυνόμον Ἀμπὰς Τεπελένας, νὰ μεταφέρῃ τοὺς δημάρχους εἰς σκοτεινωτέραν φυλακὴν ἐν τῇ νήσῳ.

Σημειώσεως ἄξιον εἶνε ὅτι πολλοὶ τῶν ὑπουργῶν τοῦ Ἀλῆ δὲν συνεμερίζοντο τὴν μοχθηρὰν καὶ δολίαν ἀπάτην ἣν μετεχειρίσθη οὗτος κατὰ τῶν Σουλιωτῶν.

Τὸ ἑπόμενον γεγονὸς ἀρκεῖ νὰ ἀποδείξῃ ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ ὑπάλληλοί του ἐβδελύττοντο τὸν ἀπατεῶνα Ἀλῆ.

Φθάσαντες οἱ δημαρχοι εἰς Ἰωάννινα, διέμειναν, μέχρις οὗ λάβῃ ὁ Ἀλῆς ἀπάντησιν τῶν Σουλιωτῶν, ὑπὸ κράτησιν μόνον καὶ ἔνοπλοι.

Τῆς ἀπαντήσεως ἐλθούσης ἀρνητικῆς, ὡς εἴδομεν, διέταξεν ὁ Ἀλῆς τὸν Ἄνω εἰρημένον Ἀμπᾶς Τεπελὲν ν' ἀπαγάγῃ τοὺς Σουλιώτας δημάρχους εἰς τὴν νῆσον καὶ ἀφοπλίσῃ αὐτούς.

«Οἱ Σουλιῶται, Πασᾶ μου, δὲν παραδίδουν τ' ἅρμα» τα, ἐν ὅσω εἶνε ζωντανοί» τῷ ἀπεκρίθη ὁ ἀστυνόμος «μὸν ἀπεθάνωσι, τότε τὰ δίδουν.

Λοιπὸν εἶνε ἐντροπή μας νὰ τὰ ζητήσωμεν καὶ νὰ μὴ » μᾶς τὰ δώσουν, καὶ ἡ ὑψηλότης σας νὰ μὴ καταδεχθῆτε » νὰ τοὺ τὰ πάρετε μὲ τὸ ζόρι (διὰ τῆς βίας).

Γιατὶ καὶ ἂν τοὺς τὰ πάρετε μὲ τέτοιον τρόπον, πάλιν » μόνον τ' ἅρματά των θὰ μείνουν 'ς τὰ χέρια μας, διότι ἐκεῖνοι ὅλοι θὰ πέσουν ἀποθαμμένοι».

Ἐπείσθη ὁ Ἀλῆς εἰς τὰς γενναίας παρατηρήσεις τοῦ ἀστυνόμου, πλὴν ἤθελε νὰ ἀροπλίσῃ τοὺς ὁμήρους, χωρὶς νὰ θέσῃ εἰς κίνδυνον τὴν ζωὴν των διὰ ἄλλους σκοπούς, διὸ ἐδολεύθη τὸ ἀκόλουθον.

Συνάμα μὲ τὴν εἰς τὴν νῆσον ἀποστολὴν τῶν ὁμήρων, ἐνόπλων, διέταξεν ἐντόνως καὶ τὸν ἡγούμενον τῆς ἐν τῇ νήσῳ Μονῆς τοῦ Ἁγίου Ἡλιοῦ νὰ ἐξέλθῃ εἰς προϋπάντησιν, ἀποτρέπων ὅμως αὐτοὺς διὰ θρησκευτικῶν λόγων τοῦ νὰ εἰσέλθωσιν ἔνοπλοι.

Ἐξετέλεσεν ἐξ ἀνάγκης ὁ ἡγούμενος τὴν διαταγὴν τοῦ τυράννου, ἅμα φθασάντων εἰς τὴν νῆσων τῶν ὁμήρων.

Ἀλλ' ὁ Δεμύρης Φωτομάρας, εἷς τῶν ὁμήρων, δὲν ἤθελε ν' ἀφοπλισθῇ, εἰπὼν εἰς τὸν ἡγούμενον:

«Ὅταν ἦνε πόλεμος, καλόγερε, τ' ἅρματα δὲν ἀφίνονται » ἀπὸ τὰ χέρια, καὶ οὔτε τοῦ Θεοῦ κακοφαίνεται, ποῦ μπαί- » νομεν 'ς τὴν ἐκκλησία του ἁρματωμένοι».

Οἱ δὲ λοιποί, μὴν ὑποπτεύοντες ἀπιστίαν, ἀφωπλίσθησαν πεισθέντες εἰς τὰς θρησκευτικὰς προτροπὰς τοῦ καλογήρου.

Ἀλλ' ἐξελθόντες τῆς ἐκκλησίας, δὲν εὗρον τὰ ὅπλα των ἐκεῖ ὁποῦ τὰ ἐναπέθεσαν.

Εἰσελθόντες εἰς αὐτὴν διακόσιοι Ἀλβανοὶ κατὰ διαταγὴν τοῦ Ἀλῆ ἦσαν κεκρυμμένοι ἐντὸς τῆς Μονῆς ἐν ἀγνοίᾳ

τῶν Σουλιωτῶν, καὶ, τούτων ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας ὄντων, ἀνήρπασαν τὰ ὅπλα των.

Ἰδόντες οἱ Σουλιῶται τὴν ἀπιστίαν ταύτην, καὶ μὴ δυνάμενοι νὰ ἐκδικηθῶσιν, ὄντες ἄοπλοι, ἐξώκειλαν εἰς ὕβρεις βαρείας.

Οἱ δὲ διακόσιοι Ἀλβανοί, εἰ καὶ ἀόπλων ὄντων τῶν Σουλιωτῶν, δὲν ἐκέλλησαν ἵνα τοὺς συλλάβωσιν, ὄντος εἰσέτι ὡπλισμένου τοῦ ἀνδρείου Φωτομάρα, διὸ καὶ ἐκ τῶν δωματίων τῆς Μονῆς διέταξαν καὶ διέταξαν καὶ τοῦτον νὰ καταθέσῃ τὰ ὅπλα του.

«Οἱ χιώτιδες (οἱ ἄνανδροι) βάζουν κάτω τ' ἅρματα ζωντανοί», τοῖς ἀπεκρίθη ὁ ἀτρόμητος Φωτομάρας «τὰ παλλικάρια ὅταν ἀποθάνουν τότε τὰ βάζουν κάτω».

Ταῦτα εἰπὼν ἐξήγαγε τὴν πιστόλαν.

Εἰς τὴν θέαν τῆς πιστόλας τοῦ Φωτομάρα ἐκρύβησαν οἱ Ἀλβανοί, καθόσον δὲν εἶχον διατάγὴν νὰ φονεύσωσιν οὐδένα ἐκ τῶν ὁμήρων.

Ἰδὼν ὁ γενναῖος Σουλιώτης τοὺς Ἀλβανούς ἀποσυρθέντας εἰς τὴν θέαν τῆς πιστόλας του, τοῖς εἶπε:

«Μὴ φοβᾶσθε, μωρὲ χιωτίδες, γιατὶ δὲν τὸ καταδέχομαι » νὰ χάσω τὸ φυσέκι μου διὰ ἕτζη χιωτίδες σὰν καὶ σᾶς» » καὶ ἐπιθεὶς τὸ στόμιον τοῦ πυροβόλου ἐπὶ τοῦ μετώπου του, ηὐτοχειριάσθη.

Ἀπαλλαγέντες τοῦ Φωτομάρα οἱ Ἀλβανοί, ὥρμησαν ἐπὶ τῶν ἄλλων Σουλιωτῶν, καὶ συλλαβόντες αὐτοὺς τοὺς ἔρριψαν εἰς τὴν εἱρκτὴν ἀλυσιδέτους.

Ἐξηκολούθει λοιπὸν ὁ πόλεμος μεταξὺ Ἀλῆ-Πασᾶ καὶ Σουλιωτῶν πεισματωδέστερος.

Ἀλλ' ἡ ἔλλειψις τῶν τροφῶν ἐγίνετο ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν ἐπαισθητὴ εἰς τοὺς Σουλιώτας, καθόσον μάλιστα καὶ αὐτοὶ οἱ ἐχθροὶ ἐστεροῦντο, ὥστε αἱ νυκτερινὰι ἐπιδρομαὶ ἐπέβαινον ἀνωφελεῖς.

Τὸ ἑπόμενον ὅμως περιστατικὸν κατέστησε τὴν ἔλλειψιν τῶν ζωοτροφιῶν ἔτι ἐπαισθητοτέραν εἰς τοὺς γενναίους ὀρεινοὺς, στερηθέντας τῆς κυριωτέρας συνδρομῆς τοῦ γενναιοτέρου φίλου αὐτῶν Ἰσλιαμπέη Πρόνια.

Ὁ γενναῖος οὗτος μπέης, προσπειηθεὶς ὅτι ἐφύλαττε τὰς χώρας του ἀπὸ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Σουλιωτῶν, διέμενεν ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ Παραμυθίᾳ, καὶ ἐκεῖθεν ἐχορήγη κρυφίως πολλὰς ζωοτροφίας τοῖς Σουλιώταις.

Ἀλλ' ἡ πρὸς τούτοις φιλία τοῦ Ἰσλιαμπέη-Πρόνια δὲν εἶχε διαφύγει πρὸ πολλοῦ τὸ διορατικὸν τοῦ τυράννου καὶ αἱμοχαροῦς Ἀλῆ.

Οὗτος ὑπώπτευε τὸν Πρόνιαν ἀπὸ τῆς ἐν Βιρτζάνᾳ ἥττης εἰς ἣν συνετέλεσεν, ὡς εἴδομεν, ὁ Πρόνιας· διὸ καὶ ἔκτοτε ἐπροσπάθει ὁ Ἀλῆς ἵνα καταστρέψῃ τὴν φιλίαν ταύτην, τὴν ὁποίαν καὶ κατέστρεψεν ἐπὶ τέλους, ὡς θέλομεν ἰδεῖ πραγματευόμενοι περὶ Ἀλῆ.

Στερηθέντες λοιπὸν οἱ Σουλιῶται τοῦ γενναίου συνδρομητοῦ Ἰσλιάμπεη-Πρόνια, ἄλλοῦ ἔστρεψαν τὰ βλέμματά των αἰτοῦντες συνδρομήν.

Ἔστειλεν πρὸς τὸν σατράπην τοῦ Μπερατίου Ἰμπραὴμ Πασσᾶν, παρακαλοῦντες αὐτὸν πρῶτον πάντων ν' ἀνακαλέσῃ τὸ ἐπικουρικὸν στράτευμα, ὅπερ ἔπεμψε τῷ Ἀλῆ, διότι αὐτὸ ὑπὲρ πᾶν ἄλλο ἠνώχλει τοὺς Σουλιώτας, καὶ δεύτερον να χορηγήσῃ τροφὰς καὶ πολεμοφόδια, καὶ ὑποσχόμενοι αὐτῷ ἔνοπλον συνδρομὴν εἰς περίστασιν ἀνάγκης.

Ἐχθρικῶς πρὸ ὀλίγου διακείμενος πρὸς τὸν Ἀλῆ Πασσᾶν ὁ ρηθεὶς Ἰμπραὴμ Πασσᾶς ἐδέχθη εὐχαρίστως τὰς πορτάσεις τῶν Σουλιωτῶν καὶ εἰσήκουσε τὰς παρακλήσεις των, διὸ καὶ ἀμέτως ἀνεκάλεσε τὰ περὶ τὸ Σοῦλι ἐπικουρικὰ στρατεύματά του καὶ ἀπέστειλε συγχρόνως καὶ ὑπὲρ τὰ χίλια κοιλὰ ἀρεβσίτου καὶ πολλὰ πολεμοφόδια τοῖς Σουλιώταις, ὑποσχεθεὶς προσέτι τῷ ἀπεστελμένῳ προφορικῶς ἵνα ἀποστείλῃ μετ' οὐ μολὺ καὶ ἄλλα, χρείας τυχούσης.

Ἀλλὰ κατὰ δυσμενῆ τύχην τῶν Σουλιωτῶν τὸ πλοῖον, ὅπερ ἔμελλε νὰ μεταφέρῃ τὰς ζωοτροφίας καὶ τὰ πολεμοφόδια εἰς τὰ παράλια τῆς Θεσπρωτίας, ἕνεκα τῶν ἐναντίων ἀνέμων ἠγκυροβόλησεν εἰς τὸν ὅρμον «Ἅγιον Βασίλην», κειμένου ἐν τῇ μεσημβρινῇ πλευρᾷ τοῦ λιμένος τοῦ Αὐλῶνος, καὶ διέμεινεν ἐν αὐτῷ ὑπὲρ τὰς τεσσαράκοντα ἡμέρας.

Τὴν συνδρομὴν ταύτην τοῦ Ἰμπραὴμ Πασσᾶ πρὸς τοὺς Σουλιώτας καὶ τὴν ἀνάκλησιν τοῦ ἐπικουρικοῦ στρατοῦ μαθὼν ὁ ἀκοίμητος Ἀλῆς, καὶ προϊδὼν τὴν μεταξὺ αὐτῶν συμμαχίαν, ἔσπευσε μὲ πᾶσαν θυσίαν, ἂν οὐχὶ νὰ τὴν ἀνατρέψῃ, τοὐλάχιστον νὰ τὴν ἐμποδίσῃ πρὸς καιρόν.

Ὅθεν ἐπὶ τούτῳ τῷ σκοπῷ ἔπεμψεν εἰς τοὺς Σουλιώτας τὸν Σιλλικτὰρ Πόττανον καὶ Κίτζο Μπότζαρην, ὅπως βεβαιώσωσιν αὐτοὺς, μεθ' ὅρκου περὶ τῆς διατηρήσεως τῆς εἰρήνης κατὰ τοὺς ὅρους, τοὺς ὁποίους παρεδέχθησαν παραδόσαντες τῷ Ἀλῆ τοὺς εἰκοσιτεσσάρους ὁμήρους, προσθέτοντες ὅτι ἡ πρὸς τοὺς ὁμήρους παρελθοῦσα διαγωγὴ τοῦ Ἀλῆ ὀφείλεται εἰς εἰσηγήσεις ἐχθρῶν κτλ.

Οἱ Σουλιῶται ὤμοσαν νὰ μὴ δέχωνται τοῦ λοιποῦ οὔτε προτάσεις τοῦ δολίου Ἀλβανοῦ περὶ συμβιβασμοῦ, οὔτε ἀτε-

σταλμένους αὐτοῦ εἰς συνέντευξιν, καὶ εἴδομεν ὅτι τὴν διυτέραν τοῦ Ἀλῆ ἐπιστολὴν ἔρριψαν ἐσφραγισμένην εἰς τὸ πῦρ. Πλὴν «ἀνάγκα καὶ θεοὶ πείθονται».

Τῶν πάντων στερημένοι, κακουχούμενοι ὑπὸ τοῦ πολέμου καὶ τῶν στερήσεων, καὶ ἀπάντησιν περὶ παραδοχῆς ἢ μὴ τῶν προτάσεών των μὴ λαβόντες παρὰ τοῦ εἰς Μπεράτι παρὰ τῷ Ἰμπραὴμ Πασσᾷ ἀπεσταλμένου, ἐδέχθησαν τοὺς πρώτους ὅρους τῆς εἰρήνης, ἀλλὰ τὴν φορὰν ταύτην ὄχι πλέον μετὰ τῆς συνήθους αὐτοῖς εἰλικρινείας, διότι ἐπρόκειτο περὶ ἐχθροῦ, ὅστις τοσάκις τοὺς ἐξηπάτησεν, ἀλλ' ὅπως ἀποκοιμήσωσι τὸτύραννον, μέχρις οὗ προμηθευθῶσι τ' ἀναγκαῖα πρὸς ἐξακολούθησιν τοῦ πολέμου. Ἐκλείσθη λοιπὸν ἐπισήμως εἰρήνη μεταξὺ Σουλιωτῶν καὶ Ἀλῆ Πασσᾶ.

Τὴν εἰρήνην ταύτην μαθὼν ὁ τοῦ Μπερατίου σατράπης Ἰμπραὴμ Πασᾶς, σφόδρα ἠγανάκτησε κατὰ τῆς ἀπιστίας τῶν Σουλιωτῶν, μὴ γνωρίζων τὰς περιστάσεις, αἵτινες ἠνάγκασαν τούτους νὰ κλείσωσιν εἰρήνην μετὰ τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ, καὶ τόσον πλειότερον ἦτον δικαία ἡ ἀγανάκτησις αὐτοῦ, καθόσον κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην εἷς τινα μέρη τῆς Ἠπείρου καὶ Ἀλβανίας ἐτεκταίνειο κατὰ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ ἰσχυρὰ συμμαχία.

Ἐν τοιαύτῃ ἀγανακτήσῃ μαθὼν ὁ Ἰμπραὴμ Πασᾶς, ὅτι, πλοῖον, τὸ μεταφέρον τοῖς Σουλιώταις ζωοτροφίας καὶ πολεμοφόδια, εὑρίσκετο εἰσέτι ἐν τῷ λιμένι τοῦ Αὐλῶνος, ἔστειλεν ἀμέσως καὶ ἠμπόδισε τὸν ἔκπλουν αὐτοῦ, ἀποπέμψας μὲ χεῖρας κενὰς τὸν Σουλιώτην ἀπεσταλμένον.

Τὸ δὲ ἐπικουρικὸν στρατεύμα εὐτυχῶς εἶχεν ἀνακαλέσει, πρὶν μάθῃ τὴν εἰρήνην.

Ἀλλ' οἱ Σουλιῶται, μαθόντες παρὰ τοῦ συμπολίτου των ἀπεσταλμένου τὴν γενναίαν συνδρομὴν καὶ προθυμίαν τοῦ Ἰμπραὴμ Πασᾶ, οὐ μόνον δὲν δυσηρεστήθησαν διὰ τὴν ἀνάκλησιν τῆς ἀποστολῆς τῶν ζωοτροφιῶν καὶ πολεμοφοδίων, ἀλλὰ καὶ μνήμην ἀνεξάλειπτον εὐγνωμοσύνης ἐφύλαξαν, ἐπιρυλαττόμενοι, περιστάσεως διδομένης, ὅπως ἀποδείξωσι τῷ Ἰμπραὴμ Πασᾷ τὴν τε εὐγνωμοσύνην καὶ τὴν φιλίαν των.

Ματαιώτας ὁ Ἀλῆς τὰς τῶν Σουλιωτῶν ἐλπίδας περὶ προμηθεύτεως τῶν ἀναγκαίων τοῦ πολέμου ἐκ μέρους τοῦ Ἰμπραὴμ Πασᾶ, γινώσκων δὲ τὴν ἐσωτερικὴν κατάστασιν τῶν Σουλιωτῶν, ἠθέτησε καὶ πάλιν τοὺς ὅρους τῆς εἰρήνης, καὶ ἀπέστειλεν ἀντὶ τοῦ ἀναχωρήσαντος ἐπικουρικοῦ στρατοῦ νέα στρατεύματα κατὰ τοῦ Σουλίου ἐλπίδι κατακτήσεως αὐτοῦ.

Ἀλλ' οἱ ἀκατάβλητοι Σουλιῶται πλήρεις κατὰ τοῦ δουλίου τυράννου ἀγανακτήτεως καὶ τόλμης ἀπεγνωσμένης, εἰ καὶ κατατρυχόμενοι ὑπὸ παντοίων ἐλλείψεων καὶ δεινῶν, ἐξελθόντες ὡς ἐξηγριωμένοι λέοντες, ἐπετέθησαν κατὰ τοῦ στρατοῦ τοῦ τυράννου, ἐμπίπτοντες αὐτῷ τρόμον, καὶ δι' ἀπαραμίλλων ἐντερινῶν ἐπιδρομῶν καὶ ἐπιθέτεων ἀπροόπτων, λαφυραγωγοῦντες καὶ διατορπίζοντες αὐτόν.

Ἰδὼν ὁ Ἀλῆς καὶ ἤδη ματαιωθείσας τὰς ἐλπίδας του καὶ τοὺς Σουλιώτας ἀττοήτους, τοῖς ἔγραψεν ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς φιλανθρωπίας καὶ τοῦ οἴκτου τὰ ἑπόμενα: ὅτι «φειδόμενος τῆς χύσεως τοῦ αἵματος, συγκατατίθεται νὰ » τοῖς χορηγήσῃ ἐπαρκοῦσαν διὰ τὰς ἀνάγκας των χρημα» τικὴν ποσότητα καὶ χώραν οἱανδήποτε ἤθελον ἐκλέξει, » μακρὰν ὅμως τοῦ Σουλίου, ἵνα κατοικήσωσι σὺν γυναιξὶ « καὶ τέκνοις».

Ἀλλ' οἱ Σουλιῶται εἰς ἀπάντησιν τῶν προτάσεών του, ἔπεμψαν αὐτῷ τὴν ἀκόλουθον ἐπιστολήν.

Πρὸς ἐσέ τὸν Ἀλῆ Πασσᾶ

σὲ χαιρετοῦμεν.

Οἱ βράχοι τοῦ Σουλίου εἶνε πολὺ πλέον γλυκύτεροι εἰς ἡμᾶς ἀπὸ τὰ πυγκιά σου καὶ ἀπὸ ὅλους τοὺς καλοὺς τόπους τοῦ κόσμου· μάθε ὅτι μάταια κοπιάζεις, γιατὶ ἡ ἐλευθερία μας οὔτε πωλεῖται, οὔτε ἀγοράζεται μὲ ὅλους τοὺς θησαυροὺς τῆς γῆς, παρὰ μόνον μὲ αἷμα καὶ μὲ θάνατον καὶ τοῦ τελευταίου Σουλιώτου. Θέλεις τὸ Σούλι; Ἔλα νὰ τὸ πάρῃς.

Οἱ Σουλιῶται μεγάλοι καὶ μικροί.

Σοῦλι 11 Μαρτίου 1801.

Ἡ σπαρτιατικὴ «ἐλθὼν λάβε» καὶ πλήρης πατριωτικῆς ἀφοσιώσεως καὶ Σουλιωτικῆς ὑψηγορίας ἐπιστολὴ τῶν Σουλιωτῶν λύσσαν ἀπελπισίας καὶ συγχρόνως θαυμασμὸν διήγειρε τῷ Ἀλῇ, πλὴν δὲν ἔκαμψε τὸν ἄκαμπτον τοῦτον τύραννον, ὅπως παραιτηθῇ τῶν κατὰ τοῦ Σουλίου καταστρεπτικῶν σκοπῶν. Ἀποτυχὼν δὲ καὶ διὰ τοῦ εἰρημένου μέσου, ἄλλο ἐβουλεύθη.

Ἔβαλε βουλὴν διὰ παντὸς ἀθεμίτου μέσου νὰ ἐνσπείρῃ διχονοίας ἐπὶ ἀδρᾷ ἀμοιβῇ μεταξὺ τῶν Σουλιωτῶν, καὶ δι' αὐτοῦ τοῦ μέσου ἐπιτύχῃ, διαιρῶν τοὺς ὁπλαρχηγούς, τὴν κατάκτησιν τοῦ Σουλίου.

Πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ τοιούτου σκοποῦ μετεχειρίσθη ὄργανον τὸν ἀρχηγὸν Μέτσο-Μπόνον, ἵνα ἐκ μέρους τοῦ Ἀλῆ προτείνῃ εἰς τὸν φίλον του Τσῆμα Ζέρβαν μεγάλας χρηματικὰς ἀμοιβάς, δόξας καὶ τιμὰς καὶ χώραν οἱανδήποτε ἐν τῇ δικαιοδοσίᾳ τοῦ Ἀλῆ νὰ κατοικήσῃ εἰκογενειακῶς καὶ νὰ νέμεται κληρονομικῶς τὰς προσόδους αὐτῆς, ἀρκεῖ μόνον νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ Σοῦλι σὺν τοῖς ἰδικοῖς του.

Ἀλλ' ὁ θερμουργὸς πατριώτης Ζέρβας, λαβὼν τὴν πλουσίαν μὲν πλὴν δολίαν ταύτην ἐπιστολὴν τοῦ φιλοῦ του Μέτσο Μπόνου, καὶ εἰς τοῦτον ἀπαντήσας, ἔγραψεν ἀπ' εὐθείας καὶ εἰς τὸν Ἀλῆ τὰ ἑξῆς:

Βεζύρη Ἀλῆ Πασσᾶ.

Σ' εὐχαριστῶ πολὺ γιὰ τὴν ἀγάπην ποῦ ἔχεις γιατ' ἐμένα μὲν τὰ πουγκιά σου ποῦ μοῦ γράφεις μὲ τὸ Μπέτσο νὰ μοῦ στείλῃς, νὰ μὴ μοῦ τὰ στείλῃς, γιατὶ δὲν ξέρω νὰ τὰ μετρίσω καὶ δὲν ξέρω τί νὰ κάνω, μὸν καὶ ἂν ἤξερα πάλιν δὲν εἶμαι εὐχαριστημένος νὰ σοῦ δίνω ἕνα λιθάρι ἀπὸ τοὺς βράχους τῆς πατρίδος μου, καὶ ὄχι νὰ φύγω ἀπὸ τὸ Σοῦλι γιὰ τὰ πουγκιά σου, καθὼς ὁποῦ φαντάζεσαι τιμαὶς καὶ δόξαις, ποῦ μοῦ ὑπόσχεσαι νὰ μοῦ δίνῃς, δὲν μοῦ χρειάζονται, γιατὶ εἰς ἐμένα πλοῦτος, δόξαις καὶ τιμαὶς εἶνε τ' ἄρματά μου, ὁποῦ μ' ἐκεῖνα φυλάω τὴν πατρίδα μου, τὴν ἐλευθερίαν μου καὶ τὰ παιδιά μου καὶ τιμῶ τ' ὄνομα τοῦ Σουλιώτου καὶ ἀποθανατίζω καὶ τὸ ἰδικό μου ὄνομα.

Τσῆμας Ζέρβας.

Σοῦλι τῇ 4 Μαΐου 1801.

Τὸ Σοῦλι ἀριθ. φύλλ. 1ο

Ἐπρότεινε καὶ εἰς ἄλλους ὁπλαρχηγοὺς ὁ Ἀλῆς ὅ,τι καὶ τῷ Ζέρβᾳ, ἀλλὰ παρὰ πάντων τὰς αὐτὰς τοῦ Ζέρβα γενναίας ἔλαβεν ἀπαντήσεις.

Ἀποτυχὼν ὁ ἀκούραστος τύραννος καὶ δι' αὐτοῦ τοῦ μέσου, μετεχειρίσθη τὸν χλῆρον, ἵνα δι' αὐτοῦ ἀπειλήσῃ, οὐχὶ τοὺς ἀπτοήτους Σουλιώτας, ἀλλὰ τοὺς τούτων ὁμοθρήσκους ἀδελφοὺς Παργίους καὶ λοιποὺς, ὅπως μὴ χωρηγήσωσι τοῖς Σουλιώταις ζωοτροφίας καὶ πολεμοφόδια.

Ὁ τῶν Ἰωαννίνων Μητροπολίτης Ἱερόθεος κεραυνοὺς ἐξ ἀνάγκης ἐξετόξευσεν, ὡς θέλομεν ἰδεῖ εἰς τὰ περὶ Ἀλῆ, κατὰ τῶν Παργίων καὶ λοιπῶν ὁμοθρήσκων ἀδελφῶν τῶν Σουλιωτῶν, πλὴν ἄνευ ἀποτελέσματος.

Ὅθεν ἀποτυχὼν ὁ Ἀλῆς καὶ διὰ τῶν ὅπλων καὶ διὰ τοῦ ἀποκλεισμοῦ, καὶ διὰ τῆς δολιότητος ὑπὸ τὸ πρίσχημα τῆς εἰρήνης, καὶ διὰ τῆς δωροδοκίας καὶ ἐπὶ τέλους καὶ διὰ τοῦ χλήρου, παρῃτήθη πρὸς τὸ παρὸν τῶν κατὰ τοῦ Σουλίου σκοπῶν του, καὶ ἐνησχολήθη, ὅπως τοὺς ἀποκοιμήσῃ καὶ τοὺς ἀπομονώσῃ ἀπὸ τὴν κατ' αὐτοῦ τεκταινομένην συμμαχίαν. Ἐνησχολήθη λοιπὸν ἀνενδότως μὲ πᾶσαν θυσίαν, ὅπως διαλύσῃ τὴν φανερῶς ἤδη κεκηρυγμένην κατ' αὐτοῦ συμμαχίαν τῶν Σουλιωτῶν μετά τινων ἐπισήμων Ὀθωμανῶν τῆς τε Ἠπείρου καὶ Ἀλβανίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

Συμμαχία μεταξὺ Σουλιωτῶν καὶ τινων Πασσάδων, Μπέϊδων καὶ Ἀγάδων τῆς τε Ἠπείρου καὶ Ἀλβανίας κατὰ τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ Ἀλῆ Πασσᾶ.— Ἡ ἀδράνεια τῶν συμμάχων.— Ἡ διάλυσις τῆς συμμαχίας.— Ἡ ἀποκεφάλισις τεσσάρων Σουλιωτῶν ὁμήρων.— Ἡ ἐκ Γαλλίας παρὰ τοῦ Ναπολέοντος ἀποστολὴ εἰς τὸ Σοῦλι πολεμοφοδίων.— Ἡ ἐκ τούτων ἀφορμὴ τρίτης κατὰ τοῦ Σουλίου ἐκστρατείας τοῦ Ἀλῆ.

Εἴπομεν ὅτι ἡ νίκη οὐ μόνον σφιγκτότερα συνδέει τοὺς φίλους, ἀλλὰ καὶ ἐχθροὺς ποιεῖ φίλους· καὶ τ' ἀνάπαλιν ἡ ἥττα οὐ μόνον τοὺς ἐχθροὺς θρασύνει πλειότερον, ἀλλὰ τοὺς φίλους πολλάκις ποιεῖ ἐχθρούς.

Τοιοῦτόν τι συνέβη καὶ εἰς τοὺς ἐν πολέμῳ ἀντιπάλους. Οἱ Σουλιῶται θριαμβεύοντες κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ἐφείλκυσαν τὴν φιλίαν πολλῶν σημαντικῶν Ὀθωμανῶν τῆς Ἠπείρου καὶ Ἀλβανίας ἐκστρατευσάντων κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ὑπὸ τὴν σημαίαν τοῦ Ἀλῆ Πασσᾶ κατὰ τοῦ Σουλίου.

Ὁ δὲ Ἀλῆς, ἡττημένος καὶ κατησχυμένος ὑπὸ τῶν Σουλιωτῶν, ἐφείλκυσε τὸ μῖσος οὐ μόνον τῶν ἐχθρικῶς πρὸς αὐτὸν διακειμένων, ἀλλὰ καὶ τῶν πέρυσιν ὑπὸ τὴν σημαίαν του ἐκστρατευσάντων, καὶ κατέταξεν αὐτοὺς ἄκων διὰ τῶν ἀποτυχιῶν του ὑπὸ τὴν σημαίαν τῶν ἀσπόνδων ἐχθρῶν του.

Πολλαὶ ἐπαρχίαι τῆς Ἠπείρου καὶ Ἀλβανίας αἱ σημαντικώτεραι, οἷα ἡ τοῦ Μπερατίου καὶ Αὐλῶνος, τοῦ Δελβίνου, τῆς Παραμυθίας, τῆς Κονισπόλεως καὶ ἄλλων μικροτέρων τμημάτων, δυσφοροῦσαι τὴν μυσαρὰν κυριαρχίαν τοῦ Ἀλῆ Πασσᾶ, καὶ μὴ δυνάμεναι μόναι ἵν' ἀποτινάξωσι τὸν ἀφόρητον ζυγὸν τοῦ τυράννου, ἐπεκαλέσθησαν τὴν συμμαχίαν τῶν νικητῶν αὐτοῦ Σουλιωτῶν, νομίσασαι κατάλληλον τὴν περίστασιν, θριαμβευόντων τῶν γενναίων ὁπλιτῶν, ἵνα καταστρέψωσι τὴν κυριαρχίαν τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ, ἢ τοὐλάχιστον περιωρίσωσιν αὐτὴν ἐντὸς τῆς δικαιοδοσίας τῶν Ἰωαννίνων.

Πρῶτος μεταξὺ τῶν ἐπισήμων προσώπων τῶν ἄνω εἰρημένων ἐπαρχιῶν ὁ τοῦ Μπερατίου καὶ Αὐλῶνος σατράπης Ἰμπραὴμ Πασσᾶς, αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ σφόδρα κατὰ τῶν Σουλιωτῶν ἀγανακτήσας, ὡς εἴδομεν, καὶ ὡς ἀπατεῶνας αὐτοὺς ἐκλαβών, ζητήσαντας ἀφ' ἑνὸς τὴν συνδρομήν του καὶ τὴν φιλίαν, καὶ ἀφ' ἑτέρου εἰρηνεύσαντες μετὰ τοῦ ἐχθροῦ, ἰδὼν ἤδη τὴν ἀπάτην του, καὶ τὴν τιμιότητα καὶ ἀκεραιότητα τοῦ χαρακτῆρος τῶν Σουλιωτῶν ἀναγνωρίσας, ἔσπευσεν ἵνα ἐπικαλεσθῇ τὴν συμμαχίαν τούτων κατὰ τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ. Συγχρόνως σχεδὸν μὲ τὸν Ἰμπραὴμ Πασσᾶν συνεμάχησαν μετὰ τῶν Σουλιωτῶν κατὰ τοῦ ἰδίου ἐχθροῦ καὶ οἱ ἐξῆς ὡσαύτως ἐπίσημοι, Μουσταφᾶ Πασσᾶς ἡγεμὼν τοῦ Δελβίνου Ἰσλιαμπέης Πρόνιας, Χασάνης καὶ Ζεϊνέλης ἀδελφοὶ ἐκ Παραμυθίας, Μουσταφᾶς καὶ Μουχαμέτης Δαϊλιάνης ἐκ Κονισπόλεως, Ἀπτουραχμὰν Ζηγούρης ἐκ Βάρφανης, (τούτου τὸν ἀδελφὸν, ἔμπειρον ἀρχηγὸν ὄντα, τραυματίσας ὁ Τσαβέλλας κατὰ τὴν ἐν Σιστροῦνι μάχην, τὸν ἐπεχειρέλισε), Τσίμος Μπασίνας καὶ Ζέϊκος Τσεμέλης ἐκ Καρβουναρίου Χασᾶν Τσα-

πάρης ἐκ Λουγαράτων, Μουσᾶς Ρούσσης καὶ Μπάλιος Χοῦσος ἐκ Μαργαριτίου, Χασᾶν Κουσκούμπη ἐκ Μαζαρακίου, Μελέκης Γλάββας ἐκ Γουμενίτζας, καὶ πολλοὶ ἄλλοι Μπέϊδες καὶ Ἀγάδες ἐπίσημοι ἄλλων πόλεων καὶ κωμῶν συνεμάχησαν ὁ εἷς κατόπιν τοῦ ἄλλου μετὰ τῶν Σουλιωτῶν, καὶ τὸ 1801 κατὰ τὸν Ἰούνιον ὑπέγραψαν ἅπαντες ὁμοῦ οἱ σύμμαχοι συνθήκην ὑπὸ τὰς ἑξῆς συμφωνίας.

Α.) Οἱ μὲν σύμμαχοι νὰ χορηγήσωσιν εἰς τοὺς Σουλιώτας χρηματικὰς ποσότητας ἐπαρκούσας πρὸς ἀγορὰν ξωοτροφιῶν καὶ πολεμοφοδίων καὶ τῶν λοιπῶν ἀναγκαίων τοῦ πολέμου·

Β'.) Οἱ δὲ Σουλιῶται νὰ ἐξέλθωσι τῶν ὀρέων ἐφορμῶντες κατὰ τοῦ στρατοῦ τοῦ Ἀλῆ καὶ τῶν ἐπαρχιῶν αὐτοῦ, φονεύοντες, ζωγροῦντες καὶ λεηλατοῦντες, ὅπως τὸν μὲν ἐχθρικὸν στρατὸν ἀναγκάσωσιν ἵνα λειποτακτήσῃ, τὰς δὲ ἐπαρχίας ἵνα ἐπαναστατήσωσι κατὰ τοῦ ἐχθροῦ.

Γ'.) Καὶ μετὰ ταῦτα, εἰ ἦτε ἀνάγκη, νὰ ἐκστρατεύσωσι καὶ οἱ συμμαχοι ἀλλαχόθεν κατὰ τοῦ Ἀλῆ, ὅπως διὰ τοῦ ἀντιπερισπασμοῦ τούτου φέρωσιν αὐτὸν εἰς ἀμηχανίαν, καὶ ἴσως τὸν καταστρέψωσι.

Τὰ πάντα ἐσυμφωνήθησαν ὑπὸ καλοὺς οἰωνοὺς καὶ πρὸς ἀσφάλειαν τῆς διατηρήσεως τῆς συμμαχίας οἱ σύμμαχοι, χορηγήσαντες εἰς τοὺς Σουλιώτας τὰς συμφωνηθείσας χρηματικὰς ποσότητας, ἀπήτησαν ἓξ ὁμήρους, τοὺς ὁποίους καὶ παρέλαβον, πέμψαντες αὐτοὺς εἰς τὸ ἐν Δελβίνῳ φρούριον.

Ἀποπερατωθεισῶν τῶν συμφωνιῶν, ἤρχισαν ἀμέσως κατὰ τοῦ ἐχθροῦ οἱ Σουλιῶται τὰς ἐχθροπραξίας, πλὴν μόνοι! Ἡ τοιαύτη συμμαχία, ἥτις κατετάραξε τὸν ἐχθρὸν καὶ δικαίους

φόβους αὐτῷ ἐνέπνευσεν, οὕτω συγκεκροτημένη ὑπὸ τῶν ἐπισημοτέρων καὶ ἀνδρειοτέρων τῆς Ἠπείρου καὶ Ἀλβανίας ἡγεμόνων καὶ ἡγεμονίσκων, βεβαίως ἔμελλεν ἵνα ἐπιφέρῃ τὴν ἐξόντωσιν τῆς Ἀλῆπασσαλικῆς δυναστείας, ἂν καὶ οἱ σύμμαχοι ἐδείκνυον τὴν αὐτὴν προθυμίαν, τὴν αὐτὴν σταθερότητα καὶ δραστηριότητα τῶν γενναίων Σουλιωτῶν.

Οὗτοι, οἱ πάντοτε πρόθυμοι καὶ ἕτοιμοι εἰς ὁμοίας περιστάσεις, προμηθευθέντες τὰ πρὸς τὸ ζῆν καὶ πρὸς τὸν πόλεμον ἀναγκαῖα, καὶ ἐπιθυμοῦντες διὰ τῶν ἀνδραγαθημάτων των νὰ ἐνθαρρύνωσι τοὺς συμμάχους καὶ τοῖς ἀποδείξωσιν ὅτι ἡ φιλία αὐτῶν εἶνε ἀνεκτίμητος, ἐφώρμησαν πρῶτοι κατὰ τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοῦ μὲ τοιαύτην ἀκαταμάχητον τόλμην καὶ ἀνδρίαν, ὥστε μεγάλην ἐπήνεγκον φθορὰν εἰς τοὺς ἐχθρούς, ἄλλους μὲν ἀποδιώξαντες τῶν χαρακωμάτων καὶ διασκορπίσαντες, ἄλλους δὲ αἰχμαλωτίσαντες καὶ φονεύσαντες καὶ τοὺς παραδίδοντας τὰ ὅπλα ἀπολύοντες ἐπὶ λύτροις.

Οὕτω δὲ ἀποδιώξαντες τὸν στρατὸν τοῦ ἐχθροῦ, ἐπέτρεχον ἔπειτα θαρραλέως τὰς ἐπαρχίας τῆς δικαιοδοσίας τοῦ Ἀλῆ, ὄντες βέβαιοι, ἔχοντες ἤδη καὶ συμμάχους, νὰ καταστρέψωσι τὸν μισητὸν τοῦτον ἐχθρὸν, ἀφ' οὗ μόνοι καὶ τῶν πάντων ἐστερημενοι ἠδυνήθησαν πολλάκις νὰ τὸν νικήσωσιν, ἐπενεγκόντες αὐτῷ καιρίας βλάβας καὶ κακὴν κακῶς μέχρι τῆς πρωτευούσης του ἀποδιώξαντες.

Ἀλλ' ἡ τυφλὴ πρὸς τοὺς συμμάχους ἐμπιστοσύνη τῶν Σουλιωτῶν καὶ ἡ ἀκάθεκτος (ὡς εἰς πάντας τοὺς Ἕλληνας) ἐρμὴ πρὸς τὴν δόξαν ἔμελλον ἵν' ἀποβῶσιν ὀλέθριαι διὰ τοὺς Σουλιώτας, μόνους ἐγκαταλειφθέντας.

Κατεταράχθη ὁ Ἀλῆς διὰ τὴν συγκρότησιν μιᾶς τοιαύτης

ἰσχυρὰς συμμαχίας καὶ τὰς ἐπιτυχεῖς κατὰ τοῦ στρατοῦ του ἐπιθέσεις τῶν Σουλιωτῶν,

Πλὴν δὲν ἀπελπίσθη περὶ τῆς διαλύσεως αὐτῆς, βλέπων τὴν ἀνδράνειαν τῶν συμμάχων.

Διὸ καὶ ἀνυδότως περὶ αὐτῆς ἐνησχολήθηδιὰ παντὸς θεμιτοῦ καὶ ἀθεμίτου μέσου εἰς τὸν σκοπὸν τοῦτον.

Ἐπεκαλέσθη τὴν συμμαχίαν δύο ἰσχυρῶν συμμάχων, τοὺς ὁποίους μετεχειρίζετο πάντοτε κατὰ τῶν ἐχθρῶν του, ὁσάκις δὲν ἠδύνατο νὰ τοὺς καταβάλλῃ διὰ τῆς ἰσχύος τῶν ὅπλων· ἐπεκαλέσθη τὴν ἀλωπεκῆν καὶ τὸν χρυσόν.

Πραγματευόμενοι περὶ Ἀλῆ θέλομεν ἰδεῖ ὁποίας ἐκτάκτους ραδιουργίας ἐπιτυχῶς μετεχειρίσθη ὁ παμπόνηρος, ὁποῖον χρυσὸν ἔσπειρε καὶ ὁποίας διχονοίας διήγειρε μεταξὺ τῶν συμμάχων πρὸς διάλυσιν τῆς συμμαχίας, πρὶν ἢ ἀρχίσῃ αὐτὴ (ἐκτὸς τῶν Σουλιωτῶν) τὰς κατ' αὐτοῦ ἐχθροπραξίας.

Ἐπέτυχεν ἐπὶ τέλους ὁ μεγαλεπήβουλος οὗτος τύρραννος, οὐ μόνον τὴν συμμαχίαν νὰ διαλύσῃ, ἀλλὰ καὶ τοὺς συμμάχους (ἐκτὸς τῶν Σουλιωτῶν καὶ τοῦ γενναίου Ἰσλιαμπέη-Πρόνια) ἵν' ἀναγκάσῃ ὅπως ζητήσωσι τὸ ἔλεός του καὶ τὴν κατὰ τῶν πρὸ μικροῦ φίλων καὶ συμμάχων συμμαχίαν του!

Κατορθώσας ὁ Ἀλῆς νὰ σβέσῃ τὴν μεγάλην ταύτην πυρκαϊὰν, ἥτις ἀπὸ τὰς ὄχθας τοῦ Ἄφους καὶ Λαώου, ἀπὸ τὴν ἀνατολικὴν παραλίαν τοῦ Ἀδριατικοῦ καὶ Ἰονίου πελάγους ἐκραγεῖσα καὶ μέχρι τοῦ Ἀχέροντος καὶ τοῦ Κωκυτοῦ ἐφαπλώσασα τὰς φλόγας, ἔμελλεν ἐξάπαντος ν' ἀποτεφρώσῃ τὸ κολοσσιαῖον οἰκοδόμημα τοῦ Ἀλῆ, διὰ τοῦ ὁ-

ποίου τὴν ἀνέγερσιν εἶχε μοχθήσει τόσον θεμιτῶς καὶ ἀθεμίτως, ἔπεμψεν ἐσπευσμένως ὑπερδισχιλίους στρατιώτας ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Συλλικτὰρ Πόττα κατά τινος σπινθῆρος συμμαχικοῦ μείναντος πεπειρακτωμένου εἰσέτι ἐν τινι γωνίᾳ τῆς Θεσπρωτίας, κατὰ τοῦ ἐπιστηθίου φίλου τῶν Σουλιωτῶν, Ἰσλιαμπέη Πρόνια, μείναντος πιστοῦ συμμάχου τούτων, καὶ ἀσπόνδου ἐχθροῦ τοῦ τυράννου.

Μαθόντες οἱ Σουλιῶται τὴν κατὰ τοῦ φίλου καὶ συμμάχου των ἐκστρατείαν τοῦ ἐχθροῦ, τετρακόσιοι τὸν ἀριθμὸν ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Φώτου Τσαβέλλα, Τσῆμα Ζέρβα, Κωλέτσου Μαλάμου καὶ ἄλλων, ἀναμιμνησκόμενοι τὰς σωτηρίους τοῦ Μπέη ἐκδουλεύσεις κατὰ τὴν ἐν Βιρτζάκᾳ περιώνυμον νίκην καὶ ἄλλας εὐεργεσίας, καὶ ἰδόντες μετὰ τὴν διάλυσιν τῆς συμμαχίας αὐτὸν μείναντα πιστὸν σύμμαχον, ἔτρεξαν προθύμως εἰς βοήθειαν αὐτοῦ, καὶ, ἐπιπεσόντες ἐξ ἀπροόπτου νύκτωρ κατὰ τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοῦ, ἐστρατοπεδευμένου τρεῖς ὥρας μακρὰν τῆς Παραμυθίας, τὸν κατετρόπωσαν, φονεύοντες, ζωγρεῦντες καὶ λαφυραγωγοῦντες αὐτὸν, καὶ, τὸ περίεργον, μηδένα στρατιώτην ἀπολέσαντες, ἐπανέκαμψαν τροπαιοῦχοι εἰς τὸ Σοῦλι.

Πλὴν ὁ τοιοῦτος τῶν Σουλιωτῶν θρίαμβος δὲν ἐπήρκεσε διὰ παντὸς νὰ σώσῃ τὸν ἀτυχῆ, πλὴν γενναῖον Ἰσλαμπέην ἀπὸ τὴν λύσσαν τυράννου, ὡς θέλομεν ἰδεῖ εἰς τὰ περὶ Ἀλῆ.

Ἰδόντες οἱ Σουλιῶται ἑαυτοὺς μετ' οὐ πολὺ μεμονωμένους καὶ παρὰ πάντων τῶν συμμάχων ἐγκαταλελειμμένους περιωρίσθησαν ἐντὸς τῶν ὁρίων των, ὑπερασπίζοντες μόνοι καὶ μόνην τὴν πατρίδα των καὶ τὴν ἀνεξαρτησίαν κατὰ τοῦ

ἀκαταδαμάθτου ἐχθροῦ, καὶ μὴ δίδοντες πλέον προσοχὴν οὔτε εἰς τὰς ἀπειλὰς αὐτοῦ, οὔτε εἰς τὰς ὑποσχέσεις τῶν ἄλλων· διδαχθέντες ἤδη ἀρκετὰ ὑπὸ τῆς πείρας.

Ἀκαμπτον τὴν Σουλιωτικὴν ἐπιμονὴν καὶ μετὰ τὴν ἀπομόνωσιν ἰδὼν ὁ Ἀλῆς, ἠθέλησε καὶ πάλιν, διὰ τελευταίαν φορὰν, νὰ δοκιμάσῃ, τὸ φίλτρον τῶν Σουλιωτῶν, εἰ καὶ πολλὰ εἶχε δείγματα τῆς ὑπὲρ πατρίδος αὐταπαρνήσεως αὐτῶν, καὶ τὴν δολιότητα διὰ μέσου φίλου τινὸς τῶν Σουλιωτῶν.

Διαλύσας τὴν συμμαχίαν καὶ τοὺς παρὰ τοῖς συμμάχοις ἐν Δελβίνῳ (ὅπερ ἐκυρίευσε διὰ προδοσίας) Σουλιώτας ὁμήρους, ἐξ τὸν ἀριθμὸν, συλλαβὼν αὐθωρεὶ ἀπεκεφάλισε τοὺς τέσσαρας ἐξ αὐτῶν, δύο δὲ, τὸν Γεώργιον Τσαβέλλαν, ἀδελφὸν τοῦ Φώτου, καὶ τὸν υἱὸν τοῦ Δήμου Δράκου Γεώργιον ἔρριψεν εἰς τὰς φυλακὰς τῶν Ἰωαννίνων, ἐν αἷς προϋπῆρχον καὶ εἰκοσιτρεῖς ἄλλοι Σουλιῶται, ἐλπίζων διὰ τῆς διατηρήσεως τῆς ζωῆς δύο τῶν ἐπισημοτέρων Σουλιωτῶν ἵνα κάμψῃ τὴν ἐπιμονὴν δύο τῶν σημαντικωτέρων τοῦ Σουλίου ὁπλαρχηγῶν, τοῦ Φώτου Τσαβέλλα καὶ τοῦ Δήμου Δράκου· πρὸς δὲ διέταξε μυστικῶς τὸν φίλον τῶν Σουλιωτῶν Χασὰν Τσαπάρην νὰ μεσιτεύσῃ ὑπὲρ τῶν ὁμήρων παρ' αὐτῷ, ὑποσχόμενος νὰ φέρῃ τοὺς Σουλιώτας εἰς μετάνοιαν ὅπως παραδώσωσι τῷ Ἀλῇ τὸ Σοῦλι.

Τὴν αἰσχρὰν καὶ ἐγενῆ ταύτην μηχανορραφίαν τῶν Ἀλβανῶν μαθόντες οἱ Σουλιῶται ἠγανάκτησαν κατὰ τοῦ φίλου των, καὶ πρὸ πάντων οἱ δύο ὁπλαρχηγοὶ Φῶτος καὶ Δράκος, οἵτινες καὶ ἔγραψαν ἀμέσως εἰς τὸν Χασὰν Τσαπάρην τὴν ἀκόλουθον ἐπιστολήν.

Πρὸς ἐσένα Χασὰν Ἀγὰ Τσαπάρη

σὲ χαιρετοῦμεν.

Ἐμάθαμεν ποῦ μεσιτούεις διὰ τοὺς συμπολίτας μας εἰς τὸν Βεζύρην διὰ τὸ καλόν μας· ἡμεῖς δὲν σοῦ γνωρίζομεν καμμιὰ καλοσύνη δι' αὐτὸ, γιατὶ τὸ ἀπεικάσαμαν ἀπὸ ποῦ ἔρχεται αὐτὴ ἡ καλωσύνη σου, ἀπ' ταῖς πανουργίαις τοῦ Ἀφέντη σου· καὶ ἐπειδὴ ἡμεῖς αὐτοὺς τοὺς ἀδελφούς μας ποῦ ἔχετε αὐτοῦ μὲ ἀπάτην καὶ προδοσία, τοὺς ἐγράψαμεν μὲ τοὺς ἀποθαμμένους, γιὰ αὐτὸ ἡ ἀφεντιά σου νὰ μὴ ματαιοκοπιάζῃς, καὶ γιατὶ δὲν εἶσαι πλιὰ φίλος μας, γιατὶ δὲν ἐφύλαξες ὅσα ἐσυμφωνήσαμεν μὲ τὸν πατέρα σου, ὄντας τὸν πιάσαμε ζωντανὸν καὶ ἐσένα καὶ τοὺς ἄλλους, ἡμεῖς τὰ χρατήσαμεν καὶ τὰ χρατοῦμεν, καὶ σὲ λέγομεν ὡς καλοὶ ὡς καθὼς εἴμασθε ἄλλη φορὰ καὶ καλοὶ γείτονοι ποῦ 'μεθα, νὰ κυττάξῃς καλὰ, γιατὶ ἂν μεταπέσῃς 'ς τὰ χέρια μας ἡ παμπεσιά σου (ἡ ἀπιστία) μοναχὰ θὰ μᾶς ἐρμηνέψῃ τὶ ἀξίζει νὰ σοῦ κάνωμεν.

Ἀπὸ τὸ Σοῦλι 17 ἀπριλίου 1802.

Φῶτος Τσαβέλλας.
Δῆμος Δράκος.
κι' ὅλοι οἱ Σουλιῶται.

Ὅτι οἱ Σουλιῶται ἐθεώρουν τεθνεῶτας τοὺς ὑπὸ τοὺς δυνυχας τοῦ τυράννου ἀδελφούς των μαρτυρεῖ τὸ ἀκόλουθον δημοτικὸν ᾆσμα.

Σύγνεφον μαῦρον σκέπαζε τὸ Σοῦλι καὶ τὴν Κιάφαν,
Ὁλημεροῦλα ἔβρεχε, ὁλονυχτὶς χιονίζει.
Κι' ἀπ' τὸ Συστράνι πρόβαινεν ἕνας λιγνὸς λεβέντης.
Ἀπὸ τά Ἰάννινα πικρὰ, μαῦρα μαντάτα φέρει·
Τὰ παλλικάρια τὰ καλὰ συντροφοί τους τὰ χάνουν·
Ἀκοῦστε Φώτου τὰ παιδιὰ, τοῦ Δράκου παλλικάρια·
Τὸ Δέλβινο τὸ ἄπιστο πρόδωσε τὰ παιδιά μας.
Στ' Ἀλῆ πασσᾶ τὰ φέρανε, τὰ ἑξ ἀράδ ἀράδα.
Αὐτὸς τὰ τέσσερά 'σφαξε, τῶν δυὸ ζωὴν χαρίζει.
Τοῦ Δήμου Δράκου τοῦ υἱοῦ, καὶ τ' ἀδελφοῦ τοῦ Φώτου.
Κ' ἐκεῖνοι σὰν τὸ ἄκουσαν βαρὺ τοὺς κακοφάνη.
Δέσποτα τὸν πρωτοπαπᾶν, ἐφώναξαν κ' οἱ δύο·
Ψάλλ' ὅλων τὰ μνημόσυνα τῶν ἑξ παλλικαριῶν μας·
Τὰ δύο σὰν τὰ τέσσαρα, σφαγμένα τὰ μετροῦμεν·
Οὔτε ὁ τύρανος ζωὴν τῶν Σουλιωτῶν χαρίζει·
Οὔτε Σουλιώτης ζωντανὸς 'ς τὰ χέρια του λογᾶται.

Ἀποστείλαντες οἱ Σουλιῶται τὴν ἄνω εἰρημένην ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Χασὰν Τσαπάρην, διέταξαν ἀμέσως νὰ γίνῃ καὶ μνημόσυνον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου εἰς ἐπήκοον ἁπάντων περὶ ἀναπαύσεως τῆς ψυχῆς καὶ τῶν ζώντων ἐν τῇ φυλακῇ τοῦ τυράννου.

Συγχρόνως δὲ ὁ Φῶτος Τσαβέλλας καὶ ὁ Δῆμος Δράκος ἐγερθέντες μετὰ τὸ μνημόσυνον ἐν τῷ μέσῳ τοῦ πλήθους, ἐξεφώνησαν τοὺς ἑπομένους θερμοτάτους λόγους πρὸς τοὺς συμπολίτας αὐτῶν :

« Ἐσεῖς ἀδέλφια, μικροὶ καὶ μεμάλοι, πάρετε τὰ ὅρματα καὶ ἂς τρέ
» ξωμεν ὅλοι μαζὺ μὲ μιὰ ψυχὴ γιὰ ἀκδίκησιν τῶν ἀθώων ἀδελφῶν μας
» ὅπου ἐθυσιάσθηκαν γιὰ τὴν πατρίδα, καὶ τὰ κορμιά των ἀκέφαλα εἶνε
» ἐξαπλωμένα 'ς ταῖς στράταις τῶν Ἰωαννίνων καὶ εἰς τὴν αἱματωμένην
» αὐλὴν τοῦ τυράννου καὶ τὰ τρώγουν τὰ σκυλιά· αἱ ψυχαί των ὅμως
» στέκονται ἀπὸ πάνω μας καὶ χαρτεροῦν ἀπὸ μᾶς γιὰ νὰ τὰς εὐχαρι-
» στήσωμεν καὶ ἔτζη νὰ πάνε εὐχαριστημέναι 'ς τὸν παράδεισόν· λοιπὸν ἂς
» κάνωμεν τὸ χρέος μας ἂν ἤμαστε ἀδέλφια αὐτῶν».

Οἱ ἐνθουσιώδεις καὶ συνάμα φιλέκδικοι οὗτοι λόγοι τῶν δύο ἐπισημοτέρων ἀρχηγῶν τοῦ Σουλίου ἐπεφλόγησαν τὰς καρδίας ἁπάντων καὶ αὐτὰς τῶν γυναικῶν, καὶ ἠρέθισαν τὸν φύσει φιλέκδικον χαρακτῆρα τῶν Σουλιωτῶν εἰς τρόπον, ὥστε ἐν τῷ ἅμα ἁπαξάπαντες ἄνδρες καὶ γυναῖκες, δράξαντες τὰ ὅπλα καὶ ὁρκισθέντες νὰ μὴν καταθέσωσιν αὐτὰ πρὶν ἐκδικήσωσι τὸν θάνατον τῶν συμπολιτῶν των, ἐφώρμησαν λυσσῶντες κατὰ τῶν ἐν τοῖς Πύργοις κεκλεισμένων ἐχθρῶν, θύοντες καὶ ἀπολύοντες διὰ πυρὸς καὶ μαχαίρας καὶ πολλοὺς κακὴν κακῶς ἐξώσαντες καὶ ἀποδιώξαντες.

Ἐν ταύτῃ τῇ μανιώδη μάχῃ ἐφονεύθησαν ἐκ μὲν τῶν Ἀλῃπασαδητῶν ἑκατὸν ἑπτὰ, ἐκτὸς τῶν τραυματισθέντων, ἐκ δὲ τῶν Σουλιωτῶν ἔπεσον τρεῖς νεκροὶ καὶ ἑπτὰ τραυματισθέντες.

Παρόμιαι τῆς προηγουμένης ἐπιθέσεις μανιώδεις τῶν Σουλιωτῶν πολλάκις ἐπανελήφθησαν, ὥστε καὶ οἱ μείναντες πιστοὶ ἐν τοῖς πύργοις ἐχθροὶ ἠναγκάσθησαν ἐπὶ τέλους νὰ λιποταχτήσωσιν οἱ πλειότεροι.

Μαθὼν ὁ Ἀλῆς τὰς ἐπανειλημμένας τῶν Σουλιωτῶν κατὰ τῶν πύργων ἐφορμήσεις, καὶ τὴν φθορὰν, ἣν ἐπήνεγκον οὗτοι εἰς τὸν στρατὸν καὶ τὴν γενναίαν ὑπὲρ πατρίδος καὶ ἐλευθερίας αὐταπάρνησιν τῶν ὀρεινῶν, δηλαδὴ τὸ μνημόσυ-

νον ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῶν ψυχῶν τῶν ἐν ταῖς φυλακαῖς ζώντων ὡς τεθνεώτων, ἐξεμάνη.

Ἀφ' οὗ ἡ δύναμις τῶν ὅπλων δὲν ἴσχυεν, ἀφοῦ ραδιουργιαι καὶ δολιότητες δὲν ἐπέτυχον, ἀφ' οὗ ὁ χρυσὸς καὶ ἡ θρησκεία δὲν ἐτελεσφόρησαν, ἀφ' οὗ τέλος πᾶν ἀθέμιτον, κακοῦργον, ἄνανδρον καὶ δόλιον ἐναυάγησεν, εἰς τοὺς ἐπημμένους βράχους τοῦ Σουλίου, ἠθέλησε καὶ πάλιν ὁ Ἀλῆς νὰ δοκιμάσῃ τὴν δύναμιν τῶν ὅπλων, μὴ βλέπων ἄλλοῦ καταφύγιον πρὸς διεκπεραίωσιν τῶν σκοπῶν αὐτοῦ κατὰ τοῦ Σουλίου, τὸ ὁποῖον παρίστατο πάντοτε ἐνώπιόν του ὡς ἀπειλητικὸν φάντασμα.

«Δὲν εἶνε ἀσφαλὴς ἡ κυριαρχία μου» ἔλεγε τοῖς ὑπουργοῖς του, ὁσάκις οὗτοι τὸν προέτρεπον νὰ παραιτηθῇ τῶν κατὰ τοῦ Σουλίου πολέμων «ἐν ὅσῳ οἱ Σουλιῶται εἰσὶν ἀνεξάρ» τητοι, δὲν θὰ φθάσω ἐκεῖ, ὅπου σκοπεύω, ἂν πρῶτον δὲν » κυριεύσω τὸ Σοῦλι καὶ καταστρέψω τοὺς Σουλιώτας».

Ἤνοιξε λοιπὸν τὰ ταμεῖα του καὶ ἤρχισεν ἵνα στρατολογῇ νέα καὶ πολυανθρωπότερα στρατεύματα, προσφέρων τοῖς τε ἀρχηγοῖς καὶ στρατιώταις διπλάσιον μισθὸν, ὅπως ὑποκεντήσῃ τὴν προθυμίαν τῶν Ἀλβανῶν, τῶν ὁποίων ἐλατήριον εἶνε ὁ χρυσός.

Στρατολογήσας, δὲ καθ' ὅλην τὴν Ἤπειρον καὶ Ἀλβανίαν πολυάριθμον τῷ ὄντι καὶ ἀξιόμαχον στρατὸν, καὶ συναθροίσας αὐτὸν ἐν Ἰωαννίνοις. ἡτοιμάζετο νὰ ἐφορμήσῃ ἐξ ἀπροόπτου παντρατιᾷ κατὰ τῶν μεμονωμένων ἐχθρῶν του.

Ἀλλ' ἀπροσδόκητος διαταγὴ τῆς Ὑψηλῆς Πύλης ἀπησχόλησεν ἀλλοῦ διά τινα καιρὸν τὸν πολυάριθμον στρατὸν τοῦ Ἀλῆ κατὰ θείαν οἰκονομίαν.

Διαταχθεὶς καὶ οὗτος ὑπὸ τοῦ Διβανίου νὰ ἐκστρατεύσῃ εἰς Ἀδριανούπολιν κατὰ τοῦ ἀποστατήσαντος κατὰ τῆς Πύλης Τσορτσὶμ-Πασσᾶ σατράπου τῆς εἰρημένης πόλεως, ἀπεποιήθη μὲν διὰ λόγους, οὓς εἰς τὰ περὶ Ἀλῆ θέλομεν ἐκθέσει, ἵνα ἐκστρατεύσῃ ὁ ἴδιος, ἀπέστειλεν ὅμως ἐξ ἀνάγκης τὸν ἕτοιμον ἵνα εἰσελάσῃ εἰς τὰ Σουλιωτικὰ ὄρια στρατὸν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ υἱοῦ του Μουχτὰρ Πασσᾶ, καὶ οὕτως ἀνεβλήθη ἡ κατὰ τοῦ Σουλίου ἐκστρατεία.

Κατὰ τὴν ἔπουσίαν τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοῦ οἱ Σουλιῶται, πεποιθότες ὅτι ἀνεβλήθη μόνον, ἀλλὰ δὲν παρητήθη ἡ κατ' αὐτῶν ἐκστρατεία, ἐνησχολήθησαν, ὅσον τὰ μέσα καὶ αἱ περιστάσεις τοῖς ἐπέτρεπον, εἰς ἀνέγερσιν φρουρίων, εἰς ὀχύρωσιν προμαχώνων, καὶ εἰς προμήθειαν πολεμοφοδίων καὶ ζωοτροφιῶν, ὧν ἡ εὕρεσις εἶχε καταστῇ δυσκολωτάτη ὡς ἐκ τῆς κατ' ἐκεῖνα τὰ μέρη ἐπικρατούσης τότε σιτοδείας.

Ἀλλ' ὅτε μετ' οὐ πολὺ ἐπέστρεψεν ὁ στρατὸς ἐξ Ἀνδριανουπόλεως, ὁ νουνεχὴς Ἀλῆς, φρονίμως σκεφθείς, δὲν ἀπέστειλεν αὐτὸν ἀμέσως κατὰ τοῦ Σουλίου, ὡς προαπεφάσισεν· ἐπεθύμει νὰ δράξῃ εὐλογοφανῆ καὶ εἰς τὰ ὄμματα τῆς Πύλης δικαιολογημένην αἰτίαν, ὅπως ἐπιπέσῃ κατὰ τοῦ Σουλίου, καθόσον ἡ Πύλη πρό τινος καιροῦ καὶ ἐκ τῆς προσφάτου ἀποποιήσεως τοῦ νὰ ἐκστρατεύσῃ ὁ ἴδιος κατὰ τοῦ Τσορτζὶμ Πασᾶ εἶχε συλλάβει δικαίας ὑπονοίας, περὶ τῶν καταχτητικῶν σκοπῶν τοῦ Ἀλῆ, διὸ καὶ δὲν ἐπεθύμει ἄνευ ἰσχυρῶν λόγων τὴν ἐξόντωσιν τῶν Σουλιωτῶν, οἵτινες ἀνεχαΐτιζον, οὕτως εἰπεῖν, τὴν καταχτητικὴν προοδον τοῦ φιλοδόξου Πασᾶ.

Τὴν τοιαύτην εὐλογοφανῆ καὶ εἰς τὰ ὄμματα τῆς Πύλης αἰτίαν ἐπαρουσίασε τῷ Ἀλῇ ἡ ἐξῆς περίστασις.

Οἱ Σουλιῶται, ὄντες ἀνέκαθεν ἐνδεεῖς καὶ ἄνευ ἐθνικοῦ ταμείου, ἐστεροῦντο, πρό τινος καιροῦ ἐκτὸς τῶν ζωοτροφιῶν ἕνεκα τῆς εἰς τὰ παρακείμενα τῷ Σοῦλι χωρία ἐνσκηψάσης σιτοδείας, ἀλλὰ καὶ πολεμοφοδίων.

Ὅθεν ἔστρεψαν ἱκετικὸν βλέμμα πρὸς τὴν φιλάνθρωπον καὶ πολυιύσπλαχνον, τὴν ἀκάματον ἀρωγὸν τῆς ὑπὲρ ἐλευθερίας πασχούσης καὶ γενναίως ἀγωνιζομένης ἀνθρωπότητος, Γαλλίαν.

Ἔπεμψαν κατὰ τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1802 τὸν ἀκούραστον καὶ γενναῖον πατριώτην, τὸν τὰ μέγιστα μοχθήσαντα καὶ συντελέσαντα ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν ὁμογενῶν καὶ ὁμοθρήσκων αὐτοῦ ἀδελφῶν, τὸν Χρηστόφορον Περραιβὸν, εἰς Παρισίους, ἐποδιάσαντες αὐτὸν μὲ ἱκετικὴν ἀναφορὰν πρὸς τὸν τότε ὑπατεύοντα Ναπολεόντα, καὶ συστήσαντες τὴν ἀσφαλῆ διαβίβασιν αὐτῆς εἰς τὸν ζῆλον τοῦ ἀοιδίμου καὶ φιλοπάτριδος Κοραῆ.

Ὁ δὲ ἑκάστοτε πρόθυμος καὶ ἀκάματος, προκειμένου περὶ συναρωγῆς καὶ ἀντιλήψεως τῶν δεινοπαθούντων ὁμοθρήσκων καὶ ὁμογενῶν του, ἀδελφῶν, σοφὸς Κοραῆς, εὑρισκόμενος τότε ἐν Παρισίοις καὶ τοῦ ἀνωτάτου τῆς Γαλλίας ἄρχοντος χαίρων τὴν εὔνοιαν διεβίβασεν ἀμέσως καὶ ἀσφαλῶς τὴν ἀναφορὰν τῶν Σουλιωτῶν πρὸς τὸν Ναπολέοντα, ἱκετεύσας αὐτὸν, ἵνα συνδράμῃ τοὺς γενναίους ὀρεινούς.

Ἀσμένως ὁ μέγας τῆς Γαλλίας καὶ τοῦ αἰῶνος μας ἀνὴρ ἐδέχθη τὰς αἰτήσεις τῶν Σουλιωτῶν καὶ ἀμέσως διέταξεν ἵν' ἀποσταλῇ ἐκ Μασσαλίας φρεγάδα γαλλικὴ πλήρης πολεμο-

φοδίων εἰς Πάργαν καὶ ἐντεῦθεν εἰς τὸ πολυπαθὲς Σοῦλι, ὅπου καὶ ἔφθασε περὶ τὰ τέλη τοῦ Μαΐου.

Τὴν εἰς Πύργον εἴσπλευσιν τῆς γαλλικῆς φρεγάδας, κομιζούσης πολεμοφόδια τοῖς Σουλιώταις, ὡς ἀφορμὴν λαβὼν ὁ Ἀλῆς, ἔσπευσε μετὰ χαρᾶς ἵνα τὴν ἀναγγείλῃ εἰς τὸ Διβάνιον, χαρακτηρίσας αὐτὴν ὡς συμμαχίαν τῶν Σουλιωτῶν μετὰ τῶν τότε ἐν πολέμῳ μὲ τὴν Τουρκίαν Γάλλων, καὶ προτρίψας τὴν Πύλην ἵνα προλάβῃ τὴν τοιαύτην συμμαχίαν καταστρέφουσα ἀνυπερθέτως τὴν ὀρεινὴν φωλεάν, ἥτις ἀνεξάρτητος οὖσα καὶ ἐφοδιαζομένη ὑπὸ τῆς Γαλλίας διὰ πολεμοφοδίων, ἦτο κίνδυνος μήπως χρησιμεύσῃ εἰς τὸ μέλλον ὡς ὁρμητήριον ἁπάντων τῶν ἐχθρῶν τῆς Τουρκίας

Ὑπὸ τοιούτων δολίων πληροφοριῶν καὶ παραινέσεων διαπαιδαγωγηθεῖσα ἡ Πύλη, διέταξεν ἀμέτως ἀπερισκέπτως καὶ ἀνεξετάστως τὸν ἄνδρα, οὗτινος ὑπώπτευε τοὺς κατακτητικοὺς σκοποὺς, νὰ ἐπιπέσῃ κατ' ἐκείνων, τῶν ὁποίων ἡ ὕπαρξις ἐν τοῖς ὄρεσι ἰσορρόπει τὴν πλάστιγγα, καὶ ἐπέτρεψεν αὐτῷ ἵνα στρατολογήσῃ ὅσον στρατὸν ἔκρινεν ἀναγκαῖον καὶ πειθαναγκάσῃ δι' αὐτοκρατορικοῦ διατάγματος (ὅπερ προὐκάλεσεν ὁ ἴδιος Ἀλῆς) ἅπαντας τοὺς μεγιστάνας τῆς τε Ἠπείρου καὶ Ἀλβανίας ἵνα συνεκστρατεύσωσι μετ' αὐτοῦ καὶ ὑπὸ τὴν ἀρχιστρατηγίαν του.

Τοιαύτην διαταγὴν λαβὼν ὁ Ἀλῆς ἐνεπλήσθη χαρᾶς καὶ μὲ ἄκραν ταχύτητα ἐπολαπλασίασε τὸν ἕτοιμον ἤδη ὄντα ἐν Ἰωαννίνοις στρατὸν, διεγείρας, τὸν φανατισμὸν αὐτοῦ καὶ παραστήσας εἰς τοὺς Ὀθωμανοὺς ὅτι οἱ Γάλλοι προπέμψαντες τὰ πολεμοφόδια των εἰς τοὺς ἀπίστους Σουλιώτας, μέλλουσι μετ' οὐ πολὺ καὶ οἱ ἴδιοι ἵν' ἀποβιβασθῶσιν εἰς τὴν

Ἤπειρον καὶ ἐπιτεθῶσι κατὰ τῆς Τουρκίας, ἔχοντες εἰς τὴν ἐπιχείρησιν ταύτην συμμάχους καὶ τοὺς Σουλιώτας. Τὸ εὐφυὲς τοῦτο τοῦ Ἀλῆ ἐπιχείρημα ἤρκει νὰ καταστήσῃ τοὺς Σουλιώτας ἀξίους παντελοῦς, καταστροφῆς εἰς τὰ ὄμματα καὶ αὐτῶν τῶν φίλων των Ὀθωμανῶν καὶ νὰ διεγείρῃ τὴν λύσσαν των κατὰ τῆς ὀρεινῆς ἐκείνης Χριστιανικῆς κοινότητος. Μὲ τοιοῦτον ἄγριον φανατισμὸν ἐξεστράτευσαν κατὰ τοῦ Σουλίου ὑπὲρ τοὺς δεκαοκτακισχιλίους Ὀθωμανοὺς τὸν Ἰούνιον τοῦ 1802 ὑπὸ τὴν ἀρχιστρατηγίαν τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀλῆ Βελῆ Πασσᾶ καὶ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν πολλῶν ἐμπείρων καὶ σημαντικῶν ἀρχηγῶν καὶ μεγιστάνων τῆς τε Ἠπείρου καὶ Ἀλβανίας.

SISMANOGLIO MEGARO

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'.

Τρίτη κατὰ τοῦ Σουλίου ἐκστρατεία τοῦ Ἀλῆ Πασσᾶ, ἀρχιστρατηγοῦντος τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Βελῆ Πασσᾶ.— Ἡ ἔλλειψις ζωοτροφιῶν εἰς τὸ Σούλι.— Ἡ εἰς Πάργαν μετάβασις τῶν Σουλιωτῶν καὶ Σουλιωτίδων εἰς ἀναζήτησιν ζωοτροφιῶν.— Αἱ περὶ εἰρήνης προτάσεις τοῦ ἐχθροῦ.— Ἡ ἐκ τῆς πατρίδος ἔξοδος τοῦ Φώτου Τζαβέλλα.

Ὁ τρομερὸς διὰ τὸ πλῆθος καὶ ἔτι τρομερώτερος διὰ τὸν φανατισμὸν ἐχθρικὸς στρατὸς εἰσῆλασε τὴν 27 Ἰουνίου τοῦ 1802 εἰς τὰ σύνορα τοῦ Σουλίου μὲ ἀμετάτρεπτον ἀπόφασιν ἵνα καταστρέψῃ τοὺς κατοίκους αὐτοῦ καὶ αὐτὸ, εἰ δυνατὸν, κατεδαφίσῃ.

Ἀλλ' εἰ ἀσυνήθιστοι νὰ ἀταριθμῶσι τὸν ἐχθρὸν Σουλιῶται, εἰ καὶ ὀλίγιστοι καὶ στερημένοι τῶν ἀναγκαίων, οὐδόλως ἐπτοήθησαν ἀπὸ τὸ σμῆνος τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοῦ,

Μαθόντες τὴν πρὸς τὰ σύνορά των προσπέλασιν τοῦ ἐχθροῦ, ἔδραξαν τὰ ὅπλα, καὶ ἐξελθόντες εἰς συνάντησιν αὐτοῦ ἀντεπαρετάχθησαν ἀδαῶς ὁλίγοι πρὸς πολλαπλασίους.

Ὁπλαρχηγοὶ καὶ στρατιῶται, ἄνδρες καὶ γυναῖκες, παῖδες καὶ γέροντες, μετὰ σεβασμοῦ ἀκούοντες τὰς πατριωτικὰς συμβουλὰς καὶ ἐμπνεόμενοι ὑπὸ τῶν προτροπῶν τοῦ ἀνδρείου Ἱερομονάχου Σαμουήλ, ἐνθαρρύνοντος τοὺς συμπολίτας του

διά τε τοῦ Σταυροῦ καὶ τῆς ρομφαίας καὶ προπορευομένου εἰς τὰς κατὰ τῶν ἐχθρῶν μάχας, ἔδειξαν θερμότατον ζῆλον καὶ ἀπαραδειγμάτιστον ἅμιλλαν εἰς τὸν ὑπὲρ τῶν ὅλων τοῦτον ἀγῶνα.

Ἕκαστος Σουλιώτης, θεωρῶν τὸν ἐχθρὸν τῆς πατρίδος του καὶ ὡς προσωπικόν του ἐχθρόν, διενοεῖτο πῶς ἠδύνατο ἐφευρίσκων μέσα καταλληλα καὶ εὐφυῆ στρατηγήματα πρὸς βλάβην αὐτοῦ, ἵνα πρῶτος καὶ ὑπὲρ πάντα ἄλλον ὠφελήσῃ τὴν πατρίδα του, καὶ δοξάσῃ ἑαυτόν.

Μάχης δὲ συγκροτηθείσης, ἀντέκρουσαν οἱ Σουλιῶται ἀνδρείως τὰ στίφη τῶν ἐχθρῶν καὶ πολλὴν βλάβην ἐπήνεγκον αὐτοῖς, ὥστε περιώρισαν αὐτοὺς εἰς ἄμυναν μόνον, ἐπελθόντας μὲ σκοπὸν ἀποτελεσματικῆς ἐπιθέσεως.

Ἀλλ' ὁ τρομερώτερος τῶν Σουλιωτῶν ἐχθρὸς δὲν ἦτο ὁ εἰσελάσας εἰς τὰ βριά των, τὸν ὁποῖον συνείθησε πλέον νὰ περιφρονῇ ἡ ἀκατάσχετός των ἀνδρεία, ἀλλ' ἄλλος πολὺ ἐπικινδυνότερος, καθ' ὅσον κατ' αὐτοῦ δὲν ἠδύνατο νὰ ἰσχύσῃ οὐδὲν ἀνθρώπινον μέτον.

Ἂν ἔλειπεν οὗτος καὶ μόνος ὁ ἀνηλεὴς ἐχθρός, βεβαίως οἱ Σουλιῶται δὲν ἐφοβοῦντο τὸ πλῆθος καὶ τὰ μέσα τῶν ἐναντίων, οὔτε τὸν ἔνδοξον ἐν τῇ μάχῃ θάνατον, οὔτε τοὺς κόπους τῆς ἡμέρας, οὔτε τὰς βαρείας τῆς νυκτὸς ἀγρυπνίας, οὔτε τὸν καύσωνα τοῦ θέρους, οὔτε τὸ ψῦχος τοῦ χειμῶνος.

Ἡ πεῖνα! ναί! ἡ πεῖνα, ἡ ἀκαταδάμαστος αὕτη μάστιξ τῆς ἀνδρείας καὶ τῆς γενναιότητος, πρὸ πολλοῦ σιωπηλῶς ἠπείλει τοὺς ὑπερηράνους τοῦ Σουλίου βράχους. Ἀλλ' ἤδη ὀξυτέρους ἐδείκνυεν αὐτῆς τοὺς ὀδόντας.

Καταμαστιζόμενοι οἱ γενναῖοι Σουλιῶται ὑπὸ τοῦ τοι-

οὐτου ἀνηλεοῦς καὶ ἀκαταβλήτου ὑπὸ τῆς ἀνδρείας καὶ τόλμης ἐχθροῦ, ἀπέστειλεν εἰς τὴν Ἑπτάννησον τὰς γραίας, τοὺς γέροντας, τοὺς ἀνηλίκους παῖδας καὶ τοὺς ἀπομάχους, ἵνα τρέφωνται καὶ περιθάλπονται ἀπὸ τὴν ἐλεημοσύνην τῶν ὁμογενῶν καὶ ὁμοθρήσκων ἀδελφῶν Ἑπτανησίων.

Πλὴν ἡ τοιαύτη οἰκονομία δὲν ἐθεράπευσε διὰ πολὺν καιρὸν τὰς ἀπολύτους ἀνάγκας τῶν ὑπολοίπων πολεμιστῶν τε καὶ μή· αἱ δὲ ἐκδρομαὶ, οὐχὶ μόνον ἐπικίνδυνοι ἀπέβαινον, ἐπελθόντος πολυαρίθμου ἐχθρικοῦ στρατοῦ, ἀλλὰ καὶ ἀνωφελεῖς ἤδη ἐπικρατούσης σιτοδείας εἰς τὰ παρακείμενα τῷ Σουλίῳ χωρία.

Πρὸς ἐπικύρωσιν τοῦ «ἀνάγκη τέχνας ἐξεργάζεται» σημειώσεως ἄξιον εἶνε τὸ ἀκόλουθον εὐφυέστατον τῷ ὄντι τέχνασμα τῶν Σουλιωτῶν.

Γιάννης τις, Στρυβιώτης καλούμενος ἰδὼν τὴν μητέρα του ἀποθνήσκουσαν τῆς πείνης καὶ τοὺς συμπολίτας του λιμώττοντας, ἀπεφάσισε, δι' οὗτινος δήποτε δυνηθῇ μέσου, ἵνα προμηθευθῇ ὅσην ἠδύνατο τροφὴν, ἁρπάζων αὐτὴν ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς καὶ μὲ κίνδυνον τῆς ζωῆς του.

Καθήμενος λοιπὸν μίαν τῶν ἡμερῶν ἐπί τινος βράχου καὶ διαλογιζόμενος τὸν τρόπῳ ἤθελε πορισθῇ, ἣν ὑπεσχέθη ἐν τῇ γενναίᾳ αὐτοῦ ἀπορᾶσει τροφὴν, αἴφνης εἶδεν ἀπέναντί του εἰς τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον βοσκοὺς βόσκοντας ἐν ταῖς πεδιάσι καὶ τοῖς πέριξ λοφίσκοις πολλοὺς βόας, αἶγας καὶ πρόβατα, χρησιμευοντα εἰς τροφὴν τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοῦ.

Ταῦτα τὰ κτήνη ἰδὼν ἐκ τοῦ βράχου ὁ Γιάννης ἐσκέφθη ἵνα ἀφαιρέσῃ αὐτὰ ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς.

Πρὸς εὐόδωσιν δὲ τοῦ σκοποῦ τούτου συνέλαβε τὴν ἑξῆς ἰδέαν.

Ἐνδυθεὶς κάππαν ἀπὸ μαλὶ χρώματος καταλλήλου πρὸς τὸν σκοπὸν καὶ ἀνακατευθεὶς ἐπιδεξίως περὶ λύχνων ἀφὰς, καθ' ἣν στιγμὴν κλείονται τὰ ποίμνια, μετὰ τῶν βοῶν (προσέχων πάντοτε νὰ εὑρισκέται ἐν τῷ μέσῳ τούτων ὡς μὴ πτοουμένων εὐκόλως καὶ προφυλαττόντων αὐτὸν ἀπὸ τὰ δόμματα τῶν ποιμένων Ὀθωμανῶν ἕνεκα τοῦ ὕψους τοῦ ἀναστήματος) περιεπάτει καὶ ὁ Γιάννης ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν πάντοτε τετραποδιστὶ, μέχρις οὗ εἰσῆλθε καὶ οὗτος μετὰ τῶν κτηνῶν εἰς τὸ κατώγειον πύργου τινὸς. ἐν ᾧ διῃτῶντο πολλοὶ στρατιῶται Τοῦρκοι.

Μανδρίσαντες οἱ βοσκοὶ τὰ κτήνη εἰς τὸ κατώγαιον καὶ τὴν θύραν κλειδώσαντες ἔξωθεν ἀπεσύρθησαν.

Μεσούσης δὲ νυκτὸς, τείνει τὸ οὖς ὁ Γιάννης, ἄκρα σιωπὴ ἐβασίλευεν ἐν τῷ πύργῳ.

Οἱ ἐχθροὶ ἐκοιμῶντο βαθέως!

Ὅθεν ἀνοίγει ἡσύχως ὁ Γιάννης τὴν θύραν τοῦ κατωγαίου καὶ ἐλαύνει ἅπαντας τοὺς βόας ἑξήκοντα τὸν ἀριθμὸν πρὸς τοὺς συντρόφους του, οἵτινες κατὰ προηγουμένην μετὰ τοῦ Γιάννη συνενόησιν ἑξήκοντα τὸν ἀριθμὸν ἐπερίμενον τοῦτον εἰς ἀπόστασίν τινα τοῦ πύργου.

Ἐν ᾧ δὲ ἐπροχώρει ὁ αὐτοσχέδιος ποιμὴν, αἴφνης ἠκούσθησαν κατ' αὐτοῦ πυροβολισμοὶ ἐκ τοῦ πύργου

Οἱ ἐχθροὶ εἰδοποιηθέντες ὑπό τινος στρατιώτου αὐτῶν, ἔξω εὑρεθέντος καθ' ἣν στιγμὴν ἤλαυνεν ὁ Γιάννης τοὺς βόας, ἔδραξαν τὰ ὅπλα καὶ ἐπυροβόλουν εἰς τὸν ἀέρα, ὄντος βαθυτάτου σκότους.

Οἱ τοῦ Γιάννη συμπολῖται, ἀκούσαντες τὸν πυροβολισμὸν ἔτρεξαν δρομαίως, νομίσαντες ὅτι ὁ συμπολίτης αὐτῶν

ἐκινδύνευεν, ἀλλὰ παρ' ἐλπίδα συνήντησαν αὐτὸν παρ' οὐδενὸς ἐχθροῦ διωκόμενον.

Οἱ ἐχθροὶ ἐνόησαν, ὅτι οἱ Σουλιῶται τοῖς ἀφῄρεσαν τὰ κτήνη, πλὴν δὲν ἐτόλμησαν νὰ ἐξέλθωσιν εἰς καταδίωξιν αὐτῶν, ὑποπτεύσαντες ἐνέδραν, καὶ φοβηθέντες μὴ πάθωσιν τὰ λογικὰ ζῶα χάριν τῶν ἀλόγων.

Οὕτω λοιπὸν ὁ δίπους βοῦς Γιάννης ἤλασε μετὰ τῶν συντρόφων του εἰς τὸ Σοῦλι ἀσφαλῶς καὶ ἀκινδύνως τοὺς τετράποδας βόας.

Τοιαῦτα καὶ παραπλήσια τούτων ἐπιχειρήματα δὲν ἠδύναντο ἐπὶ πολὺ νὰ θεραπεύσωσι τὰς ἀπολύτους πρὸς τὸ ζῆν ἀνάγκας χιλιάδων ψυχῶν, ἀφ' οὗ καὶ οἱ φλοιοὶ τῶν δένδρων καὶ τὰ ἄγρια τῆς γῆς χόρτα ἐξέλιπον.

Πολλοὶ ἀπέθνησκον τῆς πείνης! Τοιαῦτα τρομερὰ δεινὰ πάσχοντες οἱ πολυτλήμονες Σουλιῶται, ἀπεφάσισαν τολμηρὰν ἀπόφασιν.

Ἀπεφάσισαν ἢ νὰ πορισθῶσι τροφὰς ἢ ν' ἀποθάνωσι ἔνδοξον θάνατον εἰς τὰ παιδία τοῦ Ἄρεως, καὶ οὐχὶ λιμώττοντες ὡς κτήνη.

Ὅθεν πεντακόσιοι ἄνδρες καὶ ἑκατὸν ἑβδομήκοντα γυναῖκες ἔνοπλοι ἐπορεύθησαν διὰ νυκτὸς εἰς τὴν Πάργαν ν' ἀγοράσωσι τροφὰς καὶ ἄλλα εἴδη ἀπολύτως ἀναγκαῖα.

Οἱ δὲ ὁμόθρησκοι, ὁμογενεῖς καὶ μετ' οὐ πολὺ ὁμοιοπαθεῖς Πάργιοι ὑπεδέχθησαν τοὺς ρακενδύτας καὶ ἀνυποδύτους πλὴν γενναίους καὶ καρτερικοὺς Σουλιώτας μὲ ἀνοικτὰς ἀγκάλας, τοὺς ἐφιλοξένησαν, τοὺς περιέθαλψαν, τοὺς ἐπαρηγόρησαν, τοὺς ἐνεθάρρυναν καὶ, χορηγήσαντες αὐτοῖς τὰς ἀπολύτους ἀναγκαίας τροφὰς, ἄλλας μὲν δωρεὰν καὶ ἄλλας ἐπὶ

μετριωτάτῃ τιμῇ, μετὰ τέσσαρας ἡμέρας τοὺς ἐσυνόδευσαν ἐν μεγίστῃ κατανύξει μέχρι τῶν συνόρων τῆς Πάργας, εὐχόμενοι ὑπὲρ κατευοδώσεως αὐτῶν εἰς τὸ Σοῦλι.

Οἱ δὲ Σουλιῶται, ἀποχαιρετήσαντες μετ' εὐγνωμοσύνης τοὺς ἀδελφοὺς Παργίους, διεμοίρασαν ἀλλήλοις τά βάρη διὰ τὴν περαιτέρω πορείαν των ὡς ἑξῆς τετρακόσιοι ἐκ τῶν ἀνδρῶν ἐπῴμιζον ἕκαστος πεντήκοντα ὀκάδων βάρος, αἱ δὲ γυναῖκες ἑκάστη τριάκοντα ὀκάδων, καὶ τέλος οἱ ἑκατὸν ἄνδρες ἕκαστος εἴκοσι μόνον ὀκάδων βάρος, ὅπως οὗτοι, ἐχθρικῆς προσβολῆς γενομένης κατὰ τὴν πορείαν, ὦσιν ἐλεύθεροι καὶ ἐλαφροί, ἵνα διὰ τῶν ὅπλων ὑπερασπίσωσι τοὺς ἐπωμίζοντας πλειότερον βάρος καὶ ἐκ τούτου ἀνικάνους ἵνα ὑπερασπισθῶσιν. Οὕτω διαμοιράσαντες τὰ βάρη καὶ τὰς γυναῖκας καὶ τοὺς προβεβηκότας ἐν τῷ μέσῳ θέσαντες οἱ ἄνδρες, ἐπροχώρησαν πρὸς τὸ Σοῦλι, προπορευομένων τῶν ἑκατὸν ἐλαφρῶν.

Ἀπομακρυνθέντες δὲ τέσσαρας ὥρας τῆς Πάργας καὶ τρεῖς ὥρας τοῦ Σουλίου ἀπέχοντες, εἰδοποιήθησαν ὅτι παρεκεῖ ἐνέδρευον οἱ ἐχθροί.

Καὶ τῷ ὄντι! Μαθὼν ὁ Βελῆ Πασσᾶς τὴν εἰς Πάργαν μετάβασιν Σουλιωτῶν εἰς προμήθειαν ζωοτροφιῶν, ἀπέστειλεν ὑπὲρ τοὺς χιλίους Ἀλβανοὺς, ἵνα ἐνεδρεύσωσι τοὺς ἐκ Πάργας ἐπιστρέφοντας Σουλιώτας καὶ συλλάβωσιν αὐτοὺς ζῶντας μετὰ τῶν φορτίων των.

Ἀλλ' εὐτυχῶς ἐγκαίρως εἰδοποιηθέντες περὶ τῆς ἐνέδρας ταύτης οἱ ἐν τῷ Σοῦλι ὁπλαρχηγοὶ ἔπεμψαν αὐθωρεὶ εἰς βοήθειαν τῶν συμπολιτῶν των ἑκατὸν ἀνδρείους στρατιώτας ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ γενναίου Διαμάντη Μαλάμο··.

Ἐνῷ λοιπὸν οἱ ἐκ τοῦ Σουλίου καὶ οἱ ἐκ τῆς Πάργας ἡ-

σαν πλησίον τῆς ἐχθρικῆς ἐνέδρας, συνεννοηθέντες προηγουμένως, ἐπέπεσαν ἐξ ἀπροόπτου τόσον ὁρμητικῶς, οἱ μὲν κατὰ μέτωπον, οἱ δὲ κατὰ νῶτα κατὰ τῶν ἐνεδρευόντων Ἀλβανῶν, ὥστε ἐκπλαγέντες οὗτοι ὑπὸ τῆς ἀπροσδοκήτου ταύτης προσβολῆς καὶ ἐκλαβόντες αὐτὴν ὡς ἐκ μέρους ἄλλων καὶ οὐχὶ ἐκ μέρους τῶν ἐκ Πάργας Σουλιωτῶν γενομένην, ἔντρομοι ἐτράπησαν εἰς αἰσχρὰν φυγὴν ἀποβαλλόντες ἑπτὰ νεκροὺς, καὶ μὴ προφθάσαντες οὔτε ἅπαξ ἵνα ἐκκενώσωσι κατὰ τῶν ἐχθρῶν τὰ πυροβόλα των, τὰ ὁποῖα, οἱ πλεῖστοι, ἔφηταν πλήρη εἰς χεῖρας τῶν νικητῶν.

Οἱ δὲ Σουλιῶται, ἀποδιώξαντες τοὺς ἐχθροὺς καὶ τὰ ὅπλα αὐτῶν καὶ ἄλλα εἴδη λαφυραγωγήσαντες ἀνέβησαν ἀβλαβῶς μετὰ τῶν γυναικῶν εἰς τὸ Σοῦλι, φέροντες ζωὴν ἐκ Πάργας εἰς τοὺς ἀποθνήσκοντας τῆς πείνης συγγενεῖς καὶ φίλους.

Ἀναλαβόντες οἱ Σουλιῶται ἐκ τῆς αἰχμηρᾶς ἐκείνης καταστάσεως, ἐπανέλαβον ζωηροτέρας τὰς ἐπιθέσεις καὶ ἐκδρομάς των κατὰ τῶν ἐχθρῶν εἰς τρόπον, ὥστε οὐ μόνον περιώρισαν αὐτοὺς ἐντὸς τῶν πύργων, ἀλλὰ καὶ χαρακώματα ὀχυρὰ ἀνήγειρον πλησίον αὐτῶν, διαφιλονεικοῦντες βῆμα πρὸς βῆμα τὴν ἐξ αὐτῶν ἔξοδον τῶν ἐχθρῶν.

Σημειώσεως ἄξιον εἶνε τὸ ἑξῆς ἀνέκδοτον. Δύο σκοποὶ ἐκ τῶν ἀντιμαχομένων μερῶν ἠλθον νύκτα τινὰ ἐκ τῶν προμαχώνων των ἕκαστος εἰς συνομιλίαν μεταξύ των· ἐρωτᾷ πρῶτος ὁ Σουλιώτης τὸν ἐχθρὸν ὡς ἑξῆς:

— Πότε θὰ φύγῃς μωρὲ Σκιπετὰρ, (Ἀλβανὲ) γιατὶ ἔρχεται χειμῶνας καὶ θὰ ξετάγιάσῃς ἐς τὸ λιθάρι.

— Σὰν πάρω ἕνα κεφάλι Σουλιώτικο, μωρὲ Σουλιώτη.

— Καὶ τί νὰ τὸ κάνῃς μωρὲ Σκιπιτάρ ;

— Νὰ τὸ πάω τοῦ Βεζύρη, μωρὲ Σουλιώτ,

— Καὶ γιατί τόση κάκια μωρὲ σκιπιτὰρ, μὲ τοὺς Σουλιώτας, τί σᾶς κάνενε οἱ Σουλιῶται, ποῦ ἦσαν φίλοι σας ;

— Δὲν ἔχομε μωρὲ Βλάμη (ἀδελφὲ) μὲ τοὺς Σουλιώτες μόνε ὁ Βεζύρης Ἀλῆ Πασᾶς δείνει πεντακόσια γρόσια μπακτσίσι εἰς ἐκεῖνον ποῦ τοῦ πάῃ ἕνα Σουλιώτικο κεφάλι, διὰ τοῦτο.

— Κἄτι λίγα, μωρὲ, δίνει ὁ Βεζύρης γιὰ ἕνα Σουλιώτικο κεφάλι ;

— Καὶ τί, λίγα εἶνε μωρὲ βλάμη πεντακόσια γρόσια

— Λίγα εἶνε, γιατὶ τὰ Σουλιώτικα κεφάλια εἶνε πολὺ ἀκριβά.

— Ἀμ σᾶς, μωρὲ βλάμη, πόσα σᾶς δίνει ὁ Καπετὰν Τσαβέλας ὄντας τοῦ πᾶτε κανένα κεφάλι δικό μας ;

— Ἕνα τεστὲ (δωδεκὰς) φυσέκια μᾶς δίνει.

— Γιατὶ ἔτζι λίγα μωρὲ βλάμη ;

— Ἀμ δὲν ἀξίζουν τὰ κεφάλια περισσότερα.

— Καὶ γιατὶ δὲν σᾶς δίνει παράδες μὸν φυσέκια ;

— Γιὰ παράδες δὲν ἔχομε χρεία, μὸν φυσέκια θέλομεν γιὰ νὰ σκοτόνομεν πολλοὺς Ἀλβανοὺς ποὖρθαν νὰ μᾶς χαλάσουν τὸ χουζούρη μας (τὴν ἡσυχία μας) χωρὶς σεμπέπι (ἀναιτίως),

— Ἔτζι εἶνε, μωρὲ βλάμη. μόνε ἂς τωῦρη ἀπ' τὸ Θεὸ Σεπετζὴς (ὁ αἴτιος) εἰπὼν ὁ Ἀλβανὸς, διέκοψε τὸν διάλογον.

Εἰς ἄλλην δὲ περίστασιν συλλαβόντες οἱ Ἀλβανοὶ ὄνον ἀνήκοντα εἰς τοὺς Σουλιώτας καὶ προχωρήσαντα ἀνυπόπτως

μέχρι τῶν ἐχθρικῶν χαρακωμάτων, ἦλθον εἰς διαπραγματεύσεις περὶ τῆς ἐξαγορᾶς αὐτοῦ μετὰ τῶν Σουλιωτῶν ζητούντων αὐτόν.

— Τί μᾶς δίνετε, μωρὲ Σουλιῶται, γιὰ νὰ σᾶς δίνωμε τὸ γαδοῦρι;

— Ἕναν Ἀλβανὸν γιεσίρην (αἰχμάλωτον), ἀποκρίνονται οἱ ἐλευθέριοι Σουλιῶται.

— Κἄτι ἀκριβά, μωρὲ, πλερόνετε τὸ γαδούρι; φαίνεται ποῦ ἔχετε πολὺ ἀνάγκη,

— Ὄχι, δὲν ἔχομε ἀνάγκη, μόνε οἱ γιεσίριδες, ποῦ ἔχομε ἐδῶ, δὲν ἀξίζουν περισσότερο, καὶ μᾶς τρῶνε ψωμὶ περισσότερο ἀπὸ τὸ γαδοῦρι.

Ταῦτα εἰπόντες ἀντήλλαξαν τοὺς αἰχμαλώτους ἀπολύσαντες οἱ μὲν ἐλευθέριοι Σουλιῶται ἕνα Ἀλβανὸν, οἱ δὲ ἐχθροὶ τὸν ἰσότιμον τούτου ὄν.

Ἥρπαξεν ὁ Γιάννης τοὺς βόας, ἔφερον οἱ Σουλιῶται ζωοτροφίας ἐκ Πάργας, ἀλλὰ δυστυχῶς ταῦτα πάντα δὲν ἐπίρκουν διὰ πολὺν καιρὸν εἰς τόσον πληθυσμόν.

Ἐκτὸς τούτου συχνοὶ καὶ ραγδαῖοι ὑετοὶ ἀνήγγελλον τὰ προέρτια τοῦ χειμῶνος, ὁπότε πᾶσα προμήθεια ζωοτροφιῶν εἰς τὰ δύσβατα ἐκεῖνα μέρη καταντᾶ ἀδύνατος.

Ταῦτα μόνον ἐνέβαλλον εἰς λογισμοὺς τοὺς γενναίους Σουλιώτας καὶ οὐδὲν ἄλλο.

Πλὴν ὡς πρὸς τοῦτο καὶ ἡ κατάστασις τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοῦ δὲν ἦτο εὐχαριστοτέρα, μάλιστα ὅσον ἐπροχώρει ὁ χειμών.

Ὅθεν ὁ στρατάρχης Βελῆ Πασᾶς, ἀσυνήθιστος ἀρ' ἑνὸς εἰς τὰς ταλαιπορίας, καὶ ἐπιθυμῶν ἵνα κατὰ τὴν διάρ-

χειαν τοῦ χειμῶνος, τὸν ὁποῖον προέβλεπε δρυμμὺν, ἐντρυφᾷ μᾶλλον ἐντὸς τῶν ἀναχτόρων του, ἢ νὰ κάθηται βασανιζόμενος εἰς στρατόπεδον στερούμενον τῶν συνήθων αὐτῷ ἀπολαύσεων, ἐπισφαλῆ ἀφ' ἑτέρου θεωρῶν τὴν θέσιν τοῦ στρατοῦ του ἕνεκα τῶν ἐπιμόνων ἐχθρικῶν ἐπιθέσεων καὶ ἐπιδρομῶν καὶ τῶν ταλαιπωριῶν τοῦ χειμῶνος, καὶ ἀδύνατον τὴν διὰ τῶν ὅπλων κυρίευσιν τοῦ Σουλίου, ἔγραψεν εἰς τὸν πατέρα του Ἀλῆν ἐξιστορῶν εἰκτρῶς τὴν θέσιν τοῦ στρατοῦ καὶ λαμπρῶς τὴν ἀντίστασιν καὶ ἐπιμονὴν τῶν Σουλιωτῶν καὶ ἐγνωμοδότει, ἐπειδὴ ἀδύνατον ἦτον ἵνα κυριεύσωσι τὸ Σοῦλι διὰ τῶν ὅπλων, διαρκοῦντος τοῦ χειμῶνος, ἵνα προτείνωσιν εἰς τοὺς Σουλιώτας εἰρήνην ἐπὶ ὅροις ὠφελίμοις, μέχρις οὗ παρέλθῃ ὁ χειμὼν καὶ τότε νὰ ἐπαναλάβωσι τὰς κατὰ τῶν ἐχθρῶν ἐχθροπραξίας.

Ἐνέκρινε καὶ ὁ Ἀλῆ Πασᾶς τὴν περὶ εἰρήνης πρότασιν τοῦ υἱοῦ του, ἐγκριθεῖσαν καὶ ὑπὸ τῶν ἀρχηγῶν τοῦ στρατοῦ, διὸ καὶ ἔπεμψε τὸν Κίτζο Μπότσαρην νὰ διαπραγματευθῇ αὐτὴν μετὰ τῶν Σουλιωτῶν, ἀναθέσας συγχρόνως τὴν ἀρχηστρατηγίαν τοῦ περὶ τὸ Σοῦλι στρατοῦ εἰς τὸν ἔμπειρον στρατηγὸν Ἰσοὺφ Ἀράπην, τὸν χαίροντα τὴν ἀγάπην καὶ τὴν ὑπακοὴν τοῦ στρατοῦ καὶ τρέφοντα ἀδιάλλακτον μῖσος κατὰ τῶν χριστιανῶν ἐν γένει.

Ὁ δὲ Βελῆ Πασᾶς, ἀκούσας τὴν ἀποστολὴν τοῦ Μπότζαρη ἐπὶ σκοπῷ τοῦ νὰ διαπραγματευθῇ τὴν εἰρήνην μετὰ τῶν Σουλιωτῶν δυσηρεστήθη μεγάλως, θεωρηθεὶς ὑπὸ τοῦ πατρὸς ἀνάξιος, ἵνα τὴν διεξαγάγῃ ὁ ἴδιος, ἀλλ' ἐλυπήθη πλειότερον ἂν καὶ πρὸ πολλοῦ ἐπόθει τὴν εἰς Ἰωάννινα ἐπάνοδον, ὅταν ἔμαθεν ὅτι καὶ ἡ ἀρχιστρατηγία ἀνετέθη εἰς ἄλλον.

Φθάσας ὁ Κίτζος Μπότσαρης μὲ προτάσεις περὶ εἰρήνης εἰς τὸ Σοῦλι προσεκάλεσεν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ ἱερομονάχου Σαμουὴλ ἅπαντας τοὺς ὁπλαρχηγοὺς ἐκτὸς τοῦ Φώτου Τσαβέλλα καθ' ἣν εἶχε διαταγὴν τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ.

Ἀγορεύτας δὲ, κατ' ἔντονον διαταγὴν τοῦ Ἀλῆ, ὅπως ἐνσπείρῃ διχονοίας μεταξὺ τῶν ὁπλαρχηγῶν, ἐξέθεσε καὶ τοὺς ἑξῆς ὅρους περὶ εἰρήνης:

α) Νὰ ἐπιτραπῇ εἰς τὸν Ἀλῆ Πασᾶν νὰ ἐγείρῃ ἐντὸς τοῦ Σουλίου ἕνα πύργον.

β) Νὰ δεχθῶσιν οἱ Σουλιῶται φρουρὰν τετρακοσίων Ἀλβανῶν ὑπὸ τὴν διοικητικὴν ἀρχὴν τοῦ Κίτζου Μπότζαρη, ἵνα ἐμποδίσῃ ἢ παιδεύσῃ καὶ τιμωρήσῃ τὰς ἐκδρομὰς τῶν Σουλιωτῶν εἰς τὴν ὑπὸ τῆς δικαιοδοσίας τοῦ Ἀλῆ χώρας.

γ) Νὰ ἀποπεμφθῇ διά τινα καιρὸν ἐκ τοῦ Σουλίου ὁ Φῶτος Τσαβέλλας, ὁ αἴτιος ὅλων τῶν τοιούτων ταραχῶν καὶ ἀνησυχιῶν.

δ) Καὶ ὁ Ἀλῆς νὰ λύσῃ τὸν ἀποκλεισμὸν τοῦ ὄρους καὶ ν' ἀποσύρῃ ἀμέσως τὰ στρατεύματά του.

Ἠγανάκτησαν ἅπαντες κατ' ἀρχὰς ἀκούσαντες τοιαύτας προτάσεις, καὶ πρὸ πασῶν τὴν ἐκ τῆς πατρίδος ἀπέλασιν τοῦ ἀρχηγοῦ των, καὶ ὁμοθυμαδὸν τὰς ἀπέρριψαν τὰς προτάσεις ταύτας.

Ἀλλ' ἡ πατροπαράδοτος τοῖς Ἕλλησι μάστιξ τῆς διχονοίας εἶχε διαθέσει ὑπὲρ τῶν προτάσεων ὑπὸ τὴν σημαίαν τοῦ Μπότζηρη ζητοῦντος νὰ ἐκδικηθῇ προσωπικὰ πάθη κατὰ τοῦ ἐχθροῦ του Τσαβέλλα, καὶ δύο ἄλλους ὁπλαρχηγοὺς ἰσχύοντας εἰς τὸ Σοῦλι, τὸν Πηλιον Γούσην καὶ τὸν Κουτζονίκαν, συμπεθέρους ὄντας.

Ὅθεν κατ' ἐπιμονὴν καὶ προτροπὴν τούτων ἐδέχθησαν οἱ Σουλιῶται τοὺς ὅρους τῆς εἰρήνης, ὡς μὴ ἐμφαίνοντας, κατὰ τὴν γνώμην τῶν ὑπὲρ τῶν προτάσεων ὁπλαρχηγῶν, τί δυνάμενον ἵνα ταπεινώσῃ οὐσιωδῶς τὴν Σουλιωτικὴν ὑπεριφάνειαν καὶ ἵν' ἀπειλήτῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν Σουλιωτῶν καὶ ἀναγκαίους θεωρουμένους ὑπ' αὐτῶν κατὰ τὴν κρίσιμον ἐκείνην περίστασιν, καθ' ἣν ἀπέθνησκον τῆς πείνης τὰ γυναικόπαιδά των.

Τὸ μόνον, ὅπερ ἐλύπει κυρίως τοὺς Σουλιώτας, ἦτον ἡ ἐκ τῆς πατρίδος ἀπομάκρυνσις τοῦ γενναίου ἀρχηγοῦ, οὐχὶ διότι δὲν ὑπῆρχε δεύτερος, ἵνα τοὺς ὁδηγήτῃ κατὰ τῶν ἐχθρῶν, ἀλλὰ διότι ἀποπέμποντες αὐτὸν ἐκ τῆς πατρίδος, ἐφαίνοντο ἀγνώμονες.

Πλὴν, ἐπειδὴ πρὸς σωτηρίαν αὐτῆς ταύτης τῆς πατρίδος ἔμελλε νὰ γίνῃ ἡ τοιαύτη θυτία, ἐπαρηγοροῦντο εὐελπιστοῦντες ἐκ τῆς γενναιορροσύνης τοῦ Φώτου Τζαβέλλα ὅτι θὰ ἐπιτύχωσι τὴν συγγνώμην τῆς φανομένης πρὸς αὐτὸν ἀχαριστίας, καὶ πεποιθότες, ὅτι ἅμα ἐκ τοῦ κινδύνου διασωθῇ ἡ πατρίς, ἠδύναντο ἵνα ἱκανοποιήτωσι τήν τε φιλοτιμίαν καὶ τὰς γενναίας ὑπὲρ πατρίδος ἐκδουλεύσεις τοῦ ἀρχηγοῦ των.

Ὅτον δὲ διὰ τὸν πύργον καὶ τὴν φρουρὰν κἂν λόγος δὲν ἐγίνετο, διότι εἰς πᾶσαν περίστασιν ἐναντίαν αἱ γυναῖκες μόναι ἦταν ἱκαναὶ καὶ τὴν φρουρὰν νὰ καταστρέψωσι καὶ τὸν πύργον ἐν ριπῇ ὀφθαλμοῦ νὰ καταστρέψωσι.

Τοιαῦτα διελογίζοντο οἱ ἐστερημένοι πολιτικῆς περινοίας Σουλιῶται, ὅτε παρεδέχθησαν τοὺς εἰρημένους ὅρους τοῦ ἐχθροῦ, μὴ συλλογισθέντες ὅτι ὁ τύραννος ὁμοιάζει μὲ τὸν διεφθαρμένον ἐραστὴν ἢ μὲ τὸ νήπιον, τοῦ ὁποίου αἱ ἀπαιτήσεις αὐξάνουσι κατὰ πᾶσαν παραχώρησιν, καὶ ὅτι μία τοιαύτη

παραχώρητιν, οἵα οὐδέποτε ἔγεινεν ἐκ μέρους τῶν Σουλιωτῶν ἀπό τῆς εἰς τὰ ὄρη ἐγκαταστάσεώς των, ἔμελλε νὰ συνεπεγάγῃ τὴν ψυχρότητα, τὴν ἀποθάρρυνσιν, τὴν συνήθειαν εἰς τὸ ὑπακούειν καὶ τέλος τὴν ταπείνωσίν των εἰς τὰ ὄμματα τῶν ἀντιπάλων.

Διακοινώσαντες οἱ Σουλιῶται τὴν ἀπόφασίν των εἰς τὸν Φῶτον Τσαβέλλαν, τὸν παρεκάλεσαν θερμῶς, ἵν' ἀπομακρυνθῇ τῆς πατρίδος διά τινα καιρὸν χάριν τῆς σωτηρίας αὐτῆς, διαβεβαιώσαντες αὐτὸν ὅτι, ἅμα ἀνακύψῃ ἡ πατρὶς ἀπὸ τὰ καταπιέζοντα αὐτὴν δεινά, αὐτὸς ὁ ἴδιος πάλιν ἔμελλεν ἵνα ἦνε ὁ ἀρχηγὸς αὐτῆς, ὡς καὶ πρότερον.

Τρομερὰ ἀγανακτήσεως θύελλα ἀνεπτύχθη ἐν τῇ διανοίᾳ τοῦ Φώτου, ἀκούσαντος τὴν χαμερπῆ ἀπόφασιν τῶν συμπολιτῶν του!

Πικρὰ δάκρυα κατέρρευσαν ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν του καὶ λύπη ἀπαρηγόρητος κατέλαβε τὴν ψυχήν του, προορῶντός τὰ δεινά, δι' ὧν ἠπείλει ἡ δολιότης τοῦ τυράννου τοὺς περιλημένους τῆς πατρίδος του βράχους.

Ἔκυψεν ἐπὶ τοῦ στήθους τὴν κεφαλὴν μετὰ βαρυθυμίας καὶ ἐξέβαλεν ἐκ βάθους τῶν σπλάγχνων ἀλγεινότατον στεναγμόν! Ἀνακύψας δὲ μετὰ μικρὸν πένθιμον σιωπὴν τὴν κεφαλήν, καὶ στραφεὶς πρὸς τοὺς συμπολίτας του τοῖς εἶπε μὲ ἀξιοπρεπῆ κατάνυξιν.

— Γιατί ἀπατᾶσθε, ὦ ἀδέλφια, ἀπὸ τὰ ἄτιστα λόγια τοῦ ἐχθροῦ μας!

» Πότε ἐφύλαξεν ἐκεῖνος τὰ ὅσα ὑπεσχέθηκεν εἰς ἡμᾶς; Πῶς δὲν ἀνοίγετε τὰ μάτια σας νὰ ἰδῆτε, ποῦ αἱ ὑποσχέσεις του καὶ τὰ λόγια του ἦταν πάντοτε καὶ θὰ ἦνε πάντοτε ἀπάται;

» Ἐκεῖνος ἀρνήθηκε τὰς ὑποσχέσεις του εἰς τοὺς Τούρκους, πῶς λοιπὸν ἐλπίζετε ἐσεῖς, ποῦ θὰ τὰς φυλάξῃ εἰς ἡμᾶς; Ἐκεῖνος ἀπάτητε τοὺς ἀδελφούς του, τοὺς φίλους του καὶ τοὺς ὁμοπίστους του, πῶς λοιπὸν ἐλπίζετε, ποῦ δὲν θ' ἀπατήσῃ ἐμᾶς τοὺς ἐχθρούς του καὶ ἀλλοπίστους;

» Ἐπέρασέ ποτε ἡμέρα, καὶ νὰ μὴν ἰδοῦμεν φρικτὰς τῆς ἀπιστίας του ἀπάτας;

» Δὲν ἐνθυμεῖσθε, ἀδέλφια, τὴν ἀπάτην, ποῦ ἔκαμεν εἰς τὸν πατέρα μου πρὸ δέκα χρόνων; Ἐμένα μ' ἐξῆντα συμπολίτας δὲ μᾶς ἔρριξεν 'ς τὴν φυλακήν,.

» Προχθὲς ἀκόμα τὰ εἰκοσιτέσσερα ρεχέμια (ὁμήρους) ἀδελφούς μας δὲν ἔρριξεν 'ς τὴν φυλακήν, καὶ τοὺς ἐξ, ποῦ ἔπιασεν εἰς τὸ Δέλβινον μὲ προδοσίαν δὲν τοὺς ἐσκότωσε;

» Δὲν φθάνουν λοιπὸν τόσαι καὶ τόσαι ἀπιστίαι καὶ ἀπάταις γιὰ νὰ σᾶς βγάλουν ἀπὸ τὴν ἀπάτην καὶ νὰ σᾶς ἀνοίξουν τὰ μάτια; Μ' ἐξορίζετε, ἐφώνησε καρδιαλγῶς, σήμερον ἀπὸ τοὺς κόλπους τῆς πατρίδος, ὅπου κινδυνεύει καὶ ἔχει ἀνάγκην τοῦ βραχίονός μου!

» Ἐγὼ ὡρκίσθηκα 'ς τὸν τάφον τοῦ πατρός μου νὰ τὴν ὑπερασπίσω μαζή σας ἕως νὰ ἀποθάνω! ἐδῶ εἰς τοὺς βράχους τούτους νὰ πέσω νεκρὸς, καὶ νὰ ὑπερασπίσω τὴν πατρίδα ὄχι ὡς ἀρχηγὸς, μόνον ὡς ἁπλοῦς στρατιώτης, καὶ νὰ μὲ θάψουν εἰς αὐτὸ τὸ χῶμα, ὅπου γεννήθηκα καὶ ὅπου ἔθαψαν τὸν πατέρα μου καὶ τοὺς πάππου μου!

» Πῶς λοιπὸν τώρα μὲ συμβουλεύετε γιὰ νὰ 'πάγω ν' ἀποθάνω εἰς ξένην πατρίδα, μακρὰν ἀπὸ ἡμᾶς ὅλους καὶ μακρὰν ἀπὸ τὸ ἀγαπημένον μου Σοῦλι; Ἂν, ἀδέλφια, ἤξερα, ποῦ ἡ ἀναχώρησίς μου ἀπὸ τὴν πατρίδα, ἠμποροῦσε γιὰ νὰ

τὴν γλυτώσῃ, τώρα εὐθὺς ἤθελα νὰ θυσιάσω καὶ τὴν ζωήν μου διὰ τὸν λυτρωμόν της.

» Μόνη δυστυχῶς βλέπω τὸ ἐναντίον!!! Μαδὰμ ποῦ ἡ πατρίδα ἔτσι προστάζει χρεωστῶ ν' ἀκούσω ὡς παιδί της εἰς τὴν προσταγήν της.

» Μόνε σᾶς παρακαλῶ, ἀδέλφια, μικροὺς καὶ μεγάλους νὰ ὑπερασπίσετε ἕως 'ς τὸν θάνατον τὴν πατρίδα μας καὶ τὴν ἐλευθερίαν μας, γιὰ νὰ μὴν ἐντροπιάσωμεν τὰ ἀθάνατα ὀνόματα τῶν πάππων μας καὶ τῶν πατέρων μας! Νὰ δειχθῆτε καὶ εἰς τὸ ἑξῆς καθὼς καὶ ὡς τὴν σήμερον ἐδείχθητε ἀνδρειωμένα παλλικάρια τοῦ ἐξακουστοῦ Σουλίου!!!

Ταῦτα εἰπὼν ὁ Φώτης μετὰ συντριβῆς πρὸς τοὺς συμπολίτας του, οἵτινες κατενύγησαν μέχρι δακρύων καὶ σχεδὸν ἀναχαλέσεως τῆς ἀποφάσεώς των, ἠγέρθη, ὁδεύων πρὸς τὴν οἰκίαν του.

Τὸν συνώδευσαν ἐν σιωπῇ καὶ θλίψει οἱ φίλοι του Ζῆμας Ζέρβας, Γκόγκος Δαγκλῆς καὶ ἄλλοι τινὲς ὁπλαρχηγοὶ καὶ γνώριμοί του.

Φθάσας δὲ ὁ Φῶτος εἰς τὸ προαύλιον τῆς οἰκίας του, δὲν ἐπέτρεψε τοῖς φίλοις ἵνα εἰσέλθωσιν ἐντὸς, εἰπὼν αὐτοῖς ὅτι εἶχεν ἵνα διευθετήσῃ τινὰ πράγματα, ἀφορῶντα τὴν οἰκογένειάν του.

Ὑπακούσαντες εἰς τὴν ἐπιθυμίαν του οἱ φίλοι ἐστάθησαν ἐκτὸς τῆς οἰκίας περιμένοντες τὴν ἔξοδον τοῦ Φώτου.

Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ στήλη παμμεγέθης καπνοῦ καὶ φλόγες ἐρυθραὶ ἐξῆλθον ἐκ τῆς στέγης καὶ τῶν παραθύρων, καὶ ἐξελθόντος τοῦ Φώτου, ἐν τῷ ἅμα ἡ οἰκία ἔγεινε παρανάλωμα τοῦ πυρὸς σὺν τοῖς ἐμπεριεχομένοις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'.

Ἀθετεῖ καὶ πάλιν τοὺς ὅρους τῆς εἰρήνης ὁ Ἀλῆς.—Ἡ μετάβασις τοῦ Φώτου Τσαβέλλα εἰς Ἰωάννινα.—Προτάσεις τοῦ Ἀλῆ εἰς τὸν Φῶτον.—Ἡ ἀποστολὴ αὐτοῦ εἰς τὸ Σοῦλι, καὶ ἡ ἐκ τούτου ἐπιστροφὴ εἰς Ἰωάννινα.—Φυλακίζει ὁ Ἀλῆς τὸν Φῶτον.—Μετανοεῖ οὗτος πικρῶς, ὑπακούσας εἰς τὴν φωνὴν τῆς ἐκδικήσεως.—Ἡ καταστροφὴ τοῦ γιγαντιαίου πύργου τῆς Βίλλας ὑπὸ τῶν Σουλιωτῶν τρόμον ἐνεποίησεν εἰς τοὺς ἐχθρούς.—Νέα στρατολογία.

Πλησιάσας εἶτα ὁ Φῶτος πρὸς φίλους τοῖς εἶπε:

— Δὲν εἶνε ἄξιος ὁ ἐχθρὸς τῆς πατρίδος νὰ καθήσῃ ἐκεῖ ὅπου ἐκάθησαν οἱ Τσαβελλαῖοι»

Μετὰ ταῦτα παραλαβὼν εἴκοσιπέντε συντρόφους καὶ ἀποχαιρετίσας μετὰ μεγίστης συντριβῆς τὴν ἀχάριστον πατρίδα, ἀνεχώρησεν ἀπελθὼν εἰς τὸ χωρίον Χορτιά, ἀπέχον τοῦ Σουλίου τρεῖς περίπου ὥρας.

Πρώτην ἤδη φορὰν ἔχυσαν θερμὰ δάκρυα οἱ Σουλιῶται, ἀλλὰ πρὸ πάντων ἀπαρηγόρητος διὰ τὴν ἐκ τῆς πατρίδος ἀναχώρησιν τοῦ ἀρχηγοῦ Φώτου Τσαβέλλα ἦτον ὁ γέρων ἱερομόναχος Σαμουήλ.

Ἡ δὲ ἀπομάκρυνσις τοῦ Τζαβέλλα ἐζητήθη ὑπὸ τοῦ τυράννου, διότι πρὸ πάντων τοῦτον ἐθεώρει ὡς πρόσκομμα εἰς τὴν κατάκτησιν τοῦ Σουλίου.

Τοῦ σκοποῦ τούτου ἐτιτυχὼν ὁ ἐχθρὸς ἐνεπλήσθη χαρᾶς ἐνόμιζεν ἤδη ὅτι ἐξ Ἰωαννίνων ἔθιγε τὰς κορυφὰς τῶν ὀρέων τοῦ Σουλίου, καὶ ἔπεμψεν ἀμέσως ταχυδρόμον εἰς τὸ Σοῦλι πρὸς τὸν Μπότζαρην, διατάττων τοῦτον ἵνα μὴ διαπραγματευθῇ εἰρήνην μετὰ τῶν Σουλιωτῶν, συγχρόνως δὲ ἔπεμψεν αὐθημερὸν καὶ ἕτερον ταχυδρόμον εἰς τὸ χωρίον Χορτιὰ πρὸς τὸν Φῶτον προσκαλῶν τοῦτον ἵνα μεταβῇ εἰς Ἰωάννινα, ὅπως μετ' αὐτοῦ δύνηται διαπραγματευθῇ τὴν εἰρήνην.

Ὁ Φῶτος ἐγνώριζε καλῶς οἷος ἦτον ὁ Ἀλῆς, διότι εἶχεν ἀρκετὰ δείγματα τῆς ἀπιστίας του καὶ τῆς δολιότητός του· ὡσαύτως καλῶς ἐγνώριζε καὶ τοὺς παρακινοῦντας αὐτὸν φίλους Μπέϊδες καὶ ἀγάδες, ὅπως ὑπακούσῃ εἰς τὴν πρόσκλησιν τοῦ ἐχθροῦ, διὸ καὶ δὲν ἔδιδεν εὐκόλως τὰ πιστά· πλὴν ἡ γλυκεῖα ἐλπίς, ὅπως ἐξοφίστος φανῇ ὠφέλιμος εἰς τὴν πατρίδα του, τὸν παρώτρυνε νὰ ὑπακούσῃ εἰς τὴν πρόσκλησιν τοῦ τυράννου,

Φθάσας δὲ ὁ Φῶτος εἰς Ἰωάννινα κατέλυσεν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἀστυνόμου Ἀμπὰς Τεπελένα, ἥτις κατὰ διαταγὴν τοῦ Ἀλῆ εἶχεν ἑτοιμασθῇ εὐπρεπῶς πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ Μουσαφίρη (ξένου), καὶ ἐν ᾗ κατελύσας ὁ Φῶτος εὗρεν ἐξεπίτηδες ἐνδύματα πλουσίως χρυσοκέντητα καὶ ὅπλα ἀργυροχρυσωμένα μεγάλης ἀξίας, τὰ πάντα προσφερθέντα παρὰ τοῦ Ἀλῆ τῷ ξένῳ δῶρον, ὡς πρῶτον δέλεαρ.

Ἐνδυθεὶς καὶ ὁπλισθεὶς ὁ Φῶτος ἐπορεύθη συνοδευόμενος καὶ παρὰ τοῦ ξενίζοντος αὐτὸν Ἀμπὰς Ἀγὰ-Τεπελένα καὶ ἄλλων σημαντικῶν Ὀθωμανῶν, φίλων τοῦ Φώτου, εἰς ἐπίσκεψιν τοῦ Ἀλῆ, τοῦ ἐχθροῦ!!! τοῦ ἐχθροῦ ἐκείνου, τοῦ ὁποίου τὸν θάνατον ὡμοτεν ἐξελθὼν πρὸ δέκα ἐτῶν τῶν ἀνακτόρων

του, τοῦ ἐχθροῦ ἐκείνου, τὸν ὁποῖον μετὰ ταῦτα ἐπολέμησε, καὶ πολλάκις ἐνίκησε. Ὁποία μεταβολή!!!

Παρουσιασθεὶς ὁ Τσαβέλλας εἰς τὸν τύραννον ἠξιώθη ἐπὶ παρουσίᾳ ἁπάντων τῶν σημαντικῶν Ὀθωμανῶν τῆς Ἠπείρου καὶ Ἀλβανίας, ἀποκυψάντων ἤδη εἰς τὴν κυριαρχίαν τοῦ Ἀλῆ, μεγίστης ὑποδοχῆς καὶ καταχθονίου συμπαθείας παρὰ τοῦ ἐχθροῦ ἕνεκα τῆς ἀχαριστίας τῶν συμπολιτῶν του.

Διὰ τῶν πρώτων λόγων του ἐπροσπάθησε ὁ δόλιος Ἀλῆς, ἵνα, ἐπὶ προσχήματι φίλου, ἐμπνεύσῃ μῖσος τῷ Φώτῳ κατὰ τῶν ἀγνωμόνων συμπολιτῶν του, θίγων ἐν αὐτῷ τὴν χορδὴν τῆς φιλοτιμίας.

Ἀπολύσας δὲ μετὰ τὸ προοίμιον τοῦτο ἅπαντας τοὺς περιεστῶτας μεγιστάνας αὐλικοὺς, τοὺς ὁποίους ἐξεπίτηδες εἶχεν ἐνώπιόν του, ὅπως ἐκθαμβώσῃ τὸν ξένον μὲ τὴν λαμπρότητά των, καὶ κρατήσας πλησίον του μόνον τὸν «φίλον του» Φῶτον, τῷ εἶπε μ' ὅλην τὴν Μακιαβελικὴν ἐπιδεξιότητα τὰ ἑξῆς.

« Μπίρεμ (τέκνον μου) Φῶτο, ἐγὼ σὲ εἶχα πολὺ κακιωμένον, γιατὶ ἐσὺ, μπίρεμ, ἐστάθηκες ἐνάντιος εἰς ὅλαις ταῖς »δουλιαῖς μου, καὶ γίνηκε σεμτέση (αἴτιος) ποῦ κακόπαθε τ' »ἀσκέρι μου, (τὰ στρατεύματα μου) καὶ χάθηκε τόση Τουρ»κιά.

»Μαντὰμ (ἀλλ' ἐπειδὴ) ὅπου τόρα ἦρθες εἰς ἐμέναμὲ τὸ θέ»λημά σου, καὶ γίνηκες 'δικός μου, ἐγὼ τὰ ξεχνῶ ὅλα αὐτὰ »ποῦ μ' ἔκαμες.

«Καὶ τόρα καὶ ἀπεμπρὸς θὰ σ' ἔχω σὰν παιδί μου, σὰν »τὸν Μουχτὰρ καὶ τὸν Βελῆν καὶ θὰ σὲ βάνω πρῶτον ς' τ' ἀ»σκέρι μου.

»Μὸν ξέρεις μπίρεμ Φῶτο, θέλω κ' ἐγὼ ἀπ ἐτένα γιὰ ν'

»κάνης ἕναν τζαρὲ (τρόπον γιὰ νὰ γλυτόνωμεν ἀπ' αὐτοὺς »τοὺς καθημερινοὺς μπελάδες, θέλω, μπίρομ, νὰ μοῦ δίνῃς τὸ »Σοῦλι, γιὰ νὰ πάψῃ τὸ τζέκι (ὁ πόλεμος), γιατί, μπίρο, εἶνε »γιαζίκ (χρῖμα) ποῦ σκονόνονται ἔτζη ἄνθρωποι, γιατί ἔτζη προστάζει καὶ ὁ Βασιλιᾶς.

»Καὶ σὲ κάνω ὅρκο ς' τὴν μπίστι μου καὶ ς' τὰ παιδιά »μου, ποῦ νὰ μὴ(κάνω τίποτε κακὸ ς' ταῖς Σουλιώταις, καὶ »νὰ τὰ κυττάξω σὰν παιδιά μου καὶ καλήτερις.

»Κ' ἐγώ, μπίρομ, τὸ μεταείδα τόρα μόνε ἂς ἦνε, τὰ πε»ρασμένα, ξεχασμένα· ἔτζη νὰ κάνῃς μπίρομ νὰ μοῦ δίνῃς »τὸ Σοῦλι, καὶ νὰ σᾶς ἔχω ὅλους σὰν παιδιά μου».

— «Αὐτὰ ποῦ λὲς, Βεζύρη μου, τόρα» ἀπεκρίθη ὁ Φῶτος »μποροῦσα νὰ τὰ κάνω πρὶ τοῦ νὰ ἔρθω ἐδῶ ς' τὰ Ἰωάννινα, »ἐπειδήτης τότε μὲ ἄκουαν οἱ Σουλιῶται, τόρα ποῦ ἐπάτησα »τὴν πόρταν σου δὲν μ' ἀκούουν καὶ δὲν δίνουν πίστι ς' τὰ »λόγια μου».

— »Σὰν ἦνε ἔτζι, μπίρομ» ἀπεκρίθη ὁ Ἀλῆς «κάνομεν »ἕνα ἄλλο.

»Βγάλε ἐσὺ τὴν φάραν σου καὶ ὅσοι εἶνε ποῦ σ' ἀκοῦνε, »καὶ ἄχησι τοὺς ἄλλους, καὶ ἐγὼ ἐκείνους τοὺς σιάζω· καὶ »ἐσένα σοῦ δίνω ὁποιον τόπον θέλεις γιὰ νὰ κάτζῃ ἡ φαμιλιά »σου καὶ ὅλη ἡ φάρα σου, ἐδῶ ἂν θέλῃ· ἢ ς' τὴν φραγκιὰ ἂν »θέλῃς νὰ πᾶτε, καὶ ἐκεῖ εἶνε καλλίτερα, καὶ θὰ σᾶς ζουλέ»ψουν καὶ οἱ ἄλλοι.

»Ἔτζη νὰ κάνῃς, μπίρομ Φῶτο ἔτζη.

»Ἄφησε ἐκεῖνα τὰ ἔρημα ξηροβούνια καὶ τὰ λαγκάδια, »αὐτὰ δὲν εἶνε γιὰ τεσένα».

Μετά τινας δῆθεν ἀντιρρήσεις πρὸς ἀποφυλὴν πάσης ὑπο-

νοίας τοῦ ἐχθροῦ συνήνεσεν ὁ Τσαβέλλας νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸ Σοῦλι καὶ ὑπεσχέθη τῷ Ἀλῇ νὰ πράξῃ ὑπὲρ αὐτοῦ ὅτι ἐξηρτᾶτο ἀπ' αὐτὸν, καὶ, ἐπιστρέφων, νὰ τῷ διακοινώσῃ τί διεπραξατο.

Συνήνεσεν ὁ Φῶτος εἰς τὰς προτάσεις τοῦ ἐχθροῦ, διότι καὶ ἀπὸ Χορτιὰ ἀναχωρήσας διὰ τὰ Ἰωάννινα ἐγνώριζε σχεδὸν τὰς προτάσεις, ἃς ὁ Ἀλῆς ἔμελλε νὰ τῷ καθυποβάλῃ, διὸ καὶ ἔκτοτε εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν τί ὤφειλε νὰ πράξῃ προσποιούμενος πάντοτε ὅτι συνήργει προθύμως εἰς τοὺς σκοποὺς τοῦ ἐχθροῦ, ὅπως καὶ τὴν κατ' αὐτοῦ ὀργὴν τοῦ τυράννου ἀποφύγῃ καὶ ὅπως τὸν ἀποκοιμήσῃ σκοπῶν του.

Μετὰ δύο ἡμέρας ἑτοιμασθεὶς ὁ Φῶτος, ἀνεχώρησεν ἐξ Ἰωαννίνων διὰ τὸ Σοῦλι ἐφοδιασμένος παρὰ τοῦ Ἀλῆ μὲ συστατικὰ γράμματα μὲ τὸν ἀρχιστράτηγον Ἰσοὺφ Ἀράπην, ἵνα οὗτος ἀφήσῃ ἐλευθέραν εἰς τὸν Τσαβέλλαν τήν τε εἴσοδον εἰς τὸ Σοῦλι καὶ τὴν ἔξοδον.

Φθάσας δὲ ὁ Φῶτος εἰς τὴν ποθεινὴν πατρίδα, ἀμέσως προσεκάλεσεν ἅπαντας τοὺς ὁπλαρχηγοὺς εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, καὶ ἀντὶ νὰ συνηγορήσῃ, παραστὰς ἐν τῷ μέσῳ τῶν συμπολιτῶν του, ὑπὲρ τῶν προτάσεων τοῦ τυράννου, ὡς τῷ ὑπεσχέθη ἀναχωρήσας ἐξ Ἰωαννίνων, καὶ ὡς ἤλπιζεν ὁ ἐχθρὸς, συνηγόρησεν ὑπὲρ τῶν αἰσθημάτων του καὶ τῶν φρονημάτων του, καὶ ἀποκαλύψας τοῖς συμπολίταις του, ἣν ἔλαβε μετὰ τοῦ ἐχθροῦ συνδιάλεξιν αὐτολεξεί, τὰ σχέδιά του καὶ τοὺς σκοπούς του, τοῖς εἶπεν ἐν τέλει· «Δὲν σᾶς εἶπα, ἀ»δέλφια, ὄντας μ' ἐξωρίσατε, ὅπου ὁ ἐχθρὸς πασχίζει γιὰ νὰ »μᾶς διαρέσῃ καὶ ποῦ δὲν φυλάει ὑτόσχεσιν καὶ λόγον».

Οἱ Σουλιῶται, ἰδόντες τὸν πρῴην ἀρχηγόν των ἐπαναχάμπτοντα εἰς τοὺς κόλπους αὐτῶν, καὶ μὴ δελεασθέντα ὑπὸ

τῶν ὑποσχέσεων τῶν προσφορῶν καὶ δωροδοκιῶν τοῦ ἐχθροῦ, τῆς πατρίδος, προτιμήσαντα τοὺς ἁγίους τοῦ Σουλίου βράχους παντὸς ἄλλου τόπου καρποφόρου, καὶ σκεπτόμενον περὶ τῆς σώτηρίας τῆς πατρίδος καὶ μὲ κίνδυνον τῆς ζωῆς του, ἐχάρησαν μικροὶ καὶ μεγάλοι χαρὰν ἀνεκλάλητον.

Ἡ τοιαύτη ἀκηλίδωτος σπαρτιατικὴ διαγωγὴ τοῦ Τσαβέλλα καὶ ὁ τόσον διακαὴς πατριωτισμὸς καὶ ἔρως ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας καὶ ἀνεξαρτησίας ἑαυτοῦ τε καὶ τῶν συμπολιτῶν του ἀνεπτέρωσαν τὰς ἐλπίδας τῶν Σουλιωτῶν καὶ κατὰ τοῦ δολίου τυράννου μῖσος βαθύτερα εἰς τὰ σπλάγχνα αὐτῶν ἐνίσχυσαν.

Ἅπαντες, ἄνδρες καὶ γυναῖκες, ζητήσαντες συγνώμην ἀπὸ τὸν πρώην ἀρχηγόν των διὰ τὴν ἀχάριστον πρὸς αὐτὸν διαγωγήν των, καὶ τὸν παρεκάλεσαν μετὰ δακρύων νὰ μείνῃ μεταξὺ αὐτῶν καὶ ν' ἀναλάβῃ τὴν ἀρχηγίαν των ὡς καὶ πρότερον, ὑποσχόμενοι ἵν' ἀνεγείρωσι διὰ τῶν ἐξόδων των λαμπροτέραν τὴν ἀποτεφρωθεῖσαν οἰκίαν του καὶ ἵν' ἀντικαταστήσωσι τὰ ἐν αὐτῇ πυρποληθέντα σκεύη.

Αἱ ἐνστάσεις, αἱ ἔνθερμοι παρακλήσεις καὶ τὰ θερμὰ δάκρυα τοῦ γενναίου Ἱερομονάχου Σαμουὴλ πρὸ πάντων ἔπεισαν τὸν Τσαβέλλαν, ζητοῦντα ἵνα ἐπανακάμψῃ εἰς Ἰωάννινα ὡς ὑπεσχέθη τῷ ἐχθρῷ, νὰ μείνῃ καὶ νὰ συναποθάνῃ μετὰ τῶν συμπολιτῶν του, πλὴν ἐπήτησε, πρὸ πάσης ἱκανοποιήσεως, ἵνα ἐκδικηθῇ κατὰ τῶν προδοτῶν τῆς πατρίδος, καὶ προσωπικῶν του ἐχθρῶν, καὶ κυρίως κατὰ τοῦ Κίτζου Μπότζαρη.

Ἀλλ' ἡ τοιαύτη αἴτησις οὐ μόνον ἀντέφασκεν εἰς τὰ αἰσθήματα τοῦ Τσαβέλλα, ζητοῦντος ἵνα ἐκδικήσῃ προσωπικὰ πάθη, καθ' ἣν στιγμὴν προέκειτο περὶ τῶν ἑλῶν, ἀλλὰ

καὶ ἐπικινδυνοτάτη ἀπέβαινε διὰ τὴν πατρίδα ἀπ' αὐτοὺς τοὺς ἰδίους ὑπερμάχους αὐτῆς, διότι ἐκεῖνοι, τοὺς ὁποίους ὁ Φῶτος Τσαβέλλας ἐπεκάλει προδότας τῆς πατρίδος, καὶ τοιοῦτοι δὲν ἦσαν, ὡς θέλομεν ἰδεῖ παρακατιόντες, καὶ ἰσχυροὶ ἦσαν ἐν τῇ πατρίδι, ὡς ἔχοντες πολλοὺς εἰς τὴν μερίδα των, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἐξάπαντος, παραδεχομένης τῆς αἰτήσεως τοῦ Τσαβέλλα, ἤθελεν ἐκραγῇ ὁ ἐμφύλιος πόλεμος, τὸν ὁποῖον καὶ προσεπάθει ὁ ἐχθρὸς ἵνα ἐνσπείρῃ, ὅπως δι' αὐτοῦ εὐκολώτερον ἐπιτύχῃ τοῦ σκοποῦ του.

Ἀλλ' εὐτυχῶς, ἐπειδὴ πάντες οἱ ὁπλαρχηγοὶ ὅτι ὑπὸ τὸ πρόσχημα τοῦ νὰ ἐκδικήσῃ τὴν πατρίδα κατὰ τῶν προδοτῶν, ὁ Φῶτος προέθετο νὰ ἐκδικήσῃ προσωπικὰ πάθη κατὰ τῶν ἐχθρῶν του, καὶ ἐπειδὴ οἱ ἐπιφανέστεροι τούτων ὡς ὁ Τσῆμας Ζέρβας, ὁ Γκόγκος Δαγκλῆς καὶ ἄλλοι ἦσαν συνδεδεμένοι διὰ δεσμοῦ συγγενείας μετὰ τοῦ Μπότσαρη, ἑπομένως, εἰ καὶ μὴ ἐπιδοκιμάζοντες τὴν διαγωγήν του καὶ τὸν Τσαβέλλαν ἀγαπῶντες, δὲν ἀπεκάλουν ὅμως τὸν πρῶτον προδότην τῆς πατρίδος, διὰ πάντα ταῦτα ἀπέρριψαν ἐμοθυμαδὸν τὴν αἴτησιν τοῦ Τσαβέλλα.

Δυσαρεστηθεὶς ὁ Φῶτος Τσαβέλλας, διὰ τὴν ἀπόρριψιν τῆς αἰτήσεώς του, ἐγκατέλειψεν αὐθημερὸν τὸ Σούλι, κατισχύσαντος τοῦ ἀτομικοῦ συμφέροντος ἐκείνου τῆς πατρίδος! Ἐπανέκαμψεν εἰς Ἰωάννινα ὡς εἶχεν ὑποσχεθῇ τῷ τυράννῳ, παρακούσας τὴν φωνὴν τῆς ἀγωνιώσης πατριδος, ἣν ἐκήρυξεν ὅτι ἤθελεν ἵνα ὑπερασπίσῃ ὡς ἁπλοῦς στρατιώτης καὶ τὴν ὁποίαν ἐπὶ τόσα ἔτη ἐνδόξως ὑπεστήριξε διὰ τῆς ἐχθοφάνου ρομφαίας του!

Ἡ τοιαύτη διαγωγὴ τοῦ Τσαβέλλα καὶ τοὺς συμπολίτας του ἐπίκρανε καὶ τὴν ὑτόληψίν του ἠμαύρωσε, προτιμήσαντος πρεσωπικά του συμφέροντα τοῦ συμφέροντος τῆς πατρίδος!

Ἡ τοιαύτη διαγωγὴ οὐ μόνον πρὸς βλάβην τοῦ Φώτου ἀπέβη, ἀλλὰ καὶ ἔφερεν αὐτὸν εἰς θέσιν τοιαύτην, ὥστε νὰ μετανοήτῃ πικρῶς διότι δὲν ἐθυσίασε τὰ ἀτομικά του πάθη εἰς τὸν ἱερὸν βωμὸν τῆς πατρίδος, ἥτις τὸν ἀνέθρεψε καὶ τὸν ἐδόξασε.

Πληροφορηθεὶς ὁ Ἀλῆς περὶ τῆς διαγωγῆς, ἣν ἐτήρησεν ὁ Τσαβέλλας μεταβὰς εἰς τὸ Σοῦλι πρὸ τῆς εἰς Ἰωάννινα ἐπιστροφῆς του, σφόδρα ὠργίσθη κατὰ τοῦ Φώτου.

Ἀλλ' ἐπειδὴ αἱ περὶ τῆς διαγωγῆς αὐτοῦ πληροφορίαι διεβιβάσθησαν τῷ Ἀλῇ παρὰ προσωπικῶν ἐχθρῶν τοῦ Τσαβέλλα, παρὰ τοῦ Ἰσλὰμ Ζάρκανη, ἀνέστειλε τὴν ὀργήν του, θέλων ἵνα πληροφορηθῇ παρὰ τοῦ ἰδίου Τσαβέλλα περὶ τῶν κατ' αὐτοῦ ἀδομένων.

Ὅθεν διέταξε τὸν Ἀμπὰς Τεπελάνα νὰ μὴ παρουσιάσῃ τὸν Φῶτον φθάσαντα εἰς Ἰωάννινα ἐνώπιον, ἀλλὰ νὰ τὸν ὁδηγήσῃ εἰς τὸν υἱόν του Μουχτὰρ Πασᾶν, ὅστις εἶχε διαταγὴν τοῦ πατρὸς νὰ ἐξετάσῃ τὸν Φῶτον, καὶ, εἰ τὰ ἀδόμενα ἦσαν ἀληθῆ, νὰ τὸν παιδεύσῃ.

Ἐξετελέσθη ἡ διαταγή, φθάσαντος τοῦ Τσαβέλλα εἰς Ἰωάννινα.

Παρουσιασθεὶς δὲ οὗτος ἐνώπιον τοῦ Μουχτὰρ Πασᾶ καὶ ἐρωτηθεὶς παρ' αὐτοῦ τί διεπράξατο ἀποσταλεὶς εἰς τὸ Σοῦλι, «τίποτε» ἀπεκρίθη.

— «Ἔτζι, ἐ! οἱ Σουλιῶται θέλουν τζέκι;» τὸν ἠρώτησεν ὁ Μουχτὰρ Πασσᾶς

— «Ἔτσι φαίνεται» ἀπεκρίθη ὁ Φῶτος

— «Καὶ δὲν σκιάζονται ἀπὸ τόσο ἀσκέρι, ποῦ θὰ πάῃ κάθεμέρα 'ς τὸ Σοῦλι, καὶ αὔριο, μεθαύριο θὰ πάῃ καὶ ὁ Βελῆ Πασσᾶς ξανά;

= «Οἱ Σουλιῶται ἔχουν ἀπόφασιν ν' ἀποθάνουν ἀπὸ μικρὸν ἕως τὸν μεγάλον» ἀπεκριθη ὁ Φῶτος.

Ταῦτα ἀκούτας ὁ Μυχτὰρ Πασσᾶς ἐκ τοῦ στόματος τοῦ Τσαβέλλα, ἐπείσθη ὅτι τὰ κατ' αὐτοῦ διαδιδόμενα ἦσαν ἀληθῆ· διὸ καθ' ἣν εἶχε διαταγὴν τοῦ πατρὸς του, τὸν μὲν Φῶτον διέταζε οἱᾳ σχήματος τῆς χειρὸς ἵνα ἐξέλθῃ τοῦ δωματίου του, τοὺς δὲ παρεστῶτας σωματοφύλακας ἵνα τὸν συλλάβωσι καὶ τὸν ἀπαγάγωσιν εἰς τὴν φυλακήν. Ἐξελθόντος τοῦ Φώτου, ἐπετέθησαν κατ' αὐτοῦ ἔξω τοῦ θαλάμου οἱ σωματοφύλακες, καὶ ἀφοπλήσαντες αὐτὸν, τὸν ἔδεσαν ὀπισθάγκωνα καὶ τὸν ἀπήγαγον εἰς σκοτεινὴν φυλακήν. «Ἔτζη μοναχὰ μπορεῖ ὁ Βε»ζύρης νὰ μὲ πιάσῃ, καὶ τέτοια ἐστάθηκαν πάντοτε τ' »ἀνδραγαθήματά του, γιατὶ ἐλεύθερον ἁρματωμένον καὶ »'ς τὸν πόλεμον μὲ τρέμει σὰν τὸν θανατόν του» εἶπεν ἀταράχως ὁ Τσαβέλλας εἰς τοὺς σωματοφύλακας, ἀπαγάγοντας αὐτὸν ὡς κακοῦργον σιδηροδέσμιον εἰς τὴν εἱρκτήν.

Πικρότατα μετενόησεν ὁ Φῶτος Τζαβέλλας, διότι δὲν ἐθυσίασεν τ' ἀτομικα του πάθη, καὶ δὲν ἔμεινεν ἵν' ἀποθάνῃ εἰς τὴν πατρίδα του ὑπερασπίζων τοὐλάχιστον αὐτὴν, ἐνῷ ἐν τῇ εἱρκτῇ καὶ ἀδόξως ἀπέθνητκε, καὶ τὰ προσωπικά του πάθη, ὡς καὶ πρότερον ἀθεράπευτα ἄφινεν.

Ὠφελεῖ ἄραγε εἰς τὴν τοιαύτην θέσιν ἡ μεταμέλεια; Ἀλλ' ἐν τῷ ᾅδῃ οὐκ ἔστι μετάνοια· ἐν τῷ κόσμῳ ὅμως

ὑπάρχει μετάνοια, καὶ εὐσα εἰλικρινὴς ὀριλεῖ καὶ ἐξαλείφει τὰς προηγουμένας κηλῖδας. Τοιοῦτον συνέβη καὶ εἰς τὸν ἥρωα Τσαβέλλα.

Τὴν φυλάκισιν τοῦ Τσαβέλλα μαθόντες οἱ Σουλιῶται ἐλυπήθησαν λύπην ἀπαρηγόρητον καὶ ἤρχισαν νὰ κλαίωσιν ὁμοῦ μὲ τοὺς ἄλλους ἀδελφοὺς, ὅσοι ἦσαν ἤδη ὅσοι ἦσαν ὑπὸ τοὺς ὄνυχας τοῦ τυράννου, καὶ τὸν Τσαβέλλαν.

Ἀλλ' οὗτος οὐ μόνον ἔζη ἀκόμη, καὶ ἤλπιζε μετανοήσας νὰ προσφέρῃ μίαν ἡμέραν τῇ πατρίδι τὸν βραχιονά του, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ εἱρκτῇ ὧν εὕρισκε μέσον, ὅπως ἐκεῖθεν ἐνθαρρύνῃ τοὺς συμπολίτας του, καὶ παροτρύνῃ αὐτοὺς, ἵνα τὴν πατρίδα καὶ μόνην ὑπερασπίσωσι, περὶ τῶν βράχων τοῦ Σουλίου φροντίσωσι, καὶ οὐχὶ περὶ τῆς σωτηρίας του, διότι ἐλευθέρων ὄντων τῶν βράχων, ἠλευθερόνετο καὶ ἐκεῖνος, ἂν ἔζη, τούτων ὅμως καταστρεφομένων κατεστρέφετο ἀξάπαντος καὶ ἐκεῖνος.

Παραδόσας ὁ Ἀλῆς τὸν γενναῖον Τσαβέλλα εἰς τὰς στριβλώσεις, ἔπεμψε καὶ κατὰ τοῦ Σουλίου νέα στρατεύματα ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν πολλῶν σημαντικῶν τοπαρχῶν τῆς τε Ἠπείρου καὶ Ἀλβανίας ἐκστρατευσάντων κατ' ἔντονον διαταγὴν τῆς Πύλης.

Οἱ δὲ Σουλιῶται, εἰ καὶ λυπημένοι διὰ τὸ λυπηρὸν συμβὰν τῆς φυλακίσεως τοῦ πρώην ἀρχηγοῦ των, ἡτοιμάσθησαν ὅπως ἐκδικήσωσιν αὐτὸν καὶ ἀποδείξωσιν εἰς τὸν δόλιον τύραννον ὅτι ἕκαστος Σουλιώτης εἶνε εἷς Τσαβέλλας καὶ ὅτι κατ' οὐδὲν διαφέρει τὴν ἀνδρίαν, τὸν πατριωτισμὸν καὶ τὸ μῖσος κατὰ τοῦ ἐχθροῦ τῆς πατρίδος.

Ὅθεν ἀπεφάσισαν ἀταξάπαντες ἵνα διὰ μοναδικοῦ παραδείγματος ἡρωϊκότητος ἐμπνεύσωσι τρόμον εἰς τὸν πρὸ μικροῦ ἐπελθόντα καὶ εἰς τὸν προϋπάρχοντα ἐχθρικὸν στρατὸν, μὲ σκοπὸν νὰ ἐπιτύχωσι τὴν λειποταξίαν, καὶ εἰ δυνατὸν, τὴν ὁλοσχερῆ διάλυσιν αὐτοῦ.

Εἴπομεν ἀλλοῦ ὅτι ὁ Ἀλῆς διὰ τὸν ἀποκλεισμὸν τοῦ Σουλίου ἀνήγειρε δώδεκα πύργους περὶξ αὐτοῦ, ἐντὸς τῶν ὁποίων διέμενεν ἐχθρικὴ φρουρὰ, ἵνα ἐμποδίσῃ καὶ τὰ ἐκτὸς εἰς εἰς τὸ Σοῦλι εἰσερχόμενα, καὶ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Σουλιωτῶν περιστείλῃ.

Ὁ μᾶλλον τῶν λοιπῶν πύργων ἐπιβλαβὴς τοῖς Σουλιώταις καὶ δυσπόρθητος ἦτον ὁ πύργος τῆς Βίλλας.

Ὁ μέγιστος οὗτος πύργος ἦτον ἓν εἶδος γιγαντιαίου φρουρίου, ἔχοντος σχῆμα τετραγώνου, εἰς τοῦ ὁποίου τὰς τέτταρας γωνίας ἐξεῖχεν εἰς πύργος δυνατὸς, ὑψηλότερος τοῦ τείχους τῆς περιφερείας, ἔχων πολλὰς πολεμίστρας, καὶ εἰς ἕκαστον τῶν τεσσάρων τούτων πύργων διέμενε πολυάριθμος φρουρά. ἐν τῷ κέντρῳ δὲ τοῦ τετραγώνου ὑψοῦτο ἕτερος πύργος ἄνευ πολεμιστρῶν, μὴ ἐξέχων τὸ ὕψος τοῦ τοίχους τῆς περιφερείας τοῦ τετραγώνου

Ὁ πέμπτος οὗτος πύργος ἐχρησίμευεν ὡς ἀποθήκη τῶν ζωοτροφιῶν καὶ τῶν πολεμοφοδίων οὐ μόνον τῆς ἐντὸς αὐτοῦ φρουρᾶς, ἀλλὰ καὶ τῆς τῶν λοιπῶν πύργων ἐν μέρει.

Τοῦτον τὸν τρομερὸν πύργον τῆς Βίλλας ἀπεφάσισαν νὰ καταστρέψωσιν οἱ Σουλιῶται, διότι περιεῖχεν οὐ μόνον πολλὰς ζωοτροφίας καὶ πολεμοφόδια, ἀλλὰ καὶ διότι διέμενον ἐντὸς αὐτοῦ οἱ ἐπισημότεροι τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοῦ ἄνδρες.

Ὅθεν πρὸς τὸν τολμηρὸν καὶ ἐπικίνδυνον τοῦτο ἐπιχείρημα συνεφώνησαν τετρακόσιοι ἄνδρες καὶ διακόσιαι γυναῖκες ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Σαμουήλ τῶν ὁπλαρχηγῶν Γκόγκου Δαγκλῆ Τσῆμα Ζέρβα, Διαμάντη Μαλάμου, Τούσα Ζέρβα, Κωλέτσου Φωτομάρα, ἢ νὰ κατεδαφίσωσι τὸν πύργον τῆς Βίλλας μετὰ τῶν ἐν αὐτῷ, ἢ ἄλλως ν' ἀποθάνωσιν ὑπὸ τὰ τείχη αὐτῆς. Μεσούσης δὲ σκοτεινοτάτης νυκτὸς, καταβαίνουσιν οἱ γίγαντες σὺν ταῖς γυναιξὶ τὸ ὄρος, καὶ διαφυγόντες τὴν προσοχὴν τῶν ἐχθρικῶν σκοπῶν διὰ τῶν ἀψόφων πατημάτων, ἐπλησίασαν πρὸς τὸν πύργον.

Συζητήσεως δὲ γενομένης περὶ τοῦ καταλληλοτέρου μέσου τῆς ἐπιτυχίας τοῦ ποθουμένου, ἐπρότεινεν εἷς ἐξ αὐτῶν Μῆτος Κόκκαλης ὀνομαζόμενος τὸ ἑξῆς μέσον, ὅπερ μεταφέρομεν αὐτολεξεὶ ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ Περραιβοῦ.

«Σύντροφοι!» τοῖς εἶπεν ὁ Κόκκαλης «μὴ ἀπορῆτε περὶ » τούτου, ἐγὼ μόνος ὑπόσχομαι νὰ ῥίξω κάτω ἕνα ἐκ τῶν » τεσσάρων πύργων, χωρὶς νὰ κινδυνεύσῃ τις ἄλλος ἀπὸ ἐσᾶς.

» Δότε μοι ἓν βαρέλι γεμάτον βαροῦτι, τρεῖς ὀκάδες ξύδι » καὶ ἓν σιδηροπάλευκον, καὶ οὕτως ἐντὸς μιᾶς ὥρας ἐλπίζω » νὰ ἴδητε τὸν ἕνα πύργον, καὶ τοὺς ἐν αὐτῷ συσωρευμένους· » μετὰ δὲ τοῦτο εἰσελθόντες εἰς τὸν περίβολον ἐξακολουθοῦμεν » παρομοίως καὶ εἰς τοὺς ἄλλους, ἐὰν δὲν θελήσουν νὰ παρα- » δοθῶσιν. ἐπὶ δὴ πιάνωμεν ἀμέσως τὰς θύρας τῶν πύργων».

Ἡ ἐφεύρεσις καὶ ὑπόσχεσις τοῦ Κόκκαλη ἐνεθάρρυνε καὶ διέλυσεν ὅλων τὴν ἀπορίαν. ὅθεν λαβὼν ὅσα ἐζήτησεν ἐπλησίασεν εἰς τὸν τοῖχον τοῦ ἑνὸς πύργου, χωρὶς νὰ τὸν ἀκού-

σῃ οὔτε ὁ σκοπὸς τῆς φρουρᾶς, καὶ ἤρχισε νὰ ραντίζῃ μὲ τὸ ὄξος τὸν τοῖχον, ὅστις ραντιζόμενος ἐμαλάκωνε, καὶ οὕτω διὰ τοῦ πιδηροπασσάλου ἔξυε τὴν ἄσβεστον, ἐπομένως ἀποσπάσας καὶ τινας λίθους ἤνοιξεν ὀπὴν ἀνάλογον πρὸς τὸν ὄγκον τοῦ βαρελλίου, θέσας δ' αὐτὸ ἐντὸς τῆς ὀπῆς καὶ ἐπιθεὶς φυτήλιον ἀναμμένον ἔκτισεν ἐκ νέου τὸ μέρος τοῦ τείχους, ὀπισθοποδίων δὲ μετὰ τοῦτο πρὸς τοὺς συντρόφους, ἐφώναζε μεγαλοφώνως.

— Ἐβγᾶτε Τοῦρκοι, ἐβγᾶτε ἀπὸ τοὺς πύργους, φύγετε διὰ νὰ μὴ γίνετε στάκτη, παραδοθῆτε ἐὰν θέλετε τὴν ζωήν σας.

Μολονότι ἡ ἀπροσδόκητος καὶ ἀπειλητικὴ αὐτὴ φωνὴ ἐπέφερε σύγχυσιν καὶ ἀπορίαν εἰς τοὺς Τούρκους, ἀλλὰ τοὺς ἐφαίνετο ἐνταυτῷ ἀπίθανος καὶ δυσκατόρθωτος, ὅθεν καὶ ἡ ἀπάντησις ἐξεφωνήθη γενναία:

— Δὲν εἴμεθα γυναῖκες νὰ φύγωμεν, ἀλλ' εἴμεθα παλληκάρια καὶ Τζοχαδαραῖοι τοῦ Βεζύρου, καὶ θὰ πολεμήσωμεν ὡς τὸν θάνατον.

Ἐνῷ ἐγίνετο τοιαύτη ὁμιλία ἀμφοτέρωθεν, ἤναψεν ἡ πυρίτις, τεσσαράκοντα περίπου ὀκάδων ἔχουσα βάρος, καὶ κατέρριξε τὸ τοῖχος, ὑπὸ τοῦ ὁποίου τὰ ἐρείπια κατεκαλύφθησαν ὑπὲρ τοὺς πεντήκοντα τουρκαλβανούς.

Τὸ τρομερὸν τοῦτο καὶ ἀπροσδόκητον συμβὰν ἐπέφερε τόσην μικροψυχίαν, ὥστε οἱ φύλακες τῶν τριῶν πύργων ἐξελθόντες κατέφυγον ἔντρομοι εἰς τὸν πέμπτον, οἱ δὲ Σουλιῶται, εἰσελθόντες εἰς τὸν περίβολον διὰ τοῦ πεπτωκότος μέρους τοῦ τοίχους, ἐνέκρινον ἐκ συμφώνου νὰ διαρρήξωσι καὶ τὸν εἰς τὸ κέντρον κείμενον πύργον, ἐξ οὗ ἐκβαλόντες τὰς ἐν τῷ κατωγαίῳ εὑρεθείσας τροφὰς καὶ πολεμοφόδια, παρέδωκαν αὐτὰ εἰς

τὰς γυναῖκας, αἵτινες μετεκόμισαν ἐπ' ὤμων καὶ κτηνῶν εἰς τὸ Σούλιον· ἐκυρίευσαν ἀμέσως καὶ τοὺς ἄλλους τρεῖς πύργους ἀρυλάκτους ὄντας, καὶ εὗρον ἐν αὐτοῖς ἱκανὰ λάφυρα, ἄλευρα ἐδώδιμα καὶ 15 φορτηγὰ ζῶα.

Ἐπέτυχον οἱ Σουλιῶται ὃν παρέθεντο σκοπὸν. Τρομερὰν ἐκδίκησιν ἐξεδικήθησαν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ διὰ τὴν φυλάκησιν τοῦ ἀρχηγοῦ των καὶ τῶν λοιπῶν συμπολιτῶν.

Τῷ ὄντι ἀπέδειξαν τῷ ἐχθρῷ, ὡς εἶπον, ὅτι ἕκαστος Σουλιώτης εἶναι καὶ εἷς Τσαβέλλας, καὶ ὅτι ἡ ἔλλειψις ἑνὸς ἀτόμου δὲν εἶναι ἐπαισθητὴ εἰς αὐτούς, προκειμένου περὶ τῆς σωτηρίας τῆς πατρίδος.

Ἡ καταστροφὴ τοῦ γιγαντιαίου πύργου τῆς Βίλλας καὶ τῆς πολυαρίθμου φρουρᾶς αὐτοῦ, συγκεμένης ἐκ τῶν ἐπισημοτέρων καὶ μαχιμωτέρων Ὀθωμανῶν, οὐ μόνον εἰς τοὺς λοιποὺς πύργους καὶ εἰς τὰς φρουρὰς αὐτῶν ἐνέπνευσε φόβον καὶ τρόμον, ἀλλὰ καὶ τὸν Ἀλῆ κατεθορύβησε μαθόντα τὸ γεγονὸς, καὶ τὰ Ἰωάννινα κατεφόβησεν.

Ἡ λαμπρὰ αὕτη ἐπιτυχία τῶν Σουλιωτῶν, τοὺς μὲν Ὀθωμανοὺς τῆς τε Ἠπείρου καὶ Ἀλβανίας κατελύπησε καὶ ἀπεθάρρυνε, ἀνεπτέρωσε δὲ τὰς ἐλπίδας τῶν Χριστιανῶν περὶ μελλόντων ἔτι μεγαλειτέρων θριάμβων

Ἐώρτασαν οἱ Σουλιῶται τὴν νίκην ταύτην, μ' εὐχόενοι «νίκας τοῖς εὐσεβέσι κατὰ βαρβάρων»

Πληροφορηθεὶς ὁ Ἀλῆς αὐθημερὸν ὑπό τινος στρατιώτου τῆς φρουρᾶς διασωθέντος ὡς ἐκ θαύματος ἀπὸ τὸν σκληρὸν θάνατον, ὅτι ὁ περίφημος πύργος τῆς Βίλλας καὶ ἅπαντα ἡ ἐν αὐτῷ φρουρὰ κατεστράφη ὑπὸ τῶν Σουλιωτῶν, ἐξεμάνη. «Ἐγερθεὶς δὲ ἐκ τοῦ καθίσματος τε-

ταραγμένος, λέγει ὁ Περραιβὸς, περιεφέρετο ὡς μανιώδης ἀπὸ μιᾶς εἰς τὴν ἄλλην θυρίδα, προσκόπτων δὲ τὴν κεφαλήν του εἰς τὰς παρὰ τὸ παλάτιόν του ἁγυιὰς ἐβόα πρὸς τοὺς διαβαίνοντας»· «δὲν εἴμεθα πλέον Τοῦρκοι; τί »θέλομεν εἰς τὸ ἑξῆς τοιαύτην ζωήν; δέκα κλεφτογιδάδες »Σουλιῶται τὴν μισὴν Τουρκιὰν ἔφαγαν, ἕως τὸ ὕστερον »θὰ μᾶς πάρουν καὶ τὰ Ἰωάννινα· ὅπιος λοιπὸν εἶνε Τοῦρ»κος καὶ πιστεύει ἀληθιὰ τὸν Μωάμεθ ἂς ἀρπάξῃ τ' ἄρ»ματα, ἂς ἐνωθῇ μὲ τὰ βατιλικα στρατεύματα, καὶ ἂς »ὁμώσῃ διὰ τὸν ἀφανισμὸν αὐτῶν αὐτῶν τῶν ἀπίστων γειτό»ων.

Αὐθωρεὶ μετὰ τὰς κεραυνώδεις ταύτας ῥήσεις ἔπεμψεν εἰς ὅλην τὴν Ἤπειρον καὶ Ἀλβανίαν, ἐξιστορῶν κατανυκτικῶς τὴν καταστροφὴν τοῦ πύργου τῆς Βίλλας καὶ τὸν θάνατον τῶν ἐπισήμων τῆς ῥουμελῆς Ὀθωμανῶν, ἐντόνους διαταγὰς, ὅπως ἅπαντες οἱ Τοῦρκοι μικροὶ καὶ μεγάλοι, ἐκστρατεύσωσι κατὰ τοῦ Σουλίου, ἵνα ἐκδικήσωσι τήν τε ὕβριν καὶ τὸν θάνατον τῶν συγγενῶν καὶ ὁμοθρήσκων.

Ἀλλ' οἱ πολλὰ παθόντες ἀπὸ τὸ Σουλιωτικὸν πῦρ Ἀλβανοὶ δὲν ἐδείκνυον τόσην διάθεσιν, ἵνα καὶ πάλιν δοκιμάσωσιν αὐτὸ, εἰ καὶ ἤδη δαψιλῶς ἐμισθοδοτοῦντο. Τὴν διάθεσιν ταύτην τῶν Ἀλβανῶν ἰδὼν ὁ Ἀλῆς, καὶ οὐ μόνον μηδὲν δι' αὐτῶν κατορθώσας; ἐπὶ δεκαετίαν, ἀλλὰ καὶ οὔτε τοῦ λοιποῦ ἐλπίζων νὰ κατορθώσῃ δι' αὐτῶν μόνον τί ἄξιον λόγου, ἔστρεψεν ἀλλοῦ τὰ βλέμματά του, εἰ καὶ πολὺς στρατὸς Ἀλβανικὸς συνηθροίσθη εἰς Ἰωάννινα.

Ἔστρεψε τὰ βλέμματα του πρός τινας Ἕλληνας μισθοφόρους ἁρματωλούς, τῶν ὁποίων ἡ ἀνδρεία δὲν ἦτον ὑποδεεστέ-

ρα τῶν ἀντιπάλων τοῦ Ἀλῆ, καὶ ἐστρατολόγησεν ἐπὶ ἀδροτάτῳ μισθῷ ἐκ διαφόρων μερῶν τῆς Ἠπείρου καὶ Θεσσαλίας χιλίους διακοσίους Ἕλληνας ὑπὸ τοὺς ὁπλαρχηγοὺς, καπετανέους καλουμένους, Ἴσκον Δουπνιτζιώτην, Ζώγκαν Ξηρομερίτην, Γεώργιον Βαρνακιώτην, Σκυλοδῆμον καὶ ἄλλους.

Συναθροισθέντες δὲ οὗτοι εἰς Ἰωάννινα, καὶ ἀδροτάτους μισθοὺς λαβόντες, ἡτοιμάσθησαν νὰ ἐκστρατεύσωσι κατὰ τοῦ Σουλίου μετὰ τῶν ἄλλων στρατευμάτων, πλὴν πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς των ἀπήτησαν ἀπὸ τὸν Ἀλῆ τὴν ἄδειαν τοῦ νὰ ὁδηγῶνται ὑπὸ τῶν ἰδίων των ὁπλαρχηγῶν καὶ νὰ πολεμῶσι κεχωρισμένοι τῶν Ὀθωμανῶν, λόγῳ μὲν ἕνεκα ἀντιζηλίας καὶ παλαιῶν παθῶν, ἔργῳ δὲ ὅπως, ὄντες μόνοι, βοηθησωσι τοὺς ὁμοθρήσκους ἀδελφούς.

Ἐπειδὴ δ' ὁ Ἀλῆς ἐγνώριζεν ὅτι ὑπῆρχον πραγματικῶς ἀρχαῖα μίση μεταξὺ τῶν φύσει ἀντιπάλων δύο τούτων φυλῶν, οὐδεμίαν συνέλαβεν ὑπόνοιαν, καὶ ἐδέχθη τὴν αἴτησιν τῶν Ἑλλήνων ὁπλοφόρων.

Οὕτω διαταχθέντων ἐν Ἰωαννίνοις τῶν στρατευμάτων, ἐξεκίνησε περὶ τὰ μέσα τοῦ Ἰουλίου τῷ 1803 ἐπὶ κεφαλῆς ἐννέα χιλιάδων στρατοῦ ὁ Βελῆ Πασσᾶς, ἀναλαβὼν καὶ ἤδη τὴν ἀρχιστρατηγίαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'.

Φθασαντα τὰ νέα στρατεύματα εἰς τὰ σύνορα τοῦ Σουλίου καὶ μετὰ τῶν πέριξ αὐτοῦ παοϋπαρχόντων στρατευμάτων ἑνωθέντα, ἐστρατοπέδευσαν ἅπαντα εἰς τὸ χωρίον Τζαγκάρη, κείμενον βορειοδυτικῶς ἐπὶ τῶν συνόρων τοῦ Σουλίου καὶ τῆς Παραμυθίας, καὶ ἀπέχων τοῦ πρώτου 4 ὥρας καὶ τῆς δευτέρας 2.

Στήσας ὁ Βελῆ Πασσᾶς τὸ ἰδικὸν στρατόπεδον εἰς Τζαγκάρη, ἔπεμψεν αὐθημερὸν τρισχιλίους Ἀλβανοὺς ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἰσοὺφ Ἀράπη καὶ Μέτζου Μπόνου εἰς τὴν ἀποτεφρωθεῖσαν Βίλλαν, ἵνα ὀχυρωθῶσιν ἐν τοῖς ἐρειπίοις τοῦ κατεδαφισθέντος πύργου, διότι ἡ θέσις αὕτη παρηνώχλει τὰ μέγιστα τοὺς Σουλιώτας.

Συγχρόνως δὲ διέταξε καὶ ἄλλους χιλίους πεντακοσίους Ἀλβανοὺς ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Ἰμπραὴμ Δέμη καὶ Χασὰν Τσαπάρη, ἵνα καταλάβωσι τὸ Ζαβροῦ, καὶ οὗτος ἔχων καὶ δισχιλίους καὶ πεντακοσίους ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Μπεκὶρ Τσογαδούρη καὶ Σουλεϋμὰν Τζάλη, ἵνα ὀχυρωθῶσιν εἰς Τσεκουράτι, τέλος δὲ διέταξε τοὺς Ἕλληνας νὰ ἐφορμήσωσι μόνοι καὶ πρῶτοι κατα τοῦ Σουλίου.

Οἱ Σουλιῶται πληροφορηθέντες τὴν διάταξιν τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοῦ, ἔπεμψαν καθ' ἑνὸς ἑκάστου τῶν σωμάτων τούτων τοῦ ἐχθροῦ δύναμιν, ὅση ἐπήρκει ἵνα ἐμποδίσῃ τὴν πρὸς τὰ πρόσω αὐτῶν πρόοδον· οἱ δὲ λοιποί, ἰδόντες τοὺς Ἕλληνας προχωροῦντας πρὸς τὸ Σοῦλι, ὥρμισαν κατ' αὐτῶν τετρακόσιοι τὸν ἀριθμόν, καὶ συναντηθέντες μίαν ὥραν μακρὰν τοῦ Σουλίου μεταξὺ τούτου καὶ Τσαγχάρι. συνεχρούσθησαν Ἕλληνες καὶ Σουλιῶται πεισματωδῶς, ἀλλὰ μετὰ τὴν μάχην παρετηρήθη ὅτι ἐπὶ τοῦ πεδίου οὐδεὶς εὑρίσκετο νεκρὸς, τοῦτο δὲ, διότι οἱ Ἕλληνες, ἐκστρατεύσαντες κατὰ τῶν ὁμοθρήσκων των δὲν ἐσκόπευσῃ νὰ χύσωσι Χριστιανικὸν αἷμα, ἀλλ' ἀπεναντίας προέθεντο νὰ συνδράμωσι τοὺς ἀδελφούς των ὑπὸ τὴν σημαίαν τοῦ ἐχθροῦ, καὶ περὶ τούτου ἐξελθόντες τῶν Ἰωαννίνων εἰδοποίησαν τοὺς Σουλιώτας· φθάσαντες δὲ εἰς τὰ σύνορα τοῦ Σουλίου ἐξετέλεσαν τὴν ὑπόσχεσίν των, χορηγοῦντες τοῖς Σουλιώταις ἐν ἀγνοίᾳ τῶν Τουρκῶν ζωοτροφίας καὶ πολεμεφόδια.

Ἰδὼν ὁ ἀρχιστράτηγος Βελῆ Πασσᾶς τοὺς Ἕλληνας πολεμοῦντας μὲν, πλὴν οὐδὲν κατορθώσαντες κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, ὑπώπτευσε δικαίως σύμπνοιαν μεταξὺ Σουλιωτῶν καὶ Ἑλλήνων, καὶ διέταξε τοὺς Τούρκους ἵνα ἐξορμήσωσι. διότι τὸ ἐκ 300 ὠκυπόδων καὶ μαχίμων Σουλιωτῶν σῶμα, τὸ ἐν τῷ Σοῦλι διαμεῖναν, ἀναπαυόμενον κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἡμέρας, κατέβαινε, καὶ ἐπέπιπτε νυκτωθῶς κατὰ τῶν ἐχθρικῶν χαρακωμάτων.

Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ ἔπαυσαν οἱ Σουλιῶται τὰς τοιαύτας νυκτερινὰς ἐπιδρομὰς, διότι ἡ ὑπόσχεσις τὰς ζωοτροφίας καὶ τὰ πολεμεφόδια ἐχθρικὴ φρουρὰ καὶ τὸ ὀχυρότερα ἦτον καὶ ἐκ

Χριστιανῶν ἀγωγιατῶν καὶ ὁπλοφόρων τὸ πλεῖστον συνέκειτο, πάντοτε προπορευομένων κατ' ἀναγκαστικὴν διαταγήν, ἵνα οἱ Σουλιῶται φειδόμενοι τῆς χύσεως τοῦ αἵματος τῶν ὁμοθρήσκων των, παραιτηθῶσι τοιούτων ἐπιζημίων τοῖς ἐχθροῖς ἐπιδρομῶν.

Τοιαῦτα καὶ μύρια ἄλλα μαθόντες οἱ ἐχθροὶ προσεπάθησαν νὰ συσσωματωθῶσι.

Ὅθεν, συμβουλίου γενομένου ἐν τῇ σκηνῇ τοῦ στρατάρχου Βελῆ Πασσᾶ, ἀπεφασίσθη νὰ δοκιμάσωσι διὰ τελευταίαν φορὰν ἐφορμῶντες ἅπαντες.

Καὶ ὡρκίσθησαν ἅπαντες ἵν' ἀποθάνωσιν, εἰ δὲν ἐκυρίευον τὸ Σοῦλι, καὶ, ὥρμησαν τῇ 25 σεπτεμβρίου κατὰ τῆς Κιαφας Σαμονίδας καὶ Ἀβαρίκου, ἀλλ' εὑρόντες ἀνδροτέραν τὴν ἀντίστασιν τῶν Σουλιωτῶν, ἀπεκρούσθησαν μετὰ τέσσαρας ὥρας πεισματώδους καὶ φονικῆς μάχης μὲ μεγάλην φθορὰν, ἀπολέσαντες ἐκτὸς τῶν τραυματισθέντων, διακοσίους ἑξήκοντα νεκρούς.

Οἱ δὲ Σουλιῶται, ἐξώρμησαν ἐκ τῶν βράχων, ὄπισθεν τῶν ὁποίων ἐπολέμουν, καὶ τοὺς ἀπώθησαν μὲ δευτέραν ζημίαν μέχρι τῶν χαρακωμάτων, καὶ ἐπανέκαμψαν τροπαιοῦχοι εἰς τὸ Σοῦλι μὲ ζημίαν τεσσάρων νεκρῶν καὶ δεκατριῶν τραυματισθέντων.

Οἱ ἐχθροὶ, ἀπηλπίσθησαν πλέον περὶ καταχτήσεως τοῦ Σουλίου, καὶ ἐμελέτων τὴν ἄρσιν τοῦ ἀποκλεισμοῦ καὶ τὴν διάλυσιν τῶν στρατευμάτων, ἅτινα ἤρχιταν ἵνα λειποταχτῶσιν ἐκ διαλειμμάτων καὶ κηρύττωσι παντοῦ, ὅτι οὔτε αὐτοὶ οὔτε οἱ μεταγενέστεροί των θέλουν ποτὲ δυνηθῆ ἵνα κυριεύσωτὸ Κακοσούλι, ὅτι ἀδίκως χύνεται τόσον τουρκικὸν

αἷμα, καὶ ὅτι ἐπιμένων ὁ Βεζύρης Ἀλῆ Πασσᾶς ἵνα καταστρέψῃ τοὺς Σουλιώτας, ἔχει σκοπὸν νὰ ἐξολοθρεύσῃ ὅλην τὴν Τουρκίαν.

Ὁ Πήλιος Γούσης καὶ ὁ Κουτζονίκας, οἱ δύο οὗτοι συμπέθεροι ἐπρόδοσαν, φεῦ! τὴν πολυτλήμονα πατρίδα, τὴν ὁποίαν καὶ αὐτοὶ καὶ οἱ πατέρες αὐτῶν ἐνδόξως καὶ ἐντίμως ὑπερήσπισαν ἐπὶ δύο ὁλοκλήρους αἰῶνας κατὰ πάσης ἐχθρικῆς προσβολῆς!

Ὁ Πήλιος Γούσης, γινώσκων ὅτι οἱ πλείστοι τῶν Σουλιωτῶν μετὰ τὴν λαμπρὰν νίκην, ἣν ἐκέρδισαν πρὸ τεσσάρων ἡμερῶν κατὰ τῶν πολυαριθμων ἐχθρῶν, ἐφύλαττον τὴν Κιάφαν, τὴν Σαμωνίβαν καὶ τὸ Ἀβαρίκον ἵνα μὴ καὶ ἐκ δευτέρου ἐφορμήσωσι κατ' αὐτῶν οἱ ἐχθροί, ἐπαρουσιάσθη τὴν νύκτα τῆς δεκάτης ἑβδόμης σεπτεμβρίου εἰς τὸν ἀρχιστράτηγον Βελῆ Πασσᾶ, καθ' ἣν στιγμὴν οὗτος ἔβλεπε μὲ σπαραξικάρδιον λύπην τὰ στρατεύματά του λειποτακτοῦντα καὶ τοὺς Σουλιώτας ἀπειλητικῶς ἱσταμένους ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του ὡς τόσους δαίμονας, καὶ τῷ εἶπεν.

«Πασσᾶ μου, ἄνευ συνδρομῆς Σουλιώτου τινὸς δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ κυριεύσετε τὸ Σοῦλι καὶ πᾶσα προσπάθεια καὶ θυσία ἀποβαίνει ματαία καὶ ἐπιβλαβὴς εἰς ὑμᾶς. Πλὴν ἂν ὁ Βεζύρης συγκατατίθεται ν' ἀπολευθερώσῃ τὸν ἐν τῇ φυλακῇ τῶν Ἰωαννίνων γαμβρόν μου, τὸν εὑρισκόμενον μεταξὺ τῶν ὁμήρων Σουλιωτῶν, πρὸς δὲ νὰ μοὶ δώσῃ καὶ δέκα χιλιάδες γρόσια πρὸς ἀμοιβήν μου, εἶμαι ἱκανὸς ἄνευ κόπου καὶ ἄνευ μεγάλης ζημίας νὰ σᾶς παραδώσω τὸ Σοῦλι.»

Ταῦτα ἀκούσας ὁ ἀπηλπισμένος Βελῆ Πασσᾶς ἐχάρη μεγάλως διὰ τὴν εἴδησιν ταύτην καὶ ἔστειλεν ἀμέσως ἐκτα-

κτον ταχυδρόμον πρὸς τὸν πατέρα του, καὶ τῷ ἀνήγγειλε τὸ γεγονός.

Ὅσην λύτην ἐπροξένησε τῷ Ἀλῆ ἡ ἥττα τοῦ στρατοῦ του ἄλλην τόσην καὶ διπλασίαν χαρὰν τῷ ἐπροξένησεν ἡ ἀγγελία αὕτη καὶ ἀμέσως ἀπεφυλάκισε τὸν γαμβρὸν τοῦ Πήλιου, καὶ δωροδοκήσας πλουσιοπαρόχως ἀπέστειλεν αὐθημερὸν εἰς τὸν υἱόν του Βελῆν.

Ὁ δὲ Βελῆς ἀμέσως εἰδοποίησε τὸν Γούσην, καὶ ἰδὼν αὐτὸν εἰσερχόμενον καὶ ἐπιθυμῶν νὰ μάθῃ κατὰ πόσον θὰ ἦτο διατεθειμένος καὶ ἐνεργητικὸς διὰ τὴν παράδοσιν τοῦ Σουλίου, τῷ εἶπεν.

— Ἐ! Καπετὰν Πήλιο, νὰ ποῦρθεν ὁ γαμβρός σου, καὶ γιὰ διὲς τί πεσκέσια σοῦ στέλλει ὁ μπαμπάς μου ἀπ τὰ Ἰάννινα· ἔ! τώρα, γιὰ πές μου πῶς θὰ μοῦ παραδώσῃς τὸ Σουλι ὡρὲ Καπετάνιε.

— Εὐκολώτατα, πασᾶ μου, ἀπεκρίθη ὁ Γούσης, δόστε με πενταχόσια καλὰ παληκάρια ἀπὸ τοὺς Ἀρβανίτες καὶ νὰ περάσω ἐγὼ ὁ ἴδιος ἀπὸ ἀφύλακτα μονοπάτια καὶ νὰ τοὺς βάλω εἰς τὸ σπίτι μου, χωρὶς νὰ τὸ νοιώσουν οἱ Σουλιῶται, ποῦ εἶνε ὅλοι στὴ Κιάφα καὶ 'ς ἄλλα μέρη, καὶ ἡ ἀρεντιά σου αὔριο πουρνὸ πουρνὸ μ' ὅλο σου τ' ἀσκέρι κάμνεις γιουρούσι εἰς τὸ Σοῦλι, καὶ ὄντας οἱ Σουλιῶται ποῦ εἶνε στὴ Κιάφα καὶ ἀλλοῦ θὰ σᾶς ἰδοῦν καὶ θὰ ἔλθουν νὰ σᾶς κτυπήσουν, ἐγὼ μὲ τοὺς Ἀρβανίτες τοὺς κτυπῶ ἀπὸ πίσω, τοὺς σκοτίζομεν, καὶ σκορπιοῦνται, γιατὶ θὰ εἶνε ὀλίγοι ἐκεῖνοι ποῦ θὰ ἔρθουν κατεπάνω σας, καὶ ἔτσι ἡ ἀρεντιά σου κάνεις ζάπτι τὸ Σοῦλι χωρὶς ἐμπόδιο.

Ἐχειροκρότησεν ὁ Βελῆ πασᾶς τὴν μεγαλοφυΐαν τοῦ Γούση, ὅστις ὡδήγησεν τοὺς πεντακοσίους Ἀλβανοὺς εἰς τὴν παρὰ τῇ εἰσόδῳ πρὸς βορρᾶν τοῦ Σουλίου κειμένην οἰκίαν του, μεμονωμένην οὖσαν.

Ὁ Βελῆ Πασᾶς περὶ τὸ λυκαυγὲς τῆς 25, ἀποστείλας ἀποσπάσματά τινα κατὰ τῆς Κιάφας, τῆς Σαμωνίβας καὶ τοῦ Ἀβαρίκου, καὶ μεθ' ἑαυτοῦ παραλαβὼν τὸ στρατιωτικόν, εἰσῆλασεν ἐξ ἀπροόπτου εἰς τὸ Σούλι διὰ τῶν ὑπὸ τοῦ Πηλίου φανερωθεισῶν ἀτραπῶν.

Ἰδόντες οἱ Σουλιῶται τὴν ἄνωθεν ταύτην εἰσβολὴν τῶν ἐχθρῶν εἰς τὸ Σούλι, ἀπεστάλαν κατ' αὐτῶν μόλις 200 ὑπὸ τὸν Δῆμον Δράκον καὶ Θανάσην Βάϊαν, οἵτινες ἀπεγνωσμένως ἐρρίφθησαν κατὰ τῶν εἰσβαλόντων εἰς τὸ Σούλι αὐθαδῶν.

Ἀλλὰ μόλις προφθάσαντες νὰ ἐκκενώσωσι ἅπαξ τὰ ὅπλα των κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, ποσῶς βάλλονται κατὰ νῶτα! ἀπροσδοκήτως.

Ἡ ἀπροσδόκητος αὕτη προσβολὴ ἀνεχαίτησε τὴν ἐρμήν των καὶ ἐννόησαν ὅτι ἐπροδώθησαν.

Μὴ δυνάμενοι δὲ οὔτε ἔμπροσθεν οὔτε ὄπισθεν νὰ χωρήσωσι, καταλη,φθέντες [μεταξὺ δύο πυρῶν, ὠχυρώθησαν ἐντὸς τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Δονάτου, κειμένου πλησίον αὐτῶν ἄνωθεν τοῦ Σουλίου ἐπὶ τὴν ῥαχιν τοῦ Κιοῦγκε, οἱ ἐχθροὶ ἔμειναν κύριοι τοῦ Σουλίου.

Πλὴν ἔντρομοι εἰσέτι, ἀγνοοῦντες τὸ ἀποβησόμενον.

Ἀλλ' οἱ ὀχυρωθέντες εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Δονάτου Σουλιῶται ἰδόντες τοὺς ἐχθροὺς σκοπεύοντας νὰ ὀχυρωθῶσιν εἰς τὸ Σούλι, ἐξεμάνησαν καὶ μὴ δυνάμενοι ἵνα ὑποφέρωσι

τοιαύτην ὕβριν, ἐξώρμησαν κατ' αὐτῶν, προπορευομένου τοῦ ἀτρομήτου Δήμου Δράκου, ἐλπίζοντες, ὅτι οἱ ἐν τῇ Κιάφᾳ, Σαμωνιβᾳ καὶ Ἀβαρίκῳ συμπολιται ἤθελον τρέξει εἰς βοήθειάν των. Ἀλλ' οὗτοι, μὴ ὑποπτεύοντες προδοσίαν, ἀλλ' ἀπεναντίας στρατήγημα, ἐκλαβόντες τὴν εἰς τὸ Σοῦλι ἐμφάνισιν τοῦ ἐχθροῦ, δὲν ἔτρεξαν εἰς βοήθειαν τῶν περὶ τὸν Δήμον Δράκον καὶ θανάσιμον Βάγιαν γενναίως μαχομένων, οἵτινες καὶ ὑπὸ δύο πυρῶν προσβαλλόμενοι, εὐδοκίμησαν νὰ ἐκβάλωσι τοὺς ἐχθροὺς ἀπὸ τὸ Σοῦλι· ἀλλ' οἱ πλεῖστοι παραδοθέντες εἰς τὴν σκύλευσιν τῶν ἐχθρικῶν πτωμάτων, καὶ παρασυρήσαντες δυστυχῶς τὴν περαιτέρω καταδίωξιν τῶν ἐχθρῶν, ἔδωκαν καιρὸν εἰς τὸ ὑπὸ τὸν Βελῆ Πασᾶν στῶμα νὰ συνενωθῇ μετὰ τῶν ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Γούστ... Οἱ δὲ διασωθέντες κατέλαβον ἐκ νέου τὴν πρώτην θέσιν ἀρήσαντες τοὺς ἐχθροὺς καὶ αὖθις κυρίους τοῦ Σουλίου!

Κύριος δὲ καταστὰς τοῦ Σουλίου ὁ Βελῆ Πασᾶς, ὀχυρωθεὶς καλῶς καὶ ἰδὼν ὅτι οὐδεὶς κατ' αὐτοῦ ἐχθρὸς ἐκινήθη, ἐξέβαλε τὴν ἀκινησίαν τῶν Σουλιωτῶν ὡς δειλίαν, διὸ καὶ ἔσπευσε ἵνα κινηθῇ αὐτὸς κατὰ τῶν ἐν τῷ Κιούγκε, τῇ Κιάφᾳ καὶ ἀλλοῦ συγκεντρωθέντων Σουλιωτῶν, φέρων μεθ' ἑαυτοῦ τρία κανόνια καὶ δύο μικροὺς βομβοριπτῆρας.

Τοῦτο ἰδόντες οἱ Σουλιῶται ἐξώρμησαν κατ' αὐτοῦ, καὶ μάχης γενομένης, τὸν ἀπέκρουσαν τρεῖς μέχρι τῶν ἐν τῷ Σοῦλι ὀχυρωμάτων, ἀφήσαντα ὑπὲρ τοὺς διακοσίους νεκροὺς ἐκτὸς τῶν τραυματισθέντων, εἰς τοὺς βράχους.

Πλὴν αἱ τοιαῦται ζημίαι δὲν λογίζονται ἀπέναντι τῆς καταχτήτεως τοῦ Σουλίου, τὴν ὁποίαν ὁ Βελῆς δι' ἐκτάκτου

ἀπεσταλμένου ἀνήγγειλε πρὸς τὸν πατέρα του μετὰ κομπορρημοσύνης!!

Ὁ Ἀλῆ Πασᾶς ἐμέθυτε ἀπὸ τὴν ἀναγγελίαν ταύτην διότι ἂν καὶ ταύτην τὴν φορὰν ἀπετύγχανεν ὅπως καταστρέψῃ τὸ Σοῦλι, διελύετο πλέον τὸ στράτευμά του καὶ ἐξάπαντος κατεστρέφετο ὁ ἴδιος, διότι ὑπὸ πάντων ὑπεβλέπετο. Ἅμα λαβὼν τὴν χαρμόσυνον ταύτην ἀγγελίαν ὁ Ἀλῆς, ἀμέσως τὴν ἀνήγγειλεν εἰς τὴν πόλιν τῶν Ἰωαννίνων διὰ κανονιοβολισμῶν, συγχρόνως δὲ ἀπέστειλε κήρυκας εἰς τὰς ἄλλας πόλεις καὶ ἐπαρχίας τῆς δικαιοδοσίας του, ἵνα ἀναγγείλωσι τὴν χαροποιὰν ταύτην εἴδησιν, καὶ ἵνα διατάξωσι τοὺς κατοίκους νὰ κάμουν λιτανείας, φωτοχυσίας καὶ διασκεδάσεις καὶ ἀπευθύνωσιν ἐνθέρμους προσευχὰς πρὸς τὸν Ὕψιστον περὶ τῆς παντελοῦς καταστροφῆς τῶν ἀφανιστῶν τῆς Τουρκίας.

Κορεσθεὶς χαρᾶς καὶ ἀγαλλιάσεως ὁ Ἀλῆς διέταξε μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἀπὸ τῆς εἰς Ἰωάννινα ἀφίξεως τῆς χαρμοσύνου ἀγγελίας τὸν Ἀμπὰς Τεπελένας νὰ ἐξάξῃ τῆς εἱρκτῆς τὸν Φῶτον Τζαβέλλαν καὶ τὸν ὁδηγήσῃ ἐνώπιόν του.

Ὁ Φῶτος εἶχεν ἀλλαξει ὁλοτελῶς, ἦτον πλέον μία σκιὰ τοῦ σκελετοῦ.

Ἐπὶ τοσοῦτον ἐστρεβλώθη τὸ σῶμά του ἐν τῇ εἱρκτῇ, χωρὶς οὐδ' ἐπὶ μικρὸν νὰ μικροψυχήσῃ καὶ νὰ ἐνδώσῃ εἰς τὸν τύραννον.

Ἔλεγε δὲ εἰς τοὺς βασανίζοντας καὶ τυραννοῦντας αὐτὸν δημίους.

— Τὸ σῶμα μόνον βασανίζετε· ἀλλ' ὄχι καὶ τὴν ψυχήν μου καὶ τὰ αἰσθήματά μου.

Ἰδὼν ὁ Ἀλῆς τὸν γενναῖον ἀρχηγὸν τοῦ Σουλίου εἰς τοι-

την ἐλεεινὴν καὶ ἀξιοδάκρυτον κατάστασιν ἐπροσποιήθη συγκίνησιν ὁ δόλιος καὶ εἶπε πρὸς αὐτὸν συμπαθητικῶς:

— «Ἔ! μπίρομ Φῶτο, δὲν εἶναι φταίξιμο δικό μου, ποῦ ἔγεινες ς αὐτὸ τὸ χάλι, ἀνίσως ἐτὺ μὲ ἐδούλευες πιστὰ ἀπὸ τὴν ἀρχήν, δὲν ἐγενοῦνταν αὐτὰ ποῦ ἔγειναν, τόσοι σκοτομοί, τόσο μαστράφη, καὶ ἐσὺ δὲν καταντοῦσες ς αὐτὸ τὸ χάλι. Ἐγὼ μ' ὅλα αὐτὰ ἐκέρδιτα ἐκεῖνο ποῦ ἤθελα, ἀμ' ἐσὺ μπίρομ, ἔχασες τὴν τύχην σου· ἐπῆρα, Τσαβέλλα. ἐπῆρα τὸ Σούλι»! ἀνέκραξεν ὁ Ἀλῆς ὡς παράφρων, θέλων διὰ τῆς χαρᾶς του ἵνα χειραυνώσῃ τὸν γενναῖον ὑπερασπιστὴν τῶν βράχων τοῦ Σουλίου.

— «Καὶ ἄλλην φορὰν, Πασσᾶ μου, ἐπῆρες τὸ Σοῦλι» ἀπεκρίθη ὁ Φῶτος ἀταράχως ἐμὸν πάλιν τὸ ἄφησες μὲ πολλὴν ζημίαν σου καὶ τόρα ἐπῆρες τὸ Σοῦλι, μόνε ὅσω ὑπάρχουν ζωντανοὶ οἱ Σουλιῶται, εἶναι φόβος νὰ τὸ χάσῃς πάλιν· τότε μόνον ἠμπορεῖς Πασσᾶ μου νὰ εἴπῃς ποῦ πῆρες τὸ Σοῦλι, ὄντας δὲν θὰ μείνῃ ποδάρι Σουλιώτικο ς τὸ Σοῦλι.

— «Ἀμ' ἐσὺ ἂν θέλῃς, μπίρομ Φῶτο, τὸ κάνεις τοῦτο» ἀπεκρίθη ὁ Ἀλῆς μετὰ γλυκύτητος, ἀναγνωρίσας τὴν ἀλήθειαν τῶν λεγομένων τοῦ Φώτου, καὶ τὴν ἀνάγκην τῆς παντελοῦς καταστροφῆς τῶν Σουλιωτῶν, ἵνα ᾖ κύριος τοῦ Σουλίου.

— «Θέλω» ἀπεκρίθη ὁ Τσαβέλλας «γιατὶ καὶ ἐγὼ τὸ μετανόησα τόρα, καὶ τοῦ κάκου ὑπέφερα τόσα καὶ τόσα».

— «Καὶ πῶς μπίρομ;» τὸν ἠρώτησεν ὁ Ἀλῆς πηδήσας ἀπὸ τὴν χαράν του ἐκ τοῦ καθίσματος.

— «Εὔκολον» τῷ εἶπεν ὁ Φῶτος «νὰ μὲ ἀφήσῃς νὰ πά-

γω εἰς τὸ Σοῦλι, γιατὶ ἀπεφάσισα τόρα καὶ εἰς τὸ ἑξῆς νὰ εἶμαι 'δικός σου».

— «'Αμ' μπίρομι, δὲν σὲ πιάνω μπίστι, ματὲμ ποῦ μὲ 'γέλασες τὴν πρώτην βολά».

— «Σὲ φέρνω Πασσᾶ μου, μιχέμι (δίμιτρον) ὅλην τὴν φαμίλλια μου, γιὰ νὰ ὄγῇς ἀπὸ τὸ σουπχὲ (ὑποψίαν)».

— Σὰν εἶνέ ἔτσι μπίρομι, ἄφεριμ! ἄφεριμ, (εὖγε, εὖγε), φέρε τὴ φαμήλια σου ἐδῶ καὶ νὰ σὲ ἀφήσω νὰ πᾷς εἰς τὸ Σοῦλι, γιὰ νὰ ὄγάλῃς ἀπ' ἐκεῖ τοὺς Σουλιώταις ὅλους καὶ νὰ πᾶνε ἀπείραχτοι ὅπου θέλουν, καὶ ἐσὺ νὰ κάτσῃς μαζή μου, ἂν θέλῃς, καὶ νὰ σὲ κάνω μεγάλον ἄνθρωπον.

Αὐθημερὸν ἔγραψεν ὁ Φώτος Τζαβέλλας εἰς τὴν οἰκογένειάν του, ἵνα αὕτη σὺν γυναικὶ καὶ τέκνοις μεταβῇ ἄνευ ἀναβολῆς εἰς Ἰωάννινα.

OLGOMANOGLIO

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'.

Ὁ Φῶτος, μόλις ἀσπασθεὶς ἐν κατανύξει ψυχῆς τὴν σύζυγόν του καὶ τὰ τέκνα του, ἅτινα ἐπρόκειτο ἴσως νὰ μὴν ἐπανίδῃ, ἀνεχώρησε διὰ τὸ Σοῦλι ἐρωδιασμένος παρὰ τοῦ Ἀλῆ μὲ συστατικὰ γράμματα πρὸς τὸν υἱόν του Βελῆ Πασᾶν.

Φθάσας δὲ ὁ Φῶτος τὴν 12 Νοεμβρίου εἰς τὸ Σοῦλι καὶ ἰδὼν τὸν ἄσπονδον ἐχθρὸν ἐσκηνωμένον ἐπὶ τῶν περιλημένων βράχων τῆς πατρίδος του, ἠσθάνθη ὅ,τι δύναταί τις νὰ φαντασθῇ δριμύτερον εἰς τὴν καρδίαν του.

Ἐπορεύθη ἀδείᾳ αὐτοῦ ἀνενοχλήτως εἰς Κιάφαν Πάντες δὲ οἱ Σουλιῶται ἰδόντες ἀνελπίστως ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν τὸν πρώην ἀρχηγὸν, τὸν ὁποῖον δὲν ἤλπιζον πλέον νὰ ἐπανίδωσι, κατεπλάγησαν!

Ἡ ἀπροσδόκητος ἐμφάνισις τοῦ Τζαβέλλα ἐν ὥρᾳ χρισίμῳ εἰς τὴν Κιάφαν, ἐζωογόνησε τὰς δυνάμεις των.

Παραστὰς δὲ εἰς τὸ μέσον τῶν συμπολιτῶν του εἶπε τὰ ἑξῆς:

— Συμπολῖται καὶ ἀδελφοί! Δὲν σᾶς λανθάνει πλέον ὅτ ὁ κίνδυνος τῆς πατρίδος μας ἐπίκειται.

Εἶνε μέγας!

Μένει ὅμως ἀκόμη μία ἐλπὶς νὰ τὴν σώσωμεν, ἂν ἅπαντες μικροὶ καὶ μεγάλοι ὁμονήσωμεν, καὶ ἂν ἕκαστος ἡμῶν θυσιάσῃ σήμερον ὅ,τι τὸν ἀποβλέπει εἰς τὸν δωμὸν τῆς πατρίδος.

Ἀκούσατε ἀδελφοὶ καὶ συμπολῖται τὰ σχέδιά μου. Συνεφώνησα μετὰ τοῦ τυράννου, ἵνα ἐξάξω τῆς Κιάρας ἅπαντας τοὺς φίλους καὶ συγγενεῖς μου, καὶ νὰ ὑπάγω μετ' αὐτῶν νὰ κατοικήσω εἰς τὴν Πάργαν, παραδίδων εἰς τὸν ἐχθρὸν τὴν Κιάραν, καὶ πρὸς ἀσφάλειαν τῆς ἐκτελέσεως τῆς συμφωνίας, τῷ παρέδωκα τὴν οἰκογένειάν μου.

Ὅθεν ἀντὶ τῶν συγγενῶν μου καὶ φίλων θὰ ἐξάξωμεν μόνον τοὺς γέροντας, τὰς γραίας καὶ ἀνήλικα παιδία, τοὺς ἀπομάχους καὶ τοὺς πάσχοντας, ἵνα τὰ ἀδύνατα ταῦτα πλάσματα μὴν ὑποφέρωσιν ἀνωφελῶς, καὶ ἐπειδὴ προσποιούμενος φόβον κατὰ τὴν πρὸς τὴν Πάργαν ὁδοιπορίαν μου, μέλλω ἵνα ζητήσω πρὸς ἀσφάλειαν ὁμήρους ἀπὸ τὸν Βελῆ τοὺς σημαντικωτέρους συγγενεῖς του καὶ ἀρχηγούς του, εὐκολύνεται οὕτως ἡ μετοικεσία, ἐξασφαλίζονται τὰ γυναικόπεδά μας εἰς τὴν Πάργαν, καὶ ἀναγκάζομεν τὸν στρατάρχην νὰ ἐκκενώσῃ τὸ Σοῦλι διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν ὁμοίρων, ἄλλως, ὄντες ἐλεύθεροι παντὸς προσκόμματος, ὅπερ παρεμβάλλουσιν ἡμῖν τὰ ἀδύνατα μέλη μας, ἐπαναλαμβάνομεν τὰς ἐχθροπραξίας μὲ τὴν ἐξοδιασμένην δραστηριότητα,

Τοῦτο, ἀδελφοί, νομίζω τὸ ἐξασφαλέστερον μέσον, ἵνα σώσωμεν τὴν πατρίδα μας.

Εἶνε μὲν ἀπάτη, τὸ γνωρίζω, πλὴν προκειμένου περὶ τῆς σωτηρίας τοῦ Σουλίου τὰ πάντα εἶνε συγχωρημένα· ἄλλως τε, μήπως ὁ δόλιος ἐχθρὸς δὲν μᾶς ἠπάτησε μυριάκις;

Ἀκούσαντες οἱ Σουλιῶται τὰς γενναίας ὑπὲρ πατρίδος θυσίας τοῦ Τζαβέλλα καὶ τὰς σωτηρίους ὑπὲρ τῶν γυναικοπαίδων συμβουλὰς! ἅπαντες ὡς ἐκ συνθήματος ἐπευφήμησαν τὰ πατριωτικὰ αἰσθήματά του, παρακαλοῦντες αὐτὸν ἵνα τὰ πραγματοποιήσῃ ὅπως ὁ ἴδιος κρίνει εὔλογον διὰ τὸ καλὸν τῆς πατρίδος.

Οὕτω ὁ Φῶτος σὺν τῇ καταθέσει τοῦ λαοῦ, λαβὼν καὶ τὴν εὐλογίαν τοῦ πατρὸς Σαμουήλ, μετέβη παρὰ τῷ Βελῇ καὶ ἀνεκοίνωσεν αὐτῷ ὅτι οἱ συμπολῖται του παρεδέχθησαν τὰς συμβουλάς του καὶ ὅτι εἶνε ἀνάγκη νὰ μεταβῇ εἰς Πάργαν ἵνα συμφωνήσῃ μετὰ τῶν Παργίων περὶ τοῦ τόπου της διαμονῆς τῶν συμπολιτῶν του.

Ταῦτα ἀκούσας ὁ Βελῇ Πασᾶς, μετὰ χαρᾶς τῷ ἔδωκε τὴν ἄδειαν καὶ ὁ Φῶτος ἀνεχώρησε τὴν ἑσπέραν.

Ἰδόντες οἱ Πάργιοι ἀπροσδοκήτως τὸν Τζαβέλλαν καὶ ἀκούσαντες παρ' αὐτοῦ τὰ τῆς μετοικεσίας τῶν Σουλιωνῶν εἰς τὴν Πάργαν καὶ ἀγνοοῦντες εἰσέτι τοὺς σκοποὺς τῆς τοιαύτης μετοικεσίας, ὠργίσθησαν κατὰ τοῦ Τζαβέλλα, ἐκλαβόντες αὐτὸν ὡς προδότην τῆς πατρίδος του καὶ διέταξαν αὐτὸν ἵνα ἀναχωρήσῃ ἄνευ ἀναβολῆς ἀπὸ τὴν Πάργαν, διότι οὔτε ἤθελον ν' ἀκούσωσι τὰς παρακλήσεις του, οὔτε ἄδουλον νὰ δώσωσιν εἰς προδότην.

Εἶχον ὅμως δίκαιον οἱ Πάργιοι ν' ἀγανακτήσωσι κατὰ τοῦ

Τζαβέλλα, διότι τὸ Σοῦλι τὸ ἐθεώρουν ὡς προμαχῶνα καὶ ἔλεγον.

— Ἐὰν πέσῃ τὸ Σοῦλι χαθήκαμεν ὅλοι μικροὶ καὶ μεγάλοι.

Ὁ Φῶτος Τζαβέλλας περιῆλθεν εἰς μεγίστην ἀμηχανίαν, μὴ δυνάμενος νὰ φανερώσῃ τὸν ἀληθῆ σκοπὸν, διότι ἐφοβεῖτο προδοσίαν,

Ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ Πάργιοι ἦσαν ἀδιάσειστοι εἰς τὴν ἀπόφασίν των, ἠναγκάσθη ἐπὶ τέλους νὰ ὁμολογήσῃ τὸν ἀληθῆ σκοπόν του εἰς τὸν ἐπίσκοπον τῆς Πάργας Χρύσανθον, ὅστις παρακινούμενος ἐξ ἀγνῶν αἰσθημάτων ἀμέσως προσεκάλεσεν ἐν τῇ οἰκίᾳ του τοὺς προεστῶτας τῆς Πάργας, πρὸς οὓς ὁ Φῶτος εἶπε τὰ ἑξῆς:

— Φίλοι καὶ ἀδελφοὶ Πάργιοι, ἐμάθατε βεβαίως ὅτι ἡ πατρίς μου, τὸ Σοῦλι, περιῆλθεν εἰς τὸν ἔσχατον κίνδυνον! Ζητεῖ λοιπὸν σήμερον δι' ἐμοῦ παρ' ἡμῶν βοήθειαν.

» Ἐὰν ἡμεῖς ἀδελφοὶ σήμερον δὲν τὴν συνδράμητε, αὕτη καταστρέφεται καὶ μέλλει ἀναμφιβόλως μετ' οὐ πολὺ νὰ ἐπιφέρῃ καὶ τὴν τῆς πατρίδος σας καταστροφήν

» Δεχθῆτε, ἀδελφοί δι' ὀλίγας μόνον ἡμέρας τὰς οἰκογενείας μας καὶ ἔπειτα θὰ ἐνοήσητε, ὅτι εὐεργετήσατε τὴν κοινὴν ἡμῶν πατρίδα·

Μετὰ τοὺς λόγους τούτους ἐξέθεσεν ὁ Τζαβέλλας εἰς τοὺς Παργίους καὶ τὸν σκοπὸν τῶν Σουλιωτῶν καὶ τὰ σχέδιά του.

Οἱ Πάργιοι, ἀκούσαντες τὸν γενναῖον σκοπὸν καὶ τὰ σχέδια τοῦ Τζαβέλλα, ἐζήτησαν παρ' αὐτοῦ συγγνώμην καὶ ὑπεσχέθησαν ὅτι θὰ δεχθῶσι μὲ ἀνοικτὰς ἀγκάλας τὰ γυναικόπαιδα

τῶν Σουλιωτῶν, περιθάλποντες αὐτὰ ὡς ἰδιά των τέκνα καὶ ἀδέλφια

Ἀλλ' ἐπειδὴ μετὰ παρέλευσιν ὀλίγων τινῶν ἡμερῶν οἱ μέτοικοι ἦτον ἀνάγκη νὰ μεταβῶσιν εἰς Ἑπτάννησον ἵνα ἐξασφαλισθῶσι διὰ παντὸς καὶ διὰ τὴν εἰς τὴν Ἑπτάνησον μετοικεσίαν των ἐπῃτεῖτο ἡ ἄδεια τῆς ἐν Κερκύρᾳ Ρωσικῆς Κυβερνήσεως, τὴν ἐπίτευξιν τοιαύτης ἀδείας ἀνεδέχθησαν προθύμως οἱ Πάργιοι, διὸ καὶ ἔπεμψαν τὴν ἐπαύριον ἔκτακτον ἄνθρωπον εἰς τὴν Κέρκυραν, παρακαλοῦντες τοῦτο.

Ἀσμένως ἡ Ρωσικὴ Κυβέρνησις ἐχορήγησε τὴν αἰτηθεῖσαν ἄδειαν τῆς εἰς τὸ Ἰόνιον Κράτος μεταβάσεως τῶν οἰκογενειῶν, ἀλλὰ δυστυχῶς ἕνεκα τῶν ἐναντίων ἀνέμων ἤργησε νὰ φθάσῃ εἰς Πάργαν τὸ φέρον τὴν ἄδειαν πλοῖον, διὸ καὶ ὁ Φῶτος βλέπων ὅτι ἤργησεν ἡ ἄδεια, ἀνεχώρησεν μετὰ δεκαπενθήμερον ἐν Πάργᾳ διαμονὴν, παρακαλέσας τοὺς Παργίους, ἵνα τῷ ἀποστείλωσι κατόπιν του τὴν ἀπάντησιν τῆς Ρωσικῆς Κυβερνήσεως.

Φθάσας δὲ ὁ Φῶτος εἰς Μαργαρίτι ἔμαθεν ὅτι τὰ πράγματα τῆς πατρίδος του εἶχον ἀλλαξει παρ' ἐλπίδα φάσιν διότι τὸ ἔργον, ὅπερ ἐπεχειρίσθησαν οἱ τουναντία φρονοῦντες, ἤγγιζε τὸ τέλος ἕνεκα τῆς ἐν Πάργᾳ πολυημέρου διατριβῆς τοῦ Τσαβέλλα!

Φθάσας δὲ οὗτος εἰς τὸ Σοῦλι, ἔσπευσε νὰ προλάβῃ τὸν ὄλεθρον τῆς πατρίδος του, πλὴν ἦτον ἀργα!

Ἐμφανισθεὶς κατὰ πρῶτον εἰς τὸν Βελῆ Πασᾶν, ὅπως ἐξαλείψῃ πᾶν ἴχνος ἐνδεχομένης ὑπονοίας. ἕνεκα τῆς βραδείας ἐπιστροφῆς του, ἐδιηγήθη αὐτῷ τὰ δῆθεν λαβόντα χώραν μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῶν Παργίων, ἀλλ' ὁ Βελῆς πληροφορηθεὶς

περὶ τῆς διαγωγῆς του, δὲν ἔδωκεν ἀκρόασιν εἰς τοὺς λόγους, καὶ ἐπιπλήξας αὐτὸν διέταξε νὰ τὸν φυλακίσωσιν.

Ἀλλ' ὁ Φῶτος πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ κινδύνου, ἔσπευσε διὰ θερμοτάτης εὐγλωττίας καὶ ἱεροῦ ὅρκου νὰ πείσῃ τὸν τύραννον ὅτι τὰ κατ' αὐτοῦ ἀδέμενα εἰσὶ τῶν ἐχθρῶν του συκοφαντίαι, καὶ ὅτι ἐμπράκτως θὰ τὸ ἀποδείξῃ, παραδίδων τὴν Κιάφαν ἐντὸς εἰκοσιτεσσάρων ὡρῶν. Ὁ Βελῆς μὴ θέλων ἴσως νὰ διαταράξῃ τὴν κατὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ Φώτου γενομένην διαπραγμάτευσιν τοῦ Μπότσαρη καὶ Κατσονίκα μετὰ τῶν ἐγκλίστων Σουλιωτῶν περὶ παραδόσεως τῆς Κιάφας, ἐσυγχώρησε τοῦτον, δώσας αὐτῷ τὴν ἄδειαν, ἵνα πορευθῇ εἰς τὴν Κιάφαν, καὶ δώσῃ ταχὺ πέρας εἰς τὰ συμφωνηθέντα.

Ὁ Φῶτος ἀμέσως ἔτρεξεν εἰς τὴ Κιάφαν διὰ νὰ διηγηθῇ τὰ πάντα ἀλλὰ δυστυχῶς ἐματεώθησαν τὰ σχέδιά του, διότι ὁ Κίτσος Μπότζαρης καὶ ὁ Κουτζονίκας μεταβάντες εἰς τὴν Κιάφαν ἐν τῇ ἀπουσίᾳ τοῦ Φώτου, ἐπρότεινον ἐκ μέρους τοῦ Βελῆ εἰς τοὺς ἐν αὐτῇ καὶ Σαμωνίδᾳ καὶ Ἀβαρίκῳ ἐγκλείστους Σουλιώτας τοὺς ἑξῆς ὅρους :

Α΄.) Νὰ ἀπέλθωσιν ἅπαντες οἱ Σουλιῶται σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις ἀνενόχλητοι εἰς τὴν Ἐπτάνησον ἢν εἰς ποτὲ μέρος τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους διὰ τῶν ἐξόδων τοῦ στρατάρχου Βελῆ Πασᾶ.

Β΄. Νὰ ἐξέλθωσιν ἔνοπλοι φέροντες μεθ' ἑαυτῶν καὶ ἅπασαν τὴν κινητὴν περιουσίαν.

Γ΄. Ν' ἀποζημιώνονται ἀκριβῶς διὰ τὴν ἀκίνητον περιουσίαν καὶ δι' ὅσα ἄλλα εἴδη ἤθελον ἀφήσει εἰκειοθελῶς.

Οἱ στρατιῶται παρεδέχθησαν τοὺς ὅρους τούτους καὶ ἐπρόκειτο ἡ παράδοσις τῆς πατρίδος.

Ὁ Φῶτος ἐλυπήθη καιρίως καὶ ἐπροσεπάθει νὰ καταπείσῃ τοὺς συμπολίτας του, ἀλλ' οἱ πλεῖστοι εἶχον ἤδη ὁλεασθῆ ὑπὸ τοῦ Μπότσαρη καὶ τοῦ Κουτσονίκα, τοὺς ὁποίους ὁ λαὸς ἀναθεμάτισε διὰ τοῦ ἑπομένου ᾄσματος.

«Μὴν προσκυνᾶτε βρὲ παιδιά, ραγιάδες μὴ γενῆτε·
Εἶνε ὁ Φῶτος ζωντανός, Πασᾶν δὲν προσκυνάει.
Πασᾶ 'χει Φῶτος τὸ σπαθί, Βιζύρην τὸ τουφέκι.
Ἀνάθεμά σε Μπότσαρη καὶ σέ α Κουτσονίκα.
Μὲ τὴ δουλειὰ ποῦ κάματαν, τοῦτο τὸ καλοκαῖρι
Βάλεταν τὸν Βελῆ Πασᾶν μέσα 'ς τὸ Κακοσοῦλι

Διὸ καὶ ἀπελπισθεὶς ἀνεχώρησεν ἀπὸ τὴν Κιάφαν εἰς τὸ Κιοῦγκε, εἰς τὸ τελευταῖον ταύτης ἄσυλον, ὅπου ὑπῆρχον φίλοι καὶ συγγενεῖς του, ἑξακόσιοι περίπου τὸν ἀριθμὸν ὑπὸ τὸν γενναῖον ὑπασπιστὴν του Σαμουήλ.

Φθασας δὲ εἰς τὸ Κιοῦγκε ἐφανέρωσε τὰ πάντα εἰς τοὺς συμπολίτας του, οἵτινες, ἀπελπισθέντες ἤδη περὶ τῆς εἰς Πάργαν ἀποστολῆς τῶν γυναικοπαίδων των, παρεσκευάσθησαν ἵν' ἀποθανωσιν ἐνδόξως μετὰ τῶν γυναικοπαίδων των.

Τὴν γενναίαν ταύτην ἀπόφασιν τῶν ὀλίγων, πλὴν ἀνδρείων συμπολιτῶν του ἰδὼν ὁ Τζαβέλλας, ἐνεψύχωσε τοὺς γενναίους του πολεμιστὰς του, εἰπών:

— Μαζή σας θ' ἀποθανω, καὶ ἂς σφάξῃ τὴν γυναῖκά μου ὁ τύραννος!

Ἐπέτρεψε καὶ ὁ ἱερομόναχος Σαμουὴλ ἐνεθάρρυνεν αὐτοὺς διὰ παρηγορητικῶν λόγων.

Μαθὼν ὁ Βελῆς τὴν μεταβασιν τοῦ Τσαβέλλα ἐκ τῆς Κιάφας εἰς τὸ Κιοῦγκε ἐνόησεν ὅτι οὗτος ἔμελλε ν' ἀντιπράξῃ εἰς τὰ σχέδιά του καὶ ἀνατρέψῃ τὴν συνθήκην.

Ἐξεμάνη καὶ μετενόησε πικρότατα διότι ἔδειν τὸν ἐφόνευσε. Ἀναστίλας δὲ τὴν ὀργήν του ἐξ ἀναγκης, ἔπεμψεν εἰς τὸ Κιοῦγκε ἄνθρωπον, καὶ προσεκάλεσεν αὐτὸν παρ' ἑαυτῷ ὡς ἔχων ἔρθεν νὰ τῷ διακοινώσῃ διαταγὰς τοῦ πατρός του, μὲ σκοπὸν ἵνα καὶ αὖθις τὸν θέσει ὑπὸ τοὺς δνυχάς του. Ὁ δὲ Φώτος γνωσκων ὅτι θὰ πέσῃ εἰς παγίδα ἀπεποιήθη εὐσχήμως, προσποιηθεὶς τὸν ἀσθενῆ καὶ ὑπισχέθη προφορικῶς εἰς τὸν ἀπεσταλμένον τοῦ στρατάρχου ὅτι θὰ μεταβῇ εἰς τὸ Σοῦλι ἅμα ἀναρρώσῃ.

Τοὺς σκοπιοὺς τῶν ἐν τῷ Κιοῦγκε συμπολιτῶν μαθόντες οἱ τῇ Κιάφᾳ, Σαμωνίδᾳ καὶ τῷ Ἀβριχῳ περὶ τὸν Ζέρβαν, ἀνεβαλον τὴν ἔξοδόν των καὶ τὴν παράδοσιν τῆς Κιάφας καὶ τῶν λοιπῶν μερῶν ἐπί τινας ἡμέρας, προτείνοντες ὡς δικαιολογίαν τῆς τοιαύτης ἀναβολῆς τὴν ἔλλειψιν τῶν ἀλόγων ζώων διὰ τὴν μετακόμισιν τῆς κινητῆς αὐτῶν περιουσίας, σκοπὸν δὲ κύριον ἔχοντες, ὅπως δι' αὐτοῦ τοῦ μέσου ἐξαπατήσωσι διά τινας ἡμέρας ἀκόμη τὸν ἐχθρόν, ἵνα ἴδωσιν ἐμπράκτως τί ἔμελλε νὰ πράξῃ ὁ Τζαβέλλας μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν, καὶ τότε ν' ἀποφασίσωσιν ἢ νὰ παραδώσωσιν εἰς τὸν ἐχθρὸν τὴν Κιάφαν καὶ τὰ λοιπὰ μέρη, ἢ νὰ συναποθάνωσι μετὰ τῶν συναδελφῶν των.

Ἐπανελθὼν ὁ ἀπεσταλμένος εἰς τὸ Σοῦλι, ἐδιηγήθη εἰς τὸν στρατάρχην τὰς ἑτοιμασίας εἰς ἀντίστασιν τῶν ἐν τῷ Κιοῦγκε.

Ὁ Βελῆς ἐξηγριώθη κατὰ τῶν ἐν τῷ Κιοῦγκε ἐγκλείστων, καὶ διέταξεν ἀμέσως νὰ κινηθῇ κατ' αὐτῶν ὁ στρατός. Ἀλλ' οἱ φρονιμώτεροι στρατηγοὶ καὶ οἱ ἐκ πολυχρονίου πείρας εἰδότες ποῖον ἐπιφοβοι ἦσαν αἱ τοιαῦται ἀποφάσεις τῶν Σου-

ωτῶν, ἀπέτρεψαν τὸν Βελῆ τοῦ νὰ κινηθῇ κατὰ τῶν ἐν τῷ Κιοῦγκε, μέχρις οὗ παραδοθῶσιν οἱ ἐν τῇ Κιάφᾳ, Σαμωνίδᾳ καὶ τῷ Ἀβαρίκῳ περὶ τὸν Ζέρβαν.

Ἐνέκρινεν ὁ Βελῆ Πασᾶς τὰς ὀρθὰς παρατηρήσεις τῶν στρατηγῶν του, ἀγνοούντων τοὺς σκοποὺς τῶν περὶ τῶν Ζέρβαν, καὶ ἀναλαβὼν τὴν κατὰ τῶν ἐν τῷ Κιοῦγκε ἐγκλείστων ἐπίθεσιν, εἰδοποίησε τὸν πατέρα του περὶ τῆς διαγωγῆς τοῦ Φώτου Τζαβέλλα καὶ περὶ τῶν διατρεξάντων ἐν τῷ Κιοῦγκε, ζητῶν παρ' αὐτοῦ διαταγὰς περὶ τοῦ πρακτέου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ.

Μ' ὅλον ὅτι τὰ πράγματα προυβαίναν κατ' εὐχὴν τοῦ ἐχθροῦ καὶ πρὸς δυστυχίαν τῶν Σουλιωτῶν, καὶ ὅμως κατεθορύβησε τὸν Ἀλῆ, ὥστε, εἰ καὶ ἔχων σπουδαιοτέρας ἐν τῇ πρωτευούσῃ του ὑποθέσεις, μετέβη τὴν 2 Δεκεμβρίου εἰς τὸ Σούλι, καὶ ἰδὼν ὅτι τὰ πράγματα ἐπροχώρουν κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν του σχεδὸν, ἐπέπληξε τὸν Βελῆ καὶ τοὺς ἀρχηγοὺς τοῦ στρατοῦ, διότι συμβηκελογήσαντες ὑπὸ τοιούτους ὅρους μετὰ τῶν ἐν τῇ Κιάφᾳ, Σαμωνίδᾳ καὶ τῷ Ἀβαρίκῳ, ἐφάνησαν ἐπιεικεῖς πρὸς αὐτούς.

Προσβληθεὶς δὲ ὁ Ἀλῆς ὑπὸ τῶν ἀδίκων ἐπιπλήξεων καὶ παρατηρήσεων τοῦ πατρός του, ὡς πράξας μάλιστα ὅσα ὁ πατήρ του ἐν ἠδυνήθη νὰ πράξῃ ἀπὸ δωδεκαετίας κατὰ τῶν Σουλιωτῶν, εἶπεν εἰς αὐτόν:

— Ἐὰν ἐγὼ, πάτερ, ἐφάνην ἐπιεικὴς πρὸς τοὺς περὶ τὸν Ζέρβαν καὶ λοιποὺς ἐν τῇ Κιάφᾳ καὶ ἀλλαχοῦ, καὶ ἀξιος τοῦ νὰ καταστρέψω τοὺς ἐν τῷ Κιοῦγκε περὶ τὸν Τζαβέλλαν καὶ λοιποὺς, ἰδοὺ, πάτερ, τὸ στάδιον καὶ ἂν δυνηθῆτε ἵνα τοὺς καταστρέψητε, τότε καὶ ἐγὼ ἀκυρῶ τὴν συνθήκην καὶ ὁμολογῶ ὅλους ἑαυτοὺς ἀναξίους. Γνωρίζεις πολὺ καλὰ, πατέρα, ὅτι οἱ Σουλιῶται δὲν σφάζονται σὰν κριάρια.

Αἱ δίκαιαι παρατηρήσεις τοῦ Βελῆ ἔπεισαν μὲν τὸν Ἀλῆν περὶ τοῦ ἀδυνάτου ἵνα ἐπιτύχῃ, πλὴν ἠρέθισαν καὶ τὴν φιλοτιμίαν του, διὰ νὰ πραγματοποιήσῃ δὲ ὅ,τι ὁ υἱός του δὲν ἠδυνήθη ἵνα περαιώσῃ, εἰδοποίησεν αὐθωρεὶ διὰ τρόπου ἀπειλειτικοῦ τὸν Τζαβέλλαν ὅπως παραδοθῇ καὶ ἱπιναλεσθῇ τὸ ἔλεός του, ἄλλως ἔμελλεν ἵνα περάσῃ ἐν στόματι μαχαίρας ἅπαντας.

Ἀλλ' ὁ πατριώτης Τζαβέλλας, ἀντὶ νὰ καταπραΰνῃ τὸ ἐξηγριωμένον τέρας, τὸ ἠρέθισε τελειότερον διὰ τῆς ἑπομένης

Βεζύρη Ἀλῆ Πασᾶ,

Μὴ φαντασθῇς ποτὲ, πασᾶ μὲ ἀποτρέψῃς ἀπὸ τὴν ἀπόφασίν μου μὲ τοὺς φοβερισμούς σου, γιατὶ ἔχεις στὰ χέρια σου τὴν γυναῖκά μου καὶ τὰ παιδιά μου· ἡ πατρίδα καὶ ἡ ἐλευθερία μὲ κάμνουν, ποῦ νὰ μὴ συλλογίζωμαι εὔτε τὴν γυναῖκα εὔτε τὰ παιδιά μου· ἐσὺ εἶσαι ἀφέντης νὰ τὰ κάνῃς ὅπως θέλεις, καὶ ἐγὼ ἀπὸ τὸ μέρος μου μαζῆ μὲ τὰ ἀδέλφια μου, ποῦ βρισκόμεθα ἐδῶ 'ς τὸ Κιοῦγκε δὲν παραδιδόμεθα ζωντανοὶ μὸν πεθαμένοι.

Κιοῦγκε, τῇ 4 Δεκεμβρίου 1803.

Φῶτος Τζαβέλλας

καὶ ὅλοι οἱ ἐν τῷ Κιοῦγκε Σουλιῶται
μικροὶ καὶ μεγάλοι

Μίαν τοιαύτην γενναίαν ἀπάντησιν λαβὼν ὁ Ἀλῆς ἐξεμάνη, ἐπέπληξε κατὰ διάνοιαν ἑαυτὸν, διότι ἔχων εἰς τοὺς ὄνυχάς του τὸν Τζαβέλλαν, δὲν τὸν ἐφόνευτε.

Μὴ θέλων δὲ ὁ ἀγέρωχος, ἵνα ταπεινωθῇ ἐνώπιον τοῦ υἱοῦ του καὶ τῶν στρατηγῶν του, διέταζεν ἀμέσως ἵνα στήσωτιν ἀπέναντι τοῦ φρουρίου τοῦ Κιουγκε τρία κανόνια καὶ δύο βομβορριπτῆρας καὶ ἵνα συγκεντρωθῶσιν εἰς τὸ Σοῦλι ὑπὲρ τοὺς δεκαχιλίους στρατιώτας, ἐξ ὧν τρισχίλιοι, οἱ ἀνδρειότεροι, καὶ ὑπὸ ἐμπείρους ἀρχηγοὺς, πρὸς τοὺς ὁποίους ὑπενθύμησε παρελθόντα ἀνδραγαθήματα αὐτῶν κατ' ἄλλων ἐχθρῶν ὅπως κεντήσῃ τὸν φανατισμὸν καὶ τὸ μῖσος αὐτῶν κατὰ τῶν χριστιανῶν, καὶ διέταξεν ἵνα ἐφορμήσωτι τὴν 7ην Δεκεμβρίου ξιφήρεις κατὰ τῶν ὀλίγων ἐχθρῶν καὶ κυριεύσωτι διὰ μόνου τοῦ ξίφους τὸ Κιουγκε· πρὸς δὲ ἔδωκε τὴν ἄδειαν εἰς τοὺς Ἀλβανοὺς νὰ ὦσι κύριοι τῶν λαφύρων καὶ τῶν γυναικοπαίδων αἰχμαλώτων.

Οἱ Σουλιῶται βλέποντες ἐκ τοῦ Κιουγκε ἅπαντα τὰ κινήματα τοῦ ἐχθροῦ, καὶ τὰ σχέδιά του ἐννοήσαντες, ὡρκίσθησαν ἄνδρες καὶ γυναῖκες ὅπως ἀποθάνωσιν εἰς τοὺς περιλημένους τῆς πατρίδος βράχους, ἵνα κερδίσωσι τὸν στέφανον τῆς Ὑστεροφημίας, ἐκπληρώσαντες μέχρι τῆς παντελοῦς καταστροφῆς των τὸ ἱερὸν πρὸς τὴν φίλην πατρίδα χρέος.

Οὕτω δὲ τετρακόσιοι ἄνδρες καὶ διακόσιαι γυναῖκες ἐπωζουσαι ζωοτροφίας καὶ πολεμοφόδια ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Φώτου Τζαβέλλα καὶ ἄλλων ὁπλαρχηγῶν, κατέβησαν τὴν νύκτα τῆς 6 πρὸς τὴν 7 Δεκεμβρίου εἰς τὰς ὑπωρείας τοῦ ὄρους Κιουγκε, καὶ ἀνήγειρον εἰς κατάλληλον μέρος ἰσχυροὺς προμαχῶνας ἐν εἴδη μονοειδοῦς ὀχυρώματος, ἐργαζόμενοι ἄνδρες καὶ γυναῖκες δι' ὅλης τῆς νυκτός.

Ἀποπερατώθη τὸ ἔργον των πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου. Ἕκαστος δὲ ἐπλαρχηγὸς μετὰ τῶν ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τῶν στρατιωτῶν ἐτοποθετήθη εἰς κατάλληλον μέρος.

Ὁ δὲ Σαμουὴλ ἐμψυχώσας αὐτοὺς διὰ τοῦ θείου λόγου, καὶ ἀποπέμψας αὐτούς, ἔμεινε μετὰ τῶν λοιπῶν εἰς τὸ Κιουγχε καὶ ἐφρόντισε περὶ αὐτοῦ, τοποθετῶν τοὺς στρατιώτας καὶ ἀρχηγοὺς εἰς κατάλληλον μέρος.

Ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου τῆς ἑβδόμης Δεκεμβρίου ὥρμησαν ξιφήρεις ἐκ τοῦ Σουλίου πρὸς τὸ Κιουγκε οἱ τριχίλιοι ἐκλεκτοὶ ἐχθροὶ ἀλαλάζοντες, σύροντες δὲ καὶ τὰ κανόνια· ἀλλὰ μόλις ἐπροχώρησαν ἓν τέταρτον τῆς ὥρας, εἶδον ἀπροσδοκήτως πρικατηλειμμένον τὸ μέρος, ὅπερ ἔμελλον νὰ καθέξωσιν ἐκεῖνοι, διὸ καὶ ἀνέστειλαν τὴν περαιτέρω ὁρμήν των. Τοῦτο ἰδὼν ὁ Ἀλῆς, ἔδραμεν ἐπί τινος βράχου μετὰ τοῦ στρατάρχου καί τινων στρατηγῶν.

Ἰδὼν δὲ τοὺς προμαχῶνας τοῦ Σουλίου εἰς τὰς ὑπωρείας τοῦ ὄρους ἐθαύμασε τὴν τόλμην των καὶ ἐννόησε τὴν ἀπόφασίν των.

Πλὴν θέλων ἵνα ἐμψυχώσῃ τοὺς ἑτοίμους ἵνα ἐφορμήσωσ στρατιώτας, εἶπεν ἀποταθεὶς πρὸς τοὺς περιστοιχίζοντας αὐτὸν στρατηγούς:

— Γιὰ κυττάξετε τί ἀνέητοι ὁποῦ εἶνε οἱ Σουλιῶται! ἄφησαν τὸ φοβερὸ κάστρο καὶ κατέβηκαν νὰ πολεμοῦν εἰς μικρὰ καὶ ἀδύνατα ὀχυρώματα. καὶ δὲν στοχάζονται, ὁποῦ ἔχουν σήμερα νὰ κτυπηθοῦν μὲ πολλὰ καὶ ἀνδρειωμένα ἀσκέρια· ἀπὸ αὐτὸ γὰ καταλάβητε, ποῦ ὁ Θεὸς τοὺς πῆρε σὲ γαζέπι καὶ σήμερα μὲ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ θὰ ἐκδικηθῶμεν τὰ ἄπιστα σκυλιὰ, ποῦ ἔφαγαν τὴ μισὴ Τουρκιὰ· σήμερα εἶνε ἡ ὑστερινή

μας μέρα, γιὰ νὰ μὴ μείνῃ πλειὰ ρουθοῦνι ἀπὸ αὐτὸ τὸ μιλέτι.

Οἱ λόγοι οὗτοι τοῦ Ἀλῆ ἐξῆψαν τὸν φανατισμὸν ὅλων καὶ τοὺς ὥθησαν ὑπὸ τὰ ὅμματα τοῦ Ἀ. ἢ κατὰ τῶν προμαχώνων τῶν Σουλιωτῶν.

Οἱ δὲ Σουλιῶται, ἐκίνητοι ὄπισθεν τῶν προμαχώνων των ὑπεδέχθησαν τοὺς ἐχθροὺς μὲ τὴν συνήθη Σουλιωτικὴν ἀνδρείαν.

Τρομερὸς πυροβολισμὸς ἐξερράγη καθ' ὅλον τὸ μηνοειδὲς σουλιωτικὸν ὀχύρωμα, καὶ ἐν τῷ ἅμα οἱ ψαλμοὶ καὶ ἀλλαλαγμοὶ διεκόπησαν, ἠκούοντο δὲ ὀλολυγμοὶ σπαραξικάρδιοι τῶν φονευομένων καὶ τραυματιζομένων ἐχθρῶν.

Πλῆθος ἐχθρικῶν πτωμάτων ἐψώθη πρὸ τῶν ποδῶν τῶν ἐφορμώντων ἐχθρῶν, πλὴν δὲ ὑπεχώρησαν καὶ ἀνδρείως πεντάκις ἐφώρμησαν κατὰ τῶν ὀχυρωμάτων οἱ Ἀλβανοί, ἀλλὰ καὶ πεντάκις ἀπεκρούσθησαν μὲ μεγίστην φθοράν, διὸ καὶ ἤρχισαν ἵνα ὑποχωρῶσιν.

Εἷς μάτην ὁ Ἀλῆς ὡς παράφρων ἐκραζεν «μπιτὰ ὦ τρίμα, (ἐπάνω τους, ὦ παλληκάρια) μπιτὰ ὦ μποῦρα (ἐπάνω τους ὦ ἀνδρεῖοι) ».

Οὔτε ὑποσχέσεις πλουσίων δώρων καὶ ἐλπίδες λαφύρων, οὔτε ὑποκίνησις φιλοτιμίας καὶ φανατισμοῦ ἴσχυσαν ὅπως ἐνθαρρύνωσι τοὺς τε στρατηγοὺς καὶ στρατιώτας, ἵνα ἐπιμείνωσι μαχόμενοι.

Τοῦτο ἰδὼν ὁ Ἀλῆς ἀπετάθη πρὸς τὸ ἕτερον στράτευμα ὅπερ δὲν εἶχεν ἀκόμη μεθέξει τῆς μάχης καὶ διέταξεν ἔφοδον, ἀλλὰ καὶ οὗτοι ἠρνήθησαν βλέποντες τὸν κίνδυνον, ὁ δὲ εὐνούμενός του Ἀμπᾶς Τεπελένας, ἰδὼν τὴν ἐπιμονήν του καὶ συγκινηθεὶς ὑπὸ τὴν φθορὰν τοῦ στρατοῦ, τῷ ἔλεγεν:

— Μὴ θέλεις νὰ ταρῇ εἰς τὸ Κιοῦγκε τὸ ἄνθες τοῦ στρατοῦ σου! Ὅλοι θὰ πέτωμεν καὶ τότε εἶνε φόβος μὴν ἐξέλθωσιν ἀπὸ τὸ φρούριον αἱ γυναῖκες τῶν Σουλιωτῶν καὶ μᾶς καταδιώξουν ὅπως καὶ ἄλλοτε.

Ἐρώτιξεν ὁ Ἀλῆς εἰς τὴν ἀνάμνησιν τῆς πρὸ ἑνδεκα ἐτῶν ἥττης του ὑπὸ τῶν ἡρωϊδων τοῦ Σουλίου, ὁδηγουμένων ὑπὸ τῆς Ἱπτολύτης Μόττχως.

Τῶν δὲ στρατιώτας καὶ στρατηγοὺς μὴ θέλοντας ν' ἀποθάνωσι, ἐπὶ ματαίῳ διέταξε τὴν ὑποχώρησιν, ἣν ἰδόντες οἱ Σουλιῶται διεταξαν τὸν ὀξυφώνον Βεΐκον Ζάρμπαν, νὰ ῥωτήσῃ χλευαστικῶς τὸν Ἀλῆν περὶ τῆς αἰτίας τῆς ὑποχωρήσεως, ὁ δὲ Ζαρμπας ἐφώναξε:

— Ἄ! Βεζύρη Ἀλῆ Πασᾶ, κάτι γρήγορα μωρὲ φεύγεις, ἡμεῖς μωρὲ, μήτε τὰ μισα τὰ φυσέκια δὲν τελειώσαμεν ἀκόμα· φεῦγε, μωρὲ, φέρε καὶ ἄλλο ἀσκέρι ἂν ἔχεις, γιατὶ ἡμεῖς δὲν κουράσθηκαμεν ἀκόμα νὰ σκοτώνωμεν.

Οἱ σαρκασμοὶ οὗτοι ἐπροξένησαν εἰς μὲν τὸν Ἀλῆν λύσσαν καὶ αἰσχύνην, εἰς δὲ τὸν υἱὸν τοῦ Βελῆ Πασαν χαρὰν ἐκδικήτεως κατὰ τοῦ πατρός του, ἐπιπλήξαντος αὐτὸν ὡς ἀνάξιον

Μετὰ τὴν πενταώρον ταύτην μάχην, καθ' ἣν ἔπεσαν ὑπὲρ τοὺς ἑπτακοσίους νεκροὺς καὶ ὑπὲρ τοὺς χιλίους διακοσίους τραυματίας Τοῦρκοι, καὶ ὀκτὼ νεκροὶ καὶ δεκατέσσαρες τραυματαὶ Σουλιῶται, ὁ μὲν Ἀλῆς τῇ 8 Δεκεμβρίου ἀνεχώρησε κατησχυμένος εἰς Ἰωάννινα, διαταξας τὸν Βελῆ νὰ περιορισθῇ εἰς πολιορκίαν τοῦ Κιοῦγκε καὶ εἰ δυνατὸν νὰ διαπραγματευθῇ μετὰ τῶν Σουλιωτῶν περὶ παραδόσεως, ὑποχωρῶν εἰς τὰς ἀπαιτήσεις αὐτῶν· ἀρκεῖ μόνον νὰ ἐγκαταλείψωσι διὰ παντὸς

τὸ τρομερὸν Κιουγκε, οἱ δὲ Σουλιῶται τροπαιοῦχοι εἰσῆλθον εἰς τὸ φρούριον ὑπὸ τὰς εὐλογίας τοῦ Σκμουήλ καὶ τὰς εὐφημίας τῶν γυναικοπαίδων.

Ἡ ἄδεια τῆς Ρωσικῆς Κυβερνήτεως φθάσασα εἰς Πάργαν ἀμέσως ἐτάλη πρὸς τὸν Τζαβέλαν εἰς Κιουγκε, ἀλλὰ δυστυχῶς ἦτον ἀνωφελής!

Εἴδομεν τοὺς Σουλιώτας θριαμβεύσαντας κατὰ τὴν τελευταίαν μάχην, ἀλλ' οἱ θρίαμβοι οὗτοι δὲν συνέτεινον τοῦ λοιποῦ εἰς τὴν σωτηρίαν τῆς πατρίδος, διότι γόοι σπαραξικάρδιοι, ὀλολυγμοὶ καὶ αἰμωγαὶ τῶν ἀνικάνων διὰ τὸν πόλεμον πατέρων μητέρων, ἀδελφῶν καὶ γυναικοπαίδων ἀποθνησκόντων τῆς πείνης καὶ τῆς δίψης ἠνάγκασαν ἐπὶ τέλους τοὺς Σουλιώτας ἵνα προτείνωσινεἰς τὸν Βελῆ τοὺς ἑξῆς ὅρους περὶ τῆς ἐξόδου αὐτῶν καὶ τῆς παραδώσεως τοῦ Κιουγκε.

α) Νὰ ξέλθωσιν ἅπαντες σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις ἔνοπλοι, κομίζοντες μεθ' ἑαυτῶν ἅπασαν τὴν κινητὴν περιουσίαν.

β) Νὰ εἶνε ἡ Πάργα ὁ τόπος τῆς μετοικεσίας των καὶ οὐχὶ ἄλλο μέρος τῆς δικαιοδοσίας τοῦ Ἀλῆ.

γ) Νὰ τοῖς δώσῃ ὁ στρατάρχης διὰ τὴν καθ' ὁδὸν ἀσφάλειάν των μέχρι τῶν ὁρίων τῆς Πάργας ὁμήρους ἐκ τῶν σημαντικωτέρων ὁπλαρχηγῶν καὶ συγγενῶν αὐτοῦ.

δ) Νὰ τοῖς δωρίσῃ ὁ στρατάρχης τὰ ἀναγκαῖα διὰ τὴν μετακόμισίν των φορτηγὰ ζῶα ἄνευ πληρωμῆς μέχρι τῆς Πάργας.

ε) Νὰ ἀγοράσῃ ὁ στρατάρχης τὰ πολεμοφόδια καὶ ὅσα ἄλλα ὑπάρχουσιν ἐν τῷ Κιουγκε δυσκόμιστα πράγματα, πληρώνων αὐτοῖς τὸ ἀντίτιμον αὐτῶν εἰς χρήματα.

στ) Καὶ νὰ ἐλευθερωθῶσι καὶ σταλῶσιν εἰς Πάργαν ἡ τε

οἰκογένεια τοῦ Τζαβέλλα καὶ οἱ εἰκοσιπέντε ὁμηροι Σουλιῶται.

Τὰς προτάσεις ταύτας περὶ παραδόσιως τοῦ Κιοῦγκε ἀκούσας παρὰ τοῦ ἀπεσταλμένου ὁπλαρχηγοῦ Πάσχου Λάλα ὁ Βελῆς ἐχάρη καὶ παρεδέχθη τοὺς ὅρους ἄνευ ἀντιρρήσεως, ὑποσχεθεὶς μάλιστα, καὶ ὅσας ἄλλας βοηθείας δὲν ἐζήτησαν οἱ Σουλιῶται ὑπὲρ τῶν πενήτων, τοῦτο δὲ οὐχὶ ἐκ καλῆς διαθέσεως, ἀλλὰ τρέφων δολίας ἐλπίδας περὶ παντελοῦς καταστροφῆς τῶν Σουλιωτῶν, ἅπαξ ἐξελθόντων ἐκ τῶν ἀχρωρειῶν τοῦ Σουλίου.

Πρὸς πλειοτέραν διαβεβαίωσιν καὶ ἀποφυγὴν ἐνδεχομένης ὑπονοίας, παραδεχθεὶς ὁ Βελῆς Πασᾶς αὐτολεξεὶ τὰς προτάσεις τῶν Σουλιωτῶν, τοὺς ἔπεμψεν διὰ τοῦ ἀπεσταλμένου καὶ τὴν ἀκόλουθον ἔγγραφον διαβεβαίωσιν, ὑπογεγραμμένην καὶ παρὰ τῶν ἐπισημοτέρων ἀρχηγῶν τοῦ στρατοῦ.

Λαβόντες οἱ ἔγκλειστοι τὴν ἀπάντησιν τῆς παραδοχῆς τῶν προτάσεών των ἐν ἐπισήμῳ ἐγγράφῳ ἡτοιμάσθησαν ἐν ὀλομωγαῖς καὶ δακρύοις, ἵνα τὴν ἔρημον ἐγκαταλείψωσι τοὺς περιλυπουμένους τῆς πατρίδος βράχους εἰς χεῖρας τοῦ μισητοῦ ἐχθροῦ, τὸν ὁποῖον τοσάκις κατετρόπωσαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'.

Ἡ ἔξοδος!

Τὴν 16 τοῦ Δεκεμβρίου τοῦ 1803 ἡμέραν θλίψεως, δακρύων καὶ ἱστορικοῦ γεγονότος, παραλαβόντες οἱ Σουλιῶται τοὺς ὁμοίρους τοῦ στρατάρχου, ἐξῆλθον σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις ἔνοπλοι ἐκ τῆς Κιοῦγκε, φέροντες μεθ' ἑαυτῶν τὴν κινητὴν περιουσίαν!

Συναθροισθέντες ἅπαντες ἐν ὅλοις ὑπὲρ τοὺς τρισχιλίους

εἰς τὰς ὑπωρείας, διεχωρίσθησαν ἀσπασθέντες ἐν μεγίστῃ κατανύξει τὸν τελευταῖον τῆς πατρίδος καὶ αὐτοῦ τοῦ θανάτου ἀσπασμόν!!!

Δισχίλιοι περίπου μικροὶ καὶ μεγάλοι ἄνδρες καὶ γυναῖκες ὑπὸ τὴν ἐξηγίαν (φεῦ! οὐχὶ ὡς ἄλλοτε διὰ τὸν πόλεμον!) τοῦ Φωτου Τζαβέλλα καὶ λοιπῶν ὁπλαρχηγῶν κατηυθύνθησαν πρὸς τὴν Πάργαν.

Χίλιοι δὲ ὑπὸ τὴν ἐξηγίαν τοῦ Κίτσου Μπότσαρη καὶ ἄλλων πρὸς τὸ Ζαλογκον, καὶ τολλὰ ὀλίγοι εἰς τὸ Βουργαρέλι, ὅπου προϋπῆρχόν τινες συγγενεῖς τοῦ Μπότσαρη, ἀφ' ὅτου οὗτος ἐγκατελειψε τὸ Σοῦλι

Μόνον ὁ ἱερομέναχος Σαμουὴλ μὴ θέλων νὰ ἐγκαταλύψῃ τὴν πατρίδα του, τὴν ὁποίαν διὰ τῆς εὐγλωττίας του καὶ διὰ τῆς γενναιότητός του πολλάκις ὑπεραμύνθη καὶ ἔσωσεν, μόνος οὗτος ὑπῆρξεν ὁ τελευταῖος ὑπέρμαχος τοῦ Σουλίου, καὶ ὁ τελευταῖος ἐτάφη ὑπὸ τὰ ἐρείπια αὐτοῦ, καταστραφέντος.

Ἰδόντες οἱ Σουλιῶται τὴν ἀλλόκοτον ἀπόφασιν τοῦ Σαμουὴλ, τὸν ἠσπάσθησαν καὶ ἐμοῦ μ' αὐτὸν καὶ πέντε ἄλλους συμπολίτας μείναντας μετ' αὐτοῦ τὸν τελευταῖον ἀσπασμόν!

Ἰδὼν ὁ Σαμουὴλ ὅτι πᾶσα ἐλπὶς σωτηρίας τῆς πατρίδος ἐξέλειπε πλέον ἐκλείσθη μετὰ τῶν πέντε ἀνδρείων συμπολιτῶν του ἐντὸς τοῦ φρουρίου τοῦ Κιοῦ κε, ἐν τῷ ὁποίῳ μεγίστη ποσότης πυρίτιδος ὑπῆρχε, καὶ προσεκάλεσε τοὺς ἐπιτρόπους τοῦ στρατάρχου, ἵνα παραδώσῃ τὸ Σοῦλι καὶ τὰ ἐν αὐτῷ περιεχόμενα κατὰ τὴν συμφωνίαν.

Οἱ ἐπίτροποι ἀμέσως ἐζήτησαν τὰ κλειδιὰ καὶ προέτρεψαν τὸν Σαμουὴλ ὅπως φύγῃ ἀμέσως διὰ νὰ μὴ πέσῃ εἰς τὰς χεῖρας τοῦ τυράννου, ἀλλ' ὁ Σαμουὴλ ἀταράχως ἀπέρριψε τὴν συμβουλὴν ταύτην καὶ διέταξεν ἵνα περιμείνωσιν ὀλίγον ὅπως παραδώσῃ ὅ,τι ἀπῄτουν. Ἔμειναν οἱ ὁπλαρχηγοὶ ἐκτὸς τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς, μὴ ὑποπτεύοντες, ὅτι μετ' ὀλίγον θὰ συνταφῶσι μετὰ τοῦ Σαμουὴλ.

Ὁ δὲ Σαμουὴλ μετὰ τῶν πέντε συμπολιτῶν του, τῶν τελευταίων λειψάνων, εἰσῆλθεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ τελέσας τὴν θείαν μυσταγωγείαν, ἡτοιμάσθη ὡς ἀληθὴς χριστιανὸς διὰ τὸν θάνατον μετὰ τῶν συντρόφων του.

Ἔπειτα γονατίσας πρὸς τῆς εἰκόνος τῆς Προστάτιδος τοῦ φρουρίου ἐφώνησεν: «ὁρκίζομαι ὦ Ἁγία Παρασκευή, εἰς τὸ ὄνομά σου καὶ εἰς ἐκεῖνο τοῦ Σωτῆρος, νὰ μὴ παραδώσω, εἴτε ζῶν εἴτε ἀπεθαμμένος, τὸν πύργόν σου ἕνα μιάνωσι τὴν ἱεράν σου κατοικίαν».

Ἔπειτα τὰ ἴδια ὁρκίσθησαν καὶ οἱ σύντροφοί του θέσαντες τὰς χεῖράς των ἐπὶ τῆς εἰκόνος τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς.

Ἠδύναντο ἐπὶ πολὺν καιρὸν νὰ ὑπερασπίσωσι τὸ Κιοῦγκε οἱ ὀλίγοι οὗτοι βῆμα πρὸς βῆμα, καὶ θρασύσιν οὐ μικρὰν νὰ ἐπιφέρωσι τῷ ἐχθρῷ· ἀλλὰ, φεῦ! πολιορκηθέντες πανταχόθεν στενῶς καὶ ἀπηυδήσαντες οὐχὶ ἀπὸ τοὺς πόνους καὶ μόχθους, ἀλλ' ἀπὸ τὴν σκληρὰν μάστιγα τῆς πείνης καὶ τῆς δίψης, καὶ μὴν ἐλπίζοντες βοήθειαν ἐξωτερικήν, ἀπεράσιταν νὰ ταφῶσι μετὰ τῶν ἐρειπίων τοῦ ἠγαπημένου πύργου.

Ὅθεν τῇ 18 Δεκεμβρίου τοῦ 1803 ὁ ἱερομόναχος Σαμουὴλ μετὰ τῆς Ἁγίας Πεντάδος ἀνίπτανται πρὸς τὸν οὐρανὸν ἐπὶ πτερύγων πυρὸς καὶ στεφανοῦνται ὑτὸ τοῦ Ὑψίστου ὡς μάρτυρες θανόντες ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος.

Τὰ ἐρείπια τοῦ διὰ πυρίτιδος ἀνατιναχθέντος φρουρίου τοῦ Κιοῦγκε, τοῦ ἀνεγερθέντος διὰ τῆς ἐπιμελείας καὶ δραστηριότητος ἐκείνου, ὅστις σήμερον καταστρέφει αὐτὸ καταστρεφόμενος, κατεκάλυψαν μετὰ τὸν Σαμουὴλ καὶ τοὺς ἐπιτρόπους ὀθωμανοὺς καὶ τέσσαρας ἐκ τῶν Σουλιωτῶν, ἑνὸς ἐκ θαύματος διασωθέντος καὶ εἰς τὴν Πάργαν ἀβλαβοῦς καταφυγόντος!

ΚΑΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'

Φθάσας ὁ Κίτσος Μπότσαρης εἰς Βουργαρέλι μετὰ τῶν περὶ αὐτ ν, ἔμαθε καὶ τὴν καταστροφὴν τῶν ἐν Ρινιάσῃ συμπολιτῶν του. Προβλέπων δὲ τὴν παρὰ τῶν ἐχθρῶν ἐξόντωσιν καὶ τῶν ἐν Βουργαρέλῃ συμπελιτῶν του ἐκινήθη μετ' αὐτῶν χ(λ)ιοι τὸν ἀριθμὸν μικροὶ καὶ μεγάλοι, τὴν 2αν Ἰανουαρίου 1804 διὰ τὰ Ἄγραφα, ἀπέστειλαν δὲ τὸν Παλάσκαν εἰς Ἰωάννινα, ὅπως προφορικῶς ἐξιστορίσῃ τῷ Ἀλῇ τὸ παρασπόνδημα τοῦ υἱοῦ του Βελῆ καὶ τὰ τραγικὰ συμβάντα τοῦ τε Ζαλόγγου καὶ τῆς Ρινιάσης, ἵνα δι' αὐτῶν κάμψωσι τὴν καρδίαν τῆς τίγρεως, καὶ παραιτηθῇ τοῦ λοιποῦ τῶν μελετωμένων βδελυρῶν σκοπῶν του·

Μετὰ πορείαν κινδυνώδη, ὡς διελθόντες διὰ βράχων καὶ χρημνῶν, ἵνα μὴ συναντήσωσι που τὸν ἐχθρὸν, ἔφθασαν τέλος οἱ Σουλιῶται πλησίον τῆς Βρεστινίτσας, ἀπεχούσης 8 ὥρας ἀπὸ τοῦ Βουργαρέλι, καὶ κατέλαβον τὴν ὀχυρὰν θέσιν τοῦ Σέλτζου ἐπὶ τοῦ ὄρους Νιγκόυη, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ὑπῆρχε μοναστήριον τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου ἐπί τινος ἀποτόμου καὶ τρομεροῦ βράχου, καὶ ἐπερίμενον ἀνυπομόνως τὸν Παλάσκαν, ἵνα ἐκεῖ ἐπιστρέψῃ ἐξ Ἰωαννίνων.

Φλάσας δὲ οὗτος εἰς τὴν πρωτεύουσαν καὶ ἐκθέσας τῷ Ἀλῇ τὰ δίκαια παράπονα τῶν Σουλιωτῶν, ἀπεσταλη ἀμέσως ὑπ' αὐτοῦ εἰς Σέλτζον, ὅπως, ὡς ἄλλοτε, καταστὰς τυφλὸν ὄργανον τοῦ τυράννου, πείσῃ καὶ ὁδηγήσῃ τοὺς Σουλιώτας εἰς Ἰωάννινα, εἰς τοὺς ὄνυχας του, ὑποκριθεὶς ἐν τῇ μετὰ τοῦ Παλάσκα συνομιλίᾳ ἄγνοιαν τῶν πεπραγμένων παρὰ τοῦ υἱοῦ του.

Ὁ Ἀλῆς ἐβεβαίωσε τὸν Παλάσκαν ὅτι θὰ τιμωρήσῃ τοὺς ἀδίκους ἀξιωματικούς του καὶ θὰ ἀποζημιώσῃ τοὺς ἀναξιοπαθοῦντας Σουλιώτας. Ὁ Παλάσκας ὅμως ἐννόησε τὸν αἱμοβόρον σκοπὸν τοῦ Ἀλῆ καὶ ἐπαναχάμψας εἰς Σέλτσον ἀνήγγειλε τὰ πάντα.

Οἱ Σουλιῶται ἐννόησαν τοὺς σκοποὺς τοῦ τυράννου, ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς ἀγνοίας τῶν συμβάντων τῶν ὑποσχέσεων καὶ ἀμνηστιῶν, διὸ καὶ ἐξεμάνησαν κατὰ τοῦ ἀκορέστου σφαγέως καὶ ἐν τοιαύτῃ ἀπογνώσει ἀπεφάσισαν, οὐχὶ τὴν εἰς Ἰωάννινα μεταβασιν ἀλλὰ τὴν ἀποθάνωσι μαχόμενοι ἡρωϊκῶς, κατὰ μίμησιν τῶν ἐν Ζαλόγγῳ καὶ Ρινιάσῃ πεσόντων ἀδελφῶν.

Καὶ ὁ Ἀλῆς δὲν ἤπιζε βεβαίως τὴν εἰς Ἰωάννινα ἔλευσιν αὐτῶν, ἀλλὰ θέλων νὰ τοὺς προκαταλάβῃ δι' ἀπάτης καὶ ἐξ ἀπροόπτου, ἀπέστειλε πρῶτον τὸν Παλάσκαν, ἐξέστειλε ὅμως καὶ κατὰ πόδας αὐτοῦ 5000 ἀσπονδοτέρους ἐχθροὺς τῶν Σουλιωτῶν Ἀλβανοὺς ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν δύο ἐμπειροπολέμων στρατηγῶν.

Οἱ ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Ἀγράφων καταφυγόντες Σουλιῶται προβλέποντες σύντομα τὴν κατ' αὐτῶν ἐπιδρομὴν τοῦ ἐχθροῦ παρεσκευάσθησαν διὰ τάχους εἰς ἀντίστασιν, ὅπως ἠδυνήθη

σαν, προμηθευθέντες ἀπὸ τὰ πλησιόχωρα χριστιανικὰ χωρία τῶν Ἀγράφων ζωοτροφίας καὶ πολεμοφόδια.

Πράγματι δὲ ὁ ἐχθρικὸς στρατὸς ἐπεφάνη ἐπὶ τοῦ ὄρους Νιγκόζη καὶ ἐστρατοπέδευσεν εἰς τὰς ὑπωρείας αὐτοῦ πρὸς πολιορκίαν τοῦ μοναστηρίου, ἐντὸς τοῦ ὁποίου εὑρίσκοντο μόνον τὰ γυναικόπαιδα τῶν Σουλιωτῶν. Ἀλλ' ἐπειδὴ οὗτοι ἐγκαταστήσαντες ἐν τῷ μοναστηρίῳ τὰ γυναικόπαιδα, ὠχυρώθησαν ἐκτὸς αὐτοῦ, ἀνεγείραντες προμαχῶνας, οἱ πολιορκηταὶ μὴ δυνάμενοι νὰ πολιορκήσωσι τὸ μοναστήριον, ἀπεφάσισαν ἵνα ἐφορμήτωσι κατὰ τῶν προμαχώνων, καὶ ἐξώσωσιν ἐξ αὐτῶν τοὺς Σουλιώτας.

Ταῦτα ἀποφασίσαντες οἱ Ἀλβανοὶ προέβησαν ἐπὶ τοῦ ἔργου, καὶ κατόπιν πολυκαιρίας μετὰ ἐπιμονῆς καὶ καρτερίας ἐκυρίευσαν τοὺς προμαχώνας, οἱ δὲ ἐκτοπισθέντες Σουλιῶται ἐνεκλείσθησαν ἐντὸς τοῦ μοναστηρίου πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν τε γυναικοπαίδων καὶ τῆς μονῆς.

Οἱ δὲ Ἀλβανοὶ ἐνθαρρυθέντες ἐκ τῆς κυριεύσεως τῶν προμαχώνων ὥρμησαν λυσσώδεις κατὰ τῆς μονῆς καὶ μάχην συνάψαντες ἔπεσαν ἅπαντες οἱ Σουλιῶται μαχόμενοι ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος.

Αἱ δὲ τάλαιναι γυναῖκες, βλέπουσαι τοὺς ἄνδρας καταστραφέντας, ὥρμησαν μετὰ τῶν ἐν ταῖς ἀγκάλαις των τέκνων ἔξω τοῦ μοναστηρίου καὶ ἐρρίφθησαν εἰς τὸν Ἀχελῶον ποταμόν, προτιμῶσαι τὸν οἰκτρὸν τοῦτον θάνατον τῆς αἰσχρᾶς αἰχμαλωσίας.

Καὶ οὕτω οἱ Σουλιῶται ἀφοσιωθέντες εἰς τὴν πατρίδα των, ὅπως φυλάξωσιν αὐτὴν ἀμύαντον, ἐκ τῶν τυρκικῶν χειρῶν ἔφθασαν τιτὸς κακεῖσε ἅπαντες σχεδόν.

Ὁ δὲ Ἀλῆ Πασᾶς ἀπαλλαχθεὶς τῶν ἐπιφόβων Σουλιωτῶν ἀνήγειρεν ἀμέσως φρούρια εἰς τὸ Σοῦλι, καταστρέψας πρότερον τὰ τέσσαρα χωρία, ὠχύρωσε καὶ ἐφεδίασε δι' ὅλων τῶν πολεμικῶν μέσων τὸ φρούριον τῆς Κιάφας, τῆς σπουδαιοτάτης ταύτης θέσεως, καὶ εἰς τὸ Ἐπταχώριον μετῴμιζεν τουρκαλβανοὺς ἐκ τῆς χώρης Ζουλιώταις, καὶ οὕτω τὸ περιέζεν καὶ ἐλευθερον Σοῦλι κατέστη Τουρκικὴ κατάκτησις!!!

ΤΕΛΟΣ

SISMANOGLIO MEGARO